

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

3	איזה דברים משובחים ואיזה הם מגונים	רג
5	שדין המתפס בנדר	רד
6	דין האוסר דבר עליו באיסור תורה	רה
7	דיני ידות הנדרים	רו
8	דין כנוי נדרים	רז
8	דיני סתם נדרים והנודר בהרם	רה
9	השומע שחבירו נודר ואמר אמן	רט
	שצריך לפרוט הנדר בשפתיו	רי
11	המתנה שנדריו לא יהיו נדרים	ריא
11	דין הנודר בתורה	ריב
12	שאינ הנדרים חלים על דבר שאין בו ממש	ריג
12	לעבור על מנהג צריך התרה	ריד
13	שהנדרים חלים על דבר מצוה	רטו
15	חלוק בין האומר פירות אלו או לא אמר אלו, ודין הנודר מהמבושל, וכיצד הולכין בנדרים אחר לשון תורה	רטז
17	דין הנודר מהמבושל, מהמליח, ממעשה קדירה, ודומיהם, וכיצד הולכין בנדרים אחר לשון בני אדם	ריז
23	כיצד הולכין אחר כוונת הנודר	ריח
24	הנודר בלא קביעות זמן	ריט
25	חלוק שבין קונם יין להיום או לזמן, ודין הנודר על דבר שאינו קבוע	רב
3	איזהו כבוד ואיזה מורא ודיניהם	רמ
32	דיני מכה ומקלל אביו ואמו	רמא
34	שלא להורות בפני הרב, ורב שמחל על כבודו	רמב
40	קיצור בהנהגת הוראות איסור והיתר	
42	ת"ח היה פטור ממס, ומכירת סחורתו מוקדמת	רמג
44	קימה והידור בפני חכם אפילו אינו רבו	רמד
46	חייב כל אדם ללמד לבנו ולהעמיד תלמידים	רמה
49	שחייב כל אדם בת"ת, והיאך לומדים בשכר	רמו
55	גודל שכר צדקה, ואם כופין עליה	רמז
56	מי חייב בה ומי ראוי לקבלה	רמח
58	כמה חייב ליתן וכיצד יתננה	רמט
60	כמה ראוי ליתן לכל אחד	רנ
60	למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו	רנא
63	דין פדיון שבויים וכיצד פודין אותם	רנב
65	דין מי הוא הראוי ליטול צדקה	רנג
68	שלא לקבל צדקה מן העובדי כוכבים	רנד
68	להרחיק מקבלתה	רנה
69	קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים	רנו
71	סדר גביית הצדקה ושלא לאחרה	רנז
73	דין המתפס בצדקה	רנח
77	דין אם מותר לשנות צדקה, והנהגת הגבאי עם הצדקה, והממונה עליה	רנט

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

80		רס
80		רסא
80	זמן מילה לבריא, לחולה, ולאנדרוגיניום	רסב
82	ילד שהוא אדום או ירוק, ומי שבניו מתים מחמת מילה	רסג
84	מי ראוי למול, ובמה מלין, וכיצד מלין	רסד
88	סדר ברכת המילה ודין מילה ביום התענית	רסה
94	איזה מילה דוחה שבת ויום טוב	רסו

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

סימן רג

- (א) "אל תהי רגיל בנדרים. כל הנודר אף ע"פ שמקיימו נקרא רשע ונקרא חוטא!"
(*) נקרא רשע - כיון שאינו מבקש להתירו, והוא רשע אם יש לו פתח להתירו ואינו מתירו, וכל זמן שנדרו עליו אפילו אם אין פתח הוה חוטא (ט"ז).
- (ב) ⁷איחר אדם נדרו פנקסו נפתחת:
(*) איחר אדם - יש מח' אם טוב שלא ידור בכלל או אם טוב שידור ויקיים, ויש לחלק אם הוא בר הכי שיקיים מה שנדר ואז רק יש עונש אם איחר וזה דיוק לשונו כאן "איחר" (ט"ז).
- (ג) פנקסו נפתחת - שעונותיו סדורים שם נפתחים עכשיו לשלם גמולו (ט"ז), וי"א שמן השמים פותחין פנקס מעשיו מדקדקים בהם (ש"ך).
- (ג) ⁸הנודר כאילו בונה במה בשעת איסור הבמות, והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן, וישוב יותר שישאל על נדרו². והני מילי בשאר נדרים, אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן, ולא ישאל עליהם אלא מדוחק. (וכן אם נשבע על איזה דבר לא ישאל עליו אלא מלוחק):
- (ד) נדר להקדש - עי' לקמן ריש סי' רנ"ח³ (ש"ך), ולענין נדרי צדקה ??? (רע"א).
(*) וכן אם נשבע - שיש שס"ל דלשבעה אינו מועיל התרה (ט"ז וש"ך).
- (ד) ⁴צריך לזוהר שלא ידור שום דבר, ואפי' צדקה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד, ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו⁴. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר⁵:

יב. שו"ת בית יצחק [יור"ד ח"ב סימן סד אות א], די"ל שהאיסור לידור הוא דוקא כשאין צורך בנדרו, ד'התפץ לה' בעולות וזבחים' [שמואל א טו כב], וכמו שאמרו לגבי נדרים [קהלת ה ד], 'טוב אשר לא תדור וגו'', [עיין נדרים ט.]. אך אם יש צורך בנדרו, אין איסור לידור. וכגון כשעושה פשרה עם חבירו במו"מ ואינו מאמין לו אלא א"כ ידור, דזה הוי דומיא דנודר בעת צרה שאין איסור בכך, [וכדלהלן פרק ב סעיף א], עיי"ש עוד.

ט. והרדב"ז בפ"ב מהל' שבועות הי"ב כתב בדעת הרמב"ם, שאין מצוה לישאל על נדרו אלא כשירא שמא יבוא לידי מכשול, אבל כשברי לו שלא יבוא לידי מכשול, אם רצה

¹ עוד.

² עיי"ש ש"ך שמביא נדרי צדקה ונדרי הקדש, ואין כזה לשון בשו"ע ועי' רע"א וקשה לומר יש שנדרי הקדש בזה"ז.

³ מרדכי פ"ק דחולין סי' תקע"ב.

⁴ שאין איסור נדבה.

⁵ עי' ט"ז סק"ה שאם נדר צדקה לפלוני ופלוני לא רוצה לקבלו פטור מן הנדר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ט) עד שיהיה לו - ולא יקבל עליו אם יהיה לו (ט"ז).

(י) בלא נדר - אבל אם פסק סתם הוה נדר (ש"ך).

(ה) "בעת צרה מותר לנדור":

לג. הגרי"ש אלישיב זצ"ל, [הו"ד בשו"ת שבט הלוי ח"י
= סימן קנו], וכן הסיק בשו"ת שבט הלוי [שם], וכתב
שההמון טועים בזה וסבורים שאם בשעה שמקבלים
על עצמם דבר מסויים אומרים 'בלי נדר', אין חיוב
לקיימו כלל, ואינו כן, עיי"ש. [וע"ע בשבט הלוי שם מה
שכתב לפ"ז לענין קבלת תענית בלשון 'בלי נדר', שיש בזה
קבלה גמורה, בלי חומרת נדר גמור, וע"ע בזה פרק ד הערה
לב].

ובשו"ת תשובות והנהגות [ח"ג סימן קס, ועי' ח"ב
סימן תעו] פירש הענין, שכשאומר 'בלי נדר', הרי אומר
הוא שאינו רוצה להיות בכלל איסור עשה ד'מוצא
שפתיך תשמר', וממילא אין עליו אלא התחייבות
גרידא, ואין זה בכלל 'אסמכתא' אלא בגדר 'שארית
ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב' [צפניה ג יג],
וכאמור 'וגם נצח ישראל לא ישקר' [שמואל א טו כט],
והוא גם בכלל 'מדבר שקר תרחק' כשמשנה בלא
סיבה [עי' ב"מ מט.], אך מכל מקום אין עליו איסורי
נדר ושבועה המחייבים אותו בכל אופן, ולכן כשיש
לו סיבה שאינו נותן, כגון ששכח או שאין לו, אינו
עובר, הואיל וכבר התיר לעצמו מתחילה שמעיקרא
לא נתכוין לנדר, אלא דעכ"פ בלי סיבה כלל חייב
לקיים מה שאמר, ובכלל 'מדבר שקר תרחק' הוא,
[ועיי"ש מה שהוציא מזה לענין דברי מצוה כשאומר 'בלי נדר',
דעכ"פ נתחייב באמירתו משום 'בפיך' זו צדקה, וכדלהלן פרק
נח סעיף ז והערה יז, אלא דעכ"פ אין עליו איסור אם אינו
מקיים דבריו, ויכול לבטלו כשיש לו סיבה, שלא נתכוין כה"ג.
וסיים שחיובו הוא לעשות השתדלות לקיים כשיזכור עכ"פ,
ולא יותר], עיי"ש.

⁶ היינו מצוה לנדור (ערוה"ש אות ז). ולכן נהגו לנדור צדקות ביוה"כ שע"י שהוא יום הדין
וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ית' כשעת צרה דמי (שם אות ח').

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ו) האומר אשנה פרק זה וירא שמא יתירשל בדבר, שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה. וכן אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזו מצוה ממצות לא תעשה, או יתירשל מקיום מצות עשה, מצוה לישיבע ולנדור כדי לזרוז עצמו:

(ז) למנדר לזרוזי נפשיה - אפילו בדיבור בעלמא שאומר אשנה הויה עליה חיוב נדר⁷ כדלקמן סי' רי"ג סעיף ב' (ש"ך), אבל האומר שלא תעשה עבירה ללא לשון נדר או שבועה אינו נדר או שבועה כלל (פ"ת).

(ח) מצוה לישיבע - אע"ג ששבועה אינו חל על דבר מצוה (ש"ך), היינו ששבועה אינו חל לבטל מצוה, אבל לקיים מצוה, אין שבועה לענין קרבן, אבל יש שבועה לענין לאו (רע"א).

(ז) מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זריז ומשובח. כיצד מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר שנה או שנתיים, או שהיה שוגג בדין ואסר היין על עצמו זמן מרובה, או אסר השכרות לעולם. וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו המתנות או הניית אנשי מדינה זו. וכן מי שהיה מתנאה ביופיו ונדר בגזיר, וכיוצא בנדרים כולם דרך עבודה לשם ה', ובנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים נדרים סיני לפרישות. ואע"פ שהם עבודה, לא ירבה אדם בנדרים איסור, ולא ירגיל עצמו בהם, אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר:

סימן רד

(א) עיקר נדר האמור בתורה הוא שיתפס בדבר הנדור⁸, כגון שאומר "כבר זה עלי בקרבן" או שאמר "יאסר עלי כבר זה", או שאמר "כבר זה עלי איסור". "וכן אם אסר עליו כבר אחד שתלאו בדבר הנדור, ואמר על אחר "יהא כזה", אסור, ואפילו עד מאה כולם אסורים. "ואו שנדר על יום אחד להתענות בו, או שלא לאכול בו בשר, ואמר על יום אחר "יהא כזה" אסור. (יש חלוקי לשונות צענין הגדל והרצ לא כתצטע וענין צפניס⁹):

(א) בדבר הנדור - ולא בדבר האסור כדלקמן ריש סימן ר"ה (ש"ך).

(ב) כבר זה עלי כקרבן - וכ"ש אם אמר "קרבן עלי כבר זה" (ש"ך).

(ג) יאסר עלי - ולא אמרינן דכון לדבר האסור משום צד איסור (ש"ך).

כת. עיין בשו"ת אמרי יושר [להגר"מ אריק זצ"ל, ח"ב סימן קלו אות ב] שב'עת צרה' נכלל גם נדר שנדר אדם בפטירת אמו שהוא מקבל על עצמו הנהגה מסוימת, שבעת הפטירה בשבעה ימים הראשונים ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג [כתשובות ופסקים (מהדורת רי"ז כהנא) ח"ב סימן קיא]. ובשו"ת מהר"ם מינץ [סימן עט, ד"ה והשתא] כתבו שקבלה בידינו מרבי יהודה התסיד שכל מה שאדם נודר בתוליו או בעת צרתו כדי שינצל, אין להתירו כלל אע"ג שלא קיבל

ועי' שו"ת בנימין זאב רסו שגם לא מתיר להתיר הנדר.

⁷ עי' שו"ת שמש צדקה חלק יו"ד סימן ה' שמשמע מדבריו שאפילו אם אמר בלא נדר, יתכן שיש בזה שבועה וכן להפיק, וצ"ע גדול.

⁸ עי' לקמן סי' רטו סעיף ו' בענין דבר האסור שנדרו ממנו שבו אין התפסה, אבל באיסור דרבנן שנדרו נגדו יש בו התפסה.

⁹ ב"י עמוד ד"ש: ה' קרבן מותר, הקרבן אסור, לקרבן אסור לקרבן מותר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (ד) שתלאו בדבר הנדור - אפילו אם הדבר הנדור לא היה דרך התפסה, ואפילו אם הראשון הוא ככר והשני בשר, והשלישי פירות (ש"ך).
- (ה) על יום אחד להתנות - אפילו היה אותו היום צום גדליה שנדר חל על איסור דרבנן, וכן בנודר מגבינות עכו"ם ואחר כך אמר זה כזה כדלקמן רטו (רע"א).
- (ב) לאו דוקא מתפיש בקרבן אלא ה"ה בכל דבר הקדוש בקדושת הפה, כגון שאומר כבר זה כאימרא כדירים כמזבח כהיכל כירושלים, או כאחד מכל משמשי מזבח הרי זה נדר: הגה"ה א"ס נדר כשלחן סצמקדק הוא נדר, אבל אם אמר כשלחן סתם ולא אמר כשלחן הקדש אין זה כלום, ומכל מקום צעם הארץ יק' להתיר שלא יהא פרוץ בנדרים מביאה ב"י בס"י רל"ז:
- (1) כאימרא - כשה לקרבן שסתם נדרים להחמיר¹⁰ (ט"ז, ש"ך).
- (2) כדירים - כדיר של בהמות של קרבנות או כדיר של עצים השייכים לקרבנות (ט"ז, ש"ך).
- (3) נדר בשלחן - וי"ח שגם בזה המתפיש בשלחן הוה נדר (ט"ז)¹¹, וי"א שרק עם הארץ צריך התרה (ש"ך).
- (ג) "שמע חבירו ואמר אני כמותך בתוך כדי דבור הרי זה אסור במה שנאסר בו חבירו שמע הג' זה שאמר ואני ואמר ואני אפי' היו ק' וכל אחד אומר ואני בתוך כדי דיבורו של חבירו הרי כולם אסורים:
- (4) ואני כמותך - ואני צריך תוך כדי דיבור אבל ואני כמוך לא צריך תוך כדי דיבור (רע"א).
- (ד) "אדם אסור על עצמו דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם:
- (5) אדם אסור - אבל לאסור על חבירו אינו יכול עד שיהיה בעולם (ש"ך), אם אסר הנאה פרטי שעתידי לבא אינו חל, אבל אם אסר הנאת אילן זו על חבירו, אז חל גם הנאה עתידי (פ"ת).

סימן רה

(א) "האומר פירות אלו עלי או מין פלוני עלי או מה שאוכל עם פלוני עלי כבשר חזיר או כעבודת כוכבים או כנבלות וטריפות וכיוצא באלו וכן האומר לאשתו הרי את עלי כאמי או כאחותי או כערלה או ככלאי הכרם הרי אלו מותרים ואין כאן נדר ואם היה האומר עם הארץ צריך שאלה לחכם ומראין בעיניו שאשתו אסורה ושאותם פירות אסורים ומחמירים עליו שאין די לו בהרטה אלא צריך לפתוח לו פתח ממקום אחר ומתירים לו נדרו כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים: הגה"ה יק' אומרים לצומן הזה לכולי עלמא לייננין להו כלין עם הארץ לפי שרובן אינן בני תורה ומיהו י"א לא לפילו צעם הארץ אין צריך שאלה רק בצאוסר אשתו עליו אבל לא בצאר נדרים:

- (14) ואין כאן נדר - שהדבר אסור מצד עצמו ואי אפשר לעשות אחרת כמותו (ט"ז).
- (15) הרי את עלי - ואם אמר את אסורה עלי כאמי הוי נדר¹² (רע"א ופ"ת).
- (16) צריך שאלה - מי שנאנס לאסור אשה אחת והתפיסה בדבר האסור אינו צריך שאלה שזה אונס (ש"ך).
- (17) רק באסר אשתו - שלא יהא רגיל לומר עליה לשון איסור שמא יאסרנה גם כן בדבר הנדור דההקפדה עם אשה מצוי (ט"ז).
- (ב) "האומר שיהא ייני יין נסך ופתו פת כותים לא נאסר בכך אבל אם אמרו בדרך קנס כגון שאמר אם אעשה כך או אם אעבור על כך יהיה פתי פת כותים וייני יין נסך ועבר ייש אסורים² וייש מתירים: הגה"ה ופ"ה צעם הארץ יק' להתיר וכל זה ביחוד שקבל

¹⁰ ע"י לקמן רה סעיף ב' שאם סתם לשון הולכים לקולא.

¹¹ הרמ"א היא הלכה בשבועות רלז ו.

¹² שהרי הכ"ף הדמיון לא מקלקל את האסורה עלי שהוא נדר בפני עצמו.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

על עכמו ¹³לאכל רזים יכולים בזמן הסנהדרין לרדות המורדים והפושעים שיינס יהיה יין נסך ופתן פת כותים וכל מה שגוזרים בזה הי' קיים ע"ל סי' רכ"ט מי שאמר אם אעשה דבר פלוני לא אהיה יהודי:

(ט"ז) יין נסך – על אף שיש ביין נסך משמעות של יין שנסכו לשמים והוא דבר הנדור, עכ"ז מאחר שסתם דעת ביין נסך ליין של עכו"ם והוא דבר האסור, הולכים לקולא (ש"ך).

(ט"ח) לא נאסר בכך – דהוי דבר האסור ולא דבר הנדור. וכן אם אמר קונם ¹³ ייני על כל ישראל אסור, ואם אמר יאסר ייני על כל ישראל זה איננו לשון נדר, על אף שיאסר דבר על עצמי כן לשון נדר (ט"ז וש"ך), וי"א שיאסר ייני על ישראל כן לשון נדר, ורק אם אמר יאסר ייני ויהא יין נסך אינו אסור (עוד צד בש"ך).

(י"ג) יש אוסרים – שאפשר לקבל על עצמו חומרא כמו שב"ד יכול להטיל חומרא (ש"ך).

(י"ד) ויש מתירים – שזה דבר האסור ולא דבר הנדור (ש"ך).

(י"ט) יש להתירו – על ידי שאלה וכעת כולם כעמי הארץ ונוהגים בו איסור (ש"ך).

סימן רו

(א) כ"ידות (פי' ידות שהתחיל לנדור ולא גמר הדבור ואעפ"כ הוא נאסר כאילו נדר כל הדיבור כאדם שאוחז ביד הכלי ועל ידי כך משתמש בכלי כאילו אחז בו בעצמו) נדרים כנדרים והוא שיהו מוכיחות קצת על הנדר כיצד האומר לחבירו מודרני ממך שאיני אוכל לך או מופרשני ממך שאיני אוכל לך או מרוחקני ממך שאיני אוכל לך אסור לאכול עמו (וי"א דאפילו אמר שאני אוכל לך באלו לשונות אסור לאכול עמו) אבל אם אומר שאיני אוכל לך לבד בלא מודרני ממך לא הוי יד ואם אמר מודרני ממך או מופרשני ממך או מרוחקני ממך ולא סיים דבריו שאיני אוכל לך במודרני ממך אסור לדבר עמו ובמופרשני ממך אסור לשאת ולתת עמו ובמרוחקני ממך אסור לעמוד בד' אמותיו:

(ב) שאני אוכל לך – אבל אמר שאני אוכל לך לחוד לא אמר כלום, וכן אם אמר מודרני ממך אום אוכל ולא אמר "לך", לא אמר כלום (ש"ך).

(כ"א) שם – מש"כ י"א לא מדוקדק, שלכ"ע שאני יותר לשון איסור מאשר שאיני (ש"ך). (כ"ב) אסור לעמוד – חסר כאן: הג"ה וי"א שכל שלא סיים שאיני אוכל או שאני אוכל לאו כלום הוא, והטעם ש"מודרני ממך" ללא סיום יש להסתפק אם כוונתו שלא לדבר מו או לאסור הנאה וכיון שאינו מוכיח הוי יד שאינו מוכיח ואינו יד (ט"ז ש"ך).

(כ"ג) שם – אם א' רצה לתת לו אוכל ואחר מודרני ממך אז מוכח לשם אכילה (ש"ך רע"א).

(ב) אמר לחבירו מודר אני לך מאכילה או מהנאה שניהם אסורי' לאכול או ליהנות זה מזה אבל אם אמר מודר אני ממך מאכילה או מהנאה הוא אסור בחבירו וחבירו מותר בו:

(כ"ד) וחבירו מותר – אבל אם לא הזכיר לא אכילה ולא הנאה אסור לדבר עמו (ש"ך) ¹⁴. (ג) אמר מנודה אני לך או משמתינא ממך אם סיים דבריו שאני אוכל לך אינו נדר ומותר בכל ואם לא סיים דבריו אסור לעמוד בד' אמותיו אבל אם אמר נדינא ממך וסיים בדבריו שאיני אוכל לך אסור לאכול עמו לא סיים דבריו שאיני אוכל לך אסור ליהנות ממנו: הגה וכבר נתבאר דיש חולקין וס"ל לכל שלא אמר שאיני אוכל לך או שאני אוכל לך לאו כלום הוא:

(כ"ה) קשה כאן דברי הש"ך ולא זכיתי להבין. וכן ברע"א.

¹³ הוא כינוי נדר עי' לקמן רז סעיף א.

¹⁴ עיי"ש בש"ך ששיטת הטור היא שאינו נדר כלל, וכן נראה שצריך להיות שיטת הרמ"א עי' סעיף א' שיש רמא שלא מובא.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ד) ¹⁵אמר כנדרי רשעים כבר זה עלי או שאמר כנדרי רשעים הימנו והיה כבר מונח לפניו אסור בו אבל אם אמר כנדרי כשרים עלי או כנדרי כשרים כבר זה עלי אינו כלום ואפילו אמר כנדרי כשרים כבר זה עלי קונם (פי' קונם אחד מכנויי הקרבן¹⁵) אבל אם אמר כנדבת כשרים עלי או כנדבת כשרים כבר זה עלי הוי נדר:

(כו) כנדרי רשעים – חל הנדר שרשעים נודרים (ט"ז) וי"א שרשע חייב קרבן (ש"ך).

(כז) כנדרי כשרים – לא חל הנדר, שכשרים לא נודרים (ש"ך).

(ח) ¹⁶הנודר שלא אוכל או שאוכל עמך אפילו יד לא הוי דלשון זה לשון שבועה הוא ולא לשון נדר אם לא שנדר לעשות מצוה ומיהו כיון דהאידינא מרגלא בפומיהו דאינשי למינדר בהאי לישנא אין להקל וצריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדריים ויש מי שאומר דנדר שאמרו בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מהני מדין ידות ומיהו בניירות שהוציאו בלשון שבועה לדברי הכל אסור:

(כח) הנודר שלא אוכל – מאחר שהלשון על האדם ולא החפץ (ט"ז וש"ך).

(כט) מדין ידות – רק אם היה בדבר שיש בו ממש ולא בדבר שאין בו ממש (פ"ת).

סימן רז

(א) ¹⁷כנויי נדרים כנדריים כיצד קונם קונח קונם שאם אמר קונם או קונח או קונם כבר זה עלי אסור בו וכן בכל מקום הולכים אחר הלשון שרגילין בו שאם יש להן כנוי לנדר ונדר בו הוי נדר (וכן אם אינו מכיר אלו הלשונות קדצנו בהם חכמים לע"פ שגדל בהם לאלו כלום הוא) אבל כינויי כינויים דהיינו כינוי שרהוק הרבה מהלשון אינו כנדר:

(הגדל הוא ככל לשון שיאמר עליו מקרי נדר):

(ל) קנום – היינו כינוי ללשון קרבן (ט"ז).

(לא) וכן אם – אם כוון לנדר, ואמר כינוי שבאותו מקום הוא לשון נדר חל הנדר, ואם כוון לנדר, ובאותו מקום אין זה לשון כינוי של נדר אינו נדר, והכל לפי המקום והזמן (רע"א).

סימן רח

(א) ¹⁸סתם נדרים להחמיר כיצד אמר פירות אלו כבשר מליח או כיון נסך שיש במשמעו מליח של קדשים או יין נסך לשמים שהוא נדר שהרי הוא מתפס בדבר הנדור ויש עוד במשמע בשר מליח ויין נסך לעבודת כוכבים שאינו נדר שהרי הוא מתפס בדבר האסור אנו תולין אותו להחמיר ואם הוא אומר שדעתו כבשר מליח ויין נסך של עבודת כוכבים נאמן ואין צריך שאלה ואפי' הוא עם הארץ¹⁹ ואם רוב אנשי המקום קורים לבשר מליח של קדשים בשר מליח סתם וליין נסך לשמים יין [נסך] סתם אינו נאמן:

(לב) סתם נדרים – היינו כשאמר לנו (הבית דין) כך נדרתי כמו שפירשוהו חכמים (ש"ך)¹⁶.

(לג) שם – מי ששכח אם נדר או נשבע נותנין עליו חומרות של שניהם, וכ"ש אם שכח אם נשבע או לא שאסור מספק (ש"ך).

(לד) ואם רוב אנשי – אם הספק בגוף הנאסר אז אסור אפילו במיעוט, ואם הספק אינו בגוף הנאסר אלא נקטו לסימן אז ודאי אנו מפרשים שהוא סי' בתר לשון רוב העולם (ט"ז).

(לה) ואפילו הוא עם הארץ – שונה מסעיף ה' שהמתפס בדבר האסור צריך התרה בע"ה שכאן ידע שמתפס בדבר האסור ואינו נדר (ש"ך).

(לו) ואם רוב – ה"ה להקל, שאם רוב מתכוונים לדבר האסור מותר (ש"ך).

¹⁵ כדלקמן רז סעיף א'.

¹⁶ פשוט לשון המחבר, וכן הטור, וכן הרמב"ם וכו' היא לא כך אלא כשאמר סתם יש להחמיר בזה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ל^ה) אינון נאמן – היינו אפי' ת"ח אינו נאמן נגד רוב (ש"ך), וי"ח שת"ח נאמן נגד רוב (פ"ת).

(ב) לנדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים (פי' רשת שצדין בה דגים בים) בקרבן ואמר לא נדרת אלא בקרבנות מלכים הרי עצמי קרבן ואמר לא נדרתי אלא בעצם שהנחתי להיות נודר בו קונם אשתי נהנית לי ואמר לא נדרתי אלא מאשתי הראשונה שגרשתי אם הוא תלמיד חכם נאמן ואינו צריך התרה ואם הוא עם הארץ צריך שאלה שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ומיהו בחרטה סגי וא"צ לפתוח לו פתח ואם עבר על הנדר אין קונסין אותו לנהוג איסור כימים שעבר על הנדר ונהג בהם היתר אבל הנודר נדר גמור דאורייתא ועבר עליו (במזיד) קונסין אותו ואין מתירין לו אלא א"כ ינהוג איסור כימים שעבר עליו ונהג בו היתר ואם יש מכשול בדבר כגון שנדר בדבר שאינו יכול ליזהר בו כגון שאמר עליו כל הפירות שבעולם חוץ מדגן ועבר עליו מתירין לו מיד ואין קונסין אותו לנהוג איסור כימים שעבר עליו כדי שלא יבא לידי מכשול ויש מי שאומר שמ"מ יש להחמיר עליו שלא להתירו בחרטה אלא בפתח¹⁷ ובזה נלמוד למי שאסר על עצמו בשר ויין אם יעבור עבירה פלונית ועבר עליה ולא נזהר מבשר ויין ובא להתיר נדרו שמתירין לו מיד ואינו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר כיון שיש חשש מכשול בדבר: הגה מיהו אס נכאס לחסס קיולל לעמוד על עצמו ולא יעבור עוד אין מתירים לו עד שנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר: ואם הוא עם הארץ – עי' לעיל ר"ה שבזה"ז כול"ע נידונין כע"ה (ש"ך).

(ט) מיהו בחרטה סגי – וי"א שצריך פתח (ש"ך).

(מ) שלא ינהוג – וי"א מטעם שאין עדות של ע"ה נאמנות בכלל, ולכן אם הוא יודע כוונתו יכול לעבור עליו בצינעא (פ"ת).

(מא) חוץ מדגן, - אבל אם לא פרט חוץ מדגן הוי נדר שוא ואינו נדר כלל כדלקמן רלב סעיף ה' (ש"ך).

(ג) כ"במה דברים אמורים שצריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר בימים מועטים אבל במרובים דיו ל' יום:

(מב) דיו ל' יום – וי"א שצריכים לנהוג כל הימים המרובים (ש"ך).

(ד) ל'מי שעבר על נידוי אין צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר מפני שנידוי הוא דרבנן:

(מג) הוא דרבנן – אמנם אם היה שם שבועה, צריך לנהוג איסור כימים וכו' (ט"ז וש"ך).

(ה) ל'נשבע שלא ישא אשה תוך ג' שנים ועבר ונשא אם אמר לשון שמשמעו שלא יעשה נישואין עמה הוה ליה כנשבע על הכבר ואכלה דנשאל ומתירין לו אבל אם אמר לשון שמשמעו שלא תהיה אשתו אין מתירין לו עד שיגרשנה כימים שנהג בהם קלות ראש בנדרו (וכנזר נתבאר דנשאלים יום סגי¹⁸):

(מד) נשע שלא ישא – והשבועה חלה בכה"ג אע"פ שמתבטל ממצות פו"ר, ועי' לקמן רלט סעיף ח', ועיי"ש ש"ך סקכ"ג שלא חלה השבועה אפילו קיים פו"ר (ש"ך).

(מה) כנשבע – אם הטיל הקהל חרם שלא לקבל שום רב בעירם שי לו קרובים שם, ועברו וקבלו רב שיש לו קרובים מותרים להחזיקו שלא החרמו שלא להחזיק אלא שלא לקבל, וכבר קבלו, וה"ה אם החרמו שלא להדפיס ש"ס, והדפיסו מותר ללמוד ממנו (פ"ת).

(מז) ואכלה – ובזה נפטר מידי שבועתו עי' לקמן רלח סעיף כ (ש"ך).

סימן רט

¹⁷ ענין חרטה ופתח יבאורו לקמן סי' רכח.

¹⁸ עי' לעיל סעיף ג' בש"ך.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) ¹⁷ אחד הנודר מעצמו או שהדירו חבריו ואמר אמנ ¹⁸ או דבר שעניינו כענית אמנ שהוא קבלת דברים אסור אבל כשחבירו מדירו משלו אין צריך לקבל דבריו: ^(מ) ואמר אמנ – עי' לקמן רלד סעיף נד שאינו יכול להפיר (ש"ך).
^(מח) אין צריך לקבל דבריו – ואינו אסור בכלל ¹⁹ (ט"ז), ואסור אפילו מכחיש, שהרי יכול לאוסר נכסיו על חבריו, אם כן מה צורך שיקבל עליו דבריו (ש"ך), אינו יכול לאסור דבר על חבריו, אלא אם כן זה ברשותו כמו הקדש (פ"ת).

סימן רי

(א) ¹⁷ אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיו פיו ולבו שוים ¹⁸ לפיכך היה בלבו לידור מפת חטים והוציא בשפתיו פת שעורים מותר בשניהם ¹⁹ אבל אם היה בלבו פת חטים (או פת שעורים) והוציא בשפתיו פת סתם ²⁰ אסור בשל חטים לבד (או צל שעורים לצד) ²¹ ואם נדר על דעת אחרים אינו תלוי בלבו אלא כפי מה שיאמר אחרים שהוא דעתם כך יחול הנדר:

^(מב) מותר בשניהם – בפת חטים מותר שהרי לא הוציא בשפתי ובשעורים מותר שהרי לא גמר בלבו (ט"ז וש"ך).

^(ג) שם – וה"ה אם התכוון לנדור ונשבע, או התכוון לשבע ונדר (רע"א) ²¹.

^(נג) פת סתם – היינו שהיה במחשבתו לסיים פת חטים ושכח לגמור, אבל אם כוונתו היתה לפת סתם אז אסור בשניהם (ט"ז וש"ך). ואם היה מחשבתו לסתם פת והוציא בפיו פת חטים בין בטעות בין בכוונה פשיטא דמותר בשל שעורים, ואפשר דאפילו מוכח כוונת הנודר לא מהני אפילו להחמיר מה שאין במשמעות לשון הנודר כלל (פ"ת).

^(נד) על דעת אחרים – ז"ל הרמב"ם (שבועות פ"ב הט"ו) מי שנשבע ואמר שבועה שלא אוכל היום ועל דעתכם אני נשבע, אין זה יכול לומר כך וכך היה בלבי, שלא נשבע זה על דעתו אלא על דעת אחרים, וכיון שהיה פיו ולבם של אחרים שנשבע על דעתם שוים, חייב מפני שלבם של אלו במקום לבו קם, וכן בשאר מיני שבועות (ש"ך) ²².

(ב) ²² הנודר בחלום אינו כלום ואינו צריך שאלה ²³ ויש אומרים שיתירו לו עשרה דידיע למקרי (ותיכו לו בחטקה כאלו נלך צהקין) ויש לחוש לדבריהם (מיהו אי לית ליה צקלות עשרה דידיע למקרי יתנו צקלסה כשאר נלך):

^(נז) אינו כלום – אמנם אם חלם שנשבע למפרוע חובו ביום פלוני לכו"ע צריך לפורע באותו יום או ישתדל שהמלוה יאמר לו הריני כאלו התקבלתי (פ"ת).

^(נד) וי"א – היינו לחשש בעלמא יש להחמיר וה"ה בשבועה בחלום (ט"ז).

^(נה) שיתירו לו עשרה – והיינו אפילו אם התירו לו בחלום (ש"ך).

^(נו) ויש לחוש לדבריהם – והכי נהוג, וה"ה באשה שנדרה בחלום, ואין בעלה יכול להפר לה (ש"ך), וי"א שבעלה יכול להפר תוך כ"ד שעות (ט"ז).

(ג) ²³ הנודר וחוזר בו תוך כדי דיבור או שמיחו בו אחרי" תוך כדי דיבור וקבל דבריהם (תוך כדי ליצור לנדרו) לא הוי נדר ²³ והוא שאומר כך בפיו אבל אם אמר חזרתי בלבי אינו כלום:

^(נז) תוך כדי דיבור – היינו כשיעור שיאמר שלום עליך רבי (ש"ך)

^(נד) תכ"ד לנדרו – אמנם לפי הב"י זה תכ"ד של המחאה, כ"ז שהמחאה הוא תוך כדי דיבור של הנדר ²⁴ (ט"ז).

¹⁹ אבל המדיר מקבל מלקות על הנאתו עי' &.

²⁰ עי' לקמן ריז סעיף יט.

²¹ וצ"ע אם א' אמר לשון שבועה מתוך עצבים ואל התכוון לשבוע כלל וכלל.

²² צ"ע אם האחרים טוענים שדעתם היה שלא יהיה שבועה כלל וכלל.

ועי' לקמן רכח כ.

²³ עי' לקמן רנח ו בפ"ת שחולק על זה וצ"ע.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(נב) בלבי – עי' לקמן ריא סעיף א לגבי לא השמיע לאזנו (רע"א).

סימן ריא

(א) האומר נדר שאני רוצה לידור לא יהא נדר ונדר אינו נדר בד"א שהוציא תחילה בשפתיו לומר שלא יהא נדר אבל אם חשב כך בלבו הוי דברים שבלב ואינם מבטלים הנדר שהוציא בשפתיו וי"א דאפילו אמר כן בלחש הוי דברים שבלב: הגה והא' דאמרינן כל נדכי כליל יוס כיפורים הוי כאילו התנו בהדיא ומכל מקום לא סמכינן על זה להתיך בלא שאלה לחכס כי אם ללורך גדול:

(א) אינו נדר – היינו אם התנה בפירוש על נדר מסוים, אבל אם התנה סתם, אז חל הנדר (ש"ך).

(ב) שם - היינו שלא זכר את התנאי בשעת הנדר, אבל אם זכר את התנאי אז הנדר חל, שכאילו ביטל תנאו, וכשלא זכר התנאי אז הוה כנדרי טעות²⁵ (רע"א).

(ג) בלחש – היינו שלא השמיע לאזנו (ט"ז ופ"ת), וי"ח שצריך להיות בפרהסיא (ש"ך).

(ד) שם – היינו דווקא בענין התנה, אבל אם חזר תכ"ד לא צריך להיות בפרהסיא ומספיק בהשמיע לאזנו (רע"א).

(ה) והא דאמרינן – הגה זו מקומה בסעיף ב', וזה כולל נזירות, אפילו שלא הזכירו (ש"ך).

(ב) דמי שהתנה ואמר כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר התנאי קיים והנדר בטל²⁷ ויש אומרים שאין התנאי מועיל לבטל הנדר אלא אם כן יזכרנו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי ויש לחוש לדבריהם²⁶:

(1) תוך כדי דיבור לנדר – מלשון הראשונים נראה שעיקר שצריך להיות תוך כדי דיבור של הזכירה שהוא מקיים או מבטל נדרו וצ"ע (ט"ז).

(ג) התנה על קצת דברים שיהא נדרו בטל בהם ואינו יודע על מה התנה אם על אכילת בשר או שתיית יין אם אומר בשעת הנדר על דעת ראשונה אני נודר שאם אזכור על מה שהתניתי שאלך אחר התנאי ונזכר על מה התנה התנאי קיים והנדר בטל ואם לא אמר על דעת ראשונה אני נודר התנאי בטל והנדר קיים:

(1) אם אומר בשעת הנדר – אבל אם זוכר התנאי ולא אומר לא היה לו לידור סתם???

אבל אם לא זכר בשעת הנדר כלל מתנאי פשיטא שדינו כמו בסעיף ב' (ט"ז).

(ד) אין דברים הללו אמורים אלא בשבועה או נדר שנשבע ונדר לעצמו אבל מי שהשביעו חבירו או הדירו אין ביטול זה מועיל לו כלום:

(ה) אלא בשבועה – ובשבועה בנקיטת חפץ צ"ע אם מועיל תנאי לפני כן (ש"ך).

סימן ריב

(א) הנודר בתורה כגון שאמר פירות אלו עלי כזו לא אמר כלום ואין צריך התרה אם הוא תלמיד חכם אבל אם הוא עם הארץ צריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואם נדר במה שכתוב בה אסור שהרי כתוב בה איסור נטלה בידו ונדר בה

²⁴ עי' ש"ך שהכסף משנה לומד כדברי הרמ"א.

²⁵ קשה על דבריו, וכי הוא מכריע בדברי השו"ע סעיף ב'?

²⁶ עי' שלמת חיים ח"ב סי' לח שזה רק מועיל למנהגי מצוה, ולא נדר בפירוש, ועי' מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כ, שהרי לא נדר אלא התורה עשתה אותו כנדר, ולכן תנאי מבטלו.

עי' רע"א ד"ה בשעת הנדר, וצ"ע ששמע מדבריו שאם לא זוכר התנאי אז הוה נדר בטעות, ואם זוכר אז זה עקר את התנאי???

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

כמי שנדרר במה שכתוב בה דמי (אבל הנשבע בתורה בכל ענין לריך התרה ועיין לקמן סימן רל"ז):

- (א) הנודר בתורה – שדעתו על הגבולים שבה (ט"ז וש"ך).
(ב) עם הארץ – עי' לעיל ר"ה שכולם בזה"ז עמי הארץ (ש"ך).
(ג) במה שכתוב בה – היינו שמות או קרבנות (ש"ך).
(ד) נטלה בידו – וה"ה אם הניח ידו עליה (ט"ז).
(ה) נשבע בתורה – ה"ה אם הס"ת חסר אות או יריעה, וה"ה ספרי הפטרות מאחר שכתובים באשורית ובדיו, ואפילו אם נשבע בחלק שחסר (פ"ת).

סימן ריג

(א) נדרים אין חלין על דבר שאין בו ממש כיצד אמר קונם שאני מדבר עמך שאני עושה לך שאני מהלך לך שאני ישן עמך אינו נדר וכן אם אמר דיבורי ועשייתי והליכתי אסורים עליך ושינה אסורה עלי אינו נדר ומיהו מדרבנן צריך שאלה (פי' לשאול על נדרו ולמלא פתח להתירו) לפיכך ראובן האוסר עליו שמיעת תפילת שמעון צריך שאלה מדרבנן אבל אם אמר קונם פי מדבר עמך קונם ידי עושות לך קונם רגלי מהלכות לך קונם עיני בשינה הוי נדר גמור מן התורה וכל שכך אם אמר יאסר עליך פי לדיבורי וידי לעשייתי ורגלי להילוכי: הגה האומר דבור פי עליך או נטילת אבן עלי י"א דהוי נדר הו"ל והזכיר הפה והאבן:

(1) שאני מדבר – שונ המלעיל רו מודרני ממך שאני אוכל לך, ששם יש משמעות באוכל (ט"ז, ש"ך).

(2) ומיהו מדרבנן – העובר על נדר דאורייתא אפילו עם שאילה צריך לנהוג איסור כימים שעבר על נדרו, אבל בנדר דרבנן לא חייב (ש"ך).

(3) צריך שאלה – אפילו בדבר שאין בו ממש ופותחים לו פתח ממקום אחר ומתירים לו נדרו (ש"ך).

(4) שם – נדר בלשון שבועה על דבר שאין בו ממש אינו כלום (פ"ת).

(5) שם- היינו דוקא באוסר דבר על עצמו, אבל באוסר דבר על חברו אינו כלום בדבר שאין בו ממש (רע"א).

(6) קונם פי – שפיו וידיו יש בהם ממש (ש"ך).

(7) וכ"ש אם אמר יאסר עליך פי' – ברישא שאמר קונם פי מדבר יש ספק אם שייך לקונם על פה שיש בו ממש או על הדבור שאין בו ממש, וכיון שסתם נדרים להחמיר הולכים לחומרא (ט"ז).

(8) עיני בשינה – היינו ליום או יומיים, אבל קונם סתם או לג' ימים הוי נדר שוא כדלקמן רלו סעיף ד (ש"ך).

(9) האומר אשנה פרק זה הוי כאלו נדר לתת צדקה (או לעשות סלח מלות ונדרו קיים):

(10) לעשות שאר מצות – כלורם כשאומר לעשות שאר מצוה דינו הוי נדר (ש"ך).

(11) אמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר לא יישן היום שמא ישכח ויישן למחר אבל אם אמר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום יכול לישן היום ולא חיישינן שמא למחר ישכח נדרו ויישן:

(12) ישכח תנאו – שאדם לא זהיר בתנאי כמו שהוא זהיר בנדר (ט"ז).

סימן ריד

(א) נדרים המותרים והיודעים בהם מותרים נהגו בהם איסור הוי כאילו קבלו עליהן בנדר ואסור להתירם בהם הלכך מי שרגיל להתענות תעניות לפני ראש השנה ושבין ראש השנה ליום כיפורים ומי שרגיל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח אב וא מי"ז בתמוז ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא צריך ג' שיתירו לו אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו פעם אחת צריך התרה

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ופרישות יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם אבל הנוהגים איסור בדברים המותרים מחמת טועה ונהג איסור בדבר המותר נשאל ומתירין לו בשלשה כעין התרת נדרים ואם יודע שהוא מותר ונהג בו איסור אין מתירין לו אפי' כעין התרת נדרים דהוי כאילו קבלו על עצמו כאיסורים שאסרתן תורה שאין להם היתר לעולם (והמנהג כסבכל הראשונה):

(ט"ז) נהגו בהם איסור – משום סייג ופרישות (ש"ך).

(ט"ח) תעניות – היינו מחמת שאינו בריא, אבל משום ברית מלכתחילה קבלו התענית בתנאי שלא יהיה ביום ברית ושאר סעודת מצוה (ש"ך).

(ט"ט) לחזור בו – היינו שרוצה לחזור לגמרי מהמנהג אבל אם רוצה ללאכול היום ושוב לעתיד חוזר למנהגו אין צריך התרה (פ"ת).

(כ) ויפתח בחרטה – מה שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם א"א להתיר בכל ענין (ש"ך).

(כ"א) שסוברים שהם אסורים – אבל אם עכשיו נתברר שהוא מותר ומנהגן היתה בטעות וכן אם נסתפקו בדבר ועכשיו שנתברר שמות לא הוי כאילו קבלום בנדר וה"ה אם סוברים שהוא איסור גדול ואח"כ נתברר שאין בו איסור כ"כ לא הוי נדר (ש"ך).

(כ"ב) קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגין כן בעצמם לעשות נדר וסייג לתורה וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור הותרו בהם אם אין דעתם לחזור:

(כ"ג) קבלת הרבים – עי' לקמן רכח סעיף כז, וש"ך שם (ש"ך).

(כ"ד) ועל זרעם – ואפילו אם בתחילו נהגו בקולא, ועכשיו הסכימו לחומרא אין לחוש משום מוציא לעז על הראשונים, שזה רק באישות, ומשמע מהמג"א אחרת (פ"ת).

(כ"ה) כתקנתן – אין הבן חייב להתנהג כפרישות אביו שהתחיל, אם לא שהילד עצמו התחיל בו כשגדל (פ"ת).

(כ"ו) וחייבים לעשות כתקנתן – היינו דווקא במנהג חשבו שנהגו כן ע"פ ת"ת אבל במנהג גרוע אינו חיי בלעשות כתקנתן של אפכניהן או בפני ת"ח רק בפני ע"ה חייב לנהוג כן כדי שלא יזלזל, מיהו אם יש לחשו למחלוקת אסור בכל ענין שאין לשנות מפני המחלוקת (ש"ך).

(כ"ז) הותרו בהם – למעשה צריך לנהוג כמקום שדעתו להשתקע שם בין לחומרא ובין לקולא אבל במקום שיש לחוש למחלוקת לא לשנות ממקום שהוא שם אפילו להקל (ש"ך).

סימן רטו

(א) נדרים חלים על דבר מצוה כיצד אמר קונם סוכה שאני יושב לולב אני נוטל אסור לישב בסוכה וליטול לולב: הגה ר"י אומרים שהיו מלקין אותם על שנדר לזטל המטות ומתירין לו נדרו ומקיים המטות ר"י א"ל דאין מלקות בנדר שאל רק גבי שבועת שוא וכן עיקר:

(ב) נדרים חלים – היינו שנדר חל על החפץ, ולא על המעשה (ט"ז), שונה משבועה עי' לקמן ר"ט סעיף ד (ש"ך).

(ג) קונם סוכה שאני יושב – אבל אם אמר הנאת סוכה עלי מותר לשבת, שמצות לאו להנות נתנו²⁷ (ש"ך).

²⁷ מיהו בהמשך הר"ן טו ע"ב ד"ה והא מן התורה איתא שאם נהנה מזה אז עבר על נדרו.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) שאני יושב – ולא הוה דבר שאין בו ממש (כדלעיל סי' ריג) שהזכיר חפץ "הסוכה" (ש"ך). וי"א שיש להסתפק אם אמר ישיבת סוכה אם זה יש בו ממש או לא, ונראה להחמיר (רע"א).

(ב) מתירין לו נדרו – אפילו אם אמר בפירוש שיתענה בשבת ויו"ט (ש"ך).

(ג) דאין מלקין – אבל כן מלקין אותו מלקות מדרות (ש"ך).

(ד) נדר להתענות זמן ידוע ואירע בו שבתות וימים טובים ור"ח מתירין לו נדרו ופותחין לו בהם שאומרים לו אילו שמת על לבך שיפגעו בתוך הזמן הזה אלו הימים לא היית נודר והותר כל הנדר:

(ה) אלו שמת על לבך – ואינו מותר ללא התרת חכם שונ המסי' רלב סעיף ו' ששם הוא

שוגג וכאן הוא יודע שיש שבתות באמצע (רע"א).

(ו) הותר כל הנדר – שנדר שהותר מקצתו הותר כולו (ש"ך).

(ז) במה דברים אמורים שצריך התרה כשקבלו בלשון נדר שאמר קונם אכילת ימים כך וכך עלי אבל אם לא הוציאו אלא בלשון קבלת תענית אינו דוחה לא שבת ויו"ט וראש חודש ולא חנוכה ופורים ואינו צריך התרה ואפי' לא קבל עליו להענות אלא בשבת ויום טוב בלבד (ועיין צ"ח סימן תי"ח²⁸):

(ח) לא הבנתי ט"ז סק"ג.

(ט) המקבל עליו בלשון נדר לצום בשבת ויו"ט חל הנדר וכן הנודר לצום יום ראשון או ב' כל ימיו ופגע בהם יו"ט או ערב יום כפור חייב לצום ואין צריך לומר ר"ח אבל אם פגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל (ועיין צ"ח סי' תק"ע ללא פסק כן):

(י) חל הנדר – ע"י לקמן רלט סקי"ט שראוי לכופו שישאל על נדרו ואל יעבור על

מצוה (ש"ך).

(יא) נדרו בטל – שהם מדבריהם וצריכים חיזוק (ש"ך).

(יב) דלא פסק כן – אלא גם בחנוכה ופורים חל הנדר, יש לחלק שאם קיבל כל ימיו (כמש"כ כאן) אז יבטל המצוה של פורים או חנוכה, ולכן בטל הנדר, אבל אם רק לזמן מסוים, חל הנדר, אמנם כל זה רק בחנוכה ופורים שכתובים במגילת תענית ולא בשאר ימים שלא אומרים בהם תחנון (ש"ך).

(יג) הא דנדרים חלים על דבר מצוה דוקא במצות עשה בין שיש בה עשה גרידא בין שיש עשה בקיומה ולא תעשה בביטולה ואין הפרש בזה בין איסור הבא מאליו לאיסור הבא ע"י עצמו אבל על מצות לא תעשה דעלמא אינו חל בין בביטולו בין בקיומו כיצד הרי שאמר אכילת נבילה עלי אין הנדר חל עליו והוא הדין לאיסור הבא ע"י עצמו כגון שאמר שבועה שלא אוכל כבר זה וחזר ואמר כבר זה עלי אינו חייב אלא אחת דהיינו משום כל יחל דשבועה וכן אם אמר שבועה שלא אשתה וחזר ואמר הריני נזיר ושתה אינו חייב אלא אחת דהיינו כל יחל דשבועה אבל דנזירות לא א"כ נשאל על השבועה שאז חל הנזירות עליו והנדר חל על מי שנשבע שישן או שישתה ואע"פ שיש בביטולו לא תעשתה:

(יד) הריני נזיר – קשה שזה הוי כולל מאחר שאסור בחרצנים (רע"א), וצ"ל שמדובר

שדיבר סתם שמתנזר מזה ולא שהוא נזיר באמת (פ"ת).

(טו) כיצד - שאם נשבע שבועה שאישן ואח"כ נודר קונם שינה עלי דחלה נדר (ש"ך).

(טז) וי"א שאם נדר מדברים האסורים כגון נבילות וטריפות חל הנדר ואם אוכל מהם עובר בלא יחל אבל אם התפיש בהם דבר אחר אינו נתפס שאינו דעתו אלא בעיקר האיסור דהוי ליה מתפיש בדבר האסור אבל דבר שאסור מדרבנן ואסרו עליו בלשון נדר והתפיש בו דבר אחר נתפס בנדר ואסור: הגה הטולד או הנקצע קלא לאכול מלה

²⁸ ז"ל שם: (סעיף ג) יחיד שקבל עליו תענית כך וכך ימים ופגע בו ראש חדש או שקבל עליו להתענות בראש חודש אם קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא אינו צריך התרה ואם קבלו עליו בלשון הרי עלי שהוא לשון נדר צריך התרת חכם, ע"כ. היינו של אמחלק בין קיבל לפני כן לקיבל לשבת בפירוש.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

בליל פסח אין מצה עשירה בכלל אבל אם נדר שלא לאכול מצה כל השנה אפשר דמצה עשירה בכלל:

(י') מדברים האסורים – ה"ה אם נשבע שלא יאכל דבר זה, ואח"כ נדר בקונם ככר וזה עלי חייב שנים, או אם נשבע לאכלו ואחר כך נדר בקונם ככר זה עלי אסור לאכלו (ש"ך).

(ט') מתפיס בדבר האוסר – ע"י לעיל ר"ה שצריכים שאיהל בע"ם (ש"ך).

סימן רטז

(א) קונם פירות האלו עלי אסור בחילופיהם ובגידוליהם ואין צריך לומר במשקין היוצאין מהן וכן אסור בגידולי גידוליהן אבל חילופי חילופיהן מותרים ואם הוא דבר שזרעו כלה גידולי גידוליו מותרים וכן הדין אם לא אמר האלו אלא היו לפניו ואמר קונם הם עלי: הגה וכן אם אמר פירות פלוני או מקום פלוני הם קונם עלי הוי כאילו אמר פירות אלו:

(ב) אסור בחילופיהם – מאחר שאמר האלו עשה אותם כהקדש, וע"י לקמן סעיף יב אם לא אמר "אלו" (ט"ז).

(י') שם – י"א שאם אחר החליפן אין איסור (ש"ך²⁹).

(י"ה) גידולי גידוליו – ע"י רע"א שלא הבין בשיטה זו למה הגידולי גידולים אסורים.

(ב) אמר קונם מה שאני אוכל או טועם מהם אם הוא דבר שזרעו כלה כגון חטים וכיוצא בהם מותר בחילופיהם ובגידוליהם ואם הוא דבר שאין זרעו כלה כשזרעין אותו כגון שום ובצלים אפי' גידולי גידולין אסורים וכן משקים היוצאים מהם אסורים אסור בחילופיהם ובלידוליהם:

(ט') שזרעו כלה – היינו אגידוליהן אבל בחילופיהן אין חילוק שאילו באין זרעו כלה מורת בהם (ט"ז), ויש חולקין (ש"ך).

(ב) מותר בחילופיהן – שאינו טועם הפירות שאסר עליו (ט"ז).

(כ"א) אפילו גידולי גידולין – דאין בטול לאיסור מאחר שהוא דבר שיש לו מתירין (ט"ז).

(כ"ב) היצאים מהם אסורים – מספק (רע"א)

(כ"ג) שם – בכל אופן שנתבאר כמו שאסר על עצמו (ש"ך), אמנם י"א שחליפין מותרים באוסר על חבריו שאינו יכול לאסור דבר שלא בא לעולם על חבריו (רע"א), וי"א שבאוסר על חבריו אינו יכול לשאל ולכן אינו דבר שיש לו מתירים ולכן הגידולים מותרים (פ"ת בשם שו"ת רע"א).

(ג) אמר לאשתו קונם מעשה ידיך עלי אסור בחילופיהם ובגידוליהם אמר קונם שאני אוכל או שאני טועם ממעשה ידיך מותר בחילופיהן ובגידוליהן בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין:

(כ"ד) קונם מעשה ידיך עלי – היינו שאמר "קונם ידיך למעשיהן" או שמעשה ידי אשתו לאחר שתעשה דבר שיש בו ממש הוא, אמנם י"א שאינו נאסר אלא כנגד מעשה ידיה היינו שאם אשתו טחנה ואפתה ומכרה לחם להיות מעות שכנגד טחינה ואפיה שלה וחטים שלו (ש"ך).

(ד) אמר לחבריו קונם לביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או שמכרן או נתנן לאחר מותר אבל כל שהוא ברשותו אסור אפילו מכרו ואחר כך קנאו או שנפל ובנאו ואפילו לא בנאו במקומו הראשון: הגה אמר לו קונם בית אביך שאני נכנס בו אע"פ שמת האב אסור לכל יולאיו חלצו קרויין בית אב:

(כ"ה) מכרן – היינו לאחר, אבל אם מכרן לנודר אסור (ש"ך).

(כ"ו) מותר – שהרי עתה אינו ביתו (ש"ך).

²⁹ הש"ך מביא מח' ראשונים והדעה האוסר גם אחר הוא שיטת הר"ן שהוא שיטת השו"ע.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(כ) ואפילו וכו' במקומו הראשון, אלא שינהו במקום אחר אבל משמע שאם קנ לגמרי בית אחר מותר שלא היתה כוונתו אלא על ביתה שהיה בו בשעת נדר הן שיהיה כן או ישתנה אבל לא על בית אחר לגמרי (ש"ך), וי"ח (רע"א).

(כח) בית אביך – י"א שזה כולל כל יוצאי חלציו ובתיהם, ואם מכרו מורת, וי"א שזה דווקא בית זו, ואפילו מכרו (ש"ך).

(ה) אמר קונם לבית זה שאני נכנס בו אסור בו לעולם בין שמת מכרו או נתנו לאחרים ואם נפל ובנאו אפילו במקומו ובמדתו הראשונה מותר:

(ו) אמר קונם לביתך זה שאני נכנס אסור בו לעולם בין שמת או מכרו או נתנו לאחר בין שנפל ובנאו ויש מי שמתיר במת או מכרו או נתנו ואוסר בנפל ובנאו ויש מי שאוסר בזו ומתיר בזו:

(כט) אסור בו לעולם – שיש ספק אם ניזול בתר לישנא "ביתך" או בתר לשון "זה", ולכן הולכים בשניהם לחומרא, וי"א שתפס לשון זה או לשון זו (ט"ז וש"ך).

(ל) שם – ואם אסר עליו איזה ענין ותלה הדבר בתנאי אם אכנס לביתך זה יש לצדד דבמכרו או נתנו מותר (רע"א).

(ז) אמר ראובן לשמעון קונם בית זה שאתה נכנס ומת או שמכרו לאחר אסור, שהאוסר דבר שהוא שלו על חבירו, אע"פ שיצא מרשותו הרי הוא באיסורו עומד. אבל אם אמר לו קונם לביתי שאתה נכנס, אם מת או מכרו או נתנו לאחר מותר. האומר לבנו הרי אתה אסור בהנייתי או שנשבע שלא יהנה בו, אם מת יירשנו, שזה כאומר נכסי עליך אסורין. אבל אם אסר עליו הנייתו, ופירש בין בחייו בין במותו, אם מת לא יירשנו שזה כאומר נכסי אלו עליך אסורים: קהל שנלכו כל מה שגזבו יהיה ללורך צנין בית הכנסת וצנין בית המדרש יתנו מחלה לזה ומחלה לזה אע"פ שלא גזבו להספיק א' מהם מי שהצדיע את צנו או חזירו שלא ילכו מעותיו לאחרים אם לא צדקת ראוץן ושמעון ומת אחד מהם מורת להלוות צדקת הא' דכל מקום שנאמר פלוני ופלוני משמע אפילו א' מהם עד שיפרוט לך שניהם צדקת מי שצדקת לאשה המשודכת לו שלא ישא אשה עליה וקודם שצדקת נפלו לו יצמה מותר ליצמה ללשון עליה אינה צדקת אלא אם נשאה תחילה ולא יכנס המשודכת אלא א"כ יתירו לו שצדקתו.

(לא) קונם בית זה – משמע אע"פ שלא אמר בחיי ובמותי אסור, ונראה דאם נפל וחזר ובנאו מותר (ש"ך).

(לב) שהאסור דבר שהוא שלו – דווקא כשמתחיל האיסור בעודנו ברשותו אבל אם אמר קונם לכשיצא מרשותי אינו יכול לאסור (ש"ך).

(לג) מותר – ונראה דאם נפל ובנאו אסור כיון שאמר ביתי ועדיין ביתו הוא כנ"ל סעיף ד' (ש"ך).

(לד) ברשות הא' – היינו אפילו אם השני חי (ט"ז, ש"ך), וי"ח (ש"ך), אין לסמוך על החולקים להקל (פ"ת).

(לה) אלא א"כ יתירו לו שבועתו – שמא הלשון משמע שלא תהא שום אשה נשואה לו אחר נישואיה (ט"ז), וי"א שכוונתו שלא ישא אחרת שלא המשודכת (ש"ך).

(ח) אמר לחבירו ככרי זו אסורה עליך אפי' נתנה לו במתנה או מכרה לו אסורה לו מת ונפלו לו בירושה או שנתנה לאחר והוא נתנה לו מותרת לו שלא אמר אלא ככרי ועתה אינו שלו:

(לז) ככרי זו – יש אומרים היינו דווקא שלא אמר "זו" אבל אם אמר "זו" דינו כבית זה בסעיף ז' (ט"ז).

(ט) אמר קונם בשר ויין עלי מותר בתבשיל שיש בו בשר ויין אע"פ שנותנין בו טעם ואם אמר קונם בשר ויין שאני טועם או שאני אוכל או שאמר קונם בשר או יין זה עלי אסור בתבשיל שיש בו טעם [בשר או] יין:

(ק) כה מותר כו'. נראה דהיינו מסתמא אבל אם היה הטעם יין או בשר קשה לו וכה"ג אזלינן בתר כוונתו כדלקמן סי' רי"ח ואסור בטעמן (ש"ך).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(2) אסור בתבשיל שיש בו טעם יין. ע"ל סי' צ"ח ס"ק ה' כתבתי דיש לסמוך אטעימת ישראל דהתירה אף בזמן הזה והלכך אם יש אחר שרשאי לטעום יכול לסמוך עליו ואם אין כאן אחר משערין בס' מיהו כל זה שלא במינו אבל במינו אפילו באלף לא בטיל כדבסעיף שאח"ז וע"ל סימן ק"ב (ש"ך).

(2) בתבשיל שיש בו טעם יין בתשובת תשואת חן סימן נ"ז שכתב דאסור גם כן בתבשיל שנתבשל בקדרה של בשר ב"י אם נתבשל אחר הנדר אמנם אם נתבשל קודם הנדר מותר כדלקמן סימן רי"ז סעיף י"ב אפילו אם אמר קונם טעם בשר עלי דאז גם הטעם שיצא מבשר קודם שנדר בכלל זה מ"מ שרי לאכול התבשיל שנתבשל בקדרה של בשר קודם שנדר משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא דלא כספר גינת וורדים כלל ס"ה ע"ש. וע' בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן י"ז שכתב בגזירת צבור שהבשר יהיה טרפה אין חשש לאסור הכלים אף דכל היכא דשוי חתיכה דאיסורא גם הטעם אסור ויש לאסור גם הכלים מ"מ הא באם גזרו שהבשר יהיה טרפה אינו ענין לשויא ח"ד מדין נדר דהא א"א להיתר להעשות טרפה כדלעיל סימן ר"ה ואין ענין אך לדין תקנת הצבור שיש כח בידם לאסור המותר וכבר כתב (בתשובת הראנ"ח ח"ב סימן ע"א) דבתקנת הצבור אזלינן בתר לשון בני אדם והא קי"ל דבלשון ב"א אין הטעם בכלל בשר ע"ש: (פ"ת):

(י) נתערב יין זה שאסרו על עצמו ביין אחר אפי' טפה בחבית נאסר הכל מפני שיש לו להשאל על נדרו נעשה כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל במינו:

(7) זה שאסרו על עצמו [ענין מש"ל סי' ק"ב ס"ק י' מזה (פ"ת)].

(7) ביין אחר. אבל בחומץ לא איכפת לן ביש לו מתירין כיון שאינו מינו ונתבאר בס"י ק"ב סעיף א' דדבר שיש לו מתירין בטל באינו מינו (ט"ז).

(יא) האוסר על עצמו יינו של פלוני או של מקום פלוני דינו כדין האוסר על עצמו יין זה שאסור בתבשיל שנפל בו ויש בו טעם יין שהוא הדין אם אותו בנדרים אחר לשון תורה) ובו י"ב סעיפים: יין נעשה חומץ אחר הנדר שהוא אסור עליו אבל מה שהיה חומץ בשעת הנדר מותר (דיין אסר עליו ולא חומץ) (ב"י בשם תשובת הרשב"א):

(יב) אמר קונם זיתים וענבים עלי מותר בשמן ויין היוצא בהם אפי' הוא חדש ואם אמר קונם זיתים וענבים שאני טועם או שאמר קונם ובתבשיל שנותנין בהם טעם:

(1) אפילו הוא חדש. שטעמו שוה דאזלינן בתר שמא (ש"ך):

סימן רי"ז

(א) נדר או נשבע מהמבושל אם דרך אותו מקום באותו לשון ובאותו זמן שקוראין מבושל אפי' לצלי ולשלוק הרי זה אסור בכל ואם אין דרכם לקרות מבושל אלא לבשר שנתבשל במים ובתבלין הרי זה מותר בצלי ובשלוק וכן המעושן והמטונן והמבושל בחמי טבריא וכיוצא בהם הולכים בו אחר הלשון של בני העיר³⁰:

(8) ובאותו זמן - אמנם אם דבר כלשון הקודש באותו מקום לא מדברים בו הולך אחרי לשון תורה (ש"ך).

(ב) הנודר ממעשה קדירה אינו אסור אלא מדברים שמרתיחים אותם בקדירה כגון ריפות ולביבות וכיוצא בהם אסר עצמו מכל היורד לקדירה הרי זה אסור בכל המתבשלים בקדירה נדר מהיורד לתוך התנור אינו אסור אלא בפת ואם אמר כל מעשה תנור עלי אסור בכל הנעשה בתנור:

(ג) נדר או נשבע מן המליח אם דרכם לקרות מליח לכל המלוחים הרי זה אסור בכל המלוחין אפי' אינו מליח אלא להתקיים לשעה ואם אין דרכם לקרות מליח אלא לדג מליח בלבד אינו אסור אלא בדג מליח נדר או נשבע מן הכבוש אם דרכם לקרות כבוש לכל הכבושים הרי זה אסור בכל ואם אין דרכם לקרות כבוש אלא לירק כבוש

³⁰ עי' ב"י בשם הרמב"ם ה"ד שאם מקצת קוראים כן, אז ספק נדרים להחמיר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

בלבד אינו אסור אלא בכבוש של ירק וכן כל כיוצא בזה היו מקצת בני המקום קורין לו כך ומקצתן אין קורין אין הולכין אחר הרוב אלא הרי זה ספק נדרים וכל ספק נדרים להחמיר³¹:

(ב) אחר הרוב – מיהו אם אמר נתכוונתי כך כמו שקורין הרוב נאמן (ש"ך).

(ד) אמר קונם ירק עלי אינו אסור אלא בנאכלין חיים ואם אמר ירקי קדירה עלי אסור אף בנכבשים בה ואם אמר ירק המתבשל בקדרה אינו אסור אלא במתבשל בה ומיהו אסור בכל המתבשל בה אף בדילועין (פירוש מין ירק שכליו גדולות ביותר ערוך) שכל דבר שהשליח נמלך עליו הוא בכלל המין ההוא ואם אמר לשלוחו קח לי ירק ואינו מוצא אלא דילועים הוא נמלך בו לומר תרצה דילועין אבל אם נדר מהדילועין מותר בירק:

(לז) חיים – היינו גם חיים (ש"ך).

(ה) הנודר מהירק אסור אפילו ביבש מאחר שאין לו גורן ומותר בפולין יבשים מאחר שיש לו גורן ואינם נקראים ירק אלא הלחים:

(ו) הנודר מהירק נסתפק בירושלמי³² אם הוא אסור בקולקס (פירוש הערוך שהוא מין לוף ומונח בתרמילו ארוך ויש בו גלגלן הרבה):

(ז) הנודר מהבשר [אסור]³² בגידין מהגידין מותר בבשר:

(ח) מקום שדרכם אם ישלח אדם שליח לקנות לו בשר אומר לו לא מצאתי אלא דגים אם נשבע או נדר במקום זה מהבשר נאסר אף בבשר דגים וכן כל כיוצא בזה ובכל מקום הנודר מהבשר אסור בבשר עופות ובקרבנים ובראש וברגלים בקנה ובלב ומותר בחגבים ואם מראים הדברים בעת שנדר שלא נתכוין אלא בבשר בהמה בלבד [או לבשר עוף ובהמה בלבד] ה"ו מותר בבשר דגים ואפי' במקום שהשליח נמלך עליהם (ואפילו צנצנ עופות נמי שרי להא לא נתכוין רק לצנצנ זהמה):

(לח) ואם מראין הדברים - אם נדר בימי הקזה אין דגים בכלל הנדר שבלאו הכי לא אוכל אותם ולא הוצרך לדור נדר (ט"ז).

(לט) דהא לא נתכוין - אפילו אם לא היו מראין הדברים בעת שנדר אלא שאח"כ אמר כוונתי לבשר בהמה דקרינן ליה בשר סתם מותר בעופות ואיפכא צ"ע (פ"ת).

(ט) הנודר מהקיפה מותר ברוטב מהרוטב מותר בקיפה מהבשר מותר בשניהם אם לא שאומר קונם בשר עלי שאני טועם או שאני אוכל:

(מ) מהקיפה - פי' פרורין דקין שנקפין בשולי הקדירה (ט"ז).

(מא) מהבשר מותר בשניהם - דהאידינא אסור בשניהם (ט"ז, וש"ך).

(מב) קונם בשר – צריך להוסיף המילה "זה" (ט"ז).

(י) הנודר מהגריסין אסור במקפה (פי' מרק קפוי ועצ) של גריסין מהמקפה מותר בגריסין מהמקפה אסור משום מהשום מותר במקפה מהתבלין אסור בחיין ומותר במבושלין ואם אמר קונם תבלין שאני טועם אסור בחיין ומבושלין מהכרוב [אסור] באספרגוס פי' מין מים שצטלו זהם הכרוב רמז"ס ורס"י פי' מין כרוב מהאספרגוס מותר בכרוב מהכרישי' מותר בקפלוטות מהירק מותר בירקות שדה מפני שהוא שם לווי (דבלשון צני אדם אינס קורין ירק סתם רק לירקות הגללים צגנות):

(מג) אסור במקפה של גריסין - מקפה הוא תבשיל עב וגבי איסור שום לא נקט מקפה של שום הטעם דאפילו שום בפני עצמו אסור, דכיון שאמר כל מקפה אסור עלי, ושום הוא שנותנין אותו בכל מקפה, והשום הוא המקפה אבל אין עושין מגריסין לבדן מקפה אלא מכמה מינים עושין מקפה (ט"ז).

³¹ אבל אין לוקין (רמב"ם פ"ט ה"ה).

³² תוקן על פי הט"ז סק"ה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(מ"ד) אסור בשום - דלשון מקפה כולל כל דבר קפוי ועב ושום נמי קפוי הוא שממחין אותו במעט מים ונאכל בכך (ש"ך).

(מ"ה) מהתבלין - דבר הבא ליתן טעם בקדירה כגון שומים ובצלים וכיוצא בהם הכל נכלל בשם תבלין ובהני הוא דשייך לפלוגי בין חיים ומבושלים אבל בפלפלין וכיוצא בהן אין שייך לחלק בהן³³ (ש"ך).

(מ"ו) מותר בירקות שדה - ונראה לי דעכשיו אסור בירקות שדה שגם הוא בלשון ירקות בלשון בני אדם (ש"ך).

(י"א) ע"ה הנודר מהחלב מותר בקום³⁴ (פי' מים המוזדלים מהחלב כשמעמידים אותו הנקראת סור"ץ) נדר מהקום מותר בחלב (וי"א לאס קורין לקום על סם החלב כגון שקורין אותו קומא לחלב לאסור) מהחלב מותר בגבינה מהגבינה מותר בחלב ואסור בה אבין מלוחה בין תפילה בין לחה בין יבשה:

(מ"ז) מותר בקום - פי' מי חלב הנבדלין ממנו³⁵ (ט"ז), וי"א שהוא נסיובי דחלבא (ש"ך).

(מ"ח) אם קורין לקום על שם החלב - היינו אם נדר מהחלב אסור בקומא דחלבא, אבל הנודר מהקום וקוראים לו קומא דחלבא מותר בחלב (ש"ך).

(י"ב) ע"ה הנודר מן הדגים מותר בציר ומוריים של דגים:

(מ"ט) הנודר מן הדגים - דגים שאני טועם אסור בין בגדולים בין בקטנים, והאוסר עליו דג דגה אסור בשניהם, דדג משמע גדול ודגה משמע קטנים בלשון בני אדם, אבל בדגה לבד לכ"ע דוקא קטנים³⁶ (ט"ז).

(י) מותר בציר כו' - דבר פשוט הוא דהיינו בציר שיצא קודם הנדר אבל לאחר הנדר אסור (ט"ז וש"ך)³⁷.

(יג) ע"ה הנודר מהתמרי' מותר בדבש תמרי': הגה ע"פ ש"ס התמרים עליו ונקרא דבש תמרים הואיל ונשתנה לורתן ממה שהיו תחילה מש"כ בקומא לחלב ועוד למה שנקרא דבש תמרים אינו אלא כדי להזדילו מש"כ דבש מדבש תמרים מותר בתמרים מסתוניות (פי' ענבים רעים הנש"ארכים צגפן צימות הסתיו ועושין זהם חומץ) מותר בחומץ היוצא מהם:

(כ"א) אע"פ - וי"א משום שנשתנה מגוש למשקה (ט"ז).

(כ"ב) ועוד דמה - קומא דחלבא נקרא כך שעדיין תורת חלב עליו (ש"ך).

(י"ד) ע"ה הנודר מדבש מותר בדבש תמרים מהחומץ מותר בחומץ סתוניות:

(כ"ג) מותר בדבש תמרים - שסתם דבש מהדבורים (ט"ז וש"ך).

(כ"ד) ביין תפוחים - משמע שאסור ביין צמוקים, ויש מתירים (רע"א).

(ט"ו) ע"ה הנודר מהיין מותר ביין תפוחים ואסור ביין מבושל, ע"ה ומותר בקונדיטון (פי' משקה שיש בו דבש ויין ופלפלין) ויש מי שאוסר בקונדיטון (ודין חומץ עיין לעיל סוף סימן רע"ז סעיף י"א):

(ט"ז) ע"ה הנודר מהתירוש לדידן אסור ביין ומותר בכל מיני מתיקה:

(כ"ה) מהתירוש לדידן - דאין אנו קורין תירוש אלא ליין בלשון תורה (ט"ז).

(י"ז) ע"ה הנודר מהשמן אם הוא במקום שמסתפקים בשמן זית אסור בו ומותר בשמן שומשמיין ואם הוא במקום שמסתפקין בשמן שומשמיין אסור בו ומותר בשמן זית ואם מסתפקין בשניהם אסור בשניהם אע"פ שרוב סיפוקן מאחד מהם:

(כ"ז) אע"פ שרוב - כדלעיל סעיף ג' שספק נדרים להחמיר (ש"ך), וע"י לעיל רח סעיף א (ט"ז).

³³ אלא כולם אסורים (ב"י).

³⁴ ע"י סעיף י"ב וט"ז וש"ך שם שקום שיוצא מחלב לאחר שנדר אסור.

³⁵ היינו רביון. אמנם ע"י מ"ז י"ד סי' פ"א סק"ז שעושה מח' בין ש"ך לט"ז.

³⁶ ע"י ב"י ורמב"ם שם, שנ"ל ששיטת השו"ע שזה לא משנה שהכל לפי אותו זמן שנדר ולא לפי דיוק חז"ל בפסוקים.

³⁷ הם מביאים ראיה מרטז ט ולא ראיתי.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(יח) ^טהנודר מהתבואה או הנודר מעללתא אינו אסור אלא בחמשת המינים והוא הדין לנודר מהדגן:

(יז) וה"ה לנודר מהדגן – וגם מותר בחטה הנחלק לב' או ג', אבל למעשה לא להקל בחילקא וטירגיס כיון שבעל הש"ע לא כתב כן בפירוש (ט"ז).

(יח) ה' מינים – חטה שעורה סומכין שובלת שועל ושיפון (ש"ך).

(יט) תבואה - הנודר מתבואת השדה אסור בכל הגדל שבשדה וצ"ע למה לא מובא (פ"ת).

(יט) ^זהנודר מפת סתם אינו אסור אלא מפת חטים ושעורים ובמקום שנוהגין לעשות פת מכל סבר ונדר מהפת או מהמוזן אסור בחמשת המינים ^זואם אמר כל הזן עלי אסור בכל הזן ממים ומלה:

(ס) ואם אמר כל הזן כו' - ומיירי שלא אסר אלא לזמן שיוכל לעמוד בו דאל"כ הוי כנודר מכל פירות שבעולם דאינו נדר כלל כדלקמן סימן רל"ב (סעיף ה') (ש"ך).

(סא) בחמשת המינים – צ"ע למה אורז לא בכלל (רע"א).

(סב) חוץ ממים ומלח - אפילו מי מלח (רע"א).

(כ) ^זהנודר מהחטים אסור בהם בין חיים בין מבושלים חטה חטים שאיני טועם אסור בהם בין קמח בין פת חטה שאיני טועם אסור בהם באפויה ומותר לכוס חטים שאיני טועם מותר באפויה ואסור לכוס חטה חטים שאיני טועם אסור בין באפויה בין לכוס: הגה האומר פת חטים וקעורים וקסמין עלי אינו אסור אלא צפת חטים ופת קעורים ופת קסמין דפת דקאמר קאי על כולם ויש מחמירין לאסור בקעורים וקסמין לגמרי אלא אם כן אומר שלא היתה כוונתו רק אפת או שקיעה לשון בני אדם שצארתו העיר לאז הולכין אחר לשון בני אדם:

(כא) ^זגרים שאיני טועם אסור לאכול מבושיל ומותר לאכול חי גריסין שאיני טועם אסור לאכול חיים ומותר לאכול מבושלים גרים גריסין שאיני טועם אסור לאכול חיים ומבושלים:

(כב) ^זהנודר מפירות השנה אסור בכל פירות השנה ומותר בגדים וטלאים בחלב ובביצים ובגוזלות ואם אמר גידולי שנה עלי אסור בכלם:

(כג) בכל פירות – והוא הדין בפטריות וכמיהן ³⁸(ט"ז).

(כד) ^זהנודר מפירות הארץ אסור בכל פירות הארץ ובפרי העץ ומותר בכמיהין ופטריות ואם אמר גידולי קרקע עלי אסור בכלם:

(כה) ומותר בכמיהין ופטריות - לפי שאינם בכלל פרי הארץ דמאורא ינקי אף על פי שגדילין מן הארץ (ט"ז).

(כז) אסור בכלם – אבל מותר בבעלי חיים (ט, ז).

(כח) הנודר מפירות הארץ – הנודר מפרי עץ ופרי אדמה מותר בסוכר (פ"ת).

(כט) ^זהנודר מהקייץ ³⁹אינו אסור אלא מהתאנים:

(כ) ^זהנודר מהמים הנמשכים ממעין פלוני אסור בכל הנהרות היונקות ממנו ואין צריך לומר מהנמשכים ממנו ואע"פ שנשתנה שמו אין קורין אותו אלא נהר פלוני או מעין פלוני אם אמר מנהר פלוני או ממעין פלוני אינו אסור אלא בנקראים על שמו:

(כו) ^זהנודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה:

(ס) אבל לא בימות החמה – שיש בו הנאה הגוף (ש"ך).

(כז) ^זהנודר מהכסות מותר בשק וביריעה ובחמילה (פי' מיני בגדים גסים שאין דרך בני אדם להתכסות בהם):

³⁸ פטריות גדלים מעל הקרקע וכמיהן מתחת לקרקע (ר"י ברכות כח ע"ב).

³⁹ לשון הגמ' שלנו "מפירות הקייץ".

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (כח) קהנודר מהבית אסור בעליה מהעליה מותר בבית:
(סח) מהבית – אבל החדר והיציא אינם בכלל הבית (ש"ך).
- (כט) הנודר מהעיר אסור ליכנס לעיבורה דהיינו תוך שבעים אמה ושירים:
(ל) הנודר מהבית אינו אסור אלא מהאגף ולפנים דהיינו מסתימת הדלת ולפנים אבל מסתימת הדלת ולחוץ על עובי המפתן מותר:
(לא) קהנשבע לעמוד בבית א' אסור מהאגף ולחוץ: הגה קהנודר לזר צשכונה יהודים כריך לזר צשכונה הגדולה וצרכו צלה לכן הוא לשון צני אדם ולא אמרין דג' צתים מקרי צכונה קהקהל קגזרו שלא לקנות צתים מעוצדי כוכצים אסור להחליף עמהם דזה נמי מקרי קנייה ומכירה:
(לב) נדר מיושבי העיר אסור במי שישב שם שלשים יום מבני העיר אינו אסור אלא במי שישב שם י"ב חדש: הגה קהואס נדר ממני נדר קס אפילו לית ערלי מקרי לית (קצ"א סימן תרס"ז) מיהו הולכים אחר לשון צני אדם שאין נקרא לית אלא צד קס עם צני ציתו לך קצוע אע"פ שהוא פתוח מל' יום ואס לשון צני אדם הוא צדך אחר הולכין אחריו אחר כונת הנודר:
(לג) קהנדר מיורדי הים אסור בכל יורדי הים אפילו באותם שאין הולכים אלא מעכו קהאפילו באותם שיורדים לטייל ומותר ביושבי יבשה⁴⁰:
(לד) נדר מיושבי יבשה אסור גם ביורדי הים ואפי' באותם שמפליגים בו הרבה שסופם לירד ליבשה:
(לה) קהאמר יורדי הים לאחר ל' יום עלי מי שהוא בשעת הנדר מיורדי הים אסור בו ומי שאינו מיורדי הים בשעת הנדר מותר בו אע"פ שלאחר ל' יום כשחל הנדר הוא מיורדי הים:
(סג) לאחר ל' – היינו לאחר שלשים יום יהיו יורדי הים אסורים עלי (ש"ך).
(ע) מי שהוא – שהולכים אחרי שעת האמירה ולא אחר חלות הנדר (ש"ך).
(עא) מותר בו – וי"ח וצ"ע למה השו"ע לא הביא דעתו (רע"א).
(לו) קהנדר מרואי החמה אסור אף בסומים שלא נתכוין אלא למי שהחמה רואה אותו לאפוקי דגים ועוברים: הגה קהאפילו אמר לא נתכוונתי לכך לא מהני הואיל והלשון ודאי כך הוא ומותר בכל דבר שאינו צעל חיים אע"פ שהחמה רואה אותו קהואם נדר מרואים החמה מותר בסומים:
(לז) קהנדר משחורי הראש אסור בקרחים ובעלי שיבה ומותר בנשים ובקמני' שאין נקראי' שחורי הראש אלא האנשים ואם דרכם לקרות שחורי הראש לכל אסור [בכל] הנודר מכל דבר שהוא אדום אסור לראות צחמה קסם כן היא אדומה:
(עב) לראות צחמה – אסור להנאות מאור החמה (ש"ך).
(לח) קההנודר משובתי שבת אסור אף בכותיים:
(עג) אף בכותים - לפי שהם מצווים על שבת ועושין כן אבל עובדי כוכבים אפי' אם שומרים שבת מ"מ אינם מצווים בכך (ט"ז).
(לט) קהנדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותיים:
(עד) ומותר בכותים - לפי שאינם עולים שם אף על פי שמצווים על זה (ט"ז).
(מ) נדר מבני נח אסור באומות העולם ומותר בישראל נדר מזרע אברהם אסור בישראל ובגרים ומותר באומות העולם אפי' בבני ישמעאל ועשו:
(עה) ובגרים – מדכתיב כי אב המון גוים נתתיך (רע"א).
(עו) אפילו בבני ישמעאל ועשו - דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק דהיינו למעוטי עשו וכ"ש ישמעאל (ט"ז).
(מא) קהנדר מהערלים אסור במולי אומות העולם ומותר בערלי ישראל:

⁴⁰ מטעם ספק דאורייתא לחומרא.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (ע"ב) אסור במולי או"ה - לפי שהערלה נקראת במקרא על כלל או"ה דוקא (ט"ז).
- (ע"ג) מותר בערלי ישראל - דווקא שמתו אחיו מחמת מילה (רע"א).
- (מב) נדר מהמולים אוסר בערלי ישראל ומותר במולי אומות העולם:
- (ע"ד) במולי או"ה - מומר לעכו"ם אסור, ולערלות צ"ע (פ"ת).
- (מג) ק"ו נדר מישראל אסור בגרים מהגרים מותר בישראל:
- (מד) נדר מישראל אסור בכהנים ולוים מכהני' ולוים מותר בישראל:
- (מה) נדר מכהנים מותר בלוים מלוים מותר בכהני':
- (מו) נדר מבנים מותר בבני בנים:

(פ) נדר מבנים - המגדל יתום או בנו של אדם אחר וקוראו בנו, והלה קוראו לו אבי, שנדרו זה מזה בשם בן ואב בסתם, או שנתנו מתנה זה לזה בלי זכרון שם העצם, ספיקא הוי ואזלינן לחומרא. מיהו ביש לו בנים לזה המגדל, נראה שאפי' בנדרים אין המתגדל נאסר, דאמרינן לבניו ממש נתכוין. אכן ביש לו אב למתגדל, אע"פ שהמגדל מחשיבו לבנו ונאסר בו, מ"מ כשנדר הבן י"ל שלאביו האמיתי נתכוין, וכיון שהדבר שקול כי ליכא הוכחה מדעת הנותן והנודר אזלינן הכא והכא לחומרא. וחורגו שאינו גדל אצלו ודאי דאינו בכלל בן לשום דבר (פ"ת).

(פ"א) שם - ומותר בכנות (רע"א).

(מז) ק"ו מי שנדר או נשבע על דבר חוץ ממועדות וי"ט אם אמר שבדעתו היה להוציא גם חנוכה ופורים מהכלל נאמן:

(פ"ב) גם חנוכה ופורים - לפי שגם ימים אלו בלשון בני אדם נקראים ימים טובים כמו ההיא דעבידנא יומא טבא לרבנן דהיינו כל שיש בו שמחה והכלל בכל סימן זה דהולכים אחר לשון בני אדם אלא דכאן הוה קצת דוחק שיהיו ימים אלו בכלל על כן הוצרך שיאמר הנודר כן בפירוש שנתכוין לזה (ט"ז). וה"ה במוצאי יוה"כ אם אמר הנודר שנתכוון לזה (פ"ת).

(מח) ק"ו מי שנדר או שנשבע שלא יצחוק שום צחוק אסור להטיל גורלות ולא שום אדם בשבילו וכן אסור להמרות עם חבירו שקורין אפוסטאר: הגה ק"ו צנור שגזרו שלא להתפלל צמנין משום איזה דבר אסורים לקרות צתורה לכל דבר קדושה נקרא תפלה. ק"ו מי שנדר שלא לקבל פקדון אסור להלוות על משכון לישראל מיהו נראה דהולכין אחר כוונתו וכדרך שיתבאר צסימן רי"ח. מי שנדר או נשבע להתענות סך ימים ואירע תענית חובה עולה לו למנין הימים וכן מי שנדר לילך לבית הקברות או למקום ואירע לו שהלך ע"י עסק שם ילא ידי נדרו, וע"ל סימן רל"ט עוד מזה:

(צ"ב) שקורין אפוסטר - י"א בזה דעיקר כוונתו היתה בשבועתו כדי להמנע מכל שחוק שמביא לידי הפסד ממון, משמע מזה דהנשבע סתם שלא לשחוק, היינו בענין שיש בו הפסד ממון, אבל בלא הפסד מותר לשחוק. ומ"מ נראה לי שהולכין אחר כוונת הנשבע בזה, דאם בשביל הפסד ממון היה לו דאגה או בשביל שהיה מאבד זמן במיני שחוק שאז אסור אפי' בשחוק בחנם (ט"ז).

(צ"ג) שלא יצחוק - אם הסכימו הקהל וקיבלו עליהם שלא יצחוק שום אדם בקוביא, נכלל בזאת הסכמה לאסור כל מיני השחוק שבעולם אף שהוציאו בלשונם בלשון קוביא כולם בכלל האיסור הן (פ"ת).

(צ"ד) בשבילו - ה"ה הנשבע על שאר דברים דאסור לעשותו ע"י שליח דשלוחו כמותו כו'. מיהו י"ל דאזלינן בתר כוונת הנודר אי דרכו לעשות אותו דבר מעצמו או ע"י שליח (פ"ת).

(צ"ה) אסור להלוות כו' - וי"א שאם נדר שלא לקבל פקדון היינו ממה שאמרו חז"ל (יבמות קט ע"א) הרחק מן הפקדונות ואינו בכלל זה שלא ילוה על המשכון, ונראה דאזלינן בתר כוונת הנודר, וכמ"ש הרב (ש"ך).

(צ"ו) שם - סופר של ראובן שנתן תקיעת כף לשמעון כשיגמור מלאכת ראובן שלא יכתוב לשום אדם כי אדם לשמעון ואח"כ נשרפה העיר ונשרף קונטרס אחד של

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ראובן מה שכתב הסופר ועתה שואל הסופר אם יכול לכתוב אותו קונטרס כשיגמור מלאכתו טרם יכתוב לשמעון וכשנשרף הקונטרס עדיין לא גמר לראובן את הספר ודאי יכול לכתוב כי לא נגמרה מלאכת ראובן (ש"ך).

(פ^ט) דהולכין אחר כוונתו – י"א אפילו אמר שכל כוונתו היתה למלוה על המשכון, אבל כן לקבל פקדונות, וי"ח, שזה רק בנוגע למלוה על המשכון, אבל ודאי אסור לו לקבל פקדונות (פ"ת).

(ט^ט) שם – מי שנדר שלא לאכול בסעודת הרשות, יכול לאכול בסעודת חנוכת הבית בארץ ישראל ולא בחו"ל, וי"א שזה ספק גם בא"י אם לא שדורשין בו, וע"י כך נעשה סעודת מצוה, מפני שהדורש בא מחמת הסעודה, וכל המסובים שם מקשיבים לקול הדורש, אבל אם אין דורשין בו רק ששם קצת ת"ח שיש ביניהם ד"ת אינו מספיק.

סימן ריח

(א) ק"ב כל הנודר או נשבע רואין דברים שבגללן נשבע או נדר, ולומדים מהם לאיזה נתכוין, והולכין אחר הענין, ולא אחר משמעות הדיבור. כיצד היה טעון משא של צמר או פשתים והזיע והיה ריחו קשה, ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר או פשתים לעולם, הרי זה מותר ללבוש בגדי צמר או פשתים ולהתכסות, ואינו אסור אלא להפשילין לאחוריו. היה לבוש בגדי צמר ונצטער בלבישתו, ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר לעולם, אסור ללבוש ומותר לטעון עליו, ומותר להתכסות בגיזי צמר שלא נתכוין זה אלא לבגד צמר, וכן כל כיוצא בזה: הגה^{קכ} וכל זה דוקא צנודר צינו לצין עלמנו, אבל צנודר לחצירו, כל שלשון הנדר כולל הולכין אחריו אם לא צאומנל דמוכח:

(כ) היה לבוש בגדי צמר ונצטער בלבישתו – ה"ה שלא נצטער (ט"ז), וי"ח שאם לא נצטער אסור אפילו בטעינה וכיסוי (ש"ך).

(ב) שם – מי שנכנס בספינה עם אשתו לטייל בים, וקם עליהם רוח סערה, והיה מפייסה שלא תפחד כו', ונשבע שלא יכנס עוד עם אשתו בספינה לים. ואח"כ הוצרך לילך בספינה כדי לדור בעיר אחרת, נראה שלא היתה כוונתו אלא על הטיול (ש"ך).

(ג) שם – שנים שהיו דרים בבית אחד ואוכלים על שלחן אחד והיה להן עסק בשותפות והיו בחנות ועל פרעון שכירות הבית והחנות נפל ביניהם קטטה וקפץ אחד מהם ונשבע שלא נשב יחד בבית אחד ושלא נאכל ושלא נשתה ביחד לא נפרש אותו אלא לפי הסברא ולא יהיה אסור אלא לדור יחד בבית אחד כמו שהיה קודם ולאכול ולשתות בהוצאה אחת בבית אבל הוא מותר לאכול בבית חבירו אחר שנפרדו איש מעל אחיו ומעל הבית וכל א' עושה הוצאה לבדו בביתו (ש"ך). אבל אם נשבע שלא ישב עם פלוני במקום אחד ובא אותו פלוני למקום שהיה הנשבע מקודם אין הראשון חייב לצאת משם דהשתא חבירו ישב עמו ולא הוא עם חבירו (רע"א).

(ד) שם – המצטער אחרי הליכה ארוכה ונדר שלא ילך יותר מפרסה, אסור לילך יותר מפרסה אפילו מפעם ולפעם, אבל אם נח בקביעת סעודה הוה הפסק, והליכה ושיבה אין מצטרפין, ואין איסור בפחות משיעור פרסה (פ"ת).

(ה) שם – חולה בר"ה שנדר שלא יאכל עד זמן יציאה מבית הכנסת, ואחר התפילה הרב האריך במוסר, אם רצו להתירו יתירו כדין נדרים שהם לצורך יו"ט ואם אין מי שיתיר לו יש להקל לאיש שי שלו מיחוש (פ"ת).

(ו) שם – מי שנדר שלא ללמד לבנו שפה, ולמדו האותיות בעל פה אם יש בזה הערמה שנתכוין ללמדו בע"פ כדי שיבין אח"כ הכתב הרי זה עבר על שבועתו (פ"ת).

(ז) אבל בנודר לחבירו – נשבע לאשתו שלא יוציאנה מעיר פלונית, ואח"כ הבעל עשה מעשים המכריחים אותה לצאת נחשב מוציא ממש (רע"א).

(ב) ק"ב מי שהעלילו עליו מפני שמכר יין לישמעאלים ומפני כך נשבע שלא יעשה יין למכור והיה לו יין עשוי מקודם אסור למכרו: הגה לאף על פי שקאמר שלא יעשה אזלונן

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

בתר כוונתו, קייכול שכן קהל שעשו תקנה כיוצא בזה שאסורין למכור אפילו מה שהיה להם קודם שכן:

(מ) אזלינן בתר כוונתו – וי"ח שזה רק בלשון הנוטה בב' דרכים, וכאן זה היפך דבריו, ולכן יש להתיר (ט"ז), וי"ח (נקה"כ).

(ס) וכל שכן קהל – מקרה זה הוה ספק, ולכן מאחר ותקנת הקהל לצורך כסף הקהל הוא דרבנן, ולכן בזה אפשר להקל, אבל אם גזרו בחרם זה מן התורה, ואסור (ט"ז, וש"ך), וי"ח שאפילו אם נאמר שזה ספק דרבנן, עכ"ז רש"י חולק על הרא"ש (שהוא מקור לדברי הט"ז), וספק ספיקא בדין דרבנן הוא לחומרא (פ"ת בשם הנוב"י יו"ד ח"ב סי' סד).

(ג) היו מפצירין בו לישא בת אהותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכן המגרש את אשתו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם הרי אלו מותרות ליהנות לו שלא נתכוון אלא לשום אישות:

(ד) ק"ה היה מפציר בחבירו שיאכל אצלו ומיאן ואמר קונם לביתך שאיני נכנס וטיפת צונן שאיני טועם מותר ליכנס לביתו ולשתות לו צונן שלא נתכוון אלא שלא יאכל וישתה עמו ק"ה בסעודה זו וכן כל כיוצא בזה (מי שנדר צדקה או שאר נדר מחמת חולה ומה עיין לקמן סימן ר"ב):

(ה) ק"ה אמר לחבירו השאילני פרתך אמר ליה אינה פנויה אמר קונם שאיני חורש בה לעולם אם היה דרכו לחרוש שדהו בעצמו הוא אסור לחרוש באותו פרה אבל אחרים מותרין לחרוש לו בה ואם אין דרכו לחרוש בעצמו אלא אריסין חורשין לו ק"ה הוא וכל אדם אסורין:

(ו) אחרים מותרים – נשבע שלא לחרוש בפרה זו ומכרה לארח הלוחק יכול לחרוש (רע"א). מי שנשבע שלא יגלה סודו לשמעון יכול להגיד ללוי ולוי יגלה לשמעון (פ"ת).

(ז) ק"ה הסכמה שצוה לבטל השר מקצתה אין ההסכמה בטילה מפני צווי 41: הגה ק"ה קהל שהחרימו על א' שלא ידור עמהם ואח"כ רוצה לישב קם בחנות נזין כפי הענין שנדרו עליו אם לא כוונו רק על דירת קבע עם אשתו וזניו חנות שכי ואם לאו הכל אסור:

(ח) שלא ידור - מי שנשבע שלא יאכל חוץ מביתו אם נלך אחר כוונתו שלא היתה אלא באותה מדינה ולא במדינה אחרת זה אינו, כי מה שהולכים אחר כוונת הנודר הוא במה שיש בו משמעות ב' לשונות, מיהו אם רואים הדבר שבגללו נדר, כגון שהיו אנשים רעים באותו עיר ונדר שלא יאכל בביתם וכיוצא בזה הולכים אחריו (ש"ך).

סימן ריט

(א) ק"מי שנדר או נשבע לישא אשה או לקנות בית וכיוצא בו ולא קבע זמן אין מחייבין אותו לישא או לקנות עד שימצא הראוי לו:

(ב) מי שנדר - ר"ל שהתפיס בדבר אחד, שאמר דבר פלוני אסור עלי אם לא אשא אשה, דאל"כ הוי לשון שבועה ואינו נדר כלל, מיהו נראה דהאידינא בכל ענין הוי נדר דמהני מדין ידות אם הוציא לנדר בלשון שבועה (ש"ך).

(ג) ולא קבע זמן – וה"ה אם קבע זמן (ש"ך).

(ד) עד שימצא - מעשה שנשבעו על הנישואים וכתבו שראובן חייב לשמעון סך עצום לפרוע לו ואולם אם ישא בתו ימחול לו חובו זה. בדבר הרשות לעשות דבר פלוני יכול לדחות מדחי אל דחי אך בדבר מצוה כגון לישא אשה או ליקח בית בא"י מיד כשיזדמן ההגון לו כופין אותו לקיים בדבר מצוה הוי כמפרש ליקח מיד ולא לתור כשיזדמן, משתבעה לינשא נותנים לבוגרת ל' יום ושוב חל הקנס וצד השני פטור משבועתו ונושא אשה אחרת (פ"ת).

⁴¹ שצווי השר נחשב כאונס, ורק חכם שביטל מקצתו ביטל כולו (ריב"ש שם).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ב) קלא⁴² הנשבע לשכור מלמד לבנו עד עשרה לטריין כל זמן שישכור מלמד הגון הוא פטור ויזהר שלא ישלח המלמד הראשון עד שיבא השני (כי כריך לשכור המלמד הראשון ההגון לו חס לא קצב לו מלמד אחר):

(ד) כל זמן - שלא נשבע זה לשכור מלמד החכם יותר שיוכל לשכור, וכל הנדרים אינם הולכים אלא אחר כוונת הלב, וכיון שבתחילת הלמוד ראוי והגון אף שלא הגיע למדרגות הרבנות כמו אחד מגדולי הרבנים, דלא נתכוין זה אלא לראוי לו (ש"ך).
(ג) קלא⁴³ מי שאסר דבר אחד עליו בלא זמן אסור בו לעולם:

(ה) בלא זמן - ה"ה בשבועה (ט"ז).

(ו) לעולם - קהל שהסכימו להעביר השוחט שבעירם מחמת איזה דבר והעבירוהו. ואח"כ רוצים לחזור וליקח אותו לשוחט דרשאים הם בכך, דהא לא קבלו עליהם שיהא אסור להיות אצלם שוחט, דאז אסור לעולם. רק דעתם היה להעביר השוחט ההוא, והא העבירוהו וקיימו נדרם (פ"ת).

סימן רב

(א) קלא⁴⁴ קונם יין שאני טועם יום אחד או קונם יין שאני טועם יום אסור בו מעת לעת⁴² ואם אמר קונם יין שאני טועם היום אינו אסור אלא עד שתחשך בין עומד בתחלת היום או בסופו וצריך שאלה לחכם גזירה שמא פעם אחרת יאסור עליו יום אחד ולא ידע להפריש בין היום ליום אחד ויבא לשתות בלילה וי"א קלא⁴⁵ שאם היה נדר של מצוה כגון ללמוד או לקיים שום מצוה אינו צריך התרה (קלא⁴⁶ וימיהו צקצלת תענית בעלמא מותר לאכול מיד כלילה ואין צריך התרת חכם):

(א) מעת לעת - מאותו שעה שנדר (ש"ך).

(ב) שם - לכתחילה מחויב לנהוג איסור תיכף משעת נדרו, ואם אכל בו ביום עובר על בל תאחר, אבל מ"מ לא עבר על הנדר, וצריך לנהוג איסור ביום אחר⁴³, אבל בנדר "יום זה" ועבר ואכל עבר על נדרו, ואין לו תשלומים ביום אחר, וי"א שאם פשע ואכל קרוב לומר דאי נלו תשלומים דיום א' סתמא מסתמא דעתיה מיד (רע"א).

(ג) שם - הנודר שלא יאכל או שלא יעשה דבר זה ביום פלוני, יש להסתפק אם מתחיל נדרו או שבועתו מן הלילה או מן היום, ועוד קהל שעשו תקנה שלא שלחוק אלא ביום שא"א תחנון, לילה שלאחר יום שאין אומרים תחנון מותר, שעוד לא הגיע יום שאומרים בו תחנון (רע"א).

(ד) היום - וה"ה אם אמר "יום זה" (ש"ך).

(ה) וצריך שאלה לחכם - אבל א"צ פתח משא"כ בנודר יום אחד. וא"צ שאלה רק מדרבנן ובנודר יום א' צריך שאלה מן התורה⁴⁴ (ש"ך). אבל המדיר פירותיו על אחר היום, האחר הזה לא צריך לעשות התרה, וצ"ע (רע"א).

(ו) וא"צ התרת חכם - ולא גזרינן משום יום אחד משום שהדבר ידוע שדינו של תענית כך הוא שאין איסורו כשאר נדרים. וכן המקבל עליו להתענות בא' בשבת, אין מחייבין אותו שיתענה כ"ד שעות, דודאי להתענות כמו שאמרו חכמים נתכוין, דהיינו מקודם שיעלה עמוד השחר עד שתחשך (ש"ך).

(ז) קלא⁴⁷ אמר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל אותו היום דינו כהיום שמותר בלילה ואם אמר אותו היום ולמחרתו אסור אותו היום ומחרתו ולילה שבינתיים:

(ח) לא אוכל אותו היום - ועשה ואתו דבר, ביום פלוני מותר בלילה וצריך שאלה לחכם (ש"ך).

⁴² מטעם ספק.

⁴³ ומרויח שלא עבר על איסור שיש בו מלקות?

⁴⁴ משמע מדברי הש"ך (וכן נראה מדברי התוס' שם) שאין צורך בשאלה אם אינו רוצה לשתות לפני מעת לעת אחרי שקיעה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ה) ולילה שבניתיים – דכיון שהתחיל נדרו לא פקע, ואם עמד בלילה והתחיל הנדר אסור בליל הוביום שלאחריו, ובלילה שניה וביום שלאחריו⁴⁵ (ט"ז וש"ך).
(ג) ק"ה היה עומד באמצע השבוע או קודם לו ואמר קונם יין שאני טועם שבוע זה אסור עד תשלום כל השבוע ויום השבת הבא אסור ג"כ (ומותר אחר כך כלל שאלת חכם) ואם אמר שבוע אחד או שבוע סתם אסור מעת לעת⁴⁶:

(ט) באמצע השבוע – ה"ה בסוף השבוע (ט"ז וש"ך).

(י) שבוע – ה"ה לשון "שבת" (ט"ז, ש"ך).

(יא) שם – אם אמר בלשון אשכנז "ואך" יש בזה משמעות של ימי החול, ושבת לא בכלל, ואפילו אם היה בשבת שנדר שלא לאכול דבר זה ב"די ואך", אינו אסור בשבת אלא רק בימי החול. אמנם אם אמר אסור עלי "צבי ואכין" ודאי שבת בכלל, שזה דרך מספר (ט"ז).

(יב) ומותר אח"כ – שיש חילוק גדול בין שבוע זה לשבוע סתם, והכל יודעים ההפרש משא"כ בסעיף א' בין יום א' להיום יבא להחליף (ט"ז).

(יג) ללא שאלת חכם – וי"א שצריך שאלת חכם (ש"ך).

(יד) מעת לעת – היינו שבעה ימים מעת לעת מזמן שנדר (ש"ך).

(ד) ק"ה היה עומד בתוך החדש או קודם לו ואמר חדש זה אסור עד תשלום החדש ומותר ביום ר"ח ק"ט אפי' ר"ח שני ימים שהראשון לתשלום חדש שעבר אפילו הכי מותר בו כיון שבלשון בני אדם קורין אותו ר"ח (וכל שכן אס נדר לעשות קודם ר"ח שצריך לקיימו קודם יום לאשון):

(טו) אילו ר"ח ב' ימים – וה"ה אם אמר חודש זה ועמד ביום ר"ח והיו חדש עם ב' ימים ר"ח אסור לל' יום (ש"ך).

(טז) שם – י"א שמי שנשבע לפרוע לחבירו קודם שיכנס חודש כסליו אפילו אם פרע ביום ר"ח הראשון אינו עובר, עכ"ז יש מקום להחמיר (פ"ת).

(ה) אמר חדש אחד או חדש סתם⁴⁷ אסור מיום ליום:

(יז) אסור מיום ליום – היינו אם נדר בחצי יום ט"ו לחדש תמוז, אסור עד חצי יום ט"ו לחדש אבא אם החדש מלא או חסר (ש"ך).

(ו) ק"ה היה עומד בתוך השנה או קודם לה ואמר השנה זו אסור עד תשלום השנה ומותר ביום ר"ה קמ"א ושנה זו מונים מתשרי שאפילו אם עומד בכ"ט באלול כיון שהגיע תשרי מותר:

(ז) אמר שנה אחת או שנה סתם⁴⁸ אסור מעת לעת קמ"ב ואם נתעברה השנה אסור בה ובעיבורה ואם עומד בחורף ואמר שנה זו והיא מעוברת אסור עד תשרי קמ"ג ולא אמרינן שאדר שני יעלה לו במקום אלול:

(ח) אם נתעברה – עומד בר"ה ואמר שנה אחת אינו אסור אלא יב"ח (ש"ך).

(ח) קמ"ד אמר עד ר"ח אדר, עד ר"ח אדר ראשון. עד סוף אדר, עד סוף אדר שני. ולהרמב"ם אם ידע שהשנה מעוברת ואמר עד ר"ח אדר, אסור עד ראש חדש אדר שני:

(ט) עד ר"ח אדר ראשון – אם אמר עד חצי אדר, אסור עד ט"ו אדר ראשון (ט"ז), וה"ה עד כ' אדר עד כ' אדר הראשון (ש"ך).

(י) שם – הנודר עד חודש העיבור היינו אדר א' שזה חודש העיבור (פ"ת).

⁴⁵ בשו"ת הרא"ש שלפנינו ובב"י לא מופיע ביום שלאחריו.

⁴⁶ מטעם ספק.

⁴⁷ מטעם ספק.

⁴⁸ מטעם ספק.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ט) היה עומד בתוך השמיטה או קודם לה ואמר שמיטה זו אסור עד סוף השמיטה סעיפים:

ואסור גם בשנה השביעית:

(י) אמר שמיטה אחת או שמיטה סתם אסור שבע שנים מעת לעת:

(יא) קמ"ה האוסר עצמו בדבר עד הפסח או שאמר עד פני הפסח אינו אסור אלא עד שיגיע בלבד ואם אמר עד שיהיה הפסח הרי זה אסור עד שיצא הפסח ויש אומרים דעד פני הפסח אסור עד שיצא:

(כא) בדבר – אפילו אם נדר מהיין (ש"ך).

(כב) שם – הנודר מיין חוץ משבתות, ויו"ט אסור ביין של הבדלה (ש"ך).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

סי' ר"מ - איזהו כבוד ואיזה מורא ודיניהם ובו כ"ה סעיפים

(א) קמ"צ צריך ליוזר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם⁴⁹: הגה קמ"מ"מ אין צ"ל כופין על מלות כבוד אב ואם(א), להוי ליה מלות עשה שמתן שכרה כללה שאין צ"ל כופין עליה:

(א) ב"ד כופין - היינו עד שתצא נפשו, אבל קצת כפייה אם רצו שפיר כופין (ט"ז).
(ב) קמ"ח איזו מורא⁵⁰, לא יעמוד במקומו המיוחד לו⁵¹ לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו(ב), או קמ"ט מקום המיוחד לו להתפלל, ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו⁵², ולא סותר את דבריו(ג), ולא מכריע את דבריו⁵³ בפניו(ד), אפילו לומר נראין דברי אבא. ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר אבא מארי. היה שם אביו כשם אחרים, משנה שמם, קמ"א אם הוא שם שהוא פלאי(ה), שאין הכל רגילים לקרות בו. קמ"ב אצל פס סרגילין זו מותר לקרות אחרים שלא בפניו:

(א) לא יעמוד - אבל מותר לעמוד במקום שאביו רגליו לישיב בביתו שאין בזה שום זלזול (ש"ך), ואיסור עמידה וישיבה אפילו אם לא עושה כלום ולא בסוד עצה, עצם הישיבה והעמידה היא אסורה (ט"ז).

(א) סותר את דבריו - אפילו שלא בפניו אסור (ש"ך), מותר לאב ובן להקשות ולתרוץ ולהסיק מסקנות ההלכה ואין בזה משום סותר את דבריו (פ"ת⁵³).

(ד) מכריע את דבריו - מותר לחלוק על אביו שלא בפניו, מ"מ אם יש עוד א' כדברי אביו יזכיר שחולק על השני שהוא כדברי אביו, ולא יזכיר אביו בפירוש (ט"ז).

(ה) פלאי - שם פלאי רק צריכים לשנות לפניו (ש"ך). ואם שואלים אותו מי אביו, מותר לומר רב פלוני אלמוני, כל זמן שזה דרך כבוד⁵⁴ (פ"ת).

(ג) קמ"ג עד היכן מוראם היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיהם(ו) והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים⁵⁵ אותם אלא ישתוק קמ"ד ויירא מן מלך מלכי המלכים שציוהו בכך:

(ו) וקרעו בגדיהם - מיהו מותר לתבעו בדין (ש"ך).

(ד) קמ"ה איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכנים ומוציא⁵⁶ קמ"ו ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפי' מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו: הגה קמ"ז וכן להיפך אם מטחין אביו זרחיים וכוונתו לטובה כדי שינצל אביו מדבר קשה יותר מזה ומדבר פיוסם על לב אביו ומראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון זרחיים נוחל עולם הבא קמ"ח וישמטנו בשאר דברים שהשמש משמש רבו:

(ה) קמ"ט זה שמאכילו ומשקהו משל אב ואם אם יש לו. קס"א אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול(ז). ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל את אביו: הגה וי"א קס"ב לאינו חייב ליתן לו רק מה שמחוייב ליתן ללדקה(ח) ומ"מ אם ידו משגת תבא מלכה למי שמפננס אביו ממעות לדיקה שלו ואם יש לו צנים רבים מחשבים לפי ממון שלהם קס"ג ואם מקלתן עשירים ומקללתן עניים מחייבים העשירים לזד:

⁴⁹ עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' יט (והובא בקצות החושן סי' צז) שיש מחילה על כבוד ומורא.

⁵⁰ עי' ערוה"ש אות ח' וז"ל כיבדו הוא ענייני מעשים בפועל כמו להאכילו וכו' והמורא הוא יראת המעלה דמורא הוא בלב.

⁵¹ א"כ נותן לו רשות (ערוה"ש ט).

⁵² כאשר האב מסיב אצל בנו בבית בנו, הבן יושב במקומו כדי לשבת ליד אשתו, מ"מ על האב ליטול ידיו ראשון, וכן מקבל מנה ראשון (ערוה"ש יא).

⁵³ עי' הערה 49.

⁵⁴ וי"א אבא פלוני (ערוה"ש טו).

⁵⁵ מיהו מותר לומר לאחרים שימנעום מליכנס כל זמן שזה לא בדרך בזיון (ערוה"ש טז). ולא יצער בפניהם ולא יכעס כנגדם (קצור שלחן ערוך קמג ב)

⁵⁶ ז"ל החי"א כלל סז אות א', אם יש לו אבא או אם ישתדל ללעסוק בצרכיהם.

ועי"ש אות ג, הכיבדו הוא במחשבה בומעשה בדיבור. והיינו שיכבד במחשבה ואין לו מר שבלבו ובעיניו הם נבזים נאמס.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

אבל חייב לכבדו בגופו אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים ודוקא דאית לבן מזונות לאיתונוי ההוא יומא אבל אי לית ליה לא מחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים(ט):

(י) וזן את אביו - וה"ה לשלם מס עבורו (פ"ת).

(יז) י"א - אין מחולקת בין מח' לרמ"א (ט"ז), וי"א שחייב ליתן לו יותר מכפי חיוב צדקה (ש"ך).

(יח) לא מחייב לבטל - ככל מצוה שאינו חייב לבטל ממלאכתו לעשות מצוה (ט"ז).

(יט) היה צריך על שום דבר בעיר ויודע שישלימו הפצו בשביל אביו(י) אע"פ שיודע שגם בן יעשו בשבילו לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו(יא)⁵⁷:

(כ) ויודע - ואפילו בספק יבקש בשביל אביו (ט"ז), וי"א שבמסופק בדבר, יעשה כמו שירצה (ש"ך), בשביל אביו - אמנם אם מבקש סתם שיעשה, ולא בשביל כבודו או כבוד אביו, אין צורך להזכיר כבוד אביו (נ"צ).

(כא) באביו - אבל אם יודע שלא ישלימו חפצו בשביל אביו ובשביל עצמו ישלימו לו לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא גנאי, ואפילו אינן חולקין באותו מקום כבוד לאביו כלל יתלה בבא שיעשו בשביל הבן אע"פ שתלה באביו (ט"ז וש"ך).

(כב) חייב לעמוד מפני אביו(יב)⁵⁸ ואם האב תלמיד בגוניג) כל אחד מהם עומד מפני השני⁵⁹ הגה וואס הבן רוצה למחול על כבודו לשמש אביו הרשות זידו דהא הרב שמחל על כבודו מחול ודוקא זכנעא או אפי' צפרהסיא ודק בעירו שהכל יודעים שהוא אביו אבל אם הבן גדול בתורה ואין אביו דק בעירו איכא למיחש לזיון התורה אם יתבזה הבן לפני האב ויש להם להרחיק זה מזה שלא יקל משום אחד זכבודו לפני חזירו וכן עשה מוהר"ס עם אביו(יג):

(כג) מפני אביו - סומא צריך לעמוד בפניו אביו אמו ורבו מובהק, אבל אל מפני רבו (פ"ת), וכן אפילו אבא סומא (רע"ק).

(כד) האב תלמיד בנו - אז הבן צריך לעמוד בפני האב ולא הפוך (ש"ך).

(כה) מוהר"ם - מיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו לא רצה שאביו יבא אליו (ט"ז).

(כו) חייב כבוד אב ואם אפי' נטלו כים של זהובים שלו⁶⁰ והשליכו בפניו לים לא יבלימם ולא יצער בפניהם ולא יבעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק: הגה ויש אומרים⁶¹ דאם רוצה לזרוק מעות של בן לים דיכול למונעו דהא אינו חייב לכבדו רק משל אב אבל לא משל בן. ק"ו ואין חילוק בין לכבדו או לזכרו⁶². ק"ו ודוקא קודם שזרקו דאפשר דממנע ולא עזיב אבל אם כבר זרקוהו אסור לאכלומיה אבל יוכל לתבועו לדינא. ודוקא אם רוצה לזרוק כיסו לים דאית זיה חסרון כים, אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור

⁵⁷ המחבר ספר וכותב שמו בתוכו מן הראוי לכתוב שהוא בן פלוני שבזה מראה שהוא חושש בכבדו אביו (חוט שני אות י). וכן נראה טעם מנהג להזכיר שמות הסבות בהזמנה לשמחה.

⁵⁸ וה"ה אמו? כן הוא פשוט הגמ' לא ע"ב, ועי' בפ"ת אות ו' פשוט שכן, ועי"ש שמדמה לרבו מובהק בנוגע לספק הבא.

עי' רמד סעיף ב' שזה דווקא תוך ד' אמות, ועי"ש סעיף יג שיראה מרחוק (באב"ד), וצ"ע לגבי אביו. ועי' רמב טז שהרמ"א מביא שאין לעמוד רק שחרית, וערבית, בביתו, ובפרהסיא כל פעם, ושם זה מלא עיניו, וצ"ע אם זה נוגע לאביו, ואמו. ועי' ערוה"ש אות כד שכן הדבר באביו ואמו.

⁵⁹ וה"ה לאמא עי' ר"ן יד ע"ב ד"ה גרסי'.

⁶⁰ של הבן. ועי' ר"ן יג ע"א ד"ה לא דכי אמרינן דוקא משל אב הני מילי לכבדו אבל כדי שלא לצער י'ש לו לאבד כל ממון שבעולם [אולי זה בכלל מקלה אביו ואימו עי' לקמן רמא ו]. ועי' מהר"ק שמחלק בין כיבוד למורא (כך מובא בד"מ), וז"ל אע"ג דאין הבן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממנו מכל מקום אין חייב הוא להפסיד ממנו בשביל כבוד אביו [ולענ"ד זה לא מורא אלא מקלה וקשה על הד"מ].

⁶¹ עי' הערה הקודמת.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ככל ענין⁶². ק"ב צן שיש לו דין עם אביו והאב הוא תובע הבן לריב הבן לילך אחר אביו אע"פ שהבן הוא נתבע ודך בעיר אחרת, קזהו כבוד אביו. אבל האב חייב לשלם לבן הולאות לאינו חייב לכבדו משל צן⁶³ כמו שנתבאר:

(ט) ק"ג חייב לכבדו אפי' אחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו⁶⁴ אומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו אם הוא תוך שנים עשר חדש(טו) ואם הוא לאחר שנים עשר חדש אומר זכרונו לברכה(טז): הגה ק"ד ואין חילוק⁶⁵ בין אם לאב בכל זה, ק"ה יש אומרים לאם כותב תוך שנים עשר חודש דבר ומזכיר אביו א"ל לכתוב הריני כפרת משכבו אלא זכרונו לברכה להא כתיבתו מתקיימת לאחר שנים עשר חודש, ק"ו יש מחמירין אפי' בכתיבה, וכן נוהגין:

(י) אם הוא תוך - אבל לא אומרים ז"ל עד אחר י"ב חדש (ט"ז), וי"א שגם תוך י"ב חודש יכול לומר ז"ל רק דלאחר י"ב חודש לא יאמר הכ"מ משום דמשפט רשעים בגהנם רק י"ב חדש (ש"ך).

(י"א) זכרונו לברכה - לשון הגמ' זכרונו לברכה לחיי עולם הבא⁶⁶ (ט"ז).

(י"ב) ק"ז מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי⁶⁷:

(י"ג) ק"ח ראה אביו שעבר על דברי תורה⁶⁸ לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו והוא יבין בעצמו ולא יתבייש ואם היה אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי.

(י"ד) ק"ט אמר לו אביו השקני מים ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוויה אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים יעסוק בכבוד אביו (ק"א) אם התחיל צמאיה תחלה יגמור להעוסק צמאיה פטור מן המלאכה ואם אין שם אחרים לעשות יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו⁶⁹ (ק"ב) מיהו אם אין זמן המלאכה עוברת יעסוק בכבוד אביו ולא יעשה המלאכה.

(י"ה) ק"כ תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם(י"ז):

(י"ז) תלמוד תורה גדול - אבל אם הוא בעיר צריך לשרת אביו ולחזור לתורתו (פ"ת).

(י"ח) ק"כ אביו אמר לו השקני מים ואמו אומרת השקני מים מניח אמו ועוסק בכבוד אביו(י"ח), ואם היא מגורשת מאביו שניהם שוים ולא יזוה מהם שירצה יקדים:

⁶² עי' חיי אדם אות יא בשם ספר חסידים שאם האבא רוצה בצער זו מותר.

⁶³ עי' ערוה"ש שחולק על זה. אמנם עי' בלשון המהר"ק שטוען שאם האמא היתה צריכה ללכת לדין אצל אחר, היה הבן חייב לטרוח עבורה, כ"ש כאן שהאמא תובעת את הבן. אמנם עיקר הלשון מאד קשה, וז"ל: אם תצטרך להוציא יותר בבואך פה ממה שהייתה מוציא בב"ד אחרי המותר הזה יהיה עליה לפרוע, ואם כי באולי לא היה הדין נותן כן מ"מ כדי שלא יהיה לך שום פתחון פה לחלוק אמרתי כן וכו'.

⁶⁴ משמע שאין ענין להגיד ז"ל חוץ מהזכרת שמועות דברי תורה, ועי' בד"מ גם שמועות אחרות, אבל סתם להזכירו בז"ל אין ענין.

⁶⁵ בענין הריני כפרת משכבו.

⁶⁶ אמנם בראשונים וכן באבות דר"נ ובירושלמי מוזכר על אנשים ז"ל ולא זללה"ה, ועי' ערוה"ש שהלשון זללה"ה לאו דווקא. ועי' לשון המדרש: בראשית רבה (פרשה מט פסקה א) כל מי שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מה טעמיה זכר צדיק לברכה וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מה טעמיה ושם רשעים ירקב.

⁶⁷ היינו כאש ריצטרך לקשרם בזיקים ובחבלים והבין אין ביכולתו לעשות בעצמו כן לכן מצוה לאחרים והוא ילך לו (ערוה"ש). ועי' חי אדם ז"ל: כדי שלא יבואו לידי בזיון.

⁶⁸ עי' ערוה"ש אות לג, שאין חיוב כיבוד אב"א בהורה רשע.

⁶⁹ שהוא ואביו חייבן במצוה (ב"י), ועי' ערוה"ש לה שהוא ואביו חייבין כבוד ה', והוא נכלל בכל מקום שאביו אומר לו לעבור על דברי תורה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(יח) מניח אמו - שגם אימו חייב בכבוד אביו (ש"ך)⁷⁰, מניח אמו - אמנם במלאכה שאין האשה חייבת לעשות לבעלה יש להסתפק (פ"ת).
(טו) אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מצוה עשה בין מצות לא תעשה קפ"אפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו(יט):
(יט) לא ישמע לו - אמר אביו לא לאמר קדיש על אמו אסור לשמוע לו מפני שאביו עובר על ואהבת לרעך כמוך, אבל דבר התלוי במנהג ישמע לו⁷¹ (פ"ת).
(טז) האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולי צוואת אביו אין לו לחוש לצוואתו(כ):
(ז) אין לו לחוש - שאסור לשנוא לשום יהודי אם לא שראהו עובר עבירה נמצא שהאב מצוה אותו לעבור על דברי תורה (ט"ז).
(יז) אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, אלא שהאשה אין בידה לעשות(כא), שהיא משועבדת לבעלה לפיכך היא פטורה בכבוד⁷² אב ואם בעודה נשואה ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת:
(כא) אין בידה לעשות - אמנם אם אין בעלה מקפיד חייבת בכל דבר שאפשר כמו האיש (ש"ך).
(יח) ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו אפילו הי' אביו רשע ובעל עברות מכבודו ומתירא ממנו: הגה קפ"אוי"א לחינו מחוייב לכבד לחזו קטע אל"כ עקה תקוצה(כז)⁷³:
(כב) דאינו מחויב - מיהו לצערו אסור כדלקמן סימן רמא סעיף ד' וה' (ש"ך), היינו בשינה בו, אבל פעם אחת אינו בגדר אינו עושה מעשה עמך (פ"ת)⁷⁴.
(יט) אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם⁷⁵ שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול(כג)⁷⁵:
(כג) כבודו מחול - היינו שאין לו עונש אבל יש לו מצוה אם מכבדו (רע"א ופ"ת).
(כד) המכה לבנו גדול היו מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול (ולא מקרי גדול לדבר זה רק אחר כ"ז שנה או כ"ד שנה(כד)):
(כד) כ"ב או כ"ד - י"א עד כ"ב וי"א עד כ"ד (ש"ך), וי"א שאסור מכ"ב ולא מנדין עד כ"ד, אמנם הנשוי בכל מקום אסור (פ"ת)⁷⁶. המכה בנו קטן יורת מדאי היו מנדין אותו (רע"א).
(כא) חייב אדם לכבד אשת אביו אף ע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל עמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומכל מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה:
(כב) חייב אדם בכבוד אחיו הגדול(כה)⁷⁷ בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו (ואפי' הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול) (כן משמע לו מתשובת הרא"ש שצסעיף שח"ז וסמ"ג ודל"א כיס חולקין בזה):

⁷⁰ צ"ע אם אמו צווה והתחיל ואז אבא צווה.

⁷¹ עי' לקמן הערה 80. ועי' לקמן סי' שע"ו ס"ד שהרבה דברים שאשכנזים עושים לע"ג הם מנהג.

⁷² אבל לא מורא, וצ"ע לגבי קימה.

⁷³ או אם הוא תינוק שנשבה (חוט שני).

⁷⁴ עי' לקמן סי' ש"מ ס"ה: העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע. ואפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח. הגה, אבל רגיל לעשות עבירה, אין מתאבלין עליו. ועי' ב"י משום שמאחר שעושה הרבה נחשב כפורש מדרכי ציבור. ועי' אבל פ"ב מ"י: כל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמים שנאבד שונאו של מקום שנא' (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט (מפני מה ש) תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי.

⁷⁵ עי' לעיל הערה 49.

⁷⁶ ועי' ריטב"א במ"ק שהכל לפי טבעו ואפילו מבר מצוה אסור.

⁷⁷ עי' שו"ת רע"א א סח שזה רק כל זמן שאביו חי.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(כח) אחיו הגדול - משום כבוד אביו, ואמו, ולכן אם לא קיימים י"ל שאין מצוה (פ"ת). אבל אחות הגדול אין חיוב (פ"ת⁷⁸).

(כג) אח גדול שחירף וביזה לאחיו שהוא ת"ח וקטן ממנו בשנים ונידה הקטן לגדול יפה עשה שנדרוהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ואינו חייב לכבדו:

(כד) חייב אדם לכבד חמיו(כו)⁷⁹: הגה קצ"ח לאין אלס חייב צככוד לצי אציו, ק"ואינו נ"ל ללל לחייב צככוד אציו יותר מככוד אציו (לכיוצא):

(כז) חמיו - כמו שראינו שדוד קרא לשאול אבי, וה"ה חמותו (ט"ז), כמו שאר זקנים חשובים (ש"ך).

(כח) יותר מכבוד אבי אביו - אם מת בנו וקים בן בנו, כייפין לנכד כמו שיכול כדלעיל סעיף ה' (ש"ך). אמנם אם אין שניהם לפניך אלא רק אבי אביו, אז חייב בכבוד אבי אביו כמו שחייב לאביו (רע"א).

(כח) אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אלא א"כ האב בן תורה תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב(כח) ששם ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מ עלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה(כט): הגה ק"סוכן חס האב מוחה צבן שיקא איזו חקס שיחפז צה הבן ח"ל לשמוע אל האב⁸⁰:

(כח) בוטח שיראה - אפילו ספק (פ"ת).

(כט) אינו צריך - וה"ה במקום תפילה, איפה שהבן יחשוב שיתפלל ביותר כוונה (פ"ת), אבל אם אמו אמרה בצוואתה שלא ישכיר ביתו לשום אדם, אסור לו אפילו לצורך ת"ת וכו' (פ"ת⁸¹).

סימן רמא - דיני מכה ומקלל אביו ואמו

עי' רמב"ם ממרים ה טו שזה מדברי סופרים.
⁷⁸ עי' שבות יעקב ח"א עו שזה דווקא הבכור (עי' פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת יתרו פרק כ ז"ל: ואת לרבות אחיך הבכור, וכן רמב"ן בראשית לב ה, וכן זהר ח"ג פג ע"א) (וכן הוא בערוה"ש אות מג שזה אח הראשון), ומשמע מדבריו דווקא מי שיש לו פי שנים בירושה וצ"ע. וז"ל: כי הוא הבכור על כן מחויבים אחיהם לכבד את אחיו הגדול כי לו משפט הירושה כבוד וגדולה של אביו. ועי' ברכי יוסף סק"ז שזה כל אח יותר גדול ואפילו אחות.

ועי' בית מאיר שאין שום חיוב מורא.

⁷⁹ עי' גר"א שמביא את המדרש:

(5) ילקוט שמעוני שמות - פרק יח - המשך רמז רסח

מהן. וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו לשלום מי קרוי איש הוי אומר זה משה שנאמר והאיש משה ענו מאד הוי לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו מכאן אמרו שיהא אדם נוהג בכבוד חמיו. ויבואו ⁸⁰ עיי"ש בדבריו שיש בזה צער לגופו של בן (וכ"ש אם לא חייב ממון הבן - עי' סעיף ה' וגר"א כאן סקל"ו), ועוד יש בזה נדנדוד עבירה שלא לישא מי שהוא רוצה, וסרך לא תשנא. ועי' גר"א שמביא דברי התוס' קידושין לב ע"א ד"ה ר"י וז"ל: באבידתו כיון שאין האב נהנה באבידה עצמה, אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו. ועיי"ש בליקוט שמביא תוס' יבמות ו ע"א ד"ה שכן, ז"ל: ונראה לר"י וכן פירש רבינו חננאל דבלאו דמחמר מוקי לה ומהכא לא נילף בעלמא דלא לידחי לאו גרידא דמה לכיבוד שכן הכשר מצוה כשמחמר ומטמא ומניח מלהחזיר אבדה כדי להביא גוזלות לאביו בשעת דחיית הלאו אין מאכילו ומלבישו. ועיי"ש עוד שמביא מרשב"א ורמב"ן שאין עיקר כיבוד אלא במה ש"ל הנאה, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא, ע"כ, וז"ל הגר"א וע"ש ברשב"א שמשמע מדבריו שדוקא לדחות לאו [אבל קיום עשה יש בו, עי' ברכ"ש יבמות סי' ג אות ב]. ועי' חוט שני סי' רמ סק"ב אות א' (בדעת הברכ"ש) שמי שמבטל את זה לא ביטל מצוה כלל, אמנם מהחז"א רואים שאכן כן ביטל מצות עשה.

עי' ערוה"ש אות מה שזה כמו כל מצוה אפשר לעשות נגד רצון אביו.

⁸¹ עי' שו"ת רע"א ח"א תשובה סח שיש סותר את דבריו אפילו לאחר מיתה בצוואתה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) ⁸²המקלל אביו או אמו⁸² אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו במה דברים אמורים שקללום בשם מהשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי(א) אינו חייב אלא בלאו כמו המקלל אחד מישראל: הגה וכן המכה אביו או אמו בחייהם⁸³ אין איש זין אשה חייבים חנק⁸⁴ ודוקא אם עשו זהם חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל:

(א) כינוי - כגון שד"י צבאו"ת חנוך ורחום (ש"ך)⁸³.

(ב) ⁸⁵הכהו על אוננו וחרשו חייב מיתה שא"א שיעשה חרש בלא חבורה דטפת דם יוצא מבפנים באוזן ועל זה נתחרש:

(ג) ⁸⁶היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיי דם לאביו ולא יתחוך לו אבר אף על פי שמכוין לרפואה: הגה דל"א זקש קם אחר לעשות אצל אס אין קם אחר לעשות והוא מלמעט הכי הוא מקיז וחוקך לו כפי מה שירשקה⁸⁴ לעשות⁸⁵:

(ד) ⁸⁷היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג אסור לו להכותם ולקללם ואם הכה אותם או קללם פטור ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג עליהם אע"פ שיוצאים ליהרג:

(ה) עבר אביו או אמו עבירה שלוקים עליה והיה הבן שליח לדיינים לא יכה אותם וכן אם נתחייבו נידוי לא יהא שליח לנדותם ולא ירדוף ולא יכה אותם בשליחות בית דין אע"פ שראויים לכך ולא עשו תשובה:

(ו) כל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים אפי' ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שראוי⁸⁶: הגה מי שנתחייב קצועה(ז) לזנו זנית זין אינו מסזיעו קצועה קש זה אלה שהרי זה זל לקלל אביו אלא מסזיעו קצועה שאין זה אלה:

(ז) מי שנתחייב שבועה - אלא יקנה תביעתו לאחר שהוא יתבע את אביו (ט"ז).

(ז) ⁸⁷שתוקי (פירוש שתוק לקראו את אביו בשם כמו שאמרו בפ' י' יוחסין איזהו שתוקי כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו) חייב על הכאת וקללת אמו ואינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נענש על פיה:

(ח) ⁸⁸בנו מהשפחה או מהכותית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו ⁸⁹וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה אף על פי שלידתו בקדושה:

(ט) ⁹⁰גם אסור לקלל אביו העובד כוכבים ולהכותו ולא יבזהו שלא יאמרו(ג) באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עבר שנשתחרר אין לו יהוס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר:

⁸² אבל אבי אביו וכו' אינו שונה משאר ישראל (תורה לשמה סי' רסה).

⁸³ צ"ע גדול שהרי שם שד"י וצבאו"ת הם שמות הנמחקים, ועי' שם ברע"א ופ"ת לגבי שמות בלשון לע"ז אם הוה כינוי או לא.

⁸⁴ צ"ע אם זה בגלל מחילה.

עי' שו"ת בן ימין סימן ל, ז"ל, אלא ודאי דכל שהוא צורך רפואה מותר לעשות לו חבורה אלא דיש לחוש שמא יוסיף על החבורה במה שאינו צריך לרפואה והוא הטעם שנתן ג"כ על הקוש' כיעו"ש.

ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' עט אות ב' שאם המחט בתוך הוריד, (כמו שמצוי בזה"ז) אז הבן יכול לכתחילה להוצי אדם שאין חשש שמא יטעה וצ"ע.

⁸⁵ עי' ערוה"ש אות ו', וכן אם הוא עשוה בטוב יורת מאחר ואביו חפץ בו יכול לעשות.

⁸⁶ לא ברור לי אם יש התיר של צער או כדומה על זה כמו שכתוב בס' רמא סעיף כה.

ועי' אג"מ ח"ב סי' קל, איכא בזה תרתי שהוא בזיון להאם כשבתה לא תבוא אליה לבקרה בעת חוליה, וגם צער גדול שהוא כעין הכאה וקללה, שלא רק שמותרת אלא שמחוייבת לעשות רצון אמה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) שלא יאמרו - היינו בנימוסיהם (רע"א 87).

רמב - שלא להורות בפני הרב, ורב שמחל על כבודו

(א) חייב אדם בכבוד רבו(א) ויראתו יותר מבשל אביו: הגה אצו שחול רבו מובהק(ב) קורא אותו זכרו רבו אצל זכרו שאין מובהק קורא אותו אצל:

(א) בכבוד רבו - אם רבו נתכבד בעליה, ואחר כך התלמיד באופן שזה מזלזל בכבוד הרב, שהתלמיד לא יעלה לעלייתו שכבוד רבו דוחה החסרון באי-קבלת עליה, ואם הרב מוחל שיעלה (פ"ת).

(ב) אביו שהוא רבו - אין נוהגין כן, א' דיש לקרותו בשם אב המיוחד לו מילדותו, וגם מסתמא האב מוחל על כבודו (ש"ך).

(ב) "כל החולק על רבו כחולק על השכינה וכל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה:

(ג) "איזהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש(ג)88 ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אף ע"פ שהוא במדינה אחרת: הגה "אצל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לזכרו שהדין עמו(ד):

(א) שקובע לו מדרש - יש מח' אם היינו דווקא להוראה או גם ללימוד (ש"ך).

(ב) אבל מותר לחלוק - היינו אם נתחכם יותר מרבו, ואם לאו רק ברשות או אחר שמת (ש"ך).

(ד) "אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם(ה) וכל המורה לפניו חייב מיתה: הגה "ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלש פרסאות אם הוא רבו מובהק: "ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה יכול להשיב אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות אפילו הוא בסוף העולם אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות: הגה וכל זה זכרו מובהק אצל בתלמיד חזר אפי' תוך שלשה פרסאות שרי וי"א דמ"מ לפני רבו ממש(ו) אסור ואפי' שלא בפניו ממש אם התחילו זכרו לומר שישאלו לרבו או שהרבו מופלג בחכמה וזקנה אין להורות זעירו: וי"א דתלמיד גמור(ז) תוך י"ב מיל חייב מיתה אם הוא מורה חוץ לי"ב מיל פטור אבל אסור: הגה "וי"א ללוקא זרגיל לזכר לעירו של תלמיד(ח) אצל אם אינו רגיל לזכר אם רק זכר אקראי מותר כל שהוא חוץ לג' פרסאות: תלמיד חבר תוך י"ב מיל פטור אבל אסור וחוץ לי"ב מיל מותר אע"פ שנשל רשות מרב אחד(ט) לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים: הגה והאי מובהקים(י) לא מיידי לא מיידי כשאר רבו מובהק שקרב חכמתו ממנו דל"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים אלא ר"ל תלמיד גמור לאפוקי תלמיד חזר דהיינו שנתגדל בתורה ונעשה חזר לרבו דהיינו שהוא קרוב להיות גדול זכרו מיהו חולקין וסבירא לכו דאי קבל רשות מרבו אחד מהני להורות חוץ לג' פרסאות אצל תוך ג' פרסאות לא מהני ליה וי"א דכל שאינו רבו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו תלמיד חזר הוא:

(ה) להורות - ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר. כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל⁸⁸, וראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדוהו (פ"ת).

(ו) ממש - היינו לפניו ממש ואל רבו ממש (ש"ך).

(ז) וי"א דתלמיד גמור - וי"א אלו אין מחלקים בין דרך מקרה לקבע (ש"ך).

⁸⁷ עי' אג"מ ח"ב סי' קל, כיון שבנימוסיהן איכא לכבד אב ואם שייך נמי לחשש דיאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה, והוא כעין טעם חלול השם שיאמרו שהתורה התירה דברים שאף דעת בני"א היא שאסור, אבל הגרמ"פ חולק וסובר שהכל בנוי על כפוי טוב.

⁸⁸ עי' ערוה"ש שהיינו דווקא מדרש שבה מלמדים הלכה למעשה ולא כזמנינו שמלמדים רק גמרא.

⁸⁹ היינו כל מה שאדם מורה מתוך ספר אינו בגדר מורה הוראה כלל וכלל כדלקמן סעיף ט.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (ח) ברגיל לבא - לקצים היינו ביום השוק או בב' וה' אבל פעם בשנה לא (ש"ך).
- (ט) אע"פ שנטל רשות - אם יש לו רבו מובהק, וכמה שאינם מובהקים רק צריך ליטול רשות מרבו מובהק (ש"ך).
- (י) והאי מובהקים - מכאן נראה אפילו לא למד רוב חכמתו ממונ כל שלא נתגדל להיות קרוב לרבו מיקרי תלמידו, אבל נראה שכל הדין רבו לגבי להורות לפניו או לקבוע לו מדרש הוא מתרעם או מהרהר אחריו, היינו רק כאשר רוב חכמתו ממנו (ש"ך).
- (יא) ר"אין תלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו:
- (יב) ר"אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא ע"י רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף אין לאותו הרב להשתרר עליו כלל אם אינו רבו: הגה אצל אס סמכו לבדו נהגו שהנסמך כפוף קלת לסומכו וכן מי שלומד בישיבה זמן א' נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה אע"פ שאפשר שבעל הישיבה שמע יותר חדושים ממנו ויש למנהגים אלו עיקר על מה שסמוכו:
- (יג) ר"לא מקרי הוראה אלא בשמורה על מעשה שבא לפניו אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי יוכל לומר מה שבדעתו כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו (יא):
- (יד) כיון שאינו - אבל אם מורה על מעשה שהבא לפניו אסור לומר הלכה כדברי פלוני⁹⁰ (ש"ך).
- (טו) ר"לא מקרי הוראה (יב) אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו מותר:
- (טז) לא מקרי הוראה - וי"ח (ש"ך).
- (יז) ר"איש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו רק לא יורה דבר מלבדו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מלתא למלתא מעצמו:
- (יח) ר"איש מי שכתב שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור (יג):
- (יט) שהתיר את האסור - אבל עם ראיות מותר (ש"ך).
- (כ) ר"א אפרושי מאיסורא כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעתו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור בפני רבו⁹¹ שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב:
- (כא) ר"אם בני ביתו (יד) של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו לא יורה להם במקום רבו: ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות אלא"כ הגיע להוראה.
- (כב) בני ביתו - אבל לעצמו מותר להורות וצ"ע (פ"ת⁹²).
- (כג) ר"תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שומע רשע וגם רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה: הגה ותלמידים הקטנים הקופלים להורות ולישב צראש להתגדל לפני ע"ה מרצים מחלוקת ומחריצים העלם ומכבין נרה של תורה ר"ויזמר כל אדם שלא יורה כשהוא שתי יונטו) או שאר דברים המשכרים אפי' דבר פשוט אם לא שהוא דבר צורכ פוסקים (טז) וזיל קרי כי רב הוא ועיין בחוה"מ סי' ז':
- (כד) שתי יין - היינו רביעית חי או אפילו הוסיף מים כל שהוא אבל אם ישן מעט או הלך כדי מיל עבר היין ומותר להורות, אבל שתה יותר מרביעית אפילו מזוג או ישן או הלך כל זמן מוסיף בשכרותו אלא ישהה לפי השכרות עד שלא ישאר משכרותו שום דבר. אבל יו"ט או פורים ששותים הרבה אל יורה עד למחר חוץ מדין שכבר נתן דעתו על הספק מותר להורות בין לאיסור בין להתיר אפילו אחר סעודה גדולה (ש"ך). היינו איסור והיתר אבל דיני ממונות מותר (פ"ת).

⁹⁰ אבל מסתמא מותר לומר כדרך תלמוד שפלוני אוסר ופלוני מתיר וכו'.

⁹¹ עי' ערוה"ש אות כו, שמשמע כאשר רבו שותק, וצ"ע אם יש בזה דיוק.

⁹² וכן עיקר (ערה"ש כה)

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ט) דבר ברור בפסקים - ט"ס וצ"ע בפסוקים, ולא בפוסקים (ש"ך), מידת חסידות שלא יורה ביום שרתח או מיצר או בא מן הדרך ברגליו או ביתא דאית ביה שכרא או הרסנא אבל אין שם איסור אילו לכתחילה (ש"ך).

(יד) כל חכם(יז) שהגיע להוראה ואינו מורה(ניה) הרי זה מונע תורה ונותן מבשולות לפני רבים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה: הגה ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמוהר הוא צדקות רבו הסומכו ולכן אם כבר מת רבו א"ל לסמיכות וכן בתלמיד חבר כדרך שנתבאר לעיל במקום שא"ל רשות א"ל סמיכות וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליפות אין צמקשו כלום ויש לחוש לגיטין וחליפות שנתן אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמאל ענוה וספלות אינו מצקק גדולות ויש חולקים ומקילין וצמקוס עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליפות אבל לא צדק אחר כי מנהגן של ישראל תורה כן נ"ל ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיקדק גיטין(וט) ואף על פי שמדין הסמיכה שצמיים הראשונים לא היו דינא הכי מ"מ עכשו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי:

(י) כל חכם - איתא במהרש"א שאותם המורים הלכה מתוך השו"ע ללא ידיעת הגמ' טעות נפל בהוראתן ואפשר דדוקא ללא ש"ך וט"ז ומג"א ושאר אחרונים (פ"ת).

(י) ואינו מורה - עיני דין יש מח' אם זה באו"ה או רק בדיני ממונות, אבל באלמנה ויתום לכו"ע יש איסור וכן להתיר אשה לבעלה (פ"ת).

(י) שייסדר גיטין - היינו ולא צריך להיות מורה הורה לכל התורה (ש"ך).

(טז) אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו רב"אפילו לקרות לאחרים ששמו כשמו אסור אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו: הגה אבל קס שרגילין צו מותר להזכיר שלא בפני רב(כ) רב"ז וכל זה דוקא כשאינו מזכיר רק שמו לצד אבל מותר לומר רבי מורי פלוני(כא):⁹³

(ז) מותר להזכיר - היינו לקרא לאחרים (ש"ך).

(כא) רבי מורי - היינו שלא בפניו, אבל בפניו חייבים לומר "רבי" (ש"ך), וי"ח (פ"ת).

(טז) ר"ל איתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד(כב) [שלום עליך רבי⁹⁴ ואם נתן לו רבו שלום אומר לו] שלום עליך מורי ורבי (וכן נוהגין רב"א וי"א לאין לתלמיד לשאול צקלום רבו כלל(כג) שנאמר לאוני נעמים ונחבאו) רב"ז אלא יחלוץ תפיליו לפני רבו רב"ז אלא יסב לפניו, אלא יושב כיושב לפני המלך. ר"ה היה רבו יושב צסעודה עם אחרים, נוטל רשות מרבו ואח"כ מאחרים(כד), רב"ז אלא יתפלל לפניו לא ולא לאחריו(כה)(כו) ולא בצדו ואין צריך לומר שאסור להלוך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחריו אלא יצדד עצמו לצד אחר בין כשמתפלל עמו בין כשהולך עמו וחויץ לר' אמות הכל מותר (ועיין בא"ח סי' צ"ד(כז)). רב"ז אלא יבנס עמו למרחץ אא"כ הוא צריך לו: הגה רב"ז ואם היה התלמיד צמרחץ קודם לרבו וצא רבו לטס א"ל לצאת רב"ז וכל זה לא מייירי אלא צמקוס שהולכים ערומי ערוה צמרחץ אבל צמקוס שהולכים צמכנסים מותר וכן המנהג פשוט ליכנס עם רבו ואצו וחמו ובעל חמו ובעל אחותו למרחץ אע"פ שצגמ⁹⁵ אסרו כולם והכל הוא מטעם דעכשו הולכים צמכנסים רב"ז אלא יושב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד רב"ז וכשיפטר מלפניו לא יחזיר לו אחריו אלא נרתע לאחריו ופניו כנגד פני רבו: הגה רב"ז והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן צעיר צריך לחזור וליטול ממנו רשות ודוקא שלא אמר לו מתחלה שרובה ללון צעיר אבל אם הגיד לו צקעה שנטל רשות א"ל לחזור וליטול ממנו רשות. רב"ז אלא יושב במקומו ולא יבריע דבריו בפניו ולא יסתור דבריו(כח).

⁹³ למה אין את זה באביו?

⁹⁴ וכנראה שגם בשבת שנוהגים לומר שבת שלום, צריכים לומר שבת שלום להרב, לרבי, וכן בימים נוראים לשנה טובה וכו' לרבי.

⁹⁵ אבל רבתי יב ורמב"ם איסוב, פכא, הט"ז.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

והייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלא עיניו לה עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו, ואח"כ ישב. ואפילו היה רכוב, צריך לעמוד מפניו(כט), דחשיב כמהלך. הגה: רמ"א לאין אדם חייב לעמוד לפני רבו, רק שחמית וערכית(ל). רמ"א ודוקא צבית הרב, אצל צפני אחרים שאין יודעים שצמד לפניו, חייב לעמוד.

(כ) ביראה ובכבוד - ואם נותן לו רבו שלום יאמר לו שלום עליך רבי ומורי כדלקמן סי' קסט שמוסיפים בהשבת שלום (ט"ז).

(כ) דאין לתלמיד - אם עובר לפני הרב ואינו נותן לו שלום הוי דרך בורות (פ"ת), וכוונת הרמ"א שלא יראה את עצמו לפני רבו בדווקא לחייב את זה, אבל אם נפגשו שיתן לו שום (ברכי יוסף).

(כ) נוטל רשות מרבו - וה"ה אם היה אביו יושב בסעודה עם אחרים נוטל רשות מאביו ואח"כ מאחרים וכן הוא בנוסחאות ברכת המזון וכן נוהגין, ואם אביו וגם רבו מובהק שלמד עמו בחנם שאם נוטל רשות מרבו ואח"כ מאביו (ש"ך).

(כ) ולא לאחוריו - רש"י פי' הטעם שזה יוהרא, והתוס' כתבו שנראה כמשתחוה לו, ור' יונה אמר שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שזה מתפלל ולא יוכל (ט"ז), וי"א שבציבור אין להקפיד (ש"ך).

(כ) שם - ולהתפלל עם אחוריו לרבו, אפילו תלמיד חבר י"א דביזוי גדול הוא (ש"ך), וי"א שזה אסור אפילו חוץ מד' אמות שלו (ש"ך).

(כ) סי' צ"ד - צ"ל צ (ט"ז).

(כ) יסתור דבריו - והוא אסור אפילו שלנו בפניו ולענין הלכה עי' רמ"א סעיף ג' (ט"ז), עי' לעיל רמ סעיף ב' (ש"ך).

(כ) לעמוד לפניו - אבל לא בט' באב, אין המנהג כן (פ"ת).

(ל) דאין אדם חייב - וי"א שחייב כל פעם (ש"ך).

(יז) רמ"א שלשה שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע הגדול לימין והקטן לשמאל(לא): הגה רמ"א לאין מכבדים זכרכים אלא צפתח הראוי למזוזה(לב) היינו מכל א' הולך לזכרו ואינו צחצורה אחת אצל אס הם צחצורה אחת מכבדים זכרכים רמ"א וצמקום סכנה א"ל לכבד כלל:

(לא) הגדול לימין - לאחוריו ומצדד עמו לצדדין והקטן לצד שמאל וחוץ לד' אמות הכל מותר (ש"ך).

(לב) בפתח הראוי למזוזה - ובכלל זה הוא בית הכנסת ובית המדרש (רע"א).

(יח) רמ"אם קראו לרבו לקרות בתורה בצבור(לג) אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד: הגה וכן כשהרב עומד למעלה צבית והתלמיד על הקרקע א"ל לעמוד לפניו ואפי' כשהס"ת על הבימה אין צבור שצבהכ"נ כריכים לעמוד להספר זכרות אחרת:

(ל) אם קראו - אם רבו הגיע למקומו אין צריך לעמוד לפניו, אבל אם עמד לנוח צריך לעמוד עוד (רע"א).

(לד) ה"ה על השלחן שהוא גבוה מי' טפחים ורוחב ד' שהוא רשות בפני עצמו - וה"ה בארון אפילו אם הדלת פתוח, אבל עומדים דרך כבוד ואין חיוב בדבר (ט"ז).

(יט) כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם הוא במקום שאין מכירין אותו ואין לו תפילין בראשו וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד אינו נועל לו מנעל ולא חולצו:

(כ) רמ"אכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים ייובל תלמיד שמזולז דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל:

(כא) רמ"אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו אלא אם כן רבו חולק לו כבוד(לה)(לו)(לז): הגה רמ"אפי' תלמידו של התלמיד או בנו של התלמיד אין להם לעמוד לפני הרב נגד רבו או אבי התלמיד אלא אם כן הרב חולק לו כבוד ודוקא אם הרב הוא כן רבו של זה היושב לפניו(לח):

(לז) רבו חולק לו כבוד - ה"ה אם אחרים שם חולקים לו כבוד (ש"ך).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(לז) שם - אשת ת"ח חייב בכבודה⁹⁶, ואפילו לאחר מיתה, אמנם אם נישאת לע"ה אין חיוב (ט"ז).

(לח) שם - המזכיר שם של אדם גדול צריך להזכירו בגוף שלישי, אמנם אם מזכירו הרבה אפשר בגוף שני, ותלמיד חבר אין חיוב כלל (ט"ז).

(לח) ודוקא אם הרב הוא ג"כ - כבוד של רבו של רבו דוחה כבוד רבו (ש"ך).

(כב) ר"גראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתני רבינו⁹⁷ כך וכך (לט): הגה ר"ג ואם לכה לעבור רק על איסור דרבנן אפ"ה לכוין למחות בידו ר"ג הכוונה רבו עושה מעשה ויש לו להקשות על זה אם הוא איסור לאורייתא יקשה לו קודם המעשה ואם הוא איסור דרבנן יניחו לעשות המעשה ואח"כ יקשה (לומ) הואיל ואינו יודע ולחי שיעבור אלא ק"ש לו להקשות על זה:

(לט) אומר לו - דרך כבוד (ש"ך).

(מ) הרואה רבו - וי"ח שבכל אופן צריכים למחות (ש"ך).

(כג) ר"ג כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתני רבינו:

(כד) ר"ג לא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו (מא):

(מא) שם אומרו - שסתם מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמפי רבו שמע, ואם לא שמעו מפיו צריך להודיעו מפי מי שמע, אבל שמועה ששמע מרבו רשאי לאמרו בסתם. מיהו עכשיו סתם מה שהאדם אומר סוברים העולם שהוא מפי עצמו, והלכך הדין משתנה. ומ"מ ודאי דאסור לומר בסתם, וכ"ש משם עצמו, דבר ששמע מאחרים דהוי מתעטף בטלית שאינו שלו (ש"ך).

(כה) ר"ג כשימות רבו (מב) קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו ר"ג ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח ואינו מאחה לעולם (מג) ומתאבל עליו בחליצה וכל דיני אבילות מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה:

(מב) רבו - מי שגייר גרים והכניסן תחת כנפי השכינה⁹⁸ ואח"כ מת מחוייבים לקרוע עליו כדין רבו (פ"ת⁹⁹).

(מג) ואינו מאחה לעולם - לכו"ע (ש"ך).

(כו) ר"ג אפי' בשמועה רחוקה קורע על רבו כשם שקורע על אביו (וע"ל סי' ש"מ ושע"ד):

(כז) ר"ג מי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כדין מי שמתו מוטל לפניו:

(כח) ר"ג כשמזכיר רבו תוך י"ב חודש צריך לומר הריני כפרת משכבו¹⁰⁰:

(כט) ר"ג רב בפני רבו הוא בכלל כל משנאי אהבו מות הגה ר"ג ודוקא כיחון (מד) שהוא לזכר ק"ל מגופו כח אצל רוק בעלמא מותר לאנוס הוא לרוק:

(מ) ודוקא כיחו - היה לו להסתלק משם או להבליע בכסותו (ש"ך).

(ל) ר"ג כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה אם גמרא גמרא: הגה ר"ג וצימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי צמי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה רק צמי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר, אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו אינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו (מה) ר"ג משיגיע לארבע אמותיו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים (מו) שהוא מתאבל עליהם אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו (ועיין לקמן סי' ש"מ סעיף ח') :

⁹⁶ עי' לקמן הערה 110.

⁹⁷ עי' גר"א שאפילו לא למד את זה ממנו אומר כך.

⁹⁸ השער אפרים מדבר על מי שקנה עבד מעכו"ם וגיירו, והשיאו לישראל.

⁹⁹ וצ"ע בבעל תשובה.

¹⁰⁰ עי' לעיל רמ סעיף ט.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(מח) אבל עומד מלפניו - וב' ת"ח הלומדים ביחד ומקשים ומפרקים זה לזה יש פוסקים דדינן כרבן מובהק וי"ח (ש"ך).

(מז) על כל המתים - היינו קרע שמתאחה (ט"ז).

(לא) רס"ב כל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: הגה רס"ו ואין לאדם להורות עד ארבעים שנה(מז) אם יש גדול ממנו(מח)(מט) צעיר אף על פי שאינו רבו, ר"חכס שאסר אין חזירו רשאי להתיר(נ) משקול הדעת אבל אם יש לו קבלה שטעה(נא), או שטעה בדבר משנה¹⁰¹ יוכל להתיר(נב)(נג), ואפילו אם טעה בשקול הדעת(נד) יכול לישא וליתן עם המורה עד שיחזור בו, ולכן אין איסור לשאול [לשאול] לשני, ובלבד שיודיע אותו שכבר הורה הראשון לאסור, ואפי' אם התיר הראשון(נה)(נו)(נז) וכבר חלה הוראתו אין לשני לאסור מכח שקול הדעת, וכל זה באותה הוראה עצמה אבל צמעה אחר(נח) פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו:

(מז) מ' שנה - י"א מגיל מ', וי"א מ' שנה אחרי שהתחיל ללמוד (ש"ך).

(מח) אם יש גדול ממנו - אם שניהם שוים מותר אע"פ שלא הגיע למ' שנה וי"א שאין להורות עד מ' שנה בשווה לגדול העיר בחכמה ויש לחהמיר (ש"ך).

(מט) שם - או זקן ממנו בעיר אם שוה לו בחכמה (ש"ך).

(נ) חכם שאסר - היינו כשכבר חלה הוראתו אבל כאשר הם בבית המדרש יכול להתיר (ש"ך), י"א אפילו הוא גדול ממנו בחכמה, וי"א שהיינו דווקא כאשר הם שוים בחכמתם (ש"ך), ואם התיר אינו מותר (ש"ך).

(נא) אם יש לו קבלה - היינו שהראשון טענה (ש"ך), וי"ח שקבלה לא מספיקה לבטל הפסק של הראשון (ש"ך), ויש מקיימים דברי הרמ"א אבל המורה צריך לקבל דעת רבותיו, אבל אם חולק גם על רבותיו אין רשאי להתיר (פ"ת).

(נב) בדבר משנה - אם יש בדבר ב' טעמים וא' הוא נסתר מדבר משנה וב' משיקול הדעת, אם ידע מהראשון ולא מהשני זה טעותב שיקול הדעת ואסור לפסוק נגדו, ואם טעה בשניהם יש להסתפק, ונראה כטעה בדבר משנה (פ"ת).

(נג) שם - ואם שלח שלוחו אל המורה והורה לו לאסור בהנאה וזרקו לאיבוד ואח"כ נודע שטעה בדבר משנה שניהם פטורים¹⁰² (פ"ת).

(נד) בשקול הדעת - היינו שיש מח' ופסק כאחד מהם ובדרך כלל פוסקים כשני, אבל אפילו אם נשא ונתן עם הרב וחזר בו אינו יכול להתיר, כיון שעשתה חתיכה של איסור, ורק במקרה שיכול לברר שטעה בשיקול הדעת, ולא ששינה דעתו (ש"ך).

(נה) מחזירים הדין במומחה וקיבל עליו ע"י גדול ממנו (רע"א).

(נו) ואפילו אם התיר - וי"ח שאם התיר יכול לאסור (ש"ך), וי"א שגם לרמ"א אין מן הראוי אבל אפשר (רע"א).

(נז) שם - היינו שנעשה איזה מעשה להקל כגון שאכל קצת ממנו או נתערב בין דבר התיר אבל משום קבלת ההוראה ממנו לחדו לא מהני ולא יהא השני רשאי לחלוק להחמיר משקול הדעת (ט"ז).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נז) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נז) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נז) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נז) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נז) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(נח) שם - וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים, אפילו בעל כרחו, ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

¹⁰¹ עי' פתחי תשובה חושן משפט סימן כה ס"ק ב ז"ל: כל מה דסתם לן הב"י בשו"ע ולא חלקו עליו הבאים אחריו הוי דבר משנה, ובמקום שהביא הרמ"א דעת חולקים והסכים עמהם, ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותיה. ובמקום שכתב י"א ולא הכריע, ה"ל סמ"ע וש"ך בהכרעתן כדבר משנה בכל ענין. וכו' ע"ש עוד שכתב דלא ידע בזמנינו זה היכי דמי טעה בשיקול הדעת ודיתברר ודאי שטעו, אחר דקיי"ל כל מה שנזכר בספרי פוסקים ה"ל כטעה בדבר משנה כו', ע"ש.

¹⁰² המורה פטור משום אע"פ שגרם להזיק לא נתכווין להזיק ולא הזיקו בידים, והשליח אונס.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(נח) אבל במעשה אחר - ואם החכם הראשון אסר מחמת חומר או גדר או סייג אינו יכול להתיר אפילו במעשה אחר (ש"ך). היינו חכם השני ואל מי ששמע מהחכם השני (פ"ת¹⁰³).

(לב) רע"ה הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם כבודו מחול ואף על פי שמחל מצוה על התלמיד להדרו רע"ב (ואסור לזנותו):

(לג) רע"ה כי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך¹⁰⁴:

(לד) רע"ה אבידת אביו ואבידת רבו (המוצקה¹⁰⁵ נט) אבידת רבו קודמת (ס) ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניה של רבו ואח"כ מניה של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו: הגה רע"ה וכן מפרק(סא) משאו קודם לרבו ואלע"פ שאינו שקול בחכמה כרבו אבל אין מחזיר אבידת רבו קודם עד שיהא שקול כנגד רבו י"א י"הא לרבו קודם לרבו היינו שלומד עמו בחנם אבל אם רבו שוכר לו רבו ומלמדו רבו קודם לכל דבר(סב) וכן נראה לי עיקר:

(נא) המובהק - אבל אינו מובהק אביו קודם אפילו אינו חכם כלל (ש"ך).

(ס) קודמת - אבל אם אפשר להחזיר את שניהם חייב להחזיר את שניהם (עי' חו"מ רסד ס"א) (ש"ך).

(סא) וכן מפרק - וי"ח (ש"ך).

(סב) קודם לכל דבר - אם הרב לא מלמד בחנם, וכן אם אחר נותן השיכורת לרבו אבידת הנותן קודם¹⁰⁶ (ש"ך), אבל הפוסקים לא חלקו כך (רע"א).

(לה) רע"ה אבידתו קודמת(סג) לישל אביו ושל רבו:

(סג) אבידתו קודמת - אע"פ כן יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם אם לא בהפסד מוכח¹⁰⁷ (ש"ך).

(לו) רע"ה האומר לחבירו איני מקבל ממך אם היית כמשה מלקין אותו משום בזיון: הגה רע"ה ותלמיד חכם שאמר דבר הלכה בדבר השו"ע לדידה אם אמרה קודם מעשה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו ודוקא שאמר כך קבלתו(סד) אבל אם אומר דבר מסבאל(סה) ומראה פנים לדבריו והוא נראה שומעין לו אבל אין שומעין לדידה ללמא מדמי דכריס להדדי שאין דומים אבל אם הוא פשוט שומעין לו(סו):

(סד) כך קבלתי - י"א היינו דווקא שהרב קיים (ט"ז).

(סה) דבר מסבאל - היינו בדבר שהוא פשוט לכל, דאז אין סומכים על המורה אלא על הסברא (ט"ז)

(סו) פשוט - היינו בש"ס או בפוסקים (ש"ך).

קיצור בהנהגת הוראות איסור והיתר העולה מכל הש"ס והפוסקים אשר אסף הרב המחבר יזי"א ורוחו הוא קבצם:

א חכם שאסר וחלה הוראתו ונתפשטה מותר לשאול לשני (היינו על אותו החתיכה) רק שיודיעוהו שאסר הראשון ואם מברר שהראשון טעה בדבר משנה או שטעה בשקול הדעת ועל דרך שנתבאר בח"מ סימן כ"ה יכול להתיר אבל אם אינו יכול

¹⁰³ לבדוק? ששמע משם אם יש רב מקומי אסור להורות נגדו, וצ"ע?

¹⁰⁴ עי' שו"ת חוות יאיר סי' קנב ז"ל: האמת יעשה דרכו כי מאמר כד ניים ושכיב אינו לגנאי רק שבח גדול ומופלג שלפי מעלתו ומדרגתו של רב א"א לומר עליו שטעה בטעות כזה אם לא שאמרו כד ניים ושכיב.

¹⁰⁵ צ"ע בשו"ע שלא מביאו מובהק, וכנראה שהוא סומך על דבריו בסעיף ל', שהרי בחו"מ רסד ס"ב מביא רבו מובהק.
¹⁰⁶ אם אחר משלם, אז אבידת אביו קודם לרבו (ערוה"ש חו"מ).

¹⁰⁷ צ"ע בדבריו שהרי עי"ש בס"א רסד ס"א שלשון זו נאמר על כל אדם, שאבידתו קודמת לו, וכאן הש"ך מביאו לענין אביו, וצ"ע.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

לברר שמעיה רק שיש לו קבלה להתיר או שהוא חולק עליו בשקול הדעת אפילו הראשון חוזר ומודה לדבריו אינו יכול להתיר ואם התירו אינו מותר דשויה התיכה דאיסורא, ויש אומרים שאפילו השני גדול ממנו בחכמה ובמנין אינו יכול להתיר ויש מתירים בגדול ממנו, ואם התיר הראשון יכול השני לאסור, ואם שניהם יושבים בבית המדרש ולא חלה עדיין הוראת הראשון יכול השני להתיר, וכל זה באותו דבר עצמו אבל במעשה אחר יכול להורות היתר אם לא שהראשון אסרו משום חומרא או משום סייג וגדר [כל זה נמצא בסעיף לא]:

ב שני ת"ח שחלוקים זה עם זה בטומאה וטהרה או באיסור והיתר אם הוא דבר תורה הלך אחר המחמיר אפילו הוא קטן ממנו בחכמה ובמנין פירוש שאין לו כל כך תלמידים כמו חבירו ואם הקטן הוא תלמידו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אף על פי שהוא מחמיר באיסור תורה ואם נתחכם התלמיד כרבו שוה הוא לו ואם הוא דבר דרבנן אם שניהם שוים שלא נודע איזה מהן גדול הלך אחר המיקל ואם אחד מהן גדול בחכמה או במנין והוא מיקל אפילו עשו מעשה להחמיר כדברי הקטן מהדרין עובדא ואם הגדול מחמיר סומכין על הקטן בשעת הדחק ואם אחד מהן גדול בחכמה והשני במנין דהיינו שיש לו תלמידים הרבה אפילו אינם אומרים דעתם וכ"ש שאם רוב תלמידים אומרים כמותו נקרא זה שגדול במנין גדול נגד חבירו, ואם אחד מהם גדול בשנים לא נקרא גדול בשביל זה וכן סומכים על התלמיד במקום הרב באיסור דרבנן אם הוא שעת הדחק וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אם עשה כיחיד להחמיר מהדרין עובדא ואם הרבים מחמירים סומכים על היחיד באיסור דרבנן ושעת הדחק: ג ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה או בהפסד מועט לעני בדבר חשוב או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב או לכבוד אורחים. ובכל האיסורים חוץ מין נסך אם יכול למכרו לעובד כוכבים ואין הפסד מרובה לא מיקרי הפסד מרובה אף על פי שמפסיד כל הריוח כיון שאין מפסיד הקרן:

ד וכל זה שכתבו היינו בסתם אבל אם תמצא לפעמים עוד צד היתר אחר הן מן הש"ס או שקול הדעת וכיוצא בזה יש לעשות כפי מה שיראה בעיניו ואין לדיין אלא מה שעניו רואות אם הוא בר הכי שיוודע להכריע ולהבין ולהורות, ומטעם זה אם תמצא באיזה מקומות בש"ס ופוסקים דברים סותרים לכללם אלו הוא מפני שיש שם איזה צד או טעם אחר:

ה זה שתמצא בכמה מקומות בדברי המחבר והרמ"א או שאר אחרונים שמביאים בתחילה סברא אחת בסתם ואחר כך יש מי שמתיר או יש מי שאוסר או יש מתירין או יש אוסרים או יש מי שחולק או יש חולקים הוא מפני שנראה להם עיקר כהסברא שכתבו בסתם והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם ועל כן צריך עיון וישוה הדעת מפני מה היא טפלה אם מפני שהוא קטן נגד גדול או תלמיד נגד הרב או יחיד במקום רבים ועל הדרכים שאמרנו ואם היא טפלה מחמת שהיה בעיניהם בחזקת קטן נגד גדול כיון שאינו בבירור קטן נגד גדול לא מהדרין עובדא אם עשה להחמיר באיסור דרבנן ואם הוא איסור תורה אין להורות כסברא הטפלה לא להחמיר ולא להקל אפי' בשעת הדחק ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה:

ו אם הרב והתלמיד מסכימים לדעת א' מונים להם שנים באיסור והיתר אפילו הוא צריך להסברת הרב ובשעה שמלמדו הרב הדין הוא סומך על פיו:

ז אם אין הרבים מסכימים מדעת א' אלא כל אחד יש לו טעם בפני עצמו והם מסכימים לענין הדין אין לסמוך עליהם להתיר באיסור תורה ובאיסור דרבנן:

ח כל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים והפוסקים האחרונים חולקים עליהם חולכים אחר האחרונים, אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר ונמצא אחרים חולקים עליו אין צריך לפסוק כהאחרונים שאפשר

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

לא ידעו דברי הגאון ואי הוי שמעי הוי הדרי בהו ויש חולקים שאין שומעים לאחרונים נגד גדולי הראשונים ויש להחמיר ומכל מקום אם האחרון מביא דברי הראשון וחולק עליו אם הוא מפורסם בכך שהוא ראוי לחלוק יכול לסמוך עליו וצריך להתישב בדבר מיהו אם יש ביד המורה להכריע יכול לפסוק באיזה שירצה ומכל מקום אין לחלוק על הגאונים הקדמונים, ומקודם הרי"ף כבר פסקו דורות הגאונים:

ט כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר אפילו בשל עובד כוכבים ואפילו במקום שאין הפסד מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר והוי חומרא דאתי לידי קולא ואף על פי שלפי הנראה לא יבא מזה צד קולא אסור שאפשר שיתגלגל ויבא קולא עד אחר מאה דברים, לפיכך אם הוצרך לאסור מחמת ספק או מחמת חומרא בזה שאין האיסור ברור כשמש צריך המורה לומר שאין האיסור ברור אלא שאנו מחוייבים להחמיר וכל שכן אם המורה מתיר בשעת הדחק וכיוצא בו שיאמר לו כן:

י בית דין אחד בעיר אחת שנחלקו בדבר אסור להורות מקצתן כך ומקצתן כך משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות ודבר זה גורם מחלוקת בישראל והתורה נעשית כשתי תורות וכן אסור לעשות כל כת וכת מהם כדבריו או לנהוג כן אף על פי שאין מורין כן להדיא אף על פי ששניהם שוים בחכמה ובמנין אלא ישאו ויתנו בדבר הרבה עד שיסכימו כולם לדעת אחת ואם אי אפשר בכך אם הוא דבר תורה יעשו הכל כדברי המחמירים ואם הוא דבר דרבנן יעשו הכל כדברי המקילים ושתי בתי דינים בעיר אחת יכולים להורות אלו כך ואלו כך ודוקא בשני בתי דינים ידועים אבל אם אין ידועים שני בתי דינים בעיר אסור לנהוג מקצת העיר כך ומקצת העיר כך ואף על פי שעל ידי מחלוקת זה נעשו שני בתי דינים אסור מכל שכן שדבר זה מרבה מחלוקת ואם ב"ד א' גדול מחבירו דינן כשני ת"ח החולקים בדבר וא' מהן גדול מחבירו ועל דרך שנתבאר למעלה:

סימן רמג – ת"ח היה פטור ממס ומכירת סחורתו מוקדמת ובו ט' סעיפים

(א) ⁷¹תלמידי חכמים אין יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין ובהפירות העיר וכיוצא בזה שלא יתבזו בפני עמי הארץ ⁷²וכיון שהם פטורים אפילו אחרים במקומם אין שוכרין.

(ב) ⁷³במה דברים אמורים כשכל אדם יוצא בעצמו אבל אם אין יוצאין בעצמם אלא שוכרים אחרים במקומם או גובים ממון מבני העיר לעשותו אם דבר שצריך לחיי האדם כגון בארות מים וכיוצא בהם חייבים לתת חלקם ⁽⁷⁴⁾ואם בתחלה הלכו בעלמם ואח"כ נמלכו לשכור אחרים ת"ח חייבים ליתן חלקם אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה ושכר השומרים לא היו חייבין לתת להם כלום שאין צריכין שמירה שתורתן שמירתם ולכן היו פטורים מכל מיני מסים בין מסים הקצובים על כל בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו בין הקבועים בין שאינם קבועים וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפילו הקבועים על כל איש ואיש הגה: ואפילו אם אמר ההגמון שת"ח עלמס יתנו חייב הכזור לתת בעדס ואם החרימו הכזור על תלמיד חכם ליתן אין צחכס שלהם כלום ותלמיד חכם היה יכול להחרים ולקטת הכזור שיתנו בעדו למיו ואין חילוק אם הת"ח עשיר או עני ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם אבל אין תורתם אומנותם חייבים ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר נקרא תורתו אומנתו הגה: ⁷⁵ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא ח רק שהוא מוחזק לת"ח זלוכו שזודע ליטא וליתן צחורה ומצין מדעתו זכוב מקומות התלמוד ופיקושיו וצפסקי הגאונים ותורתו אומנותו כלדך שנתבאר ואף על גב לאין זלוכינו עכשיו חכס

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מצוי¹⁰⁸ מ"מ לענין לפטרו ממס מקילין להם בזה רק שיהא מוחזק לת"ח כמו שנתבאר ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס ויש מקומות שנהגו שלא לפטור.

(א) ואח"כ נמלכו - היינו שהקהל נמלכו לשכור אחרים (ש"ך).

(ב) לכן היו - ואם ע"ה ברח חייב בכל מקום ואפילו על נכסיו אחריות לשלם המסים (ש"ך).

(ג) מכל מיני מסים - וה"ה מכסים¹⁰⁹ (ש"ך).

(ד) משא ומתן - ואפילו אם מלוה בריבית [לגוים] (ש"ך).

(ה) כדי חייו - ל"ד בצמצום אלא כל שיהא מתעסק כדי להחיות נפשו כדי חייו נקרא, ואפילו כסף בצד שמא יקרה משהו, ואפילו אם הוא עשיר (ש"ך).

(ו) רק שיהא מוחזק לת"ח - אפילו אם יש ת"ח גדולים מקום אחר, כל זמן שהוא ת"ח כאן ראוי לפטרו ממס (ש"ך). וי"א שבוזה"ז כל הלומדים פטורים תלוי בראות עיני טובי העיר אמנם מי שהומחה לרבים ורבים קבלוהו לעיהם להיות להם לרב וקוב עמדר שויישה ודאי אין ת"ח גמור יש לו (פ"ת).

(ז) ותלמיד חכם המזלזל במצות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור.

(ח) ותלמיד חכם שיש לו סחורה למכור לא היו מניחין לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו¹¹⁰ ודוקא דליכא גוים דמזבני אבל אי איכא גוים דמזבני לא דהא לית רווחה לצורבא מדרבנן ואפסודי להנך בכדי לא מפסדינן

(ט) ותלמיד חכם שיש לו דין עם אחר ועומד לפני הדיין ויש שם בעלי דינים אחרים שקדמו לפניו תחלה מקדימים דינו של ת"ח¹¹¹ ומושיבין אותו

(י) ומושיבין אותו - שאע"פ שבעלי הדינים צריכים לעמוד מושיבים את הת"ח משום עשה דכבוד תורה (ש"ך).

(יא) עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן¹¹² וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו לא) הגה: ר"ב וסור לשמש צמי ששונה הלכות וכ"ש צמי ששונה תלמוד שהוא הגמרא ויקדים לשמש צמי ששונה הלכות קודם שישמש צמי ששונה גמרא.

(יב) שונה הלכות - ואפילו אם מוחל אין מחילתו מחילה, דרב שמחל על כבודו אמרו, לא בשונה הלכות דלא הגיע למדרגת תורה דיליה היא, ומיהו יש צד לומר שאם עושה מעצמו מרצונו מותר, ונראה דבשכר שרי, ואם מלמדו איזה דבר הלכה לשונה הלכות מותר להשתמש ממנו משום שזהו שכרו (שירי ברכה).

(יג) ר"ב מי שהעידו עליו שביזה ת"ח אפילו בדברים רבים¹¹³ אפילו שלא בפניו) בית דין היו מנדין אותו ואין מתירים לו יג עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו¹¹⁴ ואם ביזה את החכם לאחר מותו בית דין מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה הגה: אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המצויש ליטרא דדהבא, ר"ב ומ"מ יקנסו הב"ד יד המצויש לפי המצויש והמצויש, ובלבד שלא יתחיל החכם צמריצה לבזות צני אדם שלא קדין ויגרום בזה שיזוהו ויתרסו נגדו, ומ"מ אף אם התחיל החכם קצת אין קצת לכל אדם להחזיק נגדו לענות לו בעזות, והכל לפי ראות הדיינים.

(יד) עד שירצה - היינו שיִרצה ולא צריכים שהחכם יסכים (ש"ך).

(טו) ר"ב החכם עצמו היה מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו, ואין צריך לא עדות ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם. ואם מת החכם באים שלשה ומתירים לו, ואם רצה החכם למחול לו ולא נידהו הרשות בידו הגה: ר"ב י"א שצמנן הזה אין ת"ח

¹⁰⁸ עי' חו"מ סי' א' סי"ג.

¹⁰⁹ יכול הת"ח לנדות ולשמת על זה. ואם תאמר דינא דמלכותא דינא ומלכותא אמר ליפרע צורבא מרבנן הא ליתא שכבר כתבו הראשונים ז"ל דכל מילי דלאו דינא ומלכותא אמר דליעביד לא מתקרי דינא דמלכותא אלא חמסנותא דמלכא שלא אמרו דינא דמלכא אלא דינא דמלכותא (שו"ת מהר"ם אלשקר יט).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

יכול לנדות לכבוד עצמו ולא לעשות דינא לנפשיה, ויש חולקים, ובלבד שיהא מוחזק וראוי לכך.

(י) לכבודו - היינו שביזהו ולא שלא קמו בשבילו (פ"ת).
(יא) וראוי לכך - אין לעשות לכבודו אלא חכם אשר ראוי למנות פרנס על הצבור, והצריכו בו תנאים: הא', שלמד כל התלמוד בענינים הנוהגים לאפוקי הלכתא למשיחא. התנאי הב', שיהא תלמודו שגור בפיו וידע להוציא ממנו דינין על קו היושר. התנאי הג', שלא פירש מתלמודו לעניני העולם שלא לצורך הכרחי לפרנסתו או לצרכי צבור המוטלים עליו, שאם שנה ופירש יותר גרוע הוא מעם הארץ. התנאי הד', שלא יהא סני שומעני שאם היה כן אין ראוי לחוש לכבודו ואדרבה שרי לבזוייה. מיהו י"ל שלא נאמרו דברים אלו אלא בשיש שם חכמים גדולים ממנו (פשוט דזה קאי רק אב' התנאים הראשונים), אבל אם אין שם גדול ממנו דיפתח בדורו כשמואל בדורו (פ"ת).

(ט) אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה, בד"א שחירפוהו בסתר, אבל אם חירפוהו בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו.

סימן רמד

(א) ר"ט מצות עשה לקום מפני כל חכם¹¹⁰ אפי' אינו זקן אלא יניק וחכים ואפי' אינו רבו (צ"ק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו) וכן מצוה לקום מפני שיבה ש"דהיינו בן שבעים שנה (פ"אפילו הוא ע"ה ובלבד שלא יהיה רשע).

(א) יניק - אפילו פחות מבן יג (ט"ז וש"ך), היינו דווקא במופלג בחכמה משאר העם (ש"ך).

(ב) גדול ממנו - כנ"ל שהוא מופלג בחכמה משאר העם (ש"ך).

(ב) ש"מאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו ורכוב כמהלך דמי:

(ג) ארבע אמותיו - דבעינן קימה שיש בה הידור, והיינו בתוך ארבע אמותיו שמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד (ט"ז), ואפילו סומא חייב (פ"ת).

(ד) שם - אדם שיושב וס"ת על ברכיו ועבר רבו ואין מקום להניח הס"ת במקום שיושב כי צר לו המקום, אינו מחוייב לקום עם הס"ת, ואם בקש לעמוד אומרים לו ש'ב ואל תעשה עדיף (שירי ברכה).

(ג) אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ארבע אמותיו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ארבע אמותיו:

(ד) אין עומדים מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור (והוקא צנית הפנימי של מרחץ לכל צנית החילון עומדים):

אין עומדים בפניהם - היינו ברבו שאינו מובהק, אבל ברבו מובהק וכן באביו חייב לעמוד (פ"ת).

(ה) בבית החיצון - אפילו בבית האמצעי¹¹¹ כיון שיש שם שאילת שלום (ש"ך).

(ה) אין בעלי אומניות חייבים לעמוד בפני תלמיד חכם¹¹² בשעה שעוסקים במלאכתן¹¹³ ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו לעמוד מפניו אינו רשאי:

¹¹⁰ ואשת חבר כחבר ממש. ובין בחייו בין לאחר מותו. כי מ"מ כבוד חכם הוא לכבד את אשתו (שאלת יעבץ ח"ב קלה משבועות ל ע"ב), ו"ח ברכי יוסף.

ואפילו סומא (ברכי יוסף).

¹¹¹ עי' אורח חיים הלכות סימן פד ז"ל: אמצעי, שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים, יש שם שאילת שלום.

¹¹² אבל רבו מובהק חייב לעמוד (פ"ת סק"ג), וה"ה אביו?

¹¹³ כשיש בו חסרון כ"ס גמ' שם.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ו) ^{ט"ח} אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכוין לעבור לפנייהם שיעמדו מפניו אלא ילך לו בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמוד ואם יוכל להקיף הדרך כדי שלא יעבור לפנייהם זכות הוא לו:

(ז) ^{ט"ט} אין ראוי לחכם שיטריח כו' - דהיינו דוקא במקומות שיושבים על הקרקע, וה"ה בכל מקום שיש טירחא, אבל במקום שיושבים על הספסלים ואין טירחא בדבר אין קפידא. מכל מקום לא יכוין לעבור לפנייהם כדי שיעמדו מפניו (ש"ך).

(ז) ^{ט"ז} אפי' חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו ואפילו זקן עובד כוכבים מהדרים אותו בדברים ונותנים לו לסומכו:

(ח) ^{ט"ז} ואינו חייב לעמוד מלא קומתו - כיון שהילד הוא חכם וצריכין לנהוג בו ג"כ כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא יעשה לו הידור, אבל שאר אדם צריך לעמוד מפני הזקן מלא קומתו כמו מפני החכם (ט"ז), היינו ילד שהוא יותר חכם מהזקן (ש"ך).

(ח) שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור (ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת):

(ט) ^{ט"ז} הרוואה חכם עובר אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו וכיון שעבר מלפניו יושב ואם הוא רבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה בעיניו או עד שישב במקומו:

הרוואה חכם - כל מי שגדול ממנו ורואי ללמוד ממנו כמש"כ רמ"א לעיל סעיף א' (ט"ז).

(ט) לתוך ד' אמותיו - שאינו נראה שעומד לפניו אלא לצרכו (ש"ך).

(ט) מלפניו יושב - י"א היינו אחרי ד' אמות¹¹⁴ (ש"ך).

(י) ^{ט"ז} אם הוא מופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מובהק (מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך נקרא מופלג בחכמה):

(יא) ^{ט"ז} אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה צריך לעמוד מפניו:

(יב) ^{ט"ז} חכם אפי' הוא מופלג בחכמה רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים:

רשאי לעמוד - ואינו בו איסור לש זקן ואינו לפי כבודו (ט"ז), וי"א דחייב לעמוד (ש"ך).

(יג) ^{ט"ז} ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיעבור מלפניו ארבע אמות:

(יד) ^{ט"ז} אב בית דין - ודין נשיא ואב ב"ד אין בזמנינו ואף על פי שמקבלים בקהלות ראשי ישיבות ואב ב"ד אין להם אלא דין חכם (ש"ך).

(יד) ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול ואעפ"כ מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת:

(ט"ז) ^{ט"ז} מחול - ת"ח היודע לנגן אם הרשות בידו לנגן בכנור לפני חתן וכלה או אסור לבזות עצמו מפני כבוד תורתו ואין יכול למחול על בזיונו. שרי ומצוה עביד אחרי שהכל יודעים שאין לו שכר בעמלו ושהוא עושה לשם שמים (פ"ת).

(ט"ז) ^{ט"ז} כשהנשיא נכנס לבית המדרש עומדים ואינם יושבים עד שיאמר להם שבו כשאב בית דין נכנס עושים לו שורות עומדים מכאן ומכאן עד שישב במקומו כשהחכם נכנס כל שיגיע לו בארבע אמותיו עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס במקומו:

(ט"ז) ^{ט"ז} בני חכמים ות"ח בזמן שהרבים צריכים להם מפסיעים על ראשי העם ונכנסים למקומם ואין שבת לתלמיד חכם שיכנס באחרונה ^{ט"ז} יצא לצרכיו נכנס וחוזר למקומו: בני חכמים - י"א בני תלמידי חכמים וי"א תלמידים של חכמים (ש"ך).

¹¹⁴ דלא כרמב"ם ת"ת ו ו שזה מיד.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(יז) בני חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הצבור בזמן שיש בהם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם והופכים פניהם כנגד אביהם ואם אין בהם דעת לשמוע הופכים פניהם כלפי העם:

(יח) ש"היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת בישביה של דין או של תורה הולכים אחר החכמה להושיב החכם בחור בראש ולדבר תחילה ובמסיבה של משתה או של נישואים הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכל מקום שולכים אחר החכמה ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הולכים אחר הזקנה הואיל והוא חכם קצת ואם אין שום אחד מהם מופלג לא זה בחכמה ולא זה בזקנה הזקן קודם בכל מקום:

(יט) של נישואים - היינו שב' אחים רוצים להתחתן אז הזקן קודם לחכם אם לא שהחכם מופלג בחכמה (ש"ך).

(כ) הזקן קודם - כאשר הזקן חכם קצת, והקטן חכם ממנו (ש"ך וט"ז), וי"א שהיכא

שאינן אחד מופלג אז בישביה הלך אחר החכמה ובמסיבה הלך אחר הזקנה (ש"ך).

(כ"י) מופלג בזקנה - היינו ע' שנה (ט"ז).

סימן רמה

(א) ש"מצות עשה על האיש¹¹⁵ ללמד את בנו תורה¹¹⁶ ואם לא למדו אביו חייב ללמד לעצמו (וע"ל סי' רמ"ג סעיף ו')

(ב) ש"היה הוא צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד ואין ידו משנת להספיק לשניהם אם שניהם שוים הוא קודם לבנו ואם בנו נכון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו בנו קודמו ואף על פי כן לא יבטל הוא:

(כ) לא יבטל הוא - פי' שלא ילמד הכל עם בנו אלא קצת עם עצמו (ט"ז¹¹⁷).

(ג) ש"כשם שמצוה ללמד את בנו כך מצוה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים¹¹⁸ שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן לבן חבריו:

¹¹⁵ ע' לקמן רמ"ו לגבי חיוב אשה ללמד בנה, אמנם כ"ז לענין כאשר יש אב שמלמדו אבל אם האב לא מלמדו, אז האשה חייבת (שו"ע הרב הל' ת"ת פ,א קו"א א-מ צו"יין כן בפסקי ותשובות ולא מצאתי).

¹¹⁶ ע' רמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה א) נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. ע' ערוך השולחן (סעיף ה) הקטן פטור מכל המצוות וגם האב אינו חייב שהקטן יעשה מצות, דהא דק"ל שחייבין לחנך את הקטן זהו מדרבנן וכו' אבל מן התורה אין שום חיוב לחנכו, והרי אפילו קטן אוכל נבלות אין מצווין עליו להפרישו, וא"כ מאי שנא דבלימוד התורה חייבתו תורה להאב ללמדו. אמנם הטעם מובן, דבשלמא מצות יקיים כשיגדיל, אבל אם לא ידע בתורה כלל עד שיגדיל, אז כשיגדיל יהיה כפרא אדם ויצא לתרבות רעה, דבאין תורה אין מצות, לפיכך חייבתו תורה ולמדתם אותם את בניכם להרגילו בתורה, וכו'.

¹¹⁷ ע' לבוש (סעיף ב) ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמדו יותר ממנו, יקדים בנו ללמוד והוא יטרח אחר מזונות ויספיקנו ויהיה שכרו גדול כאילו למד בעצמו, על דרך שמח זבולן בצאתך וגו' [דברים לג, יח]. מיהו אף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא מה שיכול ללמוד, לקיים בעצמו גם כן ולמדתם אותם וגו'.

¹¹⁸ ע' דברות משה קידושין סי' נ' אות ט' שיש לכל א' ללמד עשירית מזמנו אפילו אם אינו נעזר על ידי הללמד. וע' ערוך השולחן אורח חיים סימן מז סעיף י ז"ל: תורה שבע"פ אחר שהתירו לכותבה הוי כמלמד תורה לרבים שהרי עיקר קיום התורה היא ע"י כתיבה ואלמלי כתיבה כבר נשתכחה תורה מישראל. וע' פמ"ג בהקדמה לאו"ח ז"ל: מהם זוכים להרביץ תורה ברבים עם תלמידים ומגדיים נעשו תישים ותרב הדעת ויש אשר לא זכו לזה מצאו עזר ותרופה לנפשם שכותבים בעט ברזל ועופרת ושמעתייהו מבדירין בעלמא, ובפרט בעת ובעונה הזאת שמלאכת הדפוס מצוי וישר כוחם של המדפיסים כי בעו"ה בצוקי העתים

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (א) ובן בנו - ה"ה בן בתו, שכל הקרוב קרוב קודם (פ"ת).
(ד) חייב להשכיר מלמד לבנו ללמדו, אבל לבן חבירו אינו חייב להשכיר: הגה ש"כ"הויו כופין ליה לשכור לזנו מלמד ואם אינו צעיר ויש לו נכסים אם אפשר לאודועי ליה מודיעים ליה ואם לאו יורדים לנכסיו ושוכרים מלמד לזנו¹¹⁹:
(ה) לבנו ללמדו - וה"ה לבן בנו, וכן לבן בתו ובן בן בנו (ש"ך).
(ה) ש"כ"מאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ש"כ"ואח"כ מלמדו מעט מעט עד שיהא כבן ששה או כבן שבעה ואז מוליכו אצל מלמדי תינוקות:
(ו) ש"כ"היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא והני מילי דלא אפשר דדחיקא ליה שעתא אבל אם אפשר ליה מצוה לאגמוריה משנה ולמרא הלכות ואגרות:
(ז) תורה שבכתב - י"א ללא נ"ך וי"א עם הנ"ך (ט"ז), וי"א שאם מלמדו ש"ס מקיים חיובו (ש"ך).
(ח) אם אפשר ליה - וכל פרנסותיו של אדם קצובים לו מר"ה חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם מוסיף מוסיפין לו כדאיתא בביצה (דף ט"ז) (ש"ך).
(ז) ש"כ"מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ש"כ"וכל עיר שאין בה מלמד תינוקות היו מחרימים אנשי העיר עד שיושיבו מלמד תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן (ועיין בחושן המשפט קס"ג סעיף ג'¹²⁰):
(ח) ש"כ"מכניסים התינוקות להתלמד בן חמש שנים שלימות ובפחות מכאן אין מכניסין אותן ואם הוא כחוש מכניסין אותו בן ו' שנים שלימות: הגה ש"כ"ומ"מ מיד שיהיה בן ג' שנים שלימות מלמדין אותו אותיות התורה כדי שיכיל עצמו לקרות בתורה:
(ט) מכניסים - מתחילין לו מספר ויקרא (ש"ך).
(ט) ש"כ"אפילו תינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים אולי יבין:
(י) ש"כ"לא יכה אותו המלמד מכת אויב מוסר אכזרי לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה:
(י) מכת אויב - ואם הזיק לו חייב בחמשה דברים, ומנדין אותו עד שיפייס להנחבל (פ"ת).
(יא) ש"כ"וישב ומלמד כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה:
(יב) ש"כ"לא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום:
(יא) וערב יום טוב - וה"ה ביו"ט (ש"ך ט"ז).
(יג) ש"כ"אין מבטלין התינוקות אפי' לבנין בית המקדש:
(יד) ש"כ"אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה שלא למדו משום טורח שבת אבל מה שקראו פעם אחת שונים אותו להם בשבת:
(יב) שלא למדו - כ"ש שלא ישנה להם דבר ישן (פ"ת).
(טז) ש"כ"ה תינוקות מספיק להם מלמד אחד היו יותר על כ"ה עד מ' מושיבין אחר לסייעו בלימודם: הגה ש"כ"ואפי' שכו הקהל מלמד לכל תינוקות סתם הוא מוסיב אחר לסייע

לולי הדפוס ח"ו נשתכחה תורה מישראל לולי ה' הותיר לנו שריד וברכות יחולו על ראשם, וכר'.

¹¹⁹ ע"י בית הלל שהתקשה מחו"מ של"ה ס"א, ועיי"ש.

¹²⁰ ז"ל: במקום שבני העיר מושיבין ביניהם מלמד תינוקות, ואין אביהן של תינוקות יכול לשכור לבניהם, ויצטרכו הקהל ליתן השכר, גובין לפי ממון.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

צעדו והם יתנו לו שכרו, וי"א דאס אין צעיר כ"ה תינוקות אין צני העיר חייבים לשכור להם מלמד, של"וי"א דאפי' צפחות מזה חייבים. היו יותר מארבעים מעמידים שנים:

(א) היו יותר - וי"א עד מ' לא צריכים מסייע, וממ' עד נ' צריכים מסייע ונ' צריכים שני מלמדים. ונראה שהולכים בזה אחר המלמד ואחר הנערים והכל לפי הענין (ש"ך).

(ב) אין חייבין - היינו אין כופין זה את זה (ש"ך).

(ג) דאפילו פחות - ועיקר כסברא ראשונה אמנם בזה"ז אפילו עשר הוי"ב כולפים זה את זה (פ"ת).

(ד) מוליקים הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק במה דברים אמורים כשהיו שניהם בעיר אחת ואין נהר מפסיק ביניהם אבל בעיר לעיר או מצד הנהר לצדו באותה העיר אין מוליקים אותו אלא אם כן היה גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה:

(ה) מלמד תינוקות שמניח התינוקות ויוצא או שעושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה לפיכך אין להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרוא ולדקדק: הגה"ש ואין למלמד לנעור צלילה יותר מדאי שלא יהיה ע"כ ללמוד וכן לא יתענה או לענוך במאכל ומשקה או לאכול ולשקות יותר מדאי כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמד היטב וכל המשנה ידו על התחונה ומסלקין ליה וסאך דיני מלמד עיין בת"ה סי' סל"ד וסל"ה:

(ו) לא יתענה - אין למלמד תינוקות להתענות מאחר וזה גוזל הרבים¹²¹ (פ"ת).

(ז) ש"מב"אם יש כאן מלמד שמלמד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו מסלקין הראשון מפני השני:

(ח) ש"מב"אם יש כאן שני מלמדים האחד קורא הרבה ואין מדקדק עמהם להבינם על נכון ואחד אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם לוקחין אותו שמדקדק יותר¹²²:

(ט) ש"מדי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם מביאות בניהם¹²³ ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו:

(י) ש"מה"לא תלמד אשה תינוקות מפני אביהם שמביאים בניהם¹²⁴:

(יא) שמביאים בניהם - הטעם בזה מטעם יחוד, ולא מהני בעל בעיר א"כ הוא עמה¹²⁵ באותו בית (ט"ז)¹²⁶.

(יב) ש"מ"אחד מבני החצר או מבני מבוי שביקש ליעשות מלמד תינוקות¹²⁷ אין שכניו יכולים למחות בידו¹²⁸ וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה אין יכולים

¹²¹ ז"ל השו"ע או"ח (סי' תקע"א ס"ב) תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים אלא אם כן כשהציבור מתענים שלא יפרוש עצמו מהם ומלמדי תינוקות דינם כת"ח. וז"ל השע"ת שם: מלמדי תינוקות - וכתב בר"י ונראה דאף למי שמחמיר בת"ח שחטא שיתענה כמ"ש האר"י ז"ל ומהר"ט ח"א סי' ח' מ"מ אין להחמיר כמלמד תינוקות דממעט בלימוד התינוקות דחשיב טובא וגם גוזל את הרבים ע"ש.

¹²² אמנם אם כבר לקח השני אי נמסלקין אותו (פ"ת סק"י).

¹²³ עי' אבן העזר סימן כב סעיף יט ז"ל: מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם ונמצא מתגרה בנשים.

¹²⁴ וז"ל אה"ע שם: וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני אבותיהם שהם באים בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה.

¹²⁵ היינו דר עתה או שנמצא בעיר ????

¹²⁶ והנה מלשון הט"ז הוא משמע שכל איסור מטעם יחוד, ולכן בבית ספר או מקום שאין שייך יחוד אין חסרון להיות מורה.

¹²⁷ עי' חושן משפט (קנו ג) והוא הדין לכל מילי דמצוה.

¹²⁸ מטעם עניהמהפך בחררה עי' לקמן רלז.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

למחות בידו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר הגה ש"רצ היושג צעיר ולומד לרבים יכול חכם אחר לזא וללמוד ג"כ שסניח) אפילו מקפח קלת פרנסת הראשון(יט) כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרצ ונוטל פרס מהם על זה אפי' הכי יכול השני לזא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם הוא גדול וראוי לכך ש"חאבל אם זא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרצ הדך שם לעשות חופות וקידושין וליטול השכר הזא מהם הואיל והוא פרס הרצ הדך שם אצל מותר לעשות החופה(כ) ולתת השכר לרצ הקבוע וכן מותר לו לדון זין שני בעלי דינין שבעיר הזאים לפניו לדון דלמא הרצ שבעיר אין ממוצע להם ש"חאבל אין לו להורות איסור והיתר¹²⁹ או לדרוש לנהוג שררה צאתיה דחזריה¹³⁰ ש"מי שהחזק לרצ בעיר אפי' החזיק בעלמו צאיזה שררה אין להורידו מגדולתו אע"פ שזא לשם אחר גדול ממנו ש"חאפילו זנו וזן זנו לעולם קודמים לאחרים כל זמן שממלאים מקום אבותיהם זיכרה והם חכמים קלת ש"בוצמקום שיג מנהג לקבל רצ על זמן קרוב או שמהג לזחור זמי שיראו הרשות זידם ש"חאבל כל שקבלו הקהל עליהם וכל שכן אם עשו זלרון שררה אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו¹³¹:

(י"ח) יכול חכם אחר - אפילו הראשון זקן ממנו (ש"ך).

(י"ט) אפילו מקפח - היינו בשכר שאינו ברור, אבל שכר שהיא בהיתר ברור אין לקפח הרפס ההוא, ומיהו כל זה מדינא אבל מצד המנהג אפשר שיש למחות בזה (ש"ך). אין אלו הדברים נאמרים אלא בימיהם שלא קיבלו הרב כפועל, אלא כל ת"ח הנהיג בני עירו כו', אבל בזה"ז שמקבלים רב ועוקר דירתו ובא לכאן וקוצבים שכירתו כפועל, ובתוך הקצבה היא שכרו מחופות וגטין וכדומה, א"כ הוא אינו נוטל פרס שלא כדין כלל (פ"ת).

(כ) לעשות חופה - מצד המנהג אין אחר יכול לסדר אף שיתנו השכר לרוב הקבוע, וכל זה אם הרב היה שם, אבל כיון שהמתינו עד בא השמש ולא בא אין להשגיח על כבוד הרב בזה במקום שהוא עשה שלא כהוגן שלא בא בזמנו, וגם לא שלח אחר בחריקן (פ"ת).

סימן רמו

(א) ש"חכל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפי' עני המחזר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה¹³²

¹²⁹ במהר"ק שם מקורו ברש"י בחולין, ושם מדבר בדווקא ששניהם היו מורים אותו דבר, אבל אם האכסנאי היה מקיל, ובזה שלא להפסיד ממון. אמנם במקור של המהרד"ך שהוא נדה כ" עב לא מוזכר חילוק זן, ועיי"ש ברש"י שזה משום כבודו.
¹³⁰ במהרד"ך כתוב לפניו.

¹³¹ עיי' אר"ח סי' נג סכ"ה: אין מסלקין חזן מאומנתו אלא אם כן נמצא בו פסול. ועיי"ש במ"ב: וה"ה לכל התמנות במקום שלא נהגו למנות לזמן ידוע והטעם שלא יחשדום שנמצא בהם פסול. בו פסול - בעדים. ועיי' פ"ת חר"מ של"ג ס"ב לגבי לפטור שוחט במקום אונס.

¹³² עיי' מג"א אר"ח קנו סק"ד וז"ל: מי שאינו צריך לכך [לעבוד לפרנס את עצמו] חייב לקיים והגית בו יומם ולילה [היינו כפשוטו לתלמוד כל היום וכל הלילה].

וז"ל השנות אליהו (פאה פ"א מ"א): ות"ת נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה דכתיב והגית בו יומם ולילה וכו' והא דאיתא בגמ' קרא ק"ש ערבית ושחרית כאילו קיים והגית בו יומם ולילה וכו' כיון שיוצא בתיבה א' היינו דאילו לא הוי כתיב והגית ה"א שאינו צריך אלא תיבה א' ולא יותר אף שיש לו פנאי לתלמוד לכך נאמר והגית כו' לומר שחייב אדם לתלמוד תורה יום ולילה אך אם צריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ שהוא ג"כ מצוה אזי הוא פוטר את עצמו בתיבה אחת.

ועיי' משנה ברורה קנה סק"ד: וכשיש לו פנאי והוא מבטל תלמוד תורה מרצונו הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין צ"ט] על הפסוק כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ש"ה) וצפעת הדחק אפילו לא קרא ק"ש שחית וערצית לא ימוסו מפיד קרינן ביה) ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני המטרדות שיש לו יספיק לאחרים הלומדים¹³³: הגה ותחשב לו כאילו לומד בעלמו ויכול אלס להתנות עם חזירו עהוא יעסוק בתורה והוא ימלא לו פרנסה ויחלוק עמו בצכה, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בצביל ממון סיתן ל¹³⁴:

(א) חייב לקבוע לו זמן - ואם יש לו שיעור קבוע, והפסידו חייב להשלים הלימוד כנדר, וצריך להשלים לפני לימודו הקבוע (פ"ת).

(ב) שם - דן את הדין בלא נטילת שכר עולה לקביעת עתים, אבל בשכר וכן מלמד תינוקות בשכר אינו עולה. וע"ש שמסופק מי שלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אם עולה (פ"ת).

(ג) ויחלוק עמו בשכר - שכר תורה ושכר מה שירויה יהיה בין שניהם ביחד (ש"ך).

(ד) אם כבר עסק - ואם מכר לא נמכר, ואבד הלומד זכותו (רע"א).

(ב) שני ללמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה ואם ישא אשה תחילה א"א לו לעסוק בתורה מאחר שרחיים בצוארו ואם א"א לו בלא אשה מפני שיערו מתגבר עליו ישא אשה תחילה:

(ג) שני עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא ש"ה שוכח:

(ד) ש"ה חייב אדם לשלש למודו שלישי בתורה שבכתב דהיינו הארבעה ועשרים שלישי במשנה דהיינו תורה שבעל פה ופי' תורה שבכתב בכלל זה שלישי בתלמוד דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מתוך דבר וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה דברים שלמד מפי השמועה כיצד היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום ומ' בתורה קורא ג' מהם בתורה שבכתב ובג' תורה שבעל פה ובג' דבר מתוך דבר במה דברים אמורים בתחילת לימודו של אדם אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה כדי שלא ישכח דבר מדיני

ועי' שו"ע אורח חיים סימן קנה סעיף א': יקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבידנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה: הגה ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו ראת שמים.

¹³³ עי' ערוך השולחן (יורה דעה סימן רמו סעיף ט) ואל יאמר האדם כשלומד בעצמו שוב אינו צריך לתמוך ביד לומדי תורה דאינו כן דאדרבא כיון שהוא יודע כח התורה החיוב עליו יותר להיות מתמכין דאורייתא וליתן נדבות על הישיבות ועל מקומות שמרביצין התורה ועי' אהבת חסד (ח"ב פ"כ אות ד בשם השיטה מקובצת), שאין חסרון לתת יותר מחומש על זה.

¹³⁴ עי' שות אבקת רוכל סי' ב' ז"ל: אף על פי שכתבתי דמהייה דהלל ושבנא משמע דאי קודם שעסק זה בתורה התנו לחלק זה במה שירויה זה וזה בעסק התורה של זה שרי ואף על פי שהיה בריוח יותר מכדי פרנסתו איכא למימר דהיינו דוקא כשהתנו לחלוק זה בריוח זה וזה בעסק תורתו של זה אבל היכא שלא התנו כן אלא שזה נותן לו הכי לזכות בשכר עסק תורתו נראה שאם הוא מרויח כדי פרנסתו אסור לו לקבל דגריעא מקורדום לחפור בהן. ובעיני גדול עונו מנשוא שנראה שהוא בזה שכר עסק התורה שהוא מוכרו בלא צורך פרנסתו ומטעם זה נראה לי שאפי' במתנים מעיקרא לא הותר אלא למי שאינו מרויח כדי פרנסתו ואם לא יתנה עם זה יצטרך לחזור אחר פרנסתו ויתבטל מדברי תורה לגמרי ולכן הותר לו לתת חצי חלק שכר עסק תורתו לחבירו כדי שיתן לו חצי מה שהוא מרויח והרי זה דומה לעוסק בתורה חצי היום ועוסק במלאכה חצי היום אבל אם הוא מרויח כדי פרנסתו אסור להתנות ואם התנה הרי הוא בכלל בזה דבר ה' כדאמרן

עי' שו"ת מנחת יצחק חלק ו סימן ק ז"ל: הנה הרבינו ירוחם כתב וז"ל העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלימודו כמו יששכר וזבולון, וכו', ויחלוק עמו בשכר הוא לאו דווקא שוה בשוה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

התורה^{ט"ז} ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו: הגה וי"א^{ט"ח} שצתלמוד צבלי שהוא צלול במקרא צמשנה וגמרא אלס יולא ידי חוצתו צצביל הכל ואין לאלס ללמוד כי אס מקרא משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם וזנה יקנה העולם הזה והעוה"צ אצל לא צלמוד שאר החכמות ומ"מ מותר ללמוד צאקראי צשאר חכמות וצלכד צלא יהיו ספרי מיניס¹³⁵ וזהו נקרא צין החכמים טיול צפרדס ואין לאלס לטייל צפרדס רק לאלחר צמלא כריסו צקר ויין והוא לידע איסור והיתר ודיני המלות:

(כא) שבתלמוד בבלי - אבל צריכים ללמוד גם ספרי פוסקים (ט"ז, וש"ך).

(כב) אבל לא בלימוד שאר החכמות - כגון ספרי הפילוסופים ותכונה וחכמת הקבלה וכיוצא בהן. ואין לשון הרב מתוקן שכתב וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס כו' משמע שכל שאר החכמות זולת הש"ס נקרא טיול בפרדס ואינו כן שעניני מעשה בראשית ומעשה מרכבה הם שחכמים קוראים אותו פרדס, ואין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר, ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה, שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת (ש"ך).

(כג) שם - יש לרחק לימוד הקבלה (פ"ת).

(ד) שם מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר אבל תורה שבע"פ אסור ללמד בשכר^{ט"ט} לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר ואע"פ שהוצרך ללמוד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמד בשכר אלא ילמד לאחרים בחנם^{ט"י} ומה שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפי' יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכה שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו שרי (ש"י) וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול סכר ללמוד):

(ו) שם אישה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה ואע"פ שיש לה שכר^{ט"א} צו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות (פי' דבר עבירה) בד"א תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם מלמדה אינו כמלמדה תיפלות¹³⁶: הגה ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה ואשה אינה חייבת ללמד את צנה תורה ומ"מ אס עוזרת לצנה או לצעלה שיעסקו צתורה חולקת סכר צהדייהו:

(ז) שם אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו:

¹³⁵ ז"ל הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים פרק ב הלכה ב) ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה וכו' שנאמר אל תפנו אל האלילים ובענין הזה נאמר ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא אע"פ שאין אתה עובדה שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושין שנאמר ואעשה כן גם אני. ועי' שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן קיא) קריאה בספרים חיצונים שלהבין ולהורות ליכא איסור שה"ה על ספרי ע"ז, ומסתבר שגם הלאו דאל תפנו אל האלילים איכא בקריאה דספרי כפירה אף שלא הוזכר שם עניני ע"ז, אבל מצד היתר זה אין להתיר אלא לגדולי הדור בתורה וביראת שמים ולא לסתם בני"א. אבל לקרא מספרים שמבינים משם שהם דברי הבל ושטות שכותבים שם ששטות זה עשו וכדומה וכן ללמד בהקורס (?) באופן זה אין בזה שום איסור. ועי' שו"ת הריב"ש סימן מה ז"ל, כדי להשיב את האפיקורס, עשה [הרמב"ם] ספר המורה נבוכים, לסתור המופתים והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם, וכן בענין ההשגחה. ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעקרי התורה, מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא.

¹³⁶ עי' ליקוטי הלכות סוטה כא שבזה"ז י שללמדס תנ"ך וכן מוסרי חז"ל כגון אבות ועוד.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ח) ש"ס הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדין ממנו עד שיחזור למוטב¹³⁷:

(ט) כיצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים לפניו מוקפים כעמרה כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעין דבריו ש"ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות: הגה וי"א ש"א דוקא כשהגיעו התלמידים לכלל סמיכה, ורצ הלומד על ידי מתורגמן ודינו נתבאר צפנים ולא כתבן הרב כי אינן שכיחין:

(י) ש"ב הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה ולא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים ואם יכעוס עליו רבו יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה:

(יא) ש"ג ולא יהא התלמיד בוש מחבירו שלמד בפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אפי' אחר כמה פעמים שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום ועל כן אמרו לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד בד"א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמקו או מפני דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ולפיכך לא הבינו חייב לכעוס עליהם ולהכלימם בדברים כדי לחדדן ועל זה אמרו ש"ד זרוק מרה בתלמידים לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו מוטלת עליהם וילמדו ממנו מהרה:

(יב) ש"ה אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס עד [שיתיישב] וינחה ואין שואלים שנים כאחד ש"ו ואין שואלים את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עוסקים בו כדי שלא יתבייש ש"ז ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה לפניהם כדי לחדדם וכדי שידע אם הם זוכרים מה שלומדים ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקים בו כדי לזרזם:

(יג) ש"ח אין שואלים מעומד ואין משיבים מעומד (וי"א ש"ט כשקשואלים דבר הלכה לנין לעמוד) ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים ואין שואלים אלא בענין ואין שואלים אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות:

(כד) דבר הלכה - וי"ח (ש"ך).

(יד) שנים ששאלו¹³⁸ אחד שאל כענין ואחד שאל שלא כענין נזקקים לכענין מעשה ושאינו מעשה נזקקים למעשה הלכה ומדרש¹³⁹ נזקקין להלכה מדרש ואגדה נזקקין למדרש אגדה וקל וחומר נזקקין לקל וחומר קל וחומר וגזרה שוה נזקקין לקל וחומר:

(כה) לענין - היינו הלכות פסח ל' יום קודם לפסח (ט"ז).

(כו) אגדה וקל וחומר נזקקין לקל וחומר - צ"ל נזקקים לאגדה (ש"ך).

(מז) היו השואלים אחד חכם ואחד ת"ח נזקקין לחכם¹⁴⁰ תלמיד חכם ועם הארץ נזקקין לת"ח שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שנים בשתי הלכות או

¹³⁷ עי' אג"מ יר"ד ח"ב סי' קח שנשאל על מי שהיה שמש בבית כנסת דקאנסערוואטיוון, והשיב שזה שמשרתו הוא של ענינים אחרים שלא שייכים לעיני אמונה ודת אין להכשירו דהא מצינו דקרא תנא דבר"י למי שנמכר להיות חוטב עצים ושואב מים לע"ז נמי בשם כומר, ואף אם מנוהו מהראוי לסלקו.

¹³⁸ עי' ערוה"ש סעיף לב, שאם א' קדם אז שיקדים למי שבא קודם לשאול.

¹³⁹ ומדרש היינו דרשות דתורת כהנים ודספרי ודמכילתא וכיוצא באלו (ערוה"ש סעיף לב)

¹⁴⁰ ערוה"ש סעיף לב שמסתפק אם כל זה אם שאלו אותו מין שאלה של סעיף יד, אבל ללא זה נזקקים לשאלה החשובה ביותר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

בשתי שאלות שתי תשובות שני מעשים הרשות ביד המשיב למי שירצה יקדים
(פממזר ת"ח קודם לכהן עם הארץ)¹⁴¹:

(כ) לכהן עם הארץ - ל"ד עם הארץ אלא כל שהכהן פחות ת"ח מהישראל (ש"ך).
(טז) שפ"א אין ישנים בבית המדרש שפ"ב וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית
קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה:

(כח) אין ישנים בבית המדרש - היינו שינת קבע, דשינת עראי מידת החסידות ועי' או"ח
סי' קנא סעיף ג'¹⁴² (ש"ך).

(יז) שפ"ב אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפילו מי שנתעמש אין אומרים
לו רפואה בבית המדרש שפ"ד וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת:

(כט) אין אומרים לו רפואה - ויש למחות על זה (ט"ז), וי"א שיש לומר רפואה בבית
המדרש שכל האיסור מחמת ביטול בית המדרש, ובזה"ז שאין נזהרים אומרים רפואה
(ש"ך).

(ל) חמורה - היינו דרבים אבל דיחיד י"א שאין לו קדושה כל כך (ש"ך).

(יח) שפ"ה ת"ת שקול כנגד כל המצות שפ"ו היה לפניו עשיית מצוה ות"ת אם אפשר למצוה
להעשות ע"י אחרים¹⁴³ לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו¹⁴⁴:

(יט) שפ"ה תחלת דינו של אדם על ת"ת ואחר כך על שאר מעשיו:

(כ) שפ"ה לעולם יעסוק אדם בתורה¹⁴⁵ אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

(לא) שלא לשמה - היינו שיכבדוהו אבל לא לקנטר (ש"ך).

(כא) שפ"ט אין דברי התורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם ולא בלומדים מתוך
עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן
שנה לעיניו ותנופה לעפעפיו: הגה ולא יתקוצ האדם לעסוק בתורה ולקנות עושר וכבוד עם
הלמוד כי מי שמעלה מחשבה זו בלבו אינו זוכה לכתרה של תורה אלא שיעשה תורתו קצע
ומלאכתו עראי וימעט צעסק ויעסוק בתורה ויסיר תענוגי הזמן מלבו ויעשה מלאכה כל יום

¹⁴¹ עי' ערוך השולחן סעיף לב ז"ל: ואשת חבר נראה שדינא כחבר ואיש ואשה שבאו
לשאול נראה שמקדימים לאשה מלאיש.

¹⁴² ז"ל: אין ישנים בבהל"נ אפי' שינת עראי אבל בבית המדרש מותר. ועיי"ש ברע"א
ששינת עראי ללא ת"ח אסור מעיקר הדין, ועיי"ש במ"ב שת"ח שלומד שם בקביעות מותר
אפילו שנת קבע, ולע"ה שינת עראי מותר בבית המדרש.
ועיי"ש שבת הקהתי ח"ד סי' רצט שהיושן בבית המדרש אינו רשאי למחות ביד מי שלומד
בקול רם.

¹⁴³ עי' טור שסא בשם הרמב"ן וז"ל: א"צ שידע בודאי שיש לו כל צרכו אלא כיון שיש
בעיר מי שראוי לעסוק בו א"צ לראות אם יש מי שיעסוק בו אלא כיון שיש מי שיעסוק
תלמוד תורה קודם. עי' אהבת חסד ח"א פ"ב אות ד' שאם יודע שאין עוזרים לו אז צריך
לבטל תלמוד תורה.

ועי' שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן מג, שאם נמצא במקום שיש לענות אמן וכדומה וזה
פריע ללימודו אין חיוב לענות אמן.

¹⁴⁴ עי' שו"ת (תשובות והנהגות כרך ב סימן עה) ז"ל (בשם הגר"ז) שמבטל ת"ת למצוה
שאי אפשר באחרים "ויחזור ללימודו", וצ"ב לשם מה הוסיף ויחזור לתלמודו, ופירשו
שהכוונה שאם מתבטל רק ברגע שעוסק במצוה חייב להפסיק מלימודו, אבל אם זה מפריע לו
לחזור ללימודו אין מבטלין ת"ת למצוות.

ועיי"ש (סימן תנד) שמותר לבטל תורה רק אם תיכף חוזר לתלמודו, אבל אם לא יוכל
לחזור ללמוד כראוי אינו חייב, אלא צריך לדון בכל זמן ביטולו מה עדיף, ולכן המבטל תורה
בשביל פעילות ואח"כ יפריע ללימודו שלא יהא שקוע בלימוד, יש לקחת בחשבון לא רק את
הזמן שמבטל מתורה אלא גם את כל מה שיתבטל אח"כ מתורה ע"כ. ובאקראי בעלמא נראה
ודאי שמחוייב, ובמהר"ם ש"ק בתשובותיו (יר"ד רכ"ז) מסיק שאם להכנסת כלה מותר לבטל
תלמוד תורה, הוא הדין וכ"ש להכניס בנים לאבינו שבשמים שחייבין לבטל, ולפעמים זכות
רבה היא להציל נפשות וזה גופא יעניק לו סיעתא דשמיא להצלחה בלימודו, אכן לפעמים
עצת היצר היא להפריעו מלימוד התורה לגמרי.

¹⁴⁵ עי"ש בגמ' פסחים ובסוטה שהלשון היא תורה ומצות.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

כדי חייו¹⁴⁶ אם אין לו מה יאכל ושאר היום והלילה יעסוק בתורה ומעלה גדולה למו שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל וגו' ש"כ כל המשים על לבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן האדקה הרי זה מחלל השם ומזזה התורה שאסור ליהנות מדברי תורה וכל תורה שאין עמה מלאכה גוררת עון וסופו ללסטם הבריות¹⁴⁷, וכל זה צבירא ויכול לעסוק במלאכתו או צדק ארץ קצת ולהחיות עצמו, אבל זקן או חולה מותר ליהנות מתורתו וסיפקו לו (לכ"ע) ש"ב ויש אומרים לאפילו צבירא מותר, ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי העיר כדי שלא ינטרד לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתזזה התורה בפני ההמון, ודוקא חכם הצריך לזה אבל עשיר אסור ויש מקילין עוד לומר מותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה צריחו ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מדת חסידות הוא ומתת אלהים היא אך אין זה מדת כל אדם שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו, וכל זה דשרי היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה אבל אין לו לקבל דורות מן הבריות והא דאמרי' כל המציא דורון לחכם כאלו מקריב צורים היינו בדורות קטנים שכן דרך בני אדם להציא דורון קטן לאדם חשוב אפי' הוא עם הארץ, ושרי לתלמיד חכם למטעם מידי מהוראתו כדי לצרר הוראתו אבל ליקח מתנה דבר חשוב ממה שהתיר אסור, ולאשתמש בחגא חלף, וי"א דזהו המשתמש בשמות, ומותר לצרר צבירא ללמודי נפשיה צאתרא ללא ידעי ליה, אם צריך הוא לכך:

(ב) ויש אומרים - כוונת רבינו כאן הוא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד אבל ילמוד מלאכה המפרנסת אותו אם תספיקנו מוטב ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. ואפילו נאמר שאין כן דעת הרמב"ם, הא קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגין ליטול שכרם מהצבור, ואפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאלו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת חס ושלום. שאם לא כן כבר היתה בטלה תורה מישראל כי אם אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה וגם להתפרנס ממעשה ידיו. ועוד אני אומר מי שהוא בעל ישיבה ומרביץ תורה ברבים וצריך עתים קבועים מחולקים חציה לו וחציה לאחרים ואי אפשר לו שילך מביתו כי אם לדבר מצוה עון הוא בידו אם לא יקבל מאחרים אפילו יודע מלאכה וחכמה שיוכל ליגע בה ולהרויח כדי לפרנס את ביתו בוד יבזו לו באהבת התורה ולומדיה כי אי אפשר שיבטל מלמודו אכן אם יש לו ממון

¹⁴⁶ עי' לעיל רמג סעיף ב' במאיר הדעה שם סק"ו. ועי' מ"ב קנו סק"ב ז"ל: העיקר שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח האמיתי שאי אפשר בלעדו. וכן עי"ש שע"צ סק"ג ז"ל: וכדי שלא ירמה אותו היצר יתבונן אלו הוא היה מתחייב לזון את חבריו ולהלבישו לפי ערכו מה היה אומר אז איזה דבר הוא הכרח.

¹⁴⁷ עי' ביה"ל קנו ד"ה סופה בטלה ז"ל: כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה אבל אנשים יחידים יוכל להמצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן ר"ל דוקא הרבה] והקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם וכעין זה כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות ולא שבט לוי בלבד וכו' עי"ש ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה בודאי לא שייך זה ויששכר וזבלון יוכיח. עי' אג"מ י"ד ח"ב סי' קטז ז"ל: ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם הוא בעצת היצה"ר כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדומה עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לת"ת, כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שא"א לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כ"ש בדורנו דור יתמא דיתמי וגם אין לנו הנשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחקות כבדורותם, שודאי א"א לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה. לכן לא יעלה על מחשבתך עצת היצה"ר שיש בקבלת פרס דלומדים בכוללים ופרס דרבנים ומלמדים וראשי ישיבה איזה חטא וחסרון מדת חסידות, שהוא רק להסית לפרוש מן התורה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

כבר המספיק לו להחיות את עצמו ולהלות ברבית והדומה לו שאין ביטול תורה כלל אז עון הוא בידו ליהנות משל צבור אלא יגיע כפו יאכל (ש"ך).
(לג) אין לו לקבל דורונות - היינו למי שאין לו קרן שיוכל להתקיים על ידו (ט"ז), מותר לראש הישיבה או אב"ד לקבל מתנות עד שיתעשר שהוא כמו נשיא וכה"ג (ש"ך).
(לד) דזהו המשתמש - וי"א היינו מי שמשתמש במי ששונה הלכות (ש"ך).
(כב) כ"ברית כרותה שכל הלומד בבית הכנסת¹⁴⁸ לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנא' ואת צנועים חכמה יוכל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח:
(לה) בית הכנסת - וכ"ש בית המדרש (ט"ז, ש"ך).

(כג) גמי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה: הגה כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם כלילה ויש לאדם להתחיל ללמוד כלילה מט"ו צאצ ואילך ומאן ללא מוסיף יסיף:

(כד) ז"ל בית שאין דברי תורה נשמעים בו כלילה אש אוכלתו:
(כה) ז"ל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה (ואסור לדבר צקחת חולין, ועיין צ"ח סימן ק"ז סעיף י"ז):

(כו) ז"ל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר: הגה כשמסיים מסכתא מלואה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מלואה¹⁴⁹, ואסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים¹⁵⁰ ולכן אמרו שאסור לתלמיד חכם לעמוד במקומות המטונפים מפני שלא ירהר בדברי תורה ומ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה ולא חיישין שיהרהר דצמרחץ שומר עלמו מהרהור תורה:

(לז) כשמסיים מסכתא כו' - אפילו אלה שלא סיימו מצוה לשמוח עם זה שסיים (ט"ז), כשבאין לסוף מסכתא ישיר מעט בסוף עד שעת הכושר יומא דראוי לתקן בו סעודה, ויחזרו אחר מנין לומר קדיש דרבנן ועשרה בני רב פפא, והיא סעודת מצוה דאפילו אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לסעוד שם (ש"ך). וה"ה ליום שלאחריו (פ"ת).

(לח) שיהרהר - סגולה שיצנל שלא ירהר בד"ת בבית הכסא שיאמר תחלה התכבדו מכובדים וכו' [קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהינו ועמדו במקומכם והזהרו עזרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם] (פ"ת).

סימן רמז

(א) מצות עשה ליתן צדקה כפי השנת יד¹⁵¹, וכמה פעמים נצטוונו בה במצות עשה. ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנה, שנאמר לא תאמין את לבבך ולא תקפוץ את ירך. ויכול המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל, וכאלו עובר אלילים. ומאד יש לזהר בה כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים, שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד כעובדא¹⁵² דנחום איש גם זו:

¹⁴⁸ עיי' רמב"ם ת"ת פ"ג ה"ב שגורס בית המדרש.

¹⁴⁹ עיי' נימוקי יוסף (בבא בתרא דף נג ע"ב) מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושין שמחה ומשתה וי"ט, עיי' שבת קיח ע"ב וז"ל חזינא צורבא מרבנן דשלים מסתכיה עבידנא יומא טבא לרבנן.

¹⁵⁰ עיי' מ"ב פה סק"ג ז"ל: אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת מפני שזהו כמו להפרישו מאיסור שהתורה מצלת מהרהורים רעים.

¹⁵¹ עיי' רמב"ם מתנות עניים פ"י ה"א, חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה.

¹⁵² תענית כא ע,א.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (א) שיהרהר - סגולה שיצנל שלא יהרהר בד"ת בבית הכסא שיאמר תחלה התכבדו מכובדים וכו' [קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהינו ועמדו במקומכם והזהרו עזרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם] (פ"ת).
- (ב) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היוק מתגלגל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום:
- (ג) ככל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו: הגה ויתן האדם אל לבו שהוא מצקק כל שעה פרנסתו מהקב"ה וכמו שהוא מצקק שהקב"ה ישמע שועתו כך הוא ישמע שועת עניים גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם שיצא הוא או בנו או בן בנו לידי מדה זו וכל המרחם על אחרים מרחמין עליו:
- (ד) הצדקה דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית: הגה "והיא מעשרת ולאסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר זה שנאמר ובחוננו נא בזאת וגו' וי"א לוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה¹⁵³:
- (ה) וברעב תציל ממות - וה"ה משאר מיני מיתה (ש"ך).
- (ו) לנסות - שודאי יבוא (ש"ך), היינו שמותר לנסות שיתעשר, ולא לסיבה אחרת כמו שיחיה בני (פ"ת).
- (ז) דווקא בנתינת מעשר - היינו מעשר תבואה ולא מעשר כספים כמו שמשמע מהרמ"א (פ"ת).

סימן רמה

- (א) אדם חייב צדקה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו יומי שנותן פחות ממה שראוי ליתן בית דין היו כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמרוהו ליתן ויורדים לנכסיו מפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן:
- (ב) אפילו עני המתפרנס - היינו אם יש לו יתרון מעל מה שהוא צריך, מזה אפשר לתת צדקה (ש"ך).
- (ג) כופין אותו - י"א דהיינו לעשיר ולא לעני, וי"ח (ש"ך).
- (ד) בפניו - היינו דווקא בפניו, שאין יורדין לנכסיו עד שמודיעים לו (ש"ך), אמנם אם אי אפשר להודיע לו יורדים (פ"ת).
- (ה) מממשכנים על הצדקה אפילו בערב שבת:
- (ג) יתומים¹⁵⁴ אין פוסקין עליהם צדקה אפי' לפדיון שבויים אפילו יש להם ממון הרבה וא"כ פוסקין עליהם לכבודם כדי שיצא להם שם: הגה ידוקא צדקה שאין לה קצבה או שיש לה קצבה על נכסי יתומים ויכולין להמתין עד שיגדלו, כגון שיש להם טבל ואינו צריכין לאכול עכשיו. אבל אם כריכים לאכול עכשיו, מעשרין ותורמין להם. וה"ה בצדקה שיש לה קצבה, כגון שהיו להם קרובים עניים, והיה להם קצבה מאביהם כל שנה ואין להם לאכול רק זו, או יחזרו על הפתחים והיה גנאי ליתומים האפוטרופוס שלהם נותן מנכסיהם הקצבה לקציהם:

(ד) אין פוסקין עליהם צדקה - יתום שחלה ונפל למטה והיה לו אפוטרופוסין וכשראו הצער הגדול הקדישו לגבוה סך מה לצדקות אולי בזכות זה ירפאהו הש"י מחליו ואח"כ מת היתום אין היורשים יכולין לערער על האפוטרופוסים על המתנות שנתנו, דכדין עשו האפוטרופוסים וכל שהוציאו הצדקות ברשותם מחיי היתום ונתנו לעניים או לגזברים, כבר זכו בהם עניים. וגם אם לא הוציאו מן רשותם, אם אמרו אנו זוכים בעד העניים, או שהיו הם בעצמם הגזברים, זכו העניים על ידיהם. אבל אם לא אמרו

¹⁵³ עי' ב"י בשם הסמ"ג צריך הנותן שלא יתפאר בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר על מה שנותן אלא שמענישין אותו, ועי' בד"מ בשם שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקפ"א שהמקדיש דבר לצדקה ורוצה לכתוב שמו על דבר שהקדיש אין מוחין בידו ואדרבה ראוי לעשות כן וזו מדת חכמים ומנהג ותיקין.

¹⁵⁴ היינו קטנים מ"ג עי' חו"מ סי' קח ס"א.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

כן בפירוש, אלא דעתם היה לתתם לגבאים אחרים, או שהם אמרו לשלחם לעניים ומת הילד, הרי אלו לא יתנו, ואם נתנוה לאחר מיתה אם הודיעום שהם נכסי היתום מוציאין מן העניים ואם נתנו סתם ישלמו האפוטרופסים מביתם (פ"ת).

^(ה) בפניו - היינו דוקא ביש להם ממון הרבה שהם עשירים מופלגים וי"א דאף ע"פ שאין להם ממון הרבה כיון שהם בכלל עשירים פוסקים לשום להם שם. אנמם הא דפוסקים עליהם לעשות להם שם היינו שמותר לעשות כן ואין הדיין מוציא ממון בזה שלא כדין וכשאין כוונתו לעשות להם שם מוציא ממון שלא כדין ואיסורא קא עביד אף שהיתומים סומכין על דבריו לפי שהם סוברים שהם מחוייבים בכך. אבל אם האפוטרופוס של יתומים עומד לפניו ואומר שאינו חפץ שיצא להם שם אין כופין אותו (ש"ך).

^(ו) כדי שיצא להם שם - היינו דווקא ביתומים שאין הלם שם, ועכשיו ע"י שפוסקים להם צדקה משים להם שם, אבל ביתומים בעלי שם אין פוסקים בהם להחשיבתם יותר (ש"ך).

^(ז) ויהיה להם גנאי - היינו כאשר קבלו הקרובים העניים מאביהם של היתומים בחייו קצה אז כופין אותו, ולא רק פוסקים עליהם (ש"ך).

^(ח) שם - דדוקא כדי לעשות להם שם הוא דפוסקים משום דע"י נתינה זו נעשה להם שם טוב, אבל כשנותנים לקרוביהם שלא יתבזו אין פוסקים עליהם בדבר שאין לו קצבה, כיון שלא נעשה להם טובה מיד בנתינה זו אלא שע"י כן מסלקים הפגם שיגיע להם אח"כ (ש"ך).

^(ד) "גבאי צדקה אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות אלא דבר מועט" ¹⁵⁵ אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים, וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי בסתמא אבל אם הבעל מוחה אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם ¹⁵⁶:

^(ט) אסור לקבל מהם - אמנם קנס שקנסוה חייב בעלה לשלם בעבורה (ש"ך) ¹⁵⁷.
^(י) שם - אמנם אם אמרה שהיא נותנת ברשות בעלה נאמנת (פ"ת), ואפילו אם בעלה קמצן, והיא נושאת ונותנת בבית הוה גזל, וכן אפילו אם היא בהריון ורוצה לתת צדקה להתפלל עבורה, ואפילו אם משפחתה נוהגת כך (פ"ת).
^(יא) שם - דווקא לדבר מצוה כצדקה, אבל כשאינה דבר מצוה אפילו דבר מועט אסור (פ"ת).

^(ה) אם האשה השכירה מלמד לבנה אם ידע הבעל ושתיק ודאי ניחא ליה במה שעשתה אבל אם מוחה לאלתר אין במעשיה כלום ("ואפ"י" אס נשאלת ונותנת תוך הכניס יוכל למחות בה):

^(ב) ודאי ניחא ליה - באשתו דאף ע"ג שלא השכירה בפניו כיון דידע ושתק מסתמא ניחא ליה במה שעשתה (ש"ך).

^(ג) לאלתר - מיד ששמע אפי' אחר כמה ימים אחר שהשכירה, ואם שתק כששמע אפי' אחר כמה ימים נשתעבד למפרע גם במה שלמד עמו (ש"ך).

^(ו) "בן שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים:

^(ז) "אדם שזע שנותן צדקה יותר מהראוי לו או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה והגבאי שמכילמו ושואל ממנו עתיד הקב"ה ליפרע ממנו:

^(ח) באהרועה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו האכיל רעב יאכיל מהטוב

¹⁵⁵ אבל אם הלכה לאסיפה בדעת בעלה אז מקבלים ממנה (חלקת יעקב י"ד קמ).
¹⁵⁶ ועי' ערוה"ש סי"ב שאם האשה מפרנסת את בעלה יכולה לתת סכום גדול, אפילו אם הוא מוחה, שיש צד שלא זוכה במעשה ידיה, ולענין צדקה סומכים על זה.
¹⁵⁷ ו"ח פ"ת אה"ע צא סק"א.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

והמתוק שבשולחנו כיסה ערום יכסה מהיפה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מהיפה שבכסו וכן הוא אומר כל חלב לה:

סימן רמט

(א) שיעור נתינתה אם ידו משגת, יתן כפי צורך העניים. ¹⁵⁸ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה מדה בינונית, פחות מכאן עין רעה. וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה: הגה ¹⁵⁹ואל יבזז אדם יותר מחומש שלא ילטרך לזכיות, ¹⁶⁰ודוקא כל ימי חייו אצל צעקת מותו יכול אדם ליתן לזקנה כל מה שירצה. ¹⁶¹ואין לעשות ממעשר שלו דבר מלוא כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מלוא רק שתנו לעניים:

(א) חומש זה שאמרו - וה"ה מעשר לבינוני (ש"ך).

(ב) שהרויח - ואם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד, אם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד (?), ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר, ואינו ממלא הריוח את הפסד. אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה, וחשב כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה אז ימלא ההפסד מן הריוח, וי"ח שאם הריוח וההפסד היה בשנה אחת לעולם ינכה זה בזה, אבל בשתי שנים לא ינכה. וי"א הוצאה בכלל קרן (הפסד ?) יחשב וי"ח שאין מנכה ההוצאה ¹⁵⁸ בכל ענין (פ"ת).

(ג) שם - אב יכול לתת נדוניה במעות שכבר מועשרים, ואין הזוג חייבים במעשר על מעות אלה (פ"ת) ¹⁵⁹.

(ד) שם - ירושה שירש מאביו צריך ליתן מעשר אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות מ"מ צריך הוא ליתן מחדש (פ"ת).

(ה) שם - מי שנהג מעשר כספים כל ימיו והיה לו פנקס מיוחד לזה כתוב בו כל הכנסות שלו כמה מעשר מגיע וכמו כן רשום חלוקת הצדקות ממעות מעשר ולפעמים הוא מקדים ליתן לעניים ואח"כ כשהרויח מנכה מן המעשר, ויש בזה מקום להקל. ואם אחר מותו נמצא החשבון שהמעשר חייב לו איזה סך אין ביד היורשים לנכות זה ממעשר שלהם, אכן אם הוא שעת הדחק להם יש להקל גם בזה, אבל עכ"פ צריך היורש להפריש המעשר ואח"כ יעכב לעצמו (פ"ת).

(ו) שם - אשה שמכנסת לבעלה מעות שיש לה בעצמה שירשתו וכה"ג, באופן שאין רשות אביה שולטת בה, אינו מחוייב לתת מעשר לעניים, מ"מ המחמיר תבא עליו ברכה. ואם מתה האשה וירש הבעל את כתובתה חייב לעשר, מיהו אי רק יורש כתובה דאורייתא אינו מחוייב לעשר, ואולי יש להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה ¹⁶⁰.

(ז) כל מה שירצה - וי"א לא יותר משליש ¹⁶¹ (רע"א).

(ח) יתנו לעניים - מותר לפזר מעשרותיו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם אפילו אם יש בידו יכולת לפרנס ממקום אחר (ש"ך).

(ט) שם - וכן לא לשלם מסים עם זה, וכן אין לפרנס בניו הקטנים עם זה, וכן מותר לקנות כיבוד בית הכנסת עם זה, אם חושב בזה בשעת הקניה, אבל אם בשעת הקניה לא חשב כך אסור. וכן מותר ליתן מן המעשר להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אם לא היה יכולת בידו לעשותם בדרך אחר ולא היה עושה המצוה לולא זה, וצריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם (ט"ז).

(י) שם - רמ"א מיירי שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים ושוב כל מה שיפריש הוי ממילא לעניים ולא כל כמיניה לקנות ממנו נר לבהכ"נ (פ"ת).

¹⁵⁸ היינו כל דמי נסיעה, אבל מה שנוגע לעצמה מכירה כמו הוצאת קניית החומר כן מנכים

¹⁵⁹ ע"י שם בענין הנדר שלא זכיתי להבין דבריו.

¹⁶⁰ למה ?

¹⁶¹ וי"א חצי (ערוה"ש אות א').

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) שם - א' שהתחייב ליתן לזוג כדי שילמד הבן, אם מיד בשעת נישואין היה דעתו לשלם ממעות מעשר, מותר. מ"מ מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, אך אם בשעת חיובו לא היה דעתו לזה אין אדם פורע חובותיו ממעשר (פ"ת).

(ב) שם - מי שמת והניח ספרים שכתוב עליהם שהם ממעות מעשר ויש עניים המחוסרים לחם מוכרים אותם לפרנסת היתומים, וי"ח שזה כבר של רבים, ואין לו רשות למכרם, אמנם אם התנה עם הקונה שישאילם לאחרים, צ"ע (פ"ת).
(ג) לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה:

(ד) צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאוונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו:
(ה) אם שאל לו העני ואין לו מה יתן לו לא יגער בו ויגביה קולו עליו אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת: הגה ואסור להחזיק העני הקטל ריקס אפילו אין נותן לו רק גרוגרת אחת שנאמר אל יסוב דך נכלס:
(ו) אם יכול לעשות לאחרים שיתנו שכרו גדול משכר הנותן:

(ז) שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל ועל זה נאמר והחזקת בו:

(ח) מתנה - עיקר הגרסא "המתנה" היינו שיתנו קודם שיעני שלא יצטרך לבריות (ט"ז).
(י) או עושה שותפות - והוא יותר טוב ממלוה שאין בזה בושה (ש"ך).
(יא) פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל¹⁶² וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה ולא יתן אדם לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בה כשורה:

(יב) פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקח כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא אם אין ממונים על הצדקה נוהגים כשורה:

(יג) פחות מזה שיודע העני ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם לאחוריהם ובאים העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להם בושה:

(יד) פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל:

(טו) פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל:

(טז) פחות מזה שיתן לו פחות מהראוי בסבר פנים יפות:

(יז) פחות מזה שיתין לו בעצב: הגה ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן ואם מתפאר לא די שאינו מקבל שכר אלא אפילו מענישין אותו עליה, ב"ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה מותר לו ליכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון וראוי לעשות כן:

(יח) בעצב - היינו שצר לו בנתינתו אבל לא הראה לו פנים זועפות, דאם כן לא נחשב כח' מעלות שהרי הפסיד זכותו (ש"ך).

(יט) וראוי לעשות כן - שכך לא ישנה את זה לדבר אחר (ט"ז)¹⁶³, אמנם כמו בכל מצות מידת חסידות להעלים את זה (חת"ס), אמנם מה שגבאי צדקה עשה עם מעות הצבור אסור לפרסם שמו על טרחתו, ואפילו אחרי כמה שנים אפשר להוריד את זה (פ"ת). ואם תרם חפץ, ואח"כ רצה להוסיף שמו, יש ביד הציבור למחות בטענה שהסכמו בנדיבת ליבך, ואם היתה רוצה לכתוב שמך, היינו תורמים יחד איתך (מהרש"א).

(כ) טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

¹⁶² שהרי זו מצוה לשמה (טור).

¹⁶³ עי' לקמן רנט סעיף ג'.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(י) לעני - וכ"ש אם נותן לקופה של צדקה (ש"ך).
(מז) ז"גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישיאו בהם בתולות עניות שאין צדקה גדולה מזו:

(יח) עניות - אם א' תרם משהו לבית הכנסת ושם שמו עליו, מותר למכרו להשיא יתומה, כמו כל מצוה, אבל לא להשיא בת עני¹⁶⁴ (ש"ך).
(מז) ז"יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא¹⁶⁵ ממצות צדקה ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות בית הכנסת¹⁶⁶: הגה מה שנוהגין לפסוק דקה עבור מתים נשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם:

סימן רנ

(א) ז"כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו כיצד אם היה רעב יאכילוהו היה צריך לכסות יבסוהו אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפי' אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני קונה לו סוס ועבד וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך הראוי לתת לו פת נותנים לו פת עיסה נותנים לו עיסה מטה נותנים לו מטה הראוי ליתן לו פת חמה חמה צונן צונן להאכילו לתוך פיו מאכילין אין לו אשה ובא לישא משיאין לו ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה: הגה ונראה דכל זה בגבאי דקה או רבין ביחד אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו אלא מודיע לערו לרבין ואם אין רבין אכלו יתן לו היחיד אם ירו משגת וכמו שנתבאר סימן רמ"ט:

(א) אין היחיד מחוייב - אבל כדי סעודה חייב, ובמחזיר על הפתחים גם זה פטור, וגבאי צדקה צריך ליתן למחזיר על הפתחים כדי סעודה (ט"ז), אמנם כשאין רבין אצלו או שאין יד הרבין משגת לסייע לו היחיד כן חייב (ש"ך).
(ב) ז"אשה¹⁶⁷ שבאה לינשא לא יפחתו לה מנ' זוז ואם יש בכיס מפרנסים אותה לפי כבודה (ועיין לקמן סי' רנ"ז אם הגבאים לריכס ללוות):

(ג) מנ' זוז - היינו הגבאים חייבים ללוות (ש"ך).
(ד) שם - היינו בזמנם אבל בזמן הזה כפי הראוי (ש"ך).
(ה) ז"עני המחזיר על הפתחים אין נותנין לו מהקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת:

(ו) מהקופה - וה"ה מכל יחדי ויחיד א"צ לתת לו מתנה מרובה (ש"ך).
(ז) ז"אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון (הרמב"ם פירש שמשקל הפונדיון הוא ח' גרעיני שעורה) מד' סאין בסלע¹⁶⁸ ואם לן נותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ושמן וקטנית ואם שבת נותנים לו מזון ג' סעודות ושמן וקטנית ודג וירק ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו:

(ח) ז"עני העיר מרובים והעשירים אומרים יחזרו על הפתחים והבינונים אומרים שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור לפי ממון הדין עם הבינונים: הגה כי עיקר חיוב הצדקה לפי הממון ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הנלצה ויש לפי המס והנותן לפי צרכתו ראוי יותר לצרכה:

סימן רנא

(א) ז"מי שהוא עברייני במזיד על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו¹⁶⁸ (ומפרנסים עני עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום):

¹⁶⁴ אבל גבאי צדקה מסתמא יכול לעשות
¹⁶⁵ היינו בנין בית הכנסת וצרכיו, ולא קישוט (ערוה"ש סקי"ט)
¹⁶⁶ ועי' בית ישראל פ"ג אות ח' שמקוה קודמת לבית הכנסת.
¹⁶⁷ פי' יתומה (כתובות שם).
¹⁶⁸

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) עברייני - היינו הרגיל לעבור, אבל אם עבר לתאבון בפעם אחת לא יצא מכלל אחזה (ש"ך)¹⁶⁹.

(ב) עם עניי ישראל - ל"ד עם עניי ישראל אלא ה"ה לבדם (ש"ך).

(ב) מי שהוא עברייני להכעיס¹⁷⁰ אפילו למצוה אחת כגון שאוכל נבילה היבא דשכיח בשר כשרה, אסור לפדותו אם נשבה (אבל עברייני לתיאבון אין איסור בדבר אם רוצים לפדותו אבל אין מהויבים בכך):

(א) למצות אחת - אפילו פעם אחת (ט"ז¹⁷¹).

(ד) אסור לפדותו - אם רואין ממנו שמתחרט והולך לעשות תשובה שאז אין איסור להצילו מ"מ אין חיוב עד שיהיה ידוע לנו שעשה תשובה וקיבל דינו¹⁷² (ט"ז).

(ה) שם - ה"ה לזונות ולפרנסו, אבל מי עושה בקביעות לא להכעיס ולא לתאבון הוה אוסר לפודות ומותר לזונו ולפרנסו ??? (ש"ך).

(ג) הנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במוזנותיהם כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם הרי זה בכלל צדקה ולא עוד אלא אלא צריך להקדימו לאחרים, ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת¹⁷³: הגה והקצועים צעיר קרויים עניי העיר והם קודמין לעניי אחרים הצאים לשם ממקומות אחרים ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ: הגה פרנסה עלמנו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו¹⁷⁴ ואל"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניינים והם קודמים לבניו והם קודמים לאחיו והם קודמין לשאר קרובים והקרובים קודמים לשכניו ושכניו לאנשי עירו לאנשי עירו לעיר אחרת והוא הדין אם היו שבוים וכריך לפדותן:

(ו) שאינו חייב - היינו מעל גיל שש (ש"ך).

(ז) לאביו - מי שיש בידו לפרנס את אביו, ועושה כך במעות צדקה יבא עליו קללה (ש"ך).

(ח) שם - והוא קודם לתלמיד חכם שאינו רבו¹⁷⁴, וה"ה לכל שאר קרוביו (רע"א).

(ט) קודמין לעניי עיר אחרת - אפילו בארץ ישראל ענייך עירך קודמים לעניי עיר אחרת בארץ ישראל (ש"ך).

(י) שם - אפילו אם עניי עיר אחרת הוא ת"ח ועניי עירו ע"מ, עניי עירו קודמים (פ"ת).

(יא) שם - קרובי אשתו נחשבים כעניי עירך אפילו אינם דרים באותו עיר (פ"ת).

¹⁶⁸ ו"ח (גר"א), וכן נפסק באהבת חסד &.

¹⁶⁹ ע"י לעיל הערה 74.

¹⁷⁰ ע"י רמב"ם ממרים פרק ג ה"א-ג ז"ל: מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הרי זה בכלל האפיקורוסין ומיתתו בכל אדם. מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומריין אין תורה מן השמים והמוסריין והמומריין שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול. במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ואל ימהר להרגו. וע"י מדרכי מו"ק תתפה שמי שעושה לפעמים עבירה לתאבון קורעים עליו, וע"י ב"י שמ סעיף ה שאם עושה בקביעות חשיב פורש מדרכי ציבור.

¹⁷¹ וכן הוא בש"ך סי' ב' סקט"ז.

¹⁷² ??

¹⁷³ ע"י אהבת חסד פ"ו אות יא שזה אפילו אם אלו הקודמים לא לפניך, ועני לפניך בא

לבקש.

¹⁷⁴ ע' לקמן סעיף ט' שרבו קודם ועיי"ש בש"ך.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- (יב) ליושבי חו"ל - שאינם עניי עירך (ט"ז).
- (יג) עניי ארץ ישראל - ועניי ירושלים קודמים לעיירות אחרות, אבל זה רק אם כולם באותו עניות, אבל אם לבני ירושלים יש לחם, ולעיירות אחרות אין לחם, העיירות אחרות קודמים (פ"ת).
- (יד) לאחיו - ואחיו מהאב קודם לאחיו מהאם (ט"ז וש"ך).
- (ד) כופין האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר (וכן שאר קרובים וע"ל סי' רנ"ז סעיף י'):
- (ה) זמי שנתן ממון לגבאים לצדקה אין לו ולא ליורשיו שום כח בהם והקהל יעשו הטוב בעיני אלהים ואדם: הגה אצל קודם שצאו ליד גבאי אם נדר לזקה סתם נותנין לקרובי העניים לאומדין דעתו לכוונתו לקרוביו ודוקא אם היו לו קרובים עניים נשעת הנדר אצל אם היו עשירים אז והענו אין נותנין להם וכל זה נפוסק לזד אצל אם פוסק לזקה עם בני העיר על דעת בני העיר נדר והם יעשו מה שילאו:
- (טו) מי שנתן ממון - מי שנתן כסף שיהיה הקרן קיימת והרווח לצדקה מסוים, ואין מספקת אי אפשר לשנות (רע"א).
- (טז) אם נדר צדקה - בשעת מותו אומדין דעתו ליתנו לקרוביו, וכ"ש בחייו, ואם פוסק צדקה עם בני העיר אינו יכול לתנו לקרוביו (ש"ך)
- (יז) נותנין לקרוביו - היינו יכול לתנו לקרוביו עניים (ט"ז).
- (יח) דאומדין דעתו - כל דיני נדרים והקדשות סומכים על האומדנא (ש"ך).
- (יט) שם - מי שתרם כסף לצדקה באופן שיהיה קרן קיימת והרווח לצדקה, אם לא הגיע ליד הגבאי, וא' מקרוביו או בניו העניים¹⁷⁵, יכול להעביר את הרווח אליהם ולא הקרן, אבל אם הגיע ליד הגבאי אין לקרוביו זכות יותר משאר עניים, ואפילו אם הוא עצמו העני והגיע ליד הגבאי אין לו זכות יותר משאר עניים (פ"ת).
- (ו) יהיו עניים בני ביתך:
- (ז) בני ביתך - היינו שישתמש בהם במקום עבדים¹⁷⁶ (ט"ז ש"ך).
- (ז) יחייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום:
- (ח) איש ואשה שבאו לשאול מזון מקדימין אשה לאיש וכן אם באו לשאול כסות וכן אם באו יתום ויתומה לינשא מקדימין להשיא היתומה:
- (כא) מקדימין אשה - מאחר שזה בושח יותר בשבילה מאשר בשבילו, ולכן יש להקדימה כדי שלא תצטרך לחזור, או שמא לא תלך לפתח הבאה (ש"ך).
- (ט) יהיו לפניו עניים הרבה ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם מקדימין הבהן והלוי והלוי לישראל והישראל לחלל והחלל לשתוקי והשתוקי לאסופי¹⁷⁷ והאסופי לממזר והממזר לנתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר במה דברים אמורים בזמן שהם שוים בחכמה אבל אם היה ממזר ת"ח וכ"ג עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם (ואפילו חכם לכסות ועם הארץ להחיות ואשת חצר כחצר) וכל הגדול בחכמה קודם לחבירו ואם היה אחד בהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול ממנו¹⁷⁸:
- (כב) כ"ג עם הארץ - ל"ד עם הארץ אלא שאינו שוה בחכמה לישראל (ש"ך).

¹⁷⁵ והתורם מת.

¹⁷⁶ אבל אסור לשלם ממעות צדקה.

¹⁷⁷ עי' אה"ע (ד לא) אסופי שנאסף מהשוק הוי ספק ממזר כגון שאין הוכחה שלא הושלך לשם מיתה אבל אם יש הוכחה שלא הושלך לשם מיתה בין שיש הוכחה בגופו כגון שהוא מהול או שאיבריו מתוקנים ומישרים כמו שעושין לנערים או שהוא משוח בשמן או ששמו לו כחול בעיניו או תלו לו קמיע בין שיש הוכחה במקום כגון שנמצא במקום שרבים מצוים שם או שתלוי במקום באילן שאין החיה מגעת שם והיה סמוך לעיר או שנמצא בבית הכנסת הסמוך או בצידי רשות הרבים אין בו משום אסופי כיון שחוששין עליו לשומרו ולא הושלך שם אלא משום רעבון.

¹⁷⁸ עי' רע"א לעיל סעיף ג.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(כ) חכם לכסות - ואין דין חכם בזה"ז אלא כל שהוא פיקוח נפש קודם (ש"ך).
(כז) רבו או אביו - ברבו מובהק, ואביו ת"ח שלא גדול כרבו אביו קודם, וברבו שאינו מובהק אפילו אביו ע"ה עביו קודם (ש"ך).
(י) זמי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילין אותו מיד היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו אם הוא רמאי¹⁷⁹ ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד:
(יא) זרבי שהיה מצטער שנתן פתו לעם הארץ משום דהוה שני בצורת ומה שהיה אוכל עם הארץ יחסר לתלמיד חכם הא לאו הכי חייב להחיותו אם בא לפנינו מת ברעב חייב להחיותו אע"פ שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך:
(יב) זשיני עניים שהיביים ליתן צדקה יכול כל א' מהם ליתן צדקה שלו לחבירו הגה ודוקא לזקק אצל אס חייבים כל אחד קנס ללזקק טענזו על איזו זכר אינס יכולים לתת אחד לחזירו לאס כן איזן כאן קנס:
(יג) זצבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור ואיזן ספוק בידם ליתן לשניהם אם הוא רב מובהק ובקי בהוראות ובדינים הוא קודם ואם לאו שליח צבור קודם¹⁸⁰: הגה זואיזן לפרנס הרב טעעיר מכיס טל לזקק זגנאי הוא לו וגס לזני העיר אללא יעטו לו ספוק ממקום אחר (גס זה טס) אצל כל יחיד יוכל לטלוח לו מזלזקה טלו וזכו דרך כזול¹⁸¹:
(יד) זיכולים לשנות אפי' מתלמוד תורה לצורך שלישים פשימים להגמון בכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאיזן להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים:

סימן רנב

(א) זדין שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואיזן מצוה גדולה כפדיון שבויים¹⁸² הילכך לכל דבר מצוה שנבו מעות בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים זואפי' אם גבו לצורך הבנין בית הכנסת ואפי' אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך פדיון שבויים¹⁸³ אבל אם בנאוהו כבר לא ימכרו אותו (ומ"מ הגודר סלע ללזקק איזן פדיון טבוים זככלל ואיזן לפדות זסלע זו רק מדעת זני העיר כלקמן סי' רנו סעיף ז):
(א) אם גבו לצורך - מותר לשנותו אפילו למצוה אחרת שאינו פדיון שבויים ורק הביאו פדיון שבויים עבור הסיפא שאם כבר בנו לא מוכרים אותו (ט"ז), רק מותר לשנות למשהו שהוא מצוה יותר גדולה¹⁸⁴ (ש"ך).

¹⁷⁹ אמנם אם הוא מצטער מפני הקור מכסים אותו מיד דרך אמונה פ"ז סקל"ח.
¹⁸⁰ שמוציא הרבים ידי חובתם (טור), ולכן בזה"ז שאיזן השליח ציבור מוציא הציבור ידי חובתם תמיד הרב קודם (ערוה"ש או"ח נג סק"ה).
¹⁸¹ עי' מ"ב נג סקע"א של כקהל שאיזן ממנים עליהם חכם גדול בתורה שינהיגם בדרך ישרה עובר על מה שכתוב בתורה ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר איזן להם רועה.
¹⁸² עי' שבט הלוי ח"ד סי' קכד אות ג' וכן ח"ה סי' קלה אות א שזה דווקא בסכנת נפשות, וכן רדב"ז תצ"ח ??? וכן סכנות רוחניות. @@
¹⁸³ צ"ע אם התורם עבור דבר מסוים יכול להקפיד שלא יהיה לדבר אחר, שאז זה לא על דעת הגבאים אלא כשליח, ועי' לשון הרמב"ם שזה "גבו אנשי העיר".
¹⁸⁴ עי' לקמן רנט ש"ך סק"א שזה ל"ד יותר גדולה (קשה עי"ש סעיף ב). ועי' רנו סעיף ד' ברמ"א וש"ך וט"ז שם שאם גבו לדבר מסוים אסור לשנות שכבר זכו בהם המקבלים.
ועי' מ"ב קנג סקע"ז: דבר מצוה - מדסתם משמע כל דבר מצוה כצדקה וכי"ב אף שאינה חמורה מקדושת בהכ"נ ואע"ג דלעיל בס"ה פסק בגבו מעות דאיזן משנין אלא לקדושה חמורה הכא מיירי עי' זט"ה במעמד אנשי העיר דשרי להוציא המעות אף לקדושה קלה ואף לחולין וכנ"ל בס"ז [מ"א] והט"ז מוקי לה אף שלא עי' ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא דמיירי דשקילי המעות דרך הלואה ואח"כ יחזירו מעות אחרים לבנין ביהכ"נ ואזיל לטעמיה בסק"ב דס"ל שם בגבו מעות דמותר ליקח דרך הלואה. ועי' רמ"א שם: הגה וכל שז' טובי העיר מוכרים בפרסום מקרי במעמד אנשי העיר ואיזן צריכין לומר הן או לאו

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ב) בית הכנסת - וכ"ש בית המדרש משום שאין מוכרים בית דירה של אדם, אמנם ס"ת כן מוכרים עבור זה (ט"ז), וי"א שכן מוכרים בית הכנסת וכו' עבור פדיון שבויים כשאי אפשר בענין אחר, וכל זה כאשר מוכרים את הבית הכנסת לצורך חול, אבל אם נשאר בקדושתה מותר למכרה (ש"ך) 185.

(ג) הנודר - היינו שסתם לשון צדקה לא כולל פדיון שבויים (ש"ך).
(ב) המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמין את לבבך ועל לא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח את ירך לו ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו:

(ג) כל רגע שמאחר לפדות השבויים היבא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים:
(ד) אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם 17 אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה וכן לת"ח או אפי' אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול פודים אותו בדמים מרובים (ואס אסתו כאלח למי או לא עיין בטור אבן העזר סי' ע"ח 186):

(ז) אין פודין - אפילו קרוביו, וי"א שרשאי לפדות אפילו לא קרוביו אבל אין חיוב אפילו לקרוביו (ש"ך).

(ח) שם - במקום סכנת נפשות יש מח' אם פודים ביותר מכדי דמיהם, ולמעשה יש להחמיר ולא לפדותו אם לא במקום חילול ה', וי"א נוהגים לפדות (פ"ת).

(י) מכדי דמיהם - כמה שמוכרים עבד כזה בשוק, או כמה שפודים גוים כזה משבוי (פ"ת).

(י) שלא יהיו האויבים - כשבאים לשבות אחרים (ש"ך).

(ה) אין מבריחין השבויים מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ומרבים בשמירתם:

(ח) אין מבריחין - אבל מותר לשבוי לברוח ואין צריך לחשוש לחארים (פ"ת).
(ו) מי שמכר עצמו לעובד כוכבים או שלוה מהם ושבו אותו בהלוואתו פעם ראשונה ושניה פודים אותו ושלישית אין פודים אותו אבל פודים את הבנים לאחר מיתת אביהם ואם בקשו להרגו פודין אותו מיד אפילו אחר כמה פעמים (ושבוי שהמיר אפי' למצוה אחת כגון אוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו (טור וע"ל ריש סי' רנ"א):

(ט) פודין את הבנים - היינו במקרה שאין חשש שיתבלבלו בין העכו"ם בגלל אביהן, אבל כל שא"א שישמור עותם פודים אותן מיד (ש"ך).

(ז) עבד שנשבה הואיל ומבל לשם עבדות וקבל עליו מצות פודים אותו:

(ח) פודים האשה קודם האיש 18 וואם רגילין במשכב זכור פודים האיש קודם (ואס שניהם רואים לטבוע זנהר הכלת האיט קודם):

(י) רוצים לטבוע - פי' ששינהם בסכנת טביעה בנהר והאיש קודם מטעם שחייב טפי במצות (ט"ז).

(א) הצלת האיש - אם היו ב' ילדים שגוי שבם ויעבירם על דת, ואפשר לפדות רק א' מהם, וא' בן וא' בת פודים את הבן מאחר שאם מחיים הגוף קודם הזכר לנקבה כ"ש בענין הנפש (פ"ת).

(ט) הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכולם:

(ב) קודם לאביו - אבל אם אביו חכם, אפילו פחות מאביו אביו קודם (ש"ך).

(ג) קודמת - משום שיש בזה זלזול (ש"ך).

(ד) לכולן - אפילו לעצמו שמא יעשה בה איסור, אבל במקום ספק סכנת נפשות חייב קודמים לשל אמו (ש"ך).

185 עי' או"ח קנג סעיף יג.

186 עי"ש בשו"ע שאשתו כאחר דמי, והרמ"א נוקט שאשתו כגופו ויכול לפדות ביותר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(י) ^{ט"א} אם איש ואשתו שבויים אשתו קודמת לו ובית דין יורדין לנכסיו ופודים אותם ואפי' עומד וצווה אל תפדוה מנכסי אין שומעין לו:

(יא) מי שנשבה ויש לו נכסים ואינו רוצה לפדות עצמו פודים אותו בעל כרחו:

(יב) בעל כרחו - היינו רק בכדי דמיה (ש"ך).

(יג) ^{ט"ב} האב חייב לפדות את הבן אי אית ליה לאב ולית ליה לבן: הגה וה"ה קרוב אחר קרוב קרוב קודם לכל כל הימנו שיעשירו עצמם ויטילו קרוביהם על הצדק. ^{ט"ג} הפודה חזירו מן השביה חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם ולא אמרינן דהוא מצריח ארי מנכסי חזירו ואריך לשלם מיד ולא יוכל למימר אני ציית כך דין ואם אית ליה אח"כ טענה עליו יתבענו לדין דכלל זה אין אדם פודה את חזירו:

(יד) וה"ה קרוב - צרכים ליתן לפי הממוץ ואם קרוב א' נתן יותר אין יכול לתבוע מקרוב

האחר (פ"ת).

(טז) וצריך לשלם לו מיד - ונפרעים אפילו מנכסי יתומים (ש"ך).

סימן רנג

(א) ^{ט"ז} מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מהתמחוי מזון י"ד סעודות לא יטול מהקופה ^{ט"ח} ואם יש לו ר' זוז ¹⁸⁷ ואינו נושא ונותן בהם או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם לא יטול צדקה ואם יש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם אפי' נותנים לו אלף זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם אפי' נותנים לו אלף זוז בבת אחת הרי זה יטול: הגה ^{ט"ח} וימי שהולך מציתו ונוסע מעיר לעיר לקבץ כל הדרך שהיה דלעתו ליסע כשהלך מציתו נקרא פעם א', ואפי' נתנו לו ר' זוז צעיר א' יכול לקבל יותר ומכאן ואילך אסור ^{ט"ח} וואם יש לו הרבה והוא עליו בחוב וא שמושבין לכתובת אשתו הרי זה יטול ואם יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו ר' זוז הרי זה יטול ואין צריך למכור כלי ביתו ואפי' הם של כסף וזהב ^{ט"ח} במה דברים אמורים בכלי אכילה ושתייה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן אבל מגדרה ¹⁸⁸ או עלי ¹⁸⁹ שהם של כסף מוכרם ¹⁹⁰ ולא יטול מהצדקה והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב ^{ט"ח} דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהצדקה אלא נוטל בסתר מיחידים אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה לא יתנו לו עד שימכור כליו: הגה וכן במקום דאיכא תקנה שלא ליתן צדקה למי שיש לו דבר קרוב אין חושבין לו צית ליה וכלי תשמישו וכל מי שהוא עשיר אסור ליתן לבניו אע"פ שהם גדולים אם הם סמוכים על שולחן אביהם וכל זה דרך צדקה אבל דרך דורון וכבוד יכול לקבל אדם כדאמרי' הרוצה ליהנות יהינה כאלישע:

(א) מהתמחוי - גבית הגבאים מאכל מבעלי בתים ומחלקים לעניים ב' סעודות מיום

ליום (ט"ז).

(ב) מהקופה - המחלק י"ד סעודות לשבת, ולא נוהג בזה"ז (ש"ך).

(ג) עליו בחוב - היינו שהוא חייב לאחרים (ש"ך).

(ד) נקרא פעם אחת - ועוד מאחר שיודעים אז נותנים לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה, ולכן צריך להזהיר את גבאי הצדקה שלא יתנו להם מקופה של צדקה שאז גוזלים את שאר העניים. ואם אין לו מאתיים זוז ורצו הגבאים ליתן לו מתנה מרובה מותר, ומ"מ צריך לדקדק בדבר שלא ידחקו את שאר העניים אשר בעיר ¹⁹¹ (פ"ת).

¹⁸⁷ היינו ר' לו ור' לאשתו ולכל א' וא' מבני ביתו (שו"ת רשב"ש שסא).

¹⁸⁸

¹⁸⁹ שמשמשין שם באוכל חי ולא מוכן לאכילה (ב"י).

¹⁹⁰ ויקנה זול יותר (ב"י).

¹⁹¹ עי' לקמן רנז סעיף ט'.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ה) אבל מגררה - ה"ה מנורה ושלחן כיון שאין גופו ממש נהנה מהם, ואם כבר נטל ואח"כ נפל לו בירושה או מצא מציאה¹⁹² לא חייב למכרם (ש"ך), וי"א שכן חייב למכרם¹⁹³ שלא רגיל לשמש בהם (רע"א).

(ו) שם - ואם נטל כאשר היה עשיר בשקר, ומצאו שקרו, אז י"א שאם אין לו מה לשלם מחייבים אותו למכרם (ש"ך).

(ז) עלי - כלי שכותשין בו חטים ואינו נחשב כלי אכילה מאחר ואין לפניו בשעת האכילה. אמנם שלחן שלנו שהוא של כולם ולא שלו פרטי חייב למכור משל כסף (ט"ז).

(ב) ויש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח ודברים של מעם הם:

(ג) מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בימות הגשמים ימכרם בזול ואם יניחם עד ימות החמה מוכרן בשויין אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהם ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה (ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחלי דמיהן) היו שאר האדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור:

(ח) עד חצי דמיהם - ולא מדקדקים אם שלו מוזל כך או כך אלא מאכילים אותו עד חצי בין אם שלו הוזל מעט או הרבה, וי"א שכל זמן שיכול למכור בחצי לא מאכילים אותו, ואם הוזל יותר מחצי אז מאכילים אותו כמה שצריך, ויש שכתבו, היינו כאשר מאכילים אותו עד חצי פירושו שלא נותנים לו יותר כמו כל עני (ש"ך).

(ט) קרקעותיו - מלבד בית דירו (ש"ך).

(י) ביוקר - אמנם אם הוזלו כל הקרקעות, אפילו יותר מחצי דמיהם, ויכול למכור קרקע זו במאתיים זוז, אסור ליתנו צדקה (ש"ך).

(ד) בעל הבית ההולך ממקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל יטול צדקה¹⁹⁴ וכשיחזור לביתו אינו חייב [לשלם] [הגה] דהוה ליה כעני והעשיר לאינו חייב לשלם.

(יא) אינו חייב כלום - ל"ד נטל מקופה של צדקה אלא ה"ה מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די סיפוקו. אבל אם היה לו נכסים או קרקעות ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו¹⁹⁵ (ש"ך).

(ה) מי שפירנס יתום והיה מכוין למצוה וכשהגדיל תבע ממנו מה שפרנסו פטור¹⁹⁶: הגה אפי' היה לו ליתוס צלוחתה שעה אם לא שפירש שדרך הלואה פרנסו ודוקא יתום אצל אחר אפי' צסתם נמי אמרי' שדרך הלואה עושה מאחר שיש לו נכסים:

¹⁹² פשטות אפילו עלי ומגררה.

¹⁹³ אפילו צלחות וסכו"ם.

¹⁹⁴ המשנה בפאה מדבר בלקט שכחה ופאה שהוא הפקר לעניים.

ועי' ערוה"ש אות יא, שאם יכול ללוות אסור לקחת מהצדקה, ועי' חוט המשולש סי' יז שאם יכול ללוות לא נקרא עני באותו שעה.

¹⁹⁵ צ"ע בדברי הש"ך האם קופה של צדקה יכול לתבוע ממון, ועוד הרי הרבינו ירוחם (קלב ע"ג) מדבר בעני ולא בעובר ממקום למקום. ולכן נ"ל שכוונת הש"ך היא שהר' ירוחם מדבר בלקח מאדם פרטי ולכן השך מושך דבריו לעובר ממקום למקום שהוא עשיר, ואז מאחר שיש תובע צריך לשלם אם תובעו.

כתבתיו בנתיב כ"ח ח"ה חב"ד דקדק רבי שברשב"ץ שמי שבי" עני ונטל מן הצדקה כשהעשיר. אינו חייב לשלם ולאו דוקא מקו"ש של צדקה אלא אפילו מהלך בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די סיפוקו כיון שלא היה לו נכסי' באותה שעה אמנם אם היה נכסי' או קרקעות אפילו היו ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו

¹⁹⁶ עי' חר"מ רצ סעיף כה ז"ל: יתומים שסמכו אצל בעל הבית וזן אותם משלו, לא הניח מעותיו על קרן הצבי. ועיי"ש ברע"א שמחלק בין "סמכו אצל" שזה כמו אפוטרופוס, לכאן שזה לא אפו'. ועי' ערוה"ש כאן סק"ב שמחלק בין יתום ליתומים, ולכן הדין תלוי לפי ראות עיני הדיין איך עשה זה. ועי' נודע ביהודה ח"ב סי' ל"ד חלק חר"מ ז"ל: אם אין לנו הוכחה ברורה שהאפוטרופוס כוון בתורת צדקה והאפוטרופוס מוחזק בנכסי יתומים ישבע האפוטרופוס שהיה דעתו על מנת לקבל התשלומין וינכה דמי המזונות ממה שבידו והכל לפי

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ו) ¹⁹⁷עניי שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המותר שלו¹⁹⁷ ואם גבו לעניים סתם והותירו ישמרו לעניים אחרים וכן מותר שבוי לאותו שבוי ואם גבו לשבויים סתם והותירו ישמרו אותם לשבויים אחרים וכן מותר המת ליורשיו מותר מתים למתים¹⁹⁸ ואם ראו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם¹⁹⁸:

(ז) מעות שגבו לפדיון שבוי ומת קודם שנפדה¹⁹⁹ ⁷יש מי שאומר שהם של יורשיו ⁷היש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו²⁰⁰ ולזה הדעת נוטה בזמן הזה דאמדינן דעתייהו שלא התנדבו על דעת כן והוא הדין לנטמע (פי נטמן ונאבד כי בא השמש ת"י ממעת שמשא) השבוי בין העובד כוכבים קודם שנפדה: הגה ועיין בחו"מ סוף סי' רפ"ג. ⁷והוא הדין אם נדר או לתומה מעות להשיאה ומתה ללא זכו בהם יורשים ומיהו כל זמן שהיא חיה הם של היתומה ולכך לתת לה מיד ואין ממתינים עד נשואיה ואם מתה המעות חוזרין ועיין בחושן משפט סי' כנ"ג סעיף י"ו ד"ק חולקין.

(ב) ומתה - אמנם אם מתה אחר שהשיאה לכו"ע זכו בהם היורשים (פ"ת).

(ג) די"ח - היינו שאפילו אם התחתנה ומתה לא חייב ליתן, ואפילו תפסו (פ"ת).²⁰¹

(ח) ⁷עניי שנתן פרוטה לצדקה מקבלין ממנו ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן נתנו לו בגדים חדשים והחזיר הישנים מקבלין ממנו ואם לא החזיר אין מחייבים אותו:

(ד) מקבלין ממנו - אפילו אין לו פרנסתו (ש"ך).

(ט) ⁷עניי שאינו רוצה ליקח צדקה מערימים ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלואה:

(י) ⁷עשיר המרעיב עצמו ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו אין משגיחין בו:

(יא) תלמיד חכם חייבים לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלוין לו מעות לסחור בהם:

(יב) ⁷מי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולים להפרע ממנו ממה שגבה בצדקה: הגה אם לא שכתוב בקצולו שחייב לאחריס דלא נתנו לו לדעתא דהכי שישלם:

ראות עיני הדיין איך היה דעת האפטרופוס בעת שנתן המזונות ותו לא מיד. ועי' עוד חו"מ רמו סעיף יז ברמ"א ז"ל: האומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו ולא אמרינן מתנה קא יהיב ליה, ולכן מי שמאכיל לחתנו עם בתו יותר מזמן שקבל לו מזונות, צריך החתן לשלם לו מזונותיו כשיתבע ממנו, אבל לא מזונות אשתו, ודוקא דליכא הוכחה דנתן לו לשם מתנה, אבל היכא דמוכח דנתן לו לשם מתנה רק אחר כך נפלה קטטה ביניהם ולכן תובע ממנו, פטור

¹⁹⁷ עי' רע"ב על המשנה שכאן מדובר שגבה עבורו מלבושו ומותר לו פשטות לצרכיו האחרים. אמנם ממש"כ בענין מותר המת ליורשיו משמע שזה מדין זכיה (בינת אדם שער השמחה כלל א'). ואין כאן ספק של לשנות כדלעיל רנב סעיף א' בט"ז וש"ך שם.

¹⁹⁸ ז"ל הרמב"ם: גבאי צדקה אם ראו שיש תועלת - ובתנאי שיהא לדעת כל אנשי העיר - לשנות אלו המותרות ולעשות בהם מה שירצה כגון שיוציאו מותר שבויים לעניים וכו' הרשות בידם.

¹⁹⁹ עי' חו"מ סי' רפ"ג ס"ג שאם נטמעה אז עושים ממנו קרן לפדיון שבויים. וצ"ע אם גבו עבור פדיון שבוי מסוים, וקודם שגבו הכסף נטמעה או מת, אם זה צדקה בטעות, וחוזר.

²⁰⁰ עי' בפנים שדעתו היא שכסף שהגבאי גבה אינו של עניים אלא זה של הנותן עד שיגיע ליד העני, ונ"מ בזה אם שאל הנותן על נדרו או אם מת, והכסף ביד הגבאי והיורשים רוצו אותו בחזרה.

²⁰¹ עי' שו"ך מהר"ם אלשקר ע: הצדקה שנדרו קהל לצדקה מסוים לעולם לא זכתה בה השבויה מכיון שלא באה ליד הגבאין ולפיכך לא זכו בה יורשיה אחריה. ואפילו שעדיין לא נפדית השבויה יכולין בני העיר לשנותה לכל דבר שירצו וי"א אפילו נכנסה ביד הגבאין יכולין בני העיר לשנותה אפילו לדבר הרשות וכו' גבאי צדקה כשרואי' מדרך התיקון ובתנאי שיהיה זה תיקון אנשי העיר שצריכין לשנות אלו המותרות ויעשו מהם רצונם כגון שיוציאו מותר שבויים לעניים או מותר עניים לשבויים והדומה לזה שהרשות בידם והבחירה (עי' יו"ד רנ"ג ס"ז).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

סימן רנד

(א) ²⁰²אסור לישראל ליטול צדקה מן העובד כוכבים בפרהסיא ואם אינו יכול להיות ²⁰³בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מהעובד כוכבים בצינעא הרי זה מותר ²⁰³.

(^א) ליטול צדקה - מפני חילול ה' (ט"ז וש"ך), שמבזה את עצמו ברבים (ש"ך).
(^ב) בפרהסיא - ובצינעא מותר, ואין בזה חשש של אריכות הגלות כמש"כ ביבוש קצירה תשברנה פירוש כשיכלה לחלוחית זכות של אומות העולם אז ישברו, שכאן מדובר שהגוי נותן לכל הפושט ידו, ולא שרוצה לפרנס ישראלים בדווקא, שאז אין בזה זכות גדול (ט"ז).

(ב) ²⁰⁴אשר עובד כוכבים ששלח ממוץ לישראל לצדקה ²⁰⁴ אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עובדי כוכבים בסתר כדי שלא ישמע השר: הגה וי"א דיעסקה בהן מה שטוה לו המושל וכל זה דוקא כשנותנין מעות ללדקה ²⁰⁵, אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלים מהם, אבל לא מן המומר, וענין לקמן סי' רנ"ט סעיף ד':

(^א) ליטול צדקה - מפני חילול ה' (ט"ז וש"ך), שמבזה את עצמו ברבים (ש"ך).
(^ד) ויתנן לעניי עכו"ם - כאן שונה מסעיף א' שרוצה לפרנס עניי ישראל בדווקא, ויש בזה זכות לעכו"ם ומאריך את הגלות, ובזה יש איסור (ט"ז).

(^ה) שם - ואין בזה איסור של גניבת דעת, שיש לו התיר ליתן לעניי ישראל ולעניי עכו"ם [שהגויים יודעים שישראל מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל - ש"ך], וכאן שאינו נותן לעניי ישראל הוא בשב ואל תעשה, ולא דרך גנבה (ט"ז).

(^ו) הגה - יש כאן טעות סופר, ואם אומר העכו"ם בפירוש שלא לינתן לעניי עכו"ם יעשה כדבריו משום גניבת דעת (ט"ז).

(^ז) מקבלים מהם - דומיא דקרבנות שמקבלים מעכו"ם, ואין בזה כפרה כמו צדקה (ש"ך).

(^ח) מן המומר - ויש חולקים (ש"ך).

סימן רנה

(א) לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות, וכן צו חכמים ²⁰⁶ עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ²⁰⁷ ואפי' היה חכם מכובד וקָעָנִי יעסוק באומנות ²⁰⁶ ואפי' באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות ²⁰⁷:

(ב) ²⁰⁸כי מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול להיות ²⁰⁸ אלא אם כן יטול כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות והטאים וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק את השעה וחי

²⁰² ל"ד אלא בדוחק גדול (ערוה"ש ג)

²⁰³ עי' חושן משפט (סי' לד סעיף יח) הבזויים פסולים לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק בפני כל העם וכגון אלו שהולכים ערומים בשוק בעת שהם עסוקים במלאכה מנוולת וכיוצא באלו שאין מקפידים על הבושת שכל אלו חשובים ככלב ואין מקפידים על עדות שקר ומכלל אלו המקבלים צדקה מהעכו"ם בפרהסיא אע"פ שאפשר להם שיזונו בצנעא מבזים עצמם ואינם חוששים כל אלו פסולים מדבריהם.

²⁰⁴ כל זה כאשר מכוונים להנאת אחרים ולא להנאת עצמם, אמנם אם יש בזה הנאת עצמם אפשר לקבל בכל אופן (קובץ תשובות הגרי"ש"א ח"א צז ועוד). וכן כסף של המדינה הרי הוא כסף של מסים שמחזירים לנו (שבט הלוי ח"ה סו"ס קמא).

²⁰⁵ ע"כ חולק על המחבר, ומכאן ואילך דין חדש, שגם המחבר יסכים לו.

²⁰⁶ אפילו בפרהסיא כלשון הגמ' פשוט נבילה בשוק ואל יאמר חכם אני, אמנם לשון זה לא מובא ברמב"ם מתנ"ע י יח.

²⁰⁷ אך אם יש בזה בזיון התורה לא יעשה כן (ערוה"ש), ועי' לעיל הערה 147.

²⁰⁸ היינו חיי צער קרוב למיתה (רע"ב שם).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור אינו מת עד שיפרנס אחרים ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה:

(^א) זקן או חולה - או שיש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא אם כן יטול (ש"ך).

סימן רנו

(א) צ"ל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים²⁰⁹ שיהיו מחזירים לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והם מחלקים המעות מערב שבת לערב שבת ונותנים לכל עני מה שיספיק לו לשבעה ימים וזו היא הנקראת קופה וכן מעמידים גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל הצר והצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים ונותנים ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי מעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שלא נהגו בו: הגה ולכן מי קיץ לו מזון צדקה ימים לא יקח מן הקופה ומיט קיץ לו מזון יום אחד לא יקח מן התמחוי כמו שנתבאר לעיל סי' רנ"ג וכריכים הגבאים שיהיו נאמנים וחכמים וידקדקו על העניים שלא יהיו רמאים וכל שהגלוי אינו נאמן חסור ליתן צדקה על ידו:

(^א) חייבים להעמיד - וכופין זה את זה להכניס להן אורחין ולחלק להן צדקה (ש"ך).

(^ב) מחזירים לגבות - צריך לעמוד מפני הגובה צדקה בשעה שהולך וגובה כמו מפני כל עושי מצוה אבל אם הגובה מקבל שכר על טרחתו אינו בכלל זה (פ"ת).

(^ג) שלא יהיו רמאים - חוץ ממי שביקש שיאכילהו שאין מדקדקין אחריו (ש"ך).

(^ד) אסור ליתן צדקה על ידו - עי' לעיל רמט סעיף ח (ש"ך).

(ב) בתענית מחלקים מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים במה דברים אמורים בשלא נתנו להם הפת והפירות אבל אם אחרו המעות או החטים אינם כשופכי דמים:

(^ה) וכל תענית וכו' - רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה, והיו עיני העניים נשואות

לכך, ואם ילינו נמצאו עניים רעבים, שנשענו על כך (ש"ך).

(^ו) בשלא נתנו - שהוא דבר המוכן לאכול ורגילין העניים להשען על זה, אבל בחלוקת

המעות והחטים אין מוכן לאכילה אין סומכין על זה לאכול היום (ט"ז).

(ג) הקופה אינה נגבית בפחות משנים שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה להיות גזבר וכן יכולים למנות שני אחים להיות גזברים ואינה מתחלקת אלא בשלשה לפי שהיא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו ותמחוי כמו שמתחלק בשלשה כך אינו נגבה אלא בשלשה לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן:

(^ז) שררה על הצבור - היינו שממשכנים על הצדקה למי שבידו ליתן²¹⁰ (ט"ז ש"ך).

(^ח) אחים - ששנים לא משום נאמנות אלא משום שררה (ש"ך).

(^ט) וצריכים לעיין כל א' - לפי שהתמחוי נגבה בכל יום לפי צורך השעה לאכילה מה

שאיין כן בקופה שהוא דבר קצוב תמיד בשוה (ט"ז).

(ד) התמחוי נגבה בכל יום והקופה מערב שבת לערב שבת התמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותם העיר בלבד רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותם לכל מה שירצו מצרכי צבור ואע"פ שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה

²⁰⁹ עי' רמ"א ח"מ (קסג א): כל צרכי ציבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בע"ב הנותנים מס, ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב, ואם המיעוט ימאנו, הרוב יכולין לכופ אותן אפילו כדיני עכו"ם ולהוציא ממון על זה והם צריכין לתת חלקם, והמסרב מלומר דעתו ע"פ החרם בטילה דעתו, ואזלינן בתר רוב הנשואים האומרים דעתן.

²¹⁰ עי' ב"י שבזה"ז אין צריך שנים אלא א' מספיק שלא ממשכנים.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה ה"ו יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי צבור: הגה וה"ה לגבאי הממונה מצני העיר וה"ה ביחוד שהתנדב לדקה ונתנה לגבאי חבל אם מינה צעמנו גבאים אין צני העיר יכולים לשנותה ללא על דעתם התנדב וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם לשנות אפילו לת"ת צני העיר שמינו גבאי ונתפרדה החצילה ונפרדו זה מזה ועדיין מעות לדקה ציד הגבאי אם היה רשות ציד הגבאי בתחילה לעשות מה שיראה גם עתה יעשה מה שיראה ואם בתחילה הולך לימלך צני העיר גם עכשיו יעשה כן ואם א"ל לו לימלך או שאינו יכולין להסוות דעתם יעשה הגבאי מה שיראה ובלבד שיעשה בו דבר מלואו וע"ל סימן רנ"ט סעיף 211/3.

(¹) לכל מה שירצו - אפילו לדבר רשות²¹², אבל זה רק בדבר קבוע, אבל במקרה שגבו לדבר מסוים אסור לשנות לדבר אחר (ט"ז וש"ך).

(²) וה"ה לגבאי הממונה - ציבור יכול לשנות לדבר רשות, אבל גבאי רק ישנות לדבר מצוה, שונה מחבר העיר שיכול לעשות מה שירצה, ויתכן שהרמ"א מדבר במקום שמנהג הוא שהגבאי עושה כרצונו במעות (ש"ך)²¹³.

(³) שהתנדב - המקדיש ממון שהרווח ילך לשיבה פלוני, ונחרב השיבה, ואז א' חיל להחזירו ליושנה אינו יכול לשנות לצדקה אחרת (פ"ת).

(⁴) ונתנה לגבאי - הממונה על הצבור, דכיון דליד ממונים שלהם נתן על דעתן התנדב (ש"ך).

(⁵) אין להם לשנות - כיון שאמר²¹⁴ לעניי העיר מיד זכו בה אותם העניים והוי כאלו בא הממון לידם²¹⁵ (ט"ז, ש"ך).

(ה) קמי שישב במדינה ל' יום כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה ישב שם ג' חודשים היו כופין אותו ליתן [לתמחוי ישב שם ו' חודשים היו כופין אותו ליתן] צדקה בכסות שמכסים בה עניי העיר ישב שם ט' חודשים היו כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברים בה את העניים ועושים להם כל צרכי קבורה שקוברים²¹⁶ במה דברים אמורים בבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע אבל אם בא לעיר כדי להשתקע היו כופין אותו מיד²¹⁶ הגה וכן צני עיר חלקה היו כופין זה את זה מיד וי"א²¹⁷ לדבזמן הזה משערים לכל צלפים יוס:

(ו) קמי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה נותנים וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם: הגה²¹⁸ להא' לרכיזין ליתן מפני החשד לכן חוזרים ולוקחים מהם ומצויאים לעירן ולוקח צדקה שלא היו נותנין חלו נשאר צעירן ולכן איכא חשדא חבל²¹⁹ לצדקה שאף צעירן היו נותנין אין לרכיזין ליתן כלל דולאי יתנוה צעירן²²⁰ קמי שיש לו מעות אחרים למחית שכר או בדרכי אחר ונותנין מעשר מן הריוח ליתן הריוח לצעיריו והוא יתנו למי שיראה אם לא שיש תקנה צעיר ליתן מכל מה שמכוח אפי' עם מעות אחרים ואם יש שם חבר עיר יתנו לחבר עיר והוא מחלקה כפי שיראה לו:

(ז) הרי זה נותן לעניי - הטעם משום חשד, ולכן יחיד נגרר אחר העיר שבו הוא נמצא, אבל רבים חשיבת קהלת עליהם אף בעיר אחרת, אמנם מפני החשד צריכים תחילה ליתן באותה העיר (ט"ז).

²¹¹ עי' לעיל רנב ט"ז סק"א שכנראה שחולק, ועי' רשב"א ורא"ש רנב ו מח' בזה.

²¹² עי' שם בתוס' (ב"ב ח ע"ב) היינו לשומרי העיר, ונ"ל שזה לצורך הציבור.

²¹³ עי' רע"א ח"א קנ שגבאי על צדקה מסוים אין לו לשנות לצדקה אחרת, שאין לו זכות לזה כלל, ואינו בכלל גבאי כלל.

²¹⁴ ואם לא אמר הוה דברים שבלב, אפילו אם חשב על כך.

²¹⁵ האם אסור לקחת אחוזים במקרה כזה.

²¹⁶ עי' חו"מ קסג סעיף ב' שאם נשתקע שם זמן רב מחמת אונס אינו חייב להשתתף עם צרכי ציבור, ועי' אג"מ חו"מ ח"א סי' מ שה"ה לכאן, ולכן אברך (שבא ללמוד כמה שנים אחרי הנישואין) לא חייב בצדקה במקום הישיבה שלא מכולם זוכה ללמוד.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ט) ודוקא בצדקה - היינו בשעת גזירה וצער, ואז העיר קובע שכל א' יתן צדקה, אז הרבים נותנים ומקבלים בחזרה, אבל בדבר קבוע כמו קמחא דפסחא, אז לא צריכים לתת כלל (ש"ך).
(ט') שם - אמנם אם הלכו לעיר אחרת לר"ה וקבלו עליה ליתן צדקה, צריכים לתת בעיר שנמצאים שם (ש"ך).
(ט") מי שיש לו - י"א שאם יש מחקצת שיתן חציו של הלוח במקומו, ואם הכל למלוח אז שישלח הכל למלוח (ש"ך).

סימן רנז

(א) גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק אלא כדי [הגה] (סיראז זה את זה כגון) שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות וגוברים מצא הגבאי מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם ולא ימנה מעות מקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנא' והייתם נקיים מה' ומישראל:

(א) גבאי צדקה - של קופה הנ"ל רנו סעיף ג' (ט"ז).

(ב) לפרוש זה מזה בשוק - הכל משום חשד (ש"ך) 217.

(ג) שנים שנים - שמא יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא א' (ט"ז).

(ב) גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק מצרפים המעות דינרים לאחרים אבל לא לעצמם²¹⁸ וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם מפני החשד²¹⁹ וואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגוזברים שנאמר (מלכים ב' יב טז) ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים²²⁰: הגה ו"מ"מ כלי סיהיו נקיים מה' ומישראל טוב להם ליתן חשבון וכל זה נגזאים הכשרים אבל מי שאינו כשר או שנתמנה צאלמות וחזקה כריך ליתן חשבון וה"ה בכל ממונים על הצבור וכשרואים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר ואין כאן מקום חשד וה"ה שאר ממונים:

(ד) אבל לא לעצמם - אבל בדבר מועט אין חשד (פ"ת).

(ה) מי שאינו כשר - אפילו אם נתמנה מדעת הצבור אם קוראים עליו תגר שאל נהג כשורה וחושין אותו בדבר שראוי להסתפק בעיני הדיין פשיטא שצריך לתת חשבון [אבל לא - רע"א ופ"ת] לפני כל מערער עליו דידוע שכמה דברים צריכים להוציא ממונות צבור שאין לגלות אלא לצנועים (ש"ך).

(ו) וכשרצוים הצבור - כיון שנהגו למנות אנשים ידועים לזמן מסוים ובהגי זמנם יצאו אלו ונכנסים אחרים תחתיהם א"כ אחרי שנהגו בכך ליכא משום חשד (ש"ך).

(ג) הצדקה הרי היא בכלל הנדרים לפיכך²²¹ האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה²²¹ חייב ליתנה לעניים מיד, ואם איהר עובר בבל תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויים הם²²², ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים: הגה ו"א"כ זה צדקה שיש צדקה בעצמו אבל כשנודרין צדקה צבית הכנסת ליתנה ליד גבאי או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי אינו עובר עליה רע"ג דעניים מצויים ו"א"כ תצטוו הגבאי ואז

²¹⁷ ועי' פ"ת סעיף ב.

²¹⁸ צ"ע אם זה בדוקא לבעל התמחוי או לא, ואם לא, עכ"ז יתכן שבזה"ז אין חשש מאחר שאין זול או יוקר.

²¹⁹ שמא יאמרו שפורטים לעצמם בזול (רש"י).

²²⁰ אמנם אם הגבאי עושה בשכר צריך לתת חשבון (ערוה"ש אות יב).

²²¹ לשון נדבה.

²²² עי' שער הציון (תרלט סקס"ז) כשהזמין אצלו אורחים עניים וכו' דקיימי אם יעכבם מלאכול איסורא נמי איכא וכו' ואיכא חשש דבל תאחר, ע"כ. מיהו אם רוצה לחלק לכמה, לא חייב לתת לראשון שנמצא לפניו (ב"י).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

עובר עליה מיד אי קיימי עניינים והגבאי היה מחלק להם מיד ואם אין ידוע לגבאי כריך הוא להודיע לגבאי מה שנדר כדי שיוכל לתצטע ולחלק מקרי עניינים מנויים אלא עניינים הכריכים לחלק להם אצל אס אין דרך לחלק להם מיד לחלק מקרי עניינים מנויים ואם אמר אתן סלע ללדקה לפלוני אינו עובר עד שיבא אותו עני אע"ג דשאר עניינים מנויים²²³: ק"י ודוקא במפריש צדקה סתם אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד כמו שיראה ל²²⁴ וכן ק"אם התנה בשעה שנדר בצדקה או התנדב אותה שיהיו הגבאים רשאים לשנותה ולצורפה בזהב הרי אלו מותרים:

(^א) עד שימצא עניינים - אין צריך לחזור אחר עניינים ואפילו עברו ג' רגלים אלא ימתין עד שיזדמן לו עניינים (ש"ך).

(^ב) אי קיימי עניינים - ואם הגבאי תובעו חייב ליתן מיד אפילו אין עניינים שיתכן שהגבאי צריך לשלם לעצמו על מה שלוח לצורך עניינים, אמנם אם ידוע לו שהגבאי יניח את זה אצלו אינו עובר (ש"ך).

(^ג) להודיע לגבאי - ואם נדר ש"ץ בשבילו אז ידוע לגבאי, ואין צריך להודיעו (ש"ך)²²⁵.

(^ד) ואם אמר אתן סלע - נדר לתת לעניינים למי שירצה, חייב לתת מיד, ואין טענה של "איני רוצה לתת לאלו" (ש"ך).

(ד) צריך ליזהר מלידור ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר:

(^א) בלא נדר - היינו שצריך לומר את זה בפה, ולא מספיק שלא יאמר שהוא נדר (ש"ך) רג סק"ד).

(ה) קט"ו כשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות²²⁶ וכשימצא בכיס לאחר זמן נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכיס: הגה²²⁷ מי שמפריש מעשרותיו והלוה לעני משלו מפריש מעשר ומחשב על זה שהלוה לעני ומעכב לעצמו מה שהפריש ודוקא שהעני שהלוה לו עדין חי אצל אס מת או נתעשר אין כריך לשלם שהרי עני היה בלוחה שעה ואין מפרישין עליו לדין מפרישין על האבוד ואין לחוש שמא נתעשר אלא בידוע:

(^ב) מעשרותיו - ה"ה שאר צדקות (ש"ך).

(^ג) והלוה לעני - היינו שנתן לעני כסף לא כדי שישלם ממנו, אלא שישלם לעצמו דרך מעשרותיו (ש"ך).

(^ד) מפריש - וצריך לזכות הכסף לעני על ידי אחר²²⁷, ואח"כ יפרע ממנו חובו, ואם רגיל לתת אין צריך להקנות דרך אחר (ש"ך).

(^ה) שם - אם מתחילה כשהלוה לעני לא הלוה לו על דעת כן יכול להפריש²²⁸, אבל צריך רשות מהעני, וגם צריך להיות שהיה נותן לו את המעות מקודם (פ"ת).

(^ו) או נתעשר - ואם הלוה לקהל, אפילו שיש בו עשירים מסתמא יש בו עניינים וסומך עליהם (ש"ך).

(^ז) שמא נתעשר - וה"ה לא צריך לחוש שמת (ש"ך).

(^ח) שמא מת - אם ירשו יורשים והם עשירים לא יכולים לתת לו רשות להפריש עליהם, ואם עניינים כן (פ"ת).

²²³ עי' לקמן הערה הבאה וצ"ע אם אס המחנ"א נוגע לכאן גם כן, אם חשב ואל אמר לשם פלוני.

²²⁴ ואפילו אם רק חשב כן בשעת האמירה זה מספקת (מחנ"א נדרים ו), וצ"ע גדול בדבריו אם נוגע לכאן, וביותר עי' מח' קצתו, ונתיבות רסט ס"א אס דברים שבלב אינם דברים בודוקא כאשר הם סותרים לדברי שבפה.

²²⁵ עי' בהגר"א סק"ז והטעם דעד שלא בא ליד גבאי דאין רשאי לחלק בעצמו שעל דעת הגבאי נדר.

²²⁶ נדצ"ל ללות. ועי' רנ סעיף ב' שצריך ללות אפילו לצורך נישואין, וצ"ע לאיז הצרכים חייבים ללות.

²²⁷ ואם נתעשר, והקנה, הוה בטעות, וחוזר.

²²⁸ צ"ע במלוה לעשיר, ונהיה עני, אס אפשר לסמוך על זה. וגם צ"ע בערב ששילם חוב, אם אפשר מכספי מעשר מטעם זה. וכן אס שילם לגמ"ח ממעשר נגד רצונו של הלוה.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ו) ק"הגבאי שאומר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לכים של צדקה נאמן בלא שבועה אך לא לאחר שסלקוהו²²⁹:

(ט) בעודו גביא - אפילו תיכף אחר הסילוק, אבל זמן מה אחר הסילוק אינו נאמן מאחר ולא אמר בשעת הסילוק (ט"ז וכן נקוה"כ), ויש מסתפקים בדבר ולכן בגבאי כשר ומפורסם בצדקתו נאמן ללא שבועה אפילו שאין כיס של צדקה בידו (ש"ך).
(ז) לא לאחר - אבל בשעה שמסלקים אותו נאמן (ש"ך).

(ז) ק"הגבאי צדקה אם יחרפוהו העניים אין לו לחוש כי יותר זכותו גדול:
(ח) ק"טעני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו, אין גבאי העיר חייבים לפרנסו²³⁰, אע"ג דקרוביו ג"כ נותנים בכיס:

(כא) קרובים - עי' לעיל רנב סי"ב ברמ"א, שקרוב קרוב קודם (ש"ך).

(ט) ק"בלא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד²³¹:

(כב) לעני אחד - וה"ה לקרוב א', ולהניח שאר קרובים (ש"ך).

(י) ק"באםחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם²³²: הגה ודוקא גבאי אצל כל אחד מותר ליתן צדקה שלו או מעט ש' למי שירצה מקרוביו והס קודמין כמו שנתבאר לעיל סי' רנ"א:

(יא) ק"באםמניח מעות להרויח לתלמוד תורה וממנה אשתו עליהם לתת הרויח למי שתחפוץ, אינה יכולה להפקידם ביד אחר אפי' הוא כרבי הנניה בן תרדיון, אבל אם המתנדב מינה עליהם חבר עיר יכול החבר עיר להפקידם ביד אשתו:

(כג) אינה יכולה להפקידם - שאין רצונו שיהא פקדונו אלא ביד אשתו דווקא, וכל היכא שהשליח משנה מדעת בעל הבית השליחות בטלה (ש"ך).

(כד) ביד אשתו - דברי השו"ע שלא בדקדוק, אלא כאשר ממנה א' על הרווח, אין לו רשות להעביר את הקרן לאחר, אבל בחבר העיר שם ממונה על הקרן ג"כ (ט"ז), וי"א שיש לחלק בין ממונה מסוים שאין יכול לעביר לאחר, לחבר העיר שעיקר הדעת היא להעביר למי שהוא ירצה (נקוה"כ).

סימן רנח²³³

(א) המתפיש בצדקה הרי זה כמתפיש בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר הרי זה בזה (הרי זה) צדקה: הגה ק"באל יאמר אדם סלע זה להקדש אלא לצדקה, ק"בומ"מ אס אמר להקדש סתם כוונתו לצדקה לעניים, ק"במיהו אס אמר שכוונתו להקדש ממש אין לו תקנה ליהנות ממנו ולכריך לשאול לחכם ומתירין לו צחרטה כשאר נדכ:

(א) המתפיש - אי אפשר למנות שליח לשיקדיש דבר לצדקה, וי"ח (פ"ת).

(ב) כמתפיש - עי' לעיל רכט ס"ג (ש"ך).

(ג) להקדש - ה"ה הקדש לשמים (פ"ת).

(ד) להקדש סתם - עי' לעיל רכו ס"א בהג"ה (ש"ך).

²²⁹ וה"ה לגבאי שאומר שהכיס של צדקה חייב לפלוני כך וכך נאמן.

²³⁰ עי' חכמת אדם קמו י שזה דווקא כאשר הקרובים מפנסים אותו.

²³¹ אלא לזה מעט ולזה מעט (ערוה"ש אות טז). ועי' ספר חסידים סא טוב לאדם לפרנס אחד אם אין לו אלא לפרנס נפש אחת טוב משיתן לחמשה ולא יספיקו לפי שכל א' חסר אבל אם אגם אחרים נותנים לכל א' וא' טוב לו לתת גם הוא לכל א' וא'.

²³² עי' לעיל רנג סעיף א' בפ"ת, שיש חיוב גם המקבל ליזהר מזה, ועי' מרדכי המובא בב"י שמביא רש"י [שאין לנו] שהמחלק מרבה לקרוביו וגוזל שאר עניים [לשון רש"י הוא: המחלקים אותה עליהם לבדוק לפי הצריך לכל אחד ואחד, ופעמים שקרובין דעתם לרחם על זה ולחלוק יותר מן הצורך, שאומדין אותו בהרווחה ואומדין את חברו בצמצום - ועי' מדרש משלי י: יהיה חלקי עם גבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה, שהנוטלה יודע ממני נוטלה אבל הנותנה אינו יודע למי נותנה]. וצ"ע גדול אם חייב להחזירו, וגם אם זה בגדר שלו או לא.

²³³ עי' ש"ך רד סק"ט שהנודר מעשר מן רווח כל זמן שלא בא לעולם יכול לחזור בו, אבל אם הקרן נמצאבעולם אינו יכול. ועי"ש ברע"א שחולק.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ה) לצדקה לעניים - אם הקדיש קרקע בזמן הבית צריך שישומו אותו בעשרה וא' מהם כהן, וי"א שצריכים לעשות כך בזה"ז וי"ח. ואם א' הקדיש גופו שמים אותו בשעת השומא ולא בשעת הנדר. ואם הקדיש חלק מגופו צריך לתת כל דמי גופו ושמים אותו כעבד (פ"ת).

(ו) אין לו תקנה - היינו במטלטלין, אבל בקרקע יש לו פדיון²³⁴, וי"א שגם במטלטלין יש להם פדיון²³⁵ (ש"ך).

(ז) בחרטה - וי"א שצריכים פתח (ש"ך).

(ב) קביהמפריש סלע ואמר הרי זה צדקה²³⁶ ואמר על אחר וזה גם השני צדקה²³⁷ ואם לכה לומר על סלע זה והוליא נשפתיו על אחר הוי טעות ואינו כלום:

(ח) גם השני צדקה - מדין ספק דאורייתא לחומרא (ט"ז).

(ט) ואינו כלום - ואפילו זה שכן רצה להוציא מפיו לא חייב (ט"ז), וי"א שאם חשב חייב לתת, ורק אם חשב לתת אחר שהוציא מפיו (ש"ך).

(ג) קביהנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר מרבה ליתן עד שיאמר לא לכל כך נתכוונתי²³⁸:

(ד) כמה נדר - נדר לא' מהצדקות שבעיר, ולא זוכר לאיזה נדר, מורים לו שיתכן לכל א' וא' עד שאין בו ספק, אבל לא כופין אותו אלא רק כופין אותו לשים בניהם ולהסתלק²³⁹ (פ"ת)²⁴⁰.

(ד) האומר תנו ק' ק' זו או ספר תורה לבית הכנסת יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בעיר שהוא דר שם: הגה ואם רגיל נשתיים יתן לשתיים האומר ליתן שמן למאור יתן לבית הכנסת ולא לבית המדרש²⁴²:

(א) יתן לשתיים - ביחד מאה לזה ומאה לזה (ש"ך)²⁴³.

(ב) יתן לבית הכנסת - דבלשון בני אדם סתם מאור הוא לבית הכנסת (ט"ז).

(ה) האומר תנו ק' ק' זו לעניים יתנו לעניים אותה העיר שהוא דר בה: הגה ק"ו עיין לעיל סימן רנ"א סעיף ה' וכל זה מן הסתם אבל במקום שיודעים כוונתו שלא כיוון לעניים אותה העיר לזכר כגון במקומות שגרך עשירים ליתן לצדקה הרבה נשעת מיתתו ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים הולכים אחר זה ואפילו נדר סתם הולכים אחר המנהג וחלקו יורשיהם הצדקה לכל עניים הטובים צענייהם אפילו אינם צעירי ואפילו היתה אותה צדקה מונחת ומופקדת זיל אחר יתנו אותה ליורשים ויודיעו שכן נדר המחייב עצמו לצדקה ועבר צריך ליתנם לעניים שבעיר ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים ויכול הגבאי לתבעו דמקרי ממון שיש לו תובעים אבל מי שהקדיש ממון הרבה ומינה עליהם יורשיו לחלקו כפי הטוב צענייהם אפי' לעניי עיר אחרת מקרי ממון שאין לו תובעים ואין גבאי העיר יכולין לכופו אותן

²³⁴ עי' רמב"ם (ערכין וחרמין פ"ח ה"י) מותר לפדות ההקדשות בזמן הזה לכתחלה ואפילו בפרוטה ומשליך אותה לים המלח וחכמים דנו שיפדה בארבעה זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר.

²³⁵ אמנם לכו"ע בבהמה טהורה אין לו פדיון.

²³⁶ עי' שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כ' שמסירת מודעא ערב ה, מועיל בזה שאם אמר שאעשה כך, ואל אמר בלשון נדר, אז מאחר שהתורה עשתה כאילו נדרה, אם אמר בפירוש שלא רוצה בו בערב ר"ה, הוי כאילו אמר בלי נדר.

²³⁷ עי' נזיר כ ע"ב שכדי שיהיה התפסה בנזירות צריך להיות תוך כדי דיבור של השני, ועי' נדרים ז ע"א שלא מביא דבר כזה. ועי' מל"מ מתנ"ע פ"א ה"ט' שנוקט כך למעשה שכל הסוגיא כאן מדובר אך ורק תוך כדי דיבור, וכן נפסק בדרך אמונה מתנ"ע ב יג. ועי' רב אהרן יפהן בהגהות שלו על הריטב"א בנדרים שם, שמשמע לא כך מסתימת הפוסקים.

²³⁸ עי' ערוה"ש סי' נ' & שכאן אפשר לשאל לכתחילה שונה מלקמן סעיף ו'.

²³⁹ וי"א (רע"א בדו"ח בסוף סי' ט') שכן כופין.

²⁴⁰ עי' ערוה"ש סי' ש"י שיכול להתיר נדרו בפתח שאלו ידע שישכח לא היה נודר ומתירין לו.

ועי' אג"מ

²⁴¹ ממשמעות הב"י מדובר בשכ"מ.

²⁴² אפילו אם התורם אומר שהתכוין לבית המדרש (רמב"ן שם).

²⁴³ עי' ש"ך סק"ז שאם א' גדול וא' קטן זה לפי גודלם אולי וצ"ע.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ולתבען שיקיימו כוונת המת ואע"ג לעוברים וגוזלים העניים מכל מקום מקרי ממון שאין לו תובעים הואיל ויכולין לחלק לכל מי שירצה ואפילו היו האפוטרופסים שנים ומת אחד מהן אין הקהל יכולין למנות אחר אללא הנשאר יעשה מה שירצה וכמו שר"ת הנהיג ועיין בח"ה סי' ש"א ואפי' בצדקה של בני עיר אין אדם יכול לתבוע לצדקה אללא אם כן יש לו הרשאה מן הגבאי או טובי העיר המקדיש מנה לצדקה ואין לו לשלם מסדרין לו כמו לשאר בעל חוב:

(ג') אותה העיר שהוא דר בה - אפילו אם כעת דר בעיר אחרת, ואם לא דר בעיר מסוים אלא מסתובב, אז יתן לעניי אותו העיר שהיה בה כשנדר (ש"ך).

(ד') מונחת - אפילו אם הנפקד יש לו מיגו לומר שכוון לצדקה שהנפקד ממונה עליו, צריך לתתנו ליורשים, אבל אם טען שבא לידו בתור גבאי צדקה נאמן (ש"ך).

(ט') ומת אחד מהם - וממנים עוד אחד בהזדמנות (ט"ז).

(ו) ק"ט הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו אללא ק"א"כ נשאל לחכם והתיר לו ואם הניע ליד הגבאי אינו יכול להשאל עליו:

(ז') אינו יכול לחזור בו - ואפילו נדר לצדקה לאחר ל' יום לא יכול לחזור בו אבל יש לו פירות עד אז (רע"א) 244.

(ח') שם - אינו יכול לחזור תוך כדי דיבור 245 (פת"ש) 246.

(ט') שם - הנודר צדקה לפלוני עני, והעשיר, אם נתן לשליח ליתנו הוה שלו, ואם לא יכול להתיר נדרו על ידי פתח, ואל על ידי חרטה, אלא צריך לתנו לו אפילו שהוא עני, אבל המקבל אסור להנאות ממנו, וצריך ליתנו לעני אחר (פ"ת) 247.

(י') נשאל לחכם - ומנדים לחכם המתיר שמפסיד לעניים 248. ועוד אם אמר התרתי נדרי בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן וכופין אותו ליתן (רע"א), שיש חזקה

שצדיקים לא יתירו נדר כזה, אבל אם אמר שהותר נדרו נאמן (פ"ת).

(ז) ק"א"אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו כיצד היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו אין הבעלים יכולין להקדישו אבל אם לא כפר בו הרי הוא ברשות בעליו

בכל מקום שהוא בד"א במטלטלין אבל קרקע שגזלה אחד וכפר בה אם יכול להוציאה בדיינים הרי זה יכול להקדישה ואע"פ שעדיין לא הוציאה שהקרקע עצמה

הרי היא ברשות בעליה הגוזל את חבירו ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו וכן כל כיוצא בזה: הגה ק"א"ס יש

לו משכון זיד חזירו מה שהוא נגד הלואתו אינו יכול להקדיש והמותר יכול להקדיש וי"א לאפילו המותר אינו יכול להקדיש, המקדיש שטר חוב כריך כתיבה ומסירה כמו צהדיוט 249:

(ב) אם לא כפר - דווקא פקדון, אבל לא מלוה דלהוצאה נתנו (ש"ך).

(כא) לפי שאינו ברשותו - אם גזלן הודה ורוצה להחזיר יש מח' אם יכול להקדישו, ואפילו למ"ד שאינו יכול להקדישו, אם העמידו בדין, והוציאו נהיה הקדש (רע"א).

(ח) ק"א"אם יש לו חוב על אחד ואומר יהיה להקדיש או לצדקה אינו כלום 250 ק"א"א אבל אם אמר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישו או אתננו לצדקה חייב להשלים

244 עי' לעיל ריג סעיף ג' בהגהות רע"א שהנודר על תנאי שמשהו יהיה ואז עוד לא חל הנדר, אינו יכול להתיר עד שיחול הנדר.

245 עי' ר"י סעיף ג' שכן יכול לחזור בו.

246 עי' ערוה"ש סי"ט שמקיל בזה. ועי' מחנ"א נדרים טז שאם נדר לעשות כמה דברי סוקיים חלק מהם, ואח"כ רצה להתיר הנדר על הבאים ולא על העבר אינו יכול, ועי' חכמה אדם כלל ק ס"ו שחולק.

247 זכור לי בהלכות נדרים שאם המקבל לא רוצה אותו, הוא פטור מנדרו.

248 ז"ל הרמב"ם (נדרים פ"ג הכ"ה) נדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהן אלא מדוחק שנאמר נדרי לה' אשלם.

249 עי' בזה ש"ך חו"מ סו סק"ב. ועי' לקמן סעיף הבא אם אמר בלשון עתיד או הוה, וצ"ע, נראה שבכל אופן הוה נדר ולא קנין עד כתיבה ומסירה.

250 וכן דבר שלא בא לעולם, ועי' חו"מ סי' ריב סעיף ז: דין ההקדש ודין העניים ודין הנדרים אינו כדין הדיוט בקנייתו שאילו אמר אדם כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש לבדק הבית או יהיה אסור עלי או אתננו לצדקה אע"פ שאינו מתקדש לפי שאינו בעולם הרי זה

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

דבריו להקדישו וליתנו כשיבא לידו קל"ה ואפי' האומר חוב שיש לי ביד פלוני יהיה לצדקה אם אמר כן בפני ב"ח ובפני הגבאי או בפני טובי העיר (או אלס חסוד סצעיר) זכה בו הגבאי מדין מעמד שלשתם והרי הוא צדקה ואינו יכול לחזור בו ואסור לשנותו:

(כב) אינו כלום - מאחר ואינו בידו, וגם לא אמר בלשון עתיד שאקדיש אותו, (ש"ך), אמנם בשכיב מרע הקדשו הקדש (פ"ת).

(כג) אבל אם אומר - וה"ה בכל דבר שלא בא לעולם (ש"ך), אמנם י"א להקל שזה מח' (פ"ת).

(כד) להשלים דבריו - משום נדר (ש"ך).

(כה) ובפני הגבאי - שהוא זכה בו לצורך העניים, ואז אינו נדר אלא קנין (ש"ך).

(כו) ואסור לשנותו - וכאילו בא ליד הגבאי (ש"ך).

(ט) קל"המכה את חבירו או הרפו בענין שחייב לפי תקנת העיר ה' זהובים ואמר בפני הגבאי או בפני טובי העיר איני חפץ בקנס אלא יהיה לצדקה ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום וזכו העניים בקנס:

(י) קל"הנדר לצדקה באסמכתא כגון אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה ועשאו חייב ליתן²⁵¹:

(כז) לצדקה - וה"ה לשאר נדרים ושבועות, שאין בהם משום אסמכתא (ש"ך).

(כח) אם אעשה דבר פלוני - אמנם אם שכח מנדרו אינו חייב כמו כל נדרי שגגות (רע"א).

(כט) חייב ליתן - אמנם י"א שאם צירף לצדקה גם להדיוט לא חייב (ט"ז).

(ל) שם - ומ"מ יכול לשאול על נדרו אפילו שלא במקום דוחק (רע"א).

(יא) קל"האיש ואשה שקבלו עליהם חרם להתגרש והעמידו קנסות על ככה לצדקה ואח"כ נתפייסו שלא להתגרש יש מי שאומר שפטורים מהקנסות²⁵² (קל"הסווא הדין נשאר זכרים כיוצא בזה):

(לב) שפטורים מהקנסות - שלא העמידו הקנסות אלא משום דלא יעכבו זה את זה וכיון שאין א' תובע את חבירו אין לקהל זכות עליהם (ט"ז וש"ך), דמחילה כקבלה דמי (ש"ך).

(לג) בשאר דברים כיוצא בזה - כשמחלו זה לזה פטורים מהקנס (ש"ך).

(יב) קמ"אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו:

(לד) אסור לחזור בו - וכן אסור ליתן לעני אחר, וי"ח (רע"א), כן אפשר היכי דאיכא טרחא דגופא לא אמרינן דהוי נדר אפילו לעני²⁵³ (רע"א), אמנם אין כופין בדיינין (רע"א). ואם הוא לומד תורה, יש מח' אם יכול לחזור בו (פ"ת).

(יג) קמ"האומר חפץ פלוני אני נותן²⁵⁴ לצדקה בכך וכך והוא שוה יותר אינו יכול לחזור בו (דכל אמירה שיש בה רווחא ללדקה אמרי' זיה אמירתו לגובה כמסירתו להדיוט) אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה ואחר כך הוקר יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הבסוף: הגה קמ"באס חסב כלצו ליתן איזה דבר ללדקה חייב לקיים מחשבתו ואין כריך אמירה

חייב לקיים דבריו שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה וכו' הגה ויש אומרים דלא קנו ההקדש ולא הצדקה כלום דאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם וממילא דבריו בטלים אבל אם אמר כשתלד בהמתי או יוציא אילן זה פירות וכיוצא בזה אתננו להקדש או לעניים חייב לקיים דבריו מטעם נדר ודוקא אם הנודר קיים אבל אם כבר מת אינו כלום שהרי אינו כאן שיקיים נדרו.

²⁵¹ עי' שו"ת ריב"א סימן רפא הובא בב"י שרמב"ם מקיל בדבר וצ"ע אם יש בזה נ"מ.

²⁵² צ"ע אם מחלו אחרי זמן החיוב לתת לצדקה, שאם כן כבר נתחייב, וקשה.

²⁵³ דין זה הוא במהרי"ק קלג ושם מדובר על א' שהבטיח לעשות מעשה עבור עני שלא

בתמורת תשלום, ועל זה יש לצדד שאם יש בו טרחא דגופא אז הוא פטור מנדרו.

²⁵⁴ היינו מוכר.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

אלא דאם אמר היו כופין אותו לקיים²⁵⁵ וי"א קמ"דלאם לא הוליא צפיו אינו כלום, והעיקר כסדרא הראשונה ועיין בחושן המשפט סי' רי"ג:
(לד) יכול לחזור בו - כיון שאין הדיבור חל בשעתו מאחר שאין רווח להקדש כמו כן לא חל לאחר כך (ש"ך).
(לה) חשב בלבו - אם אמר הריני נותן צדקה, וחשב כמות מסוים, חייב לקיים מחשבתו, וכן אם נדר כסף לצדקה, וחשב על צדקה מסוים, אסור לשנותו, אפילו נתן לגבאי (פ"ת).
(לו) כופין - היינו אם אמר שחשב, כופין (פ"ת).

סימן רנט

(א) קמ"ד האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו בין ללוותו לעצמו בין להלוותו לחבירו ויפרע אחר תחתיו²⁵⁶:
הגה וכן אם הקדיש כלים יכול למכרם לפני ג' צקאים צדקה ונותן דמיהם לצדקה: משבא ליד גבאי אסור ללוותו בין הגבאי כדי לעשות לאחרים ליתן הרי גבאי מותר ללוותם ולפרעם: הגה קמ"ד לאין הצדקה כהקדש ומותר ליהנות ממנה ואין נושאין ונותנין בצדקה העומדת לחלק לעניים כי אם כסף צכספ²⁵⁷ וכיוצא בו שמה יבאו עניים ולא יהיה להם מעות לחלק אבל צדקה שאינה עומדת לחלק רק הקדן יהא קיים ויאכלו הפירות שרי וכן נוהגין:
(כ) יכול לשנותו - בין הוא בין היורשים (רע"א). אם נדר שכל הרווחים מעסק מסוים ילך לת"ת ובנו לא למד אז, ואחר כך עבר עליו רוח טהרה, בנו זכו ברווחים, ואם חזר מללמוד הנדר חזר למקומו (פ"ת).
(כא) ליד גבאי - מותר לשנות לדבר מצוה²⁵⁸ (ש"ך).
(כב) כדי לעשות - היינו לכוף לאחרים שיאמר בפניהם שאין מעות בצדקה [אמנם כ"ז אם בטוח מאד שיכול לגבות מן הצבור] (ט"ז).
(ב) קמ"ד צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותם לצורך בית המדרש או ת"ת²⁵⁹ אפילו אם הבעלים מעבדים אבל לא מתלמוד תורה לצורך בית הכנסת²⁶⁰: הגה קמ"ד ודוקא דלא יבא למיחש שלא יהיה להם ספוק לתלמוד תורה אבל במקום שצני העיר מספקים לתלמוד תורה ואם יוציאו אלו המעות לכורך צ"ה יתנו מעות אחרים לתלמוד תורה כשיטרכו מותר קמ"ד ואפי' אם הוא במקום שאסור לשנות אם אינו צרכים לדבר שגדל כגון שהקדיש קרקע לצנות עליה צהמ"ד ואין יכולין לצנות מיד אין המתנדב יכול לחזור בו אלא יהיה עומד כך עד שיצנו עליה וכל זה במקום שאין מנהג ידוע צעיר אבל במקום שנוהגים שאדם משיב איזה דבר צבית הכנסת כגון ספר תורה או כלי כסף וכדומה וכשיראה חוזר ולוקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המנהג לכל המקדיש אדעתא דמנהג הוא מקדיש ולכך צ"ד מתנה על זה ובלבד שיהיה מנהג קבוע ומ"מ אם

²⁵⁵ אם אמר גבאי בעבור שנדר (בלשון עבר) צדקה, לא חל שאין נדר חל בלשון עבר (דובב משרים ח"א פ"א @ ושבת הלוי ח"ד קכה).

²⁵⁶ צ"ע מה עם בל תאחר עי' לעיל רנז סעיף ג.

²⁵⁷ שעי' שות רדב"ז ח"ג ת"ד: אם הגבאי עשיר ורוצה לעשות הנאה להקדש ולקבל עליו שאם יקרה עניים ישלם מביתו אז מותר להלוות ברבית אפילו הצדקה העומדת לחלק לעניים עולם, אבל צדקה הקצובה לעניים העיר דין הדיוט יש להם שהרי יש להם בעלים ואסור להלוותם בריבית.

²⁵⁸ עי' רנב ש"ך סק"א שזה דווקא למצוה יותר גדולה, וכן משמע בסעיף ב'.

²⁵⁹ עי' ט, ז, לקמן סק"ה שהיינו דווקא שנשתקע שמם של המתנדבים.

²⁶⁰ עי' רנו סעיף ד' ברמ"א וש"ך וט"ז שם שאם גבו לדבר מסוים אסור לשנות שכבר זכו בהם המקבלים. לפי זה נראה לי שכל הדין של לשנות היא על הגבאי, ולא על העני, ולכן כל עני שיקבל צדקה לדבר מסוים יכול לעשות מה שירצה, חוץ ממקרה שהעני קיבלו על תנאי, וצ"ע אם זה שייך.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

התנה המקדיש בפירוש שלא ישנו הקדשו ולא יהא כח זזה פשיטא שאסור לשנותו וע"ל סי' רנ"ו סעיף ז':

(ד) יכולים בני העיר לשנותם - אפילו אם קרובי נותני הצדקה צועקים לא משגיחים בהם (ש"ך).

(ה) לצורך בית המדרש - שזה שינוי לעילוי שבית המדרש יותר קדוש מבית הכנסת (ש"ך).

(ו) או תלמוד תורה - והזמנה אינה כלום עד שיתנו אותו אל זה (ש"ך).
(ז) ולא מתלמוד תורה לצורך בית הכנסת - דמעלין בקודש ולא מורידין²⁶¹, אבל בדבר קבוע שגובים לא לצורך דבר מסוים יכול לשנות, אבל כאשר גובים לדבר מסוים לא (ט"ז).

(ג) קמ"ט ישראל שהתנדב נר או מנורה לביהכ"נ אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו יכולים הצבור לשנותה אפי' לדבר הרשות הגה ואפילו אם מוחה המתנדב ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה אין יכולים לשנותו לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יכולים לשנותו ואם היה המתנדב עובר כוכבים אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה²⁶² וכל זמן ששם בעליה חקוק על הכלים שנתן לא נשתקע שם בעליה²⁶³:

(ח) לשנותו - דווקא הצבור ולא הגבאי (ט"ז).
(ט) שם - ואפילו אם לא השתמשו לצורך מצוה, ואין התיר של הזמנה לאו מילתא (ש"ך).

(י) לדבר מצוה יכולים לשנותה - ויש מח' אם המצוה פחותה אם מותר (ש"ך).
(יא) שם - אם א' נדב ספריו לבית המקדש, ולא הגיע לשם מפני חשש גנבה, ונדחקו הציבור לבנות מקוה ורוצים למכור הספרים אסור לשנות א' מפני שלא נשתקע שם בעליו, וגם שלא נתבטל הדבר מצוה שאנשים צריכים את הספרים ות"ת מצוה יותר ממקוה (פ"ת).

(ב) עכו"ם - שסתם גוי צועק שעשו שלא כהוגן ויש חילול השם בדבר, אבל ישראל מקשיב לדברי חכמים, ואפילו אם הישראל ר"ל צועק מ"מ אין בזה חילול השם (ט"ז, ש"ך).

(ד) עובר כוכבים שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת מקבלים ממנו והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותה ואם לא אמר כן טעון גניזה (ועיי' לעיל סי' רנ"ד):

(א) טעון גניזה - שמא חשב לשם ע"ז או לשם קרבן (ט"ז).
(ה) קמ"ט מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה חייב ליתן אותם לצדקה: הגה קמ"ב מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו ומת שאין לידע כוונתו נקראו היוצאים מוחזקים וההקדש שצא להוליא מהם עליו הראיה וכל זמן שאינו מציא ראיה הנכסים בחזקת היוצאים (ועיי' בח"ה סי' ר"ן סעי' ג'):

(י) בלשון שמסופקים - במת מאחר שנדר בלשון ספק, ואם היה קיים היה מפרשו, אז הולכים לקולא, אבל בספק שאין דרך להכריעו זה לחומרא (ט"ז), וי"א שכל ספק צדקה הוה ספק ממון ולקולא (ש"ך), וי"א שיש לחלק בין ספק ממון ולספק איסור, ולחומרא (פ"ת)²⁶⁴.

²⁶¹ וזה דין על הציבור שאפילו אם כולם מסכימים לא יכולים לשנות.
²⁶² עי' רמב"ם (מתנות עניים פ"ח ה"ז) במה דברים אמורים בשהיה המתנדב ישראל אבל אם היה עכו"ם אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה עד שישתקע שם בעליה מעליה שמא יאמר העכו"ם הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרוהו לעצמן.
²⁶³ עי' לעיל רמט סעיף יג. ועי' אג"מ או"ח ח"ג סי' כו, שאפשר להעביר את השם מהחפץ לפלאק על הקיר כל זמן שזה במקום מפורסם, ואם רוצים לחדש את הכלי, הנדיב יכול להוסיף כסף או לצרף לאחר שהשני גם יהיה כתוב עליו.
²⁶⁴ צ"ע אם הפ"ת בשם החת"ס הוא בעצם הט"ז.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ו) ק"ג אין לקהל לתבוע מסים וארנוניות ממעות צדקה²⁶⁵: הגה ק"ג מי שמלא כ"ס מלא מעות בתיבתו וכחוב עליו לזקק סמכי' אכתיבה והרי הן לזקקה²⁶⁶, ק"ג וכן אם אמר אחד לבניו מעות אלו לזקקה הם אם נראה להם שעשה זה כמוסר דבריו (בלשון אוואה דבריו) קיימים ואם עשה זה שלא יקחו כלום או שלא יחזיקו אותו לעשיר אין בדבריו כלום (סס) וכן אם אמרו בחלום אלו המעות שהטמין אביך של צדקה הם אינו כלום דדברי חלומות לא מעלין ולא הגבאי עם הצדקה או הממונה עליה) אבל אם אמר להם כן אחר אם הם במקום שהיה יכול ליטול אלו המעות ליתנם לצדקה נאמן במגו שהיה נותנם לצדקה ואם לאו אינו נאמן ק"ג השתמש בתיבה מעות הקדש וחולין זה אחר זה ומלא אחר כך מעות אזלינן בתר בתרא ואם השתמש צבת אחת בשתייהן אזלינן בתר רובא ואם מלאן בגומא דאיכא למימר שהיו מונחים ק"ס זמן ארוך ולא ראה אפילו בזה אחר זה אזלינן בתר רובא²⁶⁷:

(ט) סמכינן אכתיבה – היינו כאשר ידוע שיש כ"ס של צדקה, אבל אם אין ידוע כלל לא מוציאים ממוחזק (פ"ת).

(ט) בתיבה – אם שלח שליח להביא כסף מקופה של צדקה, ועירבב השליח הצדקה עם כספו הפרטי, אז המשלח נחשב כפושע, וחייב לברר כמה רגיל בחודש זה לכמה שנים באותו חודש, ולשלם ההכי גבוה, אפילו שהשליח פשע, ולא רוצה לשלם (פ"ת).

(ט) בחלום – אפילו אם רקידע על המעות מחמת החלום, עכ"ז אינו מחייב כלל (ש"ך).

²⁶⁵ היינו רווח שיש לצדקות (ערוה"ש).

²⁶⁶ עי' שו"ע אורח חיים (קנג יט) יש מי שאומר שאם נמצא אחר מיתת אדם כתב כתוב שהקדיש כלים ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל אפ"ה הוי הקדש:
²⁶⁷ וי"א שבכל אופן ספק מעות צדקה לחמורא וצריך לתתם לצדקה (נתיבות המשפט סי' כה דיני תפיסה סק"ב).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

סימן רס – ובו סעיף אחד.

(א) ק"מ מצות עשה לאב למול את בנו, ק"מ וגדולה מצוה זו משאר מצות עשה.
(כ) לאב למול את בנו – בענין חיוב האב למול בעצמו, ע"י לקמן סי' רסד סעיף א
בביאור הדעה הערה 303.

סימן רסא – ובו סעיף אחד.

(א) ק"מ אם לא מל האב את בנו²⁶⁸, חייבים ב"ד למולו²⁶⁹. ואם לא מלוהו ב"ד, חייב הוא, כשיגדיל, למול את עצמו. ואם לא מל, חייב ברת. הגה: ק"מ וכלל יוס עוצרים צעונקין חלו. ק"מ ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו²⁷⁰, אלא אם כן עבר האב ולא מלו בית דין מלין אותו בעל כרחו. ק"מ ואין האשה חייבת למול את בנה. ק"מ האב שאינו יודע למול, ויש כאן מוהל שאינו רואה למול בחנם, רק בשכר, יש לז"ל לגעור במוהל זה, כי אין זה דרכן של זרע אברהם, ואלכזה מוהלים מהדרין שיתנו להם למול²⁷¹. ואם עומד במרדו, ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו, הוי כמי שאין לו אב שב"ד חייבים למולו, ולכן ז"ל היו כופין אותו, מאחר שאין אחר שימול.

(כ) ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו – ואם עבר ומלו שלא מדעתו, אם האב מוהל, חייב לשלם לו עשרה זהובים (ש"ך). אמנם אם האב נתן המצוה לאחר וקדם אחר ועשאה, פטור (בפ"ת). ומי שרצה למול בנו בשבת, ובא אחר ומלו, פטור, שיכול לומר קים לי כדעות שאין אב מל בנו בשבת משום שמכוון לתיקון מנא, אמנם לדידן אין נפקא מינה בכל זה, שמבואר בחו"מ (סי' שפב) שבזמננו אין גובים קנסות במקום שאין חסרון כיס, ואם תפס, אין מוציאים ממנו, ואם כן, אם תפס, אף בשבת אין מוציאים ממנו (בפ"ת)²⁷².

(ב) כופין אותו – ורשאים להטעותו ולהבטיח לו שכר ולא לתת לו (בפ"ת).

סימן רסב – זמן מילה לבריא, לחולה, ולאנדרוגינוס, ובו ז' סעיפים.

(א) אין מלין עד ת"פ שתנ"ן החמה ביום השמיני ללידתו. (ק"מ ומשעלה עמוד השחר י"א)²⁷³.
וכל היום כשר למילה, אלא ק"מ שזריזין מקדימים למצות²⁷⁴ ומלין מיד בבקר²⁷⁵.

²⁶⁸ יתום מאב, מצוה על היורשים למולו או לדאוג לכך (מגדל עז ליעב"ץ נחל ג אות יח),
ואם אבי האב חי, החיוב עליו, משום שבני בנים כבנים (שו"ת רע"א ח"א סי' מב).
²⁶⁹ וכל מי שרואה את הילד הערל ולא מלו, הרי זה עובר על מצות עשה עד שימול אותו
כאילו הוא בנו (רמב"ם פיה"מ שבת פ"ט מ"ו).

²⁷⁰ ואם האב בדרך, ימתינו לו אף אם אינו מוהל כדי שיעמוד שם למנות המוהל לשליח
ויברך להכניסו עד זמן שיהיה שהות ביום למול ברווח (אות שלום רסה סקט"ז), וי"א שאם
האב בדרך ויתכן שיבא תוך כמה שעות, אף שהעולם נוהגים להמתין לו אפילו עד חצות
היום, לדינא אין נראה כן, ולא ימתינו עליו כלל דשיהוי מצוה לא משהינן (ערוך השולחן אות
ה).

²⁷¹ וי"א שאם צריך למעשה ידיו, ואם יתעסק במלאכתו לא יוכל למול, מותר לו (ראה
הגהת ראב"ד שבועות פ"ו ה"ט, ובט"ז י"ד סי' רכא סקמ"ב), וי"א שבכל גוונא אין איסור
בדבר דמאי שנא משכר תקיעות, ופעמים שהמוהל מבטל רוב היום ולוקח שכר בטלה או
לוקח שכר חכמתו (זוכר הברית סי' ב סעיף כה) ועל כן אם ידו של האב משגת ליתן לפי
ערכו, גוערים באב, וכשהמוהל רוצה יותר ממה שיד האב משגת, גוערים במוהל, ואם האב
יודע למול ואינו רוצה, גוערים בו שיתן אפילו יותר ממה שידו משגת (כורת הברית סי' רסא
נחל ברית סק"י).

²⁷² ויש אומרים שבמילה, אף אם תפס, מוציאים מידו, משום שענה אמן, וגדול העונה
אמן יותר מן המברך (ברכות נג ע"ב) ואם שמע ולא ענה, איהו דאפסיד אנפשיה (טור י"ד סי'
כח) ויש אומרים שעניית האמן אינה פוטרת מלשלם לאבי הבן משום שהיא מצוה מיוחדת לו
יותר מלשאר כל אדם (סמ"ע חו"מ סי' שפב סק"ז).

²⁷³ ובמקום צורך גדול, יש אומרים שמותר למול מעלות השחר (פרישה בשם מהרש"ל),
ויש אומרים שאסור (ערוך השולחן אותיות ו-ז).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ואפילו מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום²⁷⁶. הגה: קס"עכז ומל כלילה, לריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. מלו תוך ח' וזיוס, ילא. ועיין לקמן סימן רס"ז.

(א) וכל היום כשר למילה – ואם נאנסו או נתעצלו ביום השמיני עד בין השמשות, עדיף למול בין השמשות שהוא ספק שמיני ספק תשיעי מלמולו שלא בזמנו בוודאי יום (בפ"ת).

(ב) שזריזין מקדימים למצות – תינוק שלא נימול בזמנו וחזר לבריאותו, אסור לעכב מילתו לערב פסח כדי שיאכלו בכורים בסעודה, שעובר על דין זריזין, ועוד שיש לחוש שמא ימות הילד ותידחה המצוה, ועוד שאין היתר לשהות מילה שלב"ז לערב שבת, שיש לחוש שיבוא לידי חילול שבת, ועוד שאין היתר לבכורים לאכול בער"פ בסעודת מילה שלב"ז, ועל כן באופן כזה יש לאסור אף אם לא מלוהו והגיע ערב פסח שלא למולו, שזה עצת חטאים, ויש לגזור שלא יארע כן פעם אחרת (בפ"ת).

(ג) מיד בבוקר – יש למחות בחזנים שמאריכים בשבת וביו"ט כשיש מילה בבית הכנסת עד אחר חצות ומבטלים מצות זריזין (בפ"ת).

(ד) מילה שלא בזמנה – כגון חולה ושאר דברים שיבוארו לקמן (ש"ך).

(ה) צריך לחזור ולהטיף – י"א שהוא חומרא בעלמא ועל כן בשבת לא יעשה כן (ט"ז) וי"א שמעיקר הדין לא יצא וצריך לחזור ולהטיף דם ברית ומכל מקום אינו דוחה שבת (ש"ך ובאר היטב).

(ו) תוך ח' וביום יצא – אמנם אין לחלק בין זה למל כלילה, שכן לא עדיף מל תוך ח' ממל כלילה²⁷⁷ (ט"ז), ובמל כלילה חוזר להטיף דם ברית אפילו בשבת (ש"ך).

(ב) קס"חולה אין מלין אותו עד שיבריא, וממתנינים לו²⁷⁸ מעת שנתרפא מחליו שבעה ימים מעת לעת²⁷⁹, ואז מלין אותו²⁸⁰. ק"במה דברים אמורים, שחלצתו המה וכיוצא בו,

²⁷⁴ יש אומרים שקודם הברית אסור לאב לאכול (הגהות נחלת צבי י"ד סי' רסב א) ויש שמתירים (מילה שלמה פ"ד סעיף טז בשם הגר"פ שיינברג), וטעימה בעלמא מותר (אוצר הברית ח"א פ"ג סי' ח). ונוהגים שהאב נמנע מעשיית מלאכה קודם הברית (נחלת צבי שם).

²⁷⁵ אבל אין מלין קודם התפילה, משום שהיא תדירה ואף יש בה הרבה מצוות, אך אם הקהל התפללו ורק בעלי הברית לא התפללו מאיזו סיבה, ימולו קודם. מילה קודמת למת מצוה. מילה שלא בזמנה שנדחתה עד ליום הפדיון הבן, ימולו קודם, א"כ הגיע זמן הפדיון קודם שיכולים למולו. מילה קודמת לכל המצוות. יש לצווח על מנהג זמנינו שמאחרין המילה כמה שעות ביום מפני שטותים שלא באו כל הקרואים וכדומה וכו' ויש מקומות שמאחרין עד אחר חצות היום והוא עוון פלילי (ערוך השלחן אותיות ח-ט). ואף אם לא בא אחד מן המכובדים, אין לאחר זמן הברית, אלא להעמיד אחר במקומו שלא להחמיץ המצוה (מגדל עז ליעב"ץ נחל ט יאור ד אות ט), ויש שלימדו זכות על המאחרים לצורך מוהל גדול וקדוש (אגרות סופרים ר' שמעון סופר מכתב כג). אין לאחר המילה עד אחר חצות בשביל שיהיה מנין בשעת הסעודה (שו"ת מהר"ם שיק י"ד שפ). בראש השנה מלין קודם התקיעות (או"ח סי' תקפד סעיף ד). בפורים מלין קודם קריאת המגילה (רמ"א או"ח סי' תרצד סעיף ד) וי"א אחר קריאת המגילה (במשנ"ב שם, ובסי' תרפז סק"ט הביא מנהג העולם כרמ"א). בתשעה באב מלין אחר שגומרים הקינות, ויש ממתנינים מלמול עד אחר חצות (שו"ע או"ח סי' תקנט סעיף ז, ורמ"א שם כסברא ראשונה).

²⁷⁶ ואפילו התחיל מבעוד יום ולא הספיק לגמור עד שחשיכה, צריך להפסיק (שו"ת רע"א קמא סי' קעד) ואף הפריעה צריך שתהיה דווקא ביום (מאירי שבת קלג ע"ב) וכן תיקון המילה במקום שצריך ברכה, אפילו מדרבנן, צריך דווקא ביום (זוכר הברית סי' טו סעיף יט). ואם מל ביום ופרע כלילה, אין צריך להטיף דם ברית (שו"ת מהר"ם שיק י"ד סי' רמ).

²⁷⁷ ואם כן צריך הטפת דם ברית.
²⁷⁸ באופן שההורים צריכים להתייעץ עם מומחה לדעת אם כבר הבריא, אין חיוב לבדקו כל יום, אלא רק כשנראה שכבר הבריא, אך מזמן זה, יש לברר יום אחר יום ולא לחוש לטירחה, שהרי ברית שלא בזמנה חמורה יותר מברית בזמנה, ומחויבים בזה פעם ביום (מילה שלמה פ"ב סי' א תשובה ו בשם הגר"ש אלישיב).

²⁷⁹ ואף אם חלה מעט ביום לידתו ונתרפא בו ביום, לא ימולו ביום השמיני עד שיעברו ז' ימים מעת לעת, ובשבת אף עובר בחילול שבת אם ימול קודם הזמן (שו"ת בנין ציון סי' פז).

²⁸⁰ כחוש [חלש], כגון שמשקלו נמוך, אין מלין אותו עד שיבריא, אמנם י"א שא"צ המתנת ז' ימים (אות שלום סק"ו, שו"ת אגרות משה י"ד ח"ב סי' קכא), וי"א שצריך להמתין ז' ימים (שו"ת מהר"א סי' רנד), וי"א שיש להמתין עד ל' יום (כורת הברית סי' רסב נחל ברית סק"ח,

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

שהוא חולי שבבל הגוף²⁸¹, אבל אם חלה באחד מאיבריו, כגון שכאבו לו עיניו כאב מועט וכיוצא בזה, ממתינים לו עד שיבריא, ולאחר שיבריא, מלין אותו מיד²⁸².
(ק"ב אצל כאבו לו עיניו כאב גדול, הוי כחולי שצכל הגוף).

(י) חולה – והיינו בכל שהוא מצטער, בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר (ש"ך).
(ה) עד שיבריא – ואין מלים אותו ביום חמישי ושישי, שתוך שלושה ימים למילה גורם צער בשבת (ט"ז), וי"א שביום שישי מלין (רע"א), וי"א שאף מילה שלא בזמנה מלין לעולם בין בחמישי ובין בשישי (ש"ך לקמן סי' רסו ס"ק יח²⁸³).
(ט) כאב גדול – היינו כמו שנתבאר באו"ח (סי' שכח סעיף ט) לגבי חילול שבת על חושש בעיניו שהוא באופן שיש בו ציר או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב או שהיה בו ריר ותחילת חולי (ש"ך).

(ג) אנדרונינוס ומי שיש לו שתי ערלות ויוצא דופן, נימולים לשמונה.
(י) אנדרונינוס – וכן טומטום שנקרע ונמצא זכר, מונים שמונה ימים מיום הלידה, אך אין חיוב לקרוע ולמולו (רע"א).

(א) שתי ערלות – י"א שני עורות זה על זה ויש אומרים שני גידים (ט"ז וש"ך).
(ד) ק"ב נולד בין השמשות, מונים לו מהלילה ונימול לתישעי, שהוא ספק שמיני. ק"ב ואם הוציא ראשו²⁸⁴ חוץ לפרוזדור מבעוד יום, או ששמעו אותו בוכה, אפילו נולד אחר כמה ימים, מונה לו ח' ימים מיום שיצא ראשו או מיום ששמעו אותו בוכה. הגה: ק"ב וי"א דוקא צסתס, אצל אס אמו אומרת להתינוק היה מונח בצטנה כמו צשאר פעמים, ולא היה לה חצלי לידה כלל, אף על פי ששמעו בוכה, מונין לו מיום הלידה, דלע"ג ללא שכיח שיצכה ללא הולאת הראש חוץ לפרוזדור, מ"מ האם נאמנת לומר שהיה מונח כמו צשאר פעמים וצכה.

(ב) או ששמעו אותו בוכה – וכן עושה שום מעשה בפיו, שלעולם כשהוא במעי אמו, פיו סתום (רע"א).

(ה) ק"ב אם נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאוד, יש לסמוך על הכוכבים לספק למול למחרת, כיון שלא היה לא שבת ולא יום טוב, ואף על פי שהיה הרקיע מזהיר בעין אורה של יום.

(ג) כוכבים קטנים מאוד – דוקא קטנים אין לסמוך עליהם למול בשבת, אבל כוכבים בינונים כמו בסעיף ו', יש לסמוך עליהם למול אפילו בשבת (ש"ך). @רע"א?@
(ו) ק"ב אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה, אפילו הוא למחר שבת. אבל אם שהו אחר כך, אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש, אין להם אלא מה שעניניהם רואות ויהא נימול לשמונה, אפילו אם יארע בשבת.

(ז) ק"ב אין דבר זה תלוי בתפלה, אם התפללו מבעוד יום, לא להקל ולא להחמיר.

סימן רסג – ילד שהוא אדום או ירוק, ומי שבניו מתים מחמת מילה, ובו ה' סעיפים.

וראה מילה שלמה פי"ב סי' א תשובה א). תינוק שיצא מאינקובטור, צריך המתנת ז' ימים משעה שיצא (שו"ת אגרות משה שם). תינוק שנולד עם רגלים עקומות וצריך חבישה בימים הראשונות כדי ליישר רגליו, באופן שלאחר זמן לא תועיל חבישה, מותר לדחות המילה (אבני נזר יו"ד סי' שכא).

²⁸¹ בדברים המפורשים בחז"ל שלא למול, כשרופאים אומרים שאפשר למולו, אין לסמוך עליהם להקל אלא להחמיר (כורת הברית סי' רסה נחל ברית סק"ח, וראה פמ"ג או"ח סי' שכח מש"ז סק"ב שבדבר שמבואר בגמ' שהוא סכנה אין שומעים לרופאים ששקר הם אומרים ולא אמרינן נשתנה הזמן).

²⁸² וכל דבר שאינו בגופו של תינוק, כגון שרוצה לצאת לדרך, אין משהין את המילה בשבילו (בית יוסף).

²⁸³ וכן פסק המשנה ברורה (סי' שלא סק"ג).

²⁸⁴ היינו רוב פדחתו, ואם יצא הפוך דרך רגליו, עד שיצא רובו (טור וב"י לעיל סי' קצד).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) קטן שהיה ירוק²⁸⁵, סימן שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו כמראה שאר הקטנים. וכן אם נמצא אדום²⁸⁶, סימן שלא נבלע דמו באבריו, אלא בין עור לבשר, ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו²⁸⁷. קיצריך לזוהר מאד באלו הדברים²⁸⁸, שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי, דסכנת נפשות דוחה את הכל, שאפשר לו למול לאחר זמן וא"א להחזיר נפש אחת מישראל לעולם²⁸⁹.

(י) קטן שהוא וכו' - תינוק שלא קשרו את טבורו כראוי ויצא ממנו דם רב, אין למולו עד שיתחזק ויבוא לו דם אחר (בפ"ת).

(ב) פאיאשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה כחו, ומלה גם השני ומת מחמת מילה, הרי הוחזקה שבניה מתים מחמת מילה, ל"ש מבעל אחד או משנים, ולא תמול השלישי אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כחו, ק"והוא הדין אם איש אחד מל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה, לא ימול השלישי, בין שהיו לו מאשה אחת בין משתים. ק"ויש חולקין וסזכר לכו ללא שייך צאיס רק צאקה, ונכאה דספק נפשות להקל).

(ט) שמלה בנה - כלומר שנתנה למול את בנה (ש"ך).

(י) ומת מחמת מילה - כל שלא הבריא אחר המילה ומת, נקרא מחמת מילה (בפ"ת).

(י) שהכשילה כחו - היינו המילה הכשילה כחו ולא האשה (ש"ך).

(י) ולא תמול השלישי - לאו דוקא שלישי אלא הוא הדין רביעי וחמישי (בפ"ת), ואם מלה השלישי וחי, אפשר שהתבטלה החזקה הראשונה ומכאן ולהבא תמול

(רע"א). יש לדון אם חולק על פ"ת? @

(י) עד שיגדל ויתחזק כחו - היינו שרואים בו שהוא בריא וחזק כשאר בני גילו ומראה

פניו צהובות ולא ירוקות²⁹⁰, וטוב להשגיח שיהיה ביום עם אויר זך (בפ"ת).

(י) רק באשה - לפי שהדם בא מן האשה (ט"ז).

(כ) וספק נפשות להקל - ואיש ואשה שמתו שני בניהם מחמת מילה ואח"כ התגרשו ונישאו לאחרים ונולדו להם בנים, יש להחמיר בפיקוח נפש ולא ימולו בניהם

(בפ"ת). יש לדון אם מתכוון גם לאיש, לכאן כן @

(ג) ק"והוא הדין אם אשה מלה בנה ומת מחמת מילה וגם אחותה מלה בנה ומת מחמת מילה, שאר האחיות לא ימולו בניהן אלא ימתינו עד שיגדלו ויתחזק כחם.

(כ) שאר האחיות - לא שנא מן האב או מן האם (בפ"ת).

(ד) ק"פנה נולד כשהוא מהול²⁹¹, צריך להטיף ממנו דם²⁹² ברית²⁹³. ומיהו בנחת. וצריכה מילתא למברקה יפה יפה בידים ובמראית עינים, ולא בפרזלא, דלא לעייק ליה,

²⁸⁵ ואפשר למול עד רמה של 12 מ"ג בלירובין ועד בכלל, וביותר מזה אין למול, ובדבר כזה המפורש בחז"ל אין מתחשבים ברופאים (מילה שלמה פ"ב סי' א תשובה ב בשם הגר"ש אלישיב, עיי"ש בהערה) ובצהוב הרבה, לדעת הגר"ש אלישיב, אם הגיע ל-18 מ"ג, צריך המתנת ז' ימים, ולדעת הגר"ש אויערבך, תלוי תמיד בדעת הרופאים, שאם נחשב בריא, אין לדוננו כחולה (שם תשובה ג, ועיי"ש בהערות).

²⁸⁶ ועפ"י רוב התינוקות אדומים כמה ימים אחר שנולדו ואינם בכלל אדום, ודווקא אדום כמבואר בלשון הרמב"ם (פ"א ה"ז) "אדום ביותר כמי שצבעו אותו" (זוכר הברית סי' י סעיף כט).

²⁸⁷ תינוק חולה המופיליה שיש סכנה של דם מרובה או שמתו אחיו מחמת מילה, ועפ"י הרפואה לא שייך להמתין שיתחזק כחו, מותר ומצוה למול ע"י קרני לייזר שממסמסים את עור הערלה והפריעה (שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' ריב), וי"א שאין מן הראוי לשנות מצורת המילה ע"י חיתוך ואף להיכנס לסכנה, ועל כן לא ימולו כן, אבל אם גדל הילד ורוצה למול עצמו למרות הסכנה, תלוי הדבר במח' הפוסקים אם מותר למסור נפשו למצוה, ועכ"פ יעט בסכנה ככל האפשר (שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' פט).

²⁸⁸ והעיקר הוא עפ"י טביעות עין של המוהל המומחה, שאם למראית עינו התינוק צהוב הרבה, חלילה למולו ודלא כהרבה מוהלים שאין עושים כן (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רטו).

²⁸⁹ המוהל צריך לחקור אם הילד בריא, ויש להזהיר את המילדת שאם תראה מיחוש בילד, תודיע (קצור שולחן ערוך סי' קסג סעיף ג).

²⁹⁰ ואין הכונה עד שיהיה גדול בן י"ג שנים ויום אחד, דמה תלוי זה בזה, אלא עד שיגדל מעט בשנים ויתחזק כחו לפי עיני הבקאים, ואין שיעור לדבר זה (ערוך השולחן אות ז).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ורואים ונזהרים היאך מלין אותו. וממתנינים לו הרבה ואין חוששין ליום שמיני, שלא יביאוהו לידי סכנה.

(כ) צריך להטיף וכו' – ואין מברכים על המילה א"כ נראית ערלה כבושה שנדבקה בבשר, שאז מברכים על הטפת דם ברית, ואם היא בוודאי ערלה כבושה, אף דוחה שבת (ש"ך).

(כד) למיבדקה יפה – שמא הערלה כבושה, היינו שהעור נדבק מאוד בבשר (ט"ז).

(כה) ולא בפרזלא – היינו הבדיקה תיעשה בידיים ולא בברזל (ט"ז וש"ך).

(ה) קפ"תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן שמונה, מלין אותו על קברו²⁹⁴ בצור או בקנה²⁹⁵ ואין מברכין על המילה. אבל משימים לו שם, לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים. הגה: קפ"ואין עושין כן אפילו זי"ט שני של גלויות, לאסור לקבור זיוס טוב הנפלים, לאפילו לטלטלו אסור²⁹⁶. קפ"ואסור למוט עובד כוכבים שלא לקס גרות, אפילו בחול.

(כז) קודם שיגיע להיות בן שמונה – היינו קודם שנימול, והוא הדין אם כבר הגיע לבן שמונה אלא שלא נימול מאיזו סיבה (ש"ך).

(כח) על קברו – ואם שכחו וקברוהו, פותחים קברו כדי למולו (רע"א) וי"א שאסור (בפ"ת). אם ארע שמתה גם היולדת וקברו את הנפל עמה ושכחו למולו, אין פותחים את הקבר, אבל קוראים לו שם (בפ"ת).

(כט) ואסור למול עובד כוכבים – כיון שאברהם עומד ומבחיך מי נימול ואינו מניחו לגיהנם, והמל גוי מבטל סימן המילה מישראל (ט"ז) וי"א שמדובר במילה לשם רפואה ואסור לרפאות גויים בחינם, אבל מצד מילה או באופן שנותן שכר וכדו', מותר (ש"ך).

סימן רסד – מי ראוי למול, ובמה מלין, וכיצד מלין, וכו' סעיפים.

(א) ק"הכל כשרים למול²⁹⁷, אפילו עבד אשה וקטן וערל ישראל ק"שמתו אחיו מחמת מילה. ק"בואם יש ישראל גדול שיודע למול, הוא קודם לכולם. (ק"גוי"א לאשה לא תמול,

²⁹¹ סיכום הדברים להלכה: נולד מהול לגמרי והיינו כשהעטרה מגולה אפילו כשהגיד רך, א"צ למולו בחיתוך ויש לבדקו אם אין בו 'ערלה כבושה', ואם נמצא שאין בו ערלה כבושה, יש להטיף דם ברית, אך לא בשבת, ואין מברכים 'על המילה' ושאר ברכות, ואם נמצא שיש ערלה כבושה, צריך להטיף דם ברית, ויברך 'על המילה'. נולד מהול במקצת, אם רק ראש העטרה מגולה וחוט הסובב מכוסה ברוב היקפו אף כשהגיד בקישוי, דינו כערל גמור ומילתו דוחה שבת, ואף אם העטרה מגולה רק בקישוי, הכרעת המשנה ברורה (או"ח סי' שלא ס"ק טו) שיש למולו ואפילו בשבת, ואם יש על העטרה ציצין שיש ספק או מחלוקת הפוסקים אם נחשבים ציצין, הרי זה ספק נולד מהול, ויש למולו אבל לא בשבת ולא בברכה, ובמילה זו יוצאים ידי חובת הטפת דם ברית (מילה שלמה פ"ב סעיפים כח-כט).

²⁹² ודי בטיפה אחת (אות שלום סק"ה), וי"א שאין צריך הוצאת דם ממש ודי בכך שנצרר דם כל שהוא כדרך שרט בעור דק שבדק (חזון איש שבת סי' סב אות כז, יו"ד סי' קנד אות ג).

²⁹³ דעת רוב הפוסקים ומנהג העולם להטיף דם ברית בעוד הגיד שלמטה מהעטרה, והיינו בצד הסמוך לגוף, ודעת החזון איש (שם) שיש להטיף דם ברית מהעטרה עצמה, ולענין מעשה, בנולד מהול, ודאי יכול להטיף מהעטרה עצמה, אך לענין שאר המחוייבים בהטפת דם ברית (כגון גוי מהול המתגייר או הנימול בפסלות) ראוי להחמיר ולהטיף בב' המקומות, וי"א שיבקש מחילה מהנימול (אוצר הברית ח"ג שער ג פרק ו סי' ג סעיף ד).

²⁹⁴ ואין מלין אותו בלילה, ואין פורעים (זוכר הברית סי' יא סעיף כט), וי"א שיתן הערלה בידו ויקברנו כך (כללי המילה לר"י הגוזר עמ' 92).

²⁹⁵ וי"א בזכוית (זוכר הברית סי' יט סעיף כט).

²⁹⁶ וי"א שביום טוב מלינים אותו במרתף כדי להסיר ערלתו, אבל ביו"ט שני קוברים אותו ומסירים ערלתו, ודוקא אם הוא לאחר ל' יום (זוכר הברית שם סעיף ל), וי"א שמוטב למולו ע"י גוי מלהלינו עד לאחר יו"ט (שו"ת חתם סופר או"ח סי' קמד).

²⁹⁷ סדר קדימות המעלות לראויים למול: אב, אבי אביו, בנו הגדול, בית דין, יורש, אפוטרופוס, מי שכבר מל בניו ונדר לו גם זה, בעל מעשים טובים, תלמיד חכם, רגיל למול בניו, כהן, ישראל טהור, בעל קרי (עם הארץ, ממזר, גר וסריס – אין ממנים אותם למוהל קבוע), ערל שמתו אחיו מחמת מילה, בעל מום, עבד מהול, אילם השומע, טומטום,

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

וכן נוהגין להדר אחר איש). אבל עובד כוכבים, אפילו הוא מהול, לא ימול כלל. קצ"ה ואם מל אין צריך לחזור ולמול פעם שנית. הגה: קצ"ה וי"א לחייבים לחזור ולהטוף ממנו דם זרית. וכן עיקר. קצ"ה מומר לכל התורה כולה²⁹⁸, או שהוא מומר לערלות, דינו כעובד כוכבים. קצ"ה תינוק שהורכרו למולו תוך ח', מפני הסכנה, אין חילוק בין ישראל לעובד כוכבים, לכל תוך ח' לא מיקרי מילה. מיהו אם נשארנו ליציץ המעכבין המילה, או שמל ולא פרע, יגמור הישראל המילה לח' או לאחר שיתרפא. קצ"ה וי"א לדם²⁹⁹ לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל זרית היותר טוב ולדיק³⁰⁰. ו"אס נתנו לאחד, אסור לחזור בו. מיהו אם חזר בו, הוי חזרה. ו"ואין מועיל זזה קבול קנין. ו"אבל אם נשבע לו, כופין אותו שיקיים. ו"ואס נתנו לאחד³⁰¹ ולא היה בעיר, ואז היה סבור שלא יהיה סם בזמן המילה ושלח אחר אחר וכתוך כך זא הראשון, ימהלנו הראשון, דולאי לא חזר מן הראשון. ו"אשה אינה יכולה ליתן לאחר למול³⁰², דהרי אינה שייכה במלות למול את בנה³⁰³.

אנדרוגינוס, קטן אחר שש שנה, אשה, עבד שאינו מהול, חרש שאינו שומע ואינו מדבר, קטן פחות מבן שש, ובכולם הבקי יותר קודם, חוץ מאב שקודם לבקי יותר, וחוץ מאשה והמנויים אחריה שישראל גדול קודם אף שהם בקיאים יותר. בן פ' שאין ידיו מרתתין כשר למול אף שיש אחר. בן י"ח עדיף מקודם י"ח. כשאין בית דין ויודע למול, א"צ לנסוע ליטול רשות בית דין. פעם ראשונה אין למול בלא בקי עומד על גביו (זוכר הברית סי' ט סעיף יח). יש אומרים ששוחט לא יהיה מוהל כי פעם ארע ששוחט מל וטעה ובירך על השחיטה ומת התינוק (עיקרי הד"ט) אבל כתבו אחרונים שאין לחוש לזה כלל (זוכר הברית שם סעיף כ).

²⁹⁸ ומוסר כגון שמסר ממון ישראל אפי' פרוטה אחת או גופו הן במעשה והן בדיבור ביד עכו"ם, ואפיקורס שאינו מאמין בתורה שבע"פ ואפילו אחד מדברי חז"ל, דינם כמומר (דרך פקודין מצוה ב, חלק הדיבור אות יט, וצ"ח לרמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח שמנה ענייני אפיקורס), ועל כן יש להיזהר לא לתת למול לרופאים שבזמנינו שלמדו חכמת ההשכלה והמינות (אות שלום סק"ד).

²⁹⁹ אם האב מוחה בבנו להיות מוהל או סנדק אצל פלוני, א"צ לשמוע לו, דכבוד שמים קודם לכבוד אביו (ערוך השלחן אות יג).

³⁰⁰ כלומר טוב בדברים שבין אדם לחברו, וצדיק בדברים שבין אדם למקום (זוכר הברית סי' ט סעיף ז), וצריך לחפש אחר יהודי טוב לעשותו בעל ברית, כדי שיבא אליהו ז"ל וישב על הקטידרא אצלו בשעת המילה וכו', וצריך נמי לחפש אחר המוהל יהודי טוב כדאמרין במדרש חזית, המול ימול יבא טהור ויטפל עם הטהור וכו' (אור זרוע ח"ב סי' קז). כתב מהר"ל, כשהיה סנדק היה טובל עצמו להיות נקי להכניס הילד בנקיות לברית עכ"ל, וחומר א בעלמא הוא ואין נוהגין כן (דרכי משה רסה אות יא), אמנם י"א שאם אינו טהור, טוב וישר לטבול, ורבים נוהגים שבכל אופן טובלים סמוך למצוה ככל האפשר וכן ראוי לנהוג (ברכי יוסף רסה אות יח).

³⁰¹ שני מוהלים שהתכבדו למול, אחד לחתוך ואחד לפרוע, יכול לומר אחד לחברו, נטיל גורל בינינו או אני אזכה בכל המצוה או אתה, ואין זה ביזוי מצוה, שאף שיתכן שיפסיד חצי מצוה, אך יכול לומר שרוצה את כל המצוה (בפ"ת).

³⁰² היינו אם האב כיבד לאחד והאם כיבדה לאחר, אין כיבודה כלום (ערוך השלחן אות יג).

³⁰³ מדברי הרמ"א מבואר שבמילה מועילה שליחות וצריך מינוי שליחות, אמנם יש אומרים שלא ניתן למנות שליח למצות מילה, ועל כן אב שיודע למול ונותן לאחר למול, מבטל מצות עשה (ש"ך חו"מ סי' שפב סק"ד וקצוה"ח סק"ד) אבל המציצה שהוא משום רפואה יכול לכבד לאחר (קצות החושן שם, ועי' שו"ת ארץ צבי סי' סג שאדרבה המציצה דבר קל ויעשנה האב), ויש אומרים שמועיל אפילו בלי שליחות, כי מצות האב לדאוג שיהא בנו נימול (מהר"ח אר"ז סי' יא) והגר"ש אלישיב פסק שלהלכה אין לחוש לדעות שאין מועילה שליחות ויכול למנות מוהל שליח למול את בנו, אלא שיש הידור למול בעצמו אם יכול ואפילו יעשה רק את החיתוך, ובלבד שלא ייגרם לתינוק צער רב יותר מאשר אם ימול מומחה, אמנם דעת הגר"ז מבריסק שאין מצוה לאב אם עושה רק את החיתוך (מילה שלמה פ"ב סעיפים כ-כג). כשמזמין מוהל, יאמר לו בפירוש שהוא ממנה אותו שליח גמור באופן שיהא שלוחו של אדם כמותו ויהא חשוב כאילו מקיים המצוה המוטלת עליו (פלא יועץ, ערך 'מילה') ויש שנהגו שאבי הבן נותן את הסכין לאב ובזה עושה שליח (תוכחת חיים פר' לך בשים שלחן גבוה), ודעת הגר"ש אלישיב שאין צריך למנות בפה בשעת הברית, ואין צריך למסור את הסכין למוהל (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובות ב-ג).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) וערל ישראל וכו' – והוא קטן שאין יכול למול עצמו, אבל אם יכול למול עכשיו, אף שבקטנותו לא היה אפשר, ודאי לא ימול אחרים (ט"ז), וכ"ש מתכוון להפר ברית (ש"ך). וי"א שכל שאינו להכעיס, כשר למול (רע"א).

(ב) הוא קודם לכולם – ואפילו התחילו למול בעוד שלא היה גדול, ובא גדול, מחוייבים להפסיק באמצע החיתוך ויגמור הגדול (בפ"ת).

(ג) אבל עובד כוכבים – ובני קטורה, י"א שכשרים למול וי"א שפסולים (בפ"ת).

(ד) לא ימול כלל – כל הפסולים למול, אם לא גמרו החיתוך, וגמר כשר, המילה כשרה (בפ"ת).

(ה) וי"א דחייבים לחזור ולהטיף וכו' – וגם סברא ראשונה מודה לזה (ש"ך), וי"א שאין צריך לחזור ולהטיף דם ברית (בפ"ת).

(ו) דינו כעובד כוכבים – היינו לענין מילה (ש"ך). אך אין צריך לחזור להטיף דם ברית³⁰⁴. ובשעת הדחק מותר למול על ידו. ואף מחלל שבת ימול אם אין מוהל אחר בעיר, ובמחלל שבת דאורייתא בפרהסיא לעיני עשרה ישראלים כשרים, לא ימול, אך אין צריך לחקור אם חילל שבת באופן זה (רע"א). @לברוק מסקנא הנ"ל @

(ז) אין חילוק בין ישראל וכו' – כלומר, ואפילו עכו"ם יכול למולו תוך שמונה (ש"ך).
(ח) מיהו אם נשארו ציצין – ואף אם לא נשארו ציצין, צריך להטיף דם ברית ביום השמיני (ט"ז וש"ך)³⁰⁵.

(ט) אסור לחזור בו – ומותר לקרותו רשע, אך אם נזדמן לו אח"כ מוהל שהוא אוהבו או צדיק, ואנן סהדי שאילו היה שם מתחילה היה נותן לו, אין כאן משום דבר כזב ומותר לחזור בו³⁰⁶, אבל אם נשבע לראשון, אין יכול לחזור בו ללא שיתירו לו השבועה (ט"ז), ואם רגיל ליתן לו המצוה וגם נדר ליתן לו, לכולי עלמא אינו יכול לחזור בו, אלא אם כן נדר לו קודם שנולד הולד (רע"א). ילד יתום, אחיו קודם לאפוטרופוס במצות המילה, וה"ה קרוב אחר (בפ"ת).

(י) ואין מועיל בזה קיבול קנין – שקנין דברים בעלמא הוא ואינו חל (ט"ז וש"ך).

(יא) כופין אותו שיקיים – אבל יכול להתיר שבועתו ע"י שלושה כשאר שבועות (ט"ז).

(ב) בכל מלין, ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת, חוץ מבקרומית של קנה, לפי שקסמים נתוים ממנו ויבא לידי כרות שפכה. ומצוה מן המובחר למול בברזל, בין בסכין בין במספרים, ונהגו למול בסכין³⁰⁷.

(ג) יביצד מלין, חותכין את הערלה, כל העור החופה העטרה, עד שתתגלה העטרה³⁰⁸, ואח"כ³⁰⁹ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן³¹⁰, ומחזירו לכאן

³⁰⁴ ויש אומרים שצריך הטפת דם ברית (דרך פיקודיך מצוה ב חלק הדיבור אות יט)

³⁰⁵ אך אין מחללים שבת לשם כך (גר"א).

³⁰⁶ אמנם אם תקע לו כף כי חשש שיכבד במצוה את 'חברת סנדקאות' [החברה הייתה מסייעת ליולדת ולהוצאות הברית ובתמורה לכך אחד מהחברים היה זוכה בסנדקאות, ונראה שגם במילה], ולבסוף כיבד את החברה במילה, והגיע המוהל מרחוק, אין מועילה התרת התקיעת כף, משום שידע כן מתחילה ועל דעת זה תקע לו כפו, ותקיעת כף חמורה משבועה, ובפרט שגרה לו הוצאות הדרך וכילוי זמן ובזיון (בפ"ת).

³⁰⁷ על הסכין להיות חד, חלק וראוי לחתוך בו משני צידיו (עי' מילה שלמה פ"ד סעיף י).

³⁰⁸ נחלקו הפוסקים בהגדרת העטרה. יש אומרים שגדר העטרה הוא כל הבשר הגבוה שבראש הגיד (החכם הספרדי שבבית יוסף) ויש אומרים שגדר העטרה הוא חוט הסובב בלבד (בכור שור שבת קל"ז ע"א) והכרעת הפוסקים להחמיר לענין מילה שהכל בכלל העטרה (ב"י וט"ז).

³⁰⁹ דעת רוב הפוסקים שלכתחילה יש לעשות את הפריעה במעשה נפרד בפני עצמו, ולא באופן של 'חיתוך ופריעה כאחד' (שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ק, שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' צ), וי"א שמותר למול כך לכתחילה (אגרות משה יו"ד ח"א סי' קנה). במילת מבוגרים מותר למול כך לכתחילה (שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קנה).

³¹⁰ לכתחילה יש לקרוע את עור הפריעה בציפורן דווקא, אמנם אין זה מעכב את הפריעה, ומן הדין, בכל אופן שפרע, ואף בכלי, הפריעה כשרה (שו"ת אחיעזר ח"ג סי' סה, שו"ת בנין ציון סי' פח). במבוגרים או בעור פריעה קשה וציפורני המוהל רכות ונכפפות, יכול לכתחילה לפרוע ע"י מספרים (עי' מילה שלמה פ"ג סעיפים ג-ד).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ולכאן עד שיראה בשר העטרה³¹¹, ואח"כ מוציין המילה³¹² עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים, כדי שלא יבא לידי סכנה. וכל מוהל שאינו מוציין, מעבירין אותו. ואחר שמוציין נותן עליה אספלנית או רמיה³¹³ או אבק סמים העוצרים הדם. הגה: ה"ויהיה נזהר, אם יש לאספלנית ספה, שיהפכנו לחוץ ולא לפנים, שלא לדבק במכה ויצא לידי סכנה.

(ב) כל העור החופה העטרה – צריך לחתוך כל העור, ואין מועיל לחתוך מעט מהעור ולהוריד את שארית העור אל מתחת החוט ע"י פריעה (בפ"ת³¹⁴).

(ג) עד שתתגלה העטרה – ולענין מצות מילה, בין הבשר שבראש הגיד ובין החוט הסובב בין הבשר והגיד נכללים בשם 'עטרה' ויש לגלות רוב הבשר ורוב החוט (ט"ז וש"ך³¹⁵).

(ד) ר"מ ולא פרע, כאילו לא מל.

(ה) ה"יש ציצים המעכבים המילה ויש שאינם מעכבים אותה. כיצד, אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של עטרה, ה"אפילו במקום אחד, זהו המעכב את המילה וכאילו לא נימול. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט, ואינו חופה רוב גובהה של עטרה, אינו מעכב המילה. ה"ו(ומ"מ) אם הוא צחול, לכתחילה יטול כל הציצים הגדולים אף שאינם מעכבים.

(ו) רוב גובהה של עטרה אפילו במקום אחד – ונראה שבין שהציצין חופין רוב גובה ראש הגיד במקום אחד, או שהבשר או ציצין ממנו חופה רוב היקפו של חוט שהוא עיקר העטרה, אע"פ שאינו מכסה רוב גובה ראש הגיד, הרי הוא ערל כמות שהיה וצריך למול שנית (ש"ך).

(ז) אם הוא צחול – ואם הוא בשבת, עיין לקמן סי' רסו סעיף ב (ש"ך). להלכה העיקר כדעת הרמב"ם שאין צריך לחזור לתקן ציצין שאין מעכבים אחר שפירש אפילו צחול, ועכ"פ בתינוק חלש קצת אף שאין בו סכנת נפשות אלא חולי בעלמא, ראוי לסמוך על זה שלא לחזור לתקן (בפ"ת).

(ח) ה"קמץ שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול, רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למול פעם שנית, ומ"מ משום מראית העין צריך לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן. ואם אינו נראה נימול בעת הקישוי, צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהיה נראה כנימול בשעת קישויו. הגה: ה"וא"צ שיהא נראה צעת קישויו רוב העטרה, הואיל ונימול פעם אחת כהוגן, אפילו אינו נראה רק מיעוט העטרה שנמול סגי וא"צ למולו שנית. ומ"מ אם אפשר, יתקן ע"י שימשוך העור וילחקנה לאחריה ויקרנה גם עד שתעמוד ולא תחזור למטה.

(ט) אם בעת שמתקשה וכו' – דעת הבית יוסף שבדיקת קישוי נאמרה רק לגבי מסורבל בבשר שנימול מתחילה כראוי, אבל מי שנימול מתחילה כהלכתו צריך לחתוך העור

³¹¹ חתך את כל עור הפריעה, הפריעה כשרה, ולכתחילה אין לעשות כן (מילה שלמה פ"ג סעיף יג).

³¹² המציצה בפה דווקא, ובמקום חולי או כשיש חשש סכנה, יכול למצוץ ע"י שפופרת (מילה שלמה פ"ד סעיף מה בשם הגר"ש אלישיב ועוד).

³¹³ קודם החבישה, יש להקפיד שעור הפריעה יימצא כולו תחת החרץ, ויש לחבוש תחת העטרה ותוך כדי החבישה למתוח את עור החיתוך ולקרבו לשפת החיתוך של עור הגיד (מילה שלמה פ"ד סעיף מט).

³¹⁴ נחלקו הפוסקים באופן זה שחתך רק מקצת הערלה וגילה את העטרה ע"י דחיקתה יחד עם הפריעה אל מתחת לעטרה. יש אומרים שחייב לתקנו מן התורה (חכמת אדם כלל קמט סי"ז ועוד פוסקים, וכפי שהוכרע בפ"ת במאיר הדעה), ויש אומרים שאין צריך תיקון ואף אסור לתקנו (דברי חיים סי' קיד-קיט). להלכה, כשהערלה למטה מדולדלת ורכה וניכרת שהיא ערלה, יש לתקנו@דברי יציב קלויזנבורג אוסר לתקנו כדעת זקנו, ולכאור' א"צ להביאו כאן@, אך אם הערלה אינה ניכרת, הגר"ש אלישיב נקט שא"צ תיקון, ואם האב רוצה להחמיר והרופאים מסכימים, יכול לתקנו (מילה שלמה פ"ב סעיף יב).

³¹⁵ ואם קרע את עור הפריעה לכל ארכו, אך השאירו במקומו ולא גילה את העטרה, לא יצא ידי חובת פריעה (מילה שלמה פ"ג סעיף ט).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

עד שתתגלה העטרה אפילו שלא בשעת קישוי, אך דבריהם תמוהים, דבירושלמי (שבת פ"ט ה"ו) נאמרה בדיקת קישוי אף לגבי ציצין המעכבין (ש"ך) 316.

(ט) לתקן ריבוי הבשר – היינו שימשוך העור למטה וכדלהלן (ט"ז וש"ך).

(ח) הגה וכו' – ההגה היא פירוש לדברי השו"ע, והכלל הוא שמן התורה כיון שנימול פעם אחת כהוגן שוב אין צריך למולו שנית, אפילו אם אחר כך חזרה העטרה ונתכסתה אפילו כולה, ואפילו בשעת קישוי, אמנם מדרבנן הצריכו למול שנית, והיינו דוקא אם נראה עכשיו ערל לגמרי, שאז צריך לחתוך את העור המכסה, אבל אם נראה מהול קצת, אע"פ שאין נראה מן העטרה אלא מראשה כמו שליש אפילו כשמתקשה, אין צריך לחתוך כלום, אלא מתקנו ע"י דחיקת העור לאחוריו (ט"ז).

(ט) הואיל ונימול פעם אחת כהוגן – אמנם אם נולד מהול קצת ואחר כך נמשך העור לגמרי, מכיון שלא נימול שום פעם כראוי, בוודאי צריך לחתוך את העור (ט"ז וש"ך). אך יש להסתפק בנוולד מהול לגמרי שהטיפו ממנו דם ברית, ואחר כך נמשך העור, ולא נראית העטרה כלל, שמא אין שייך לומר שהיה נימול כראוי, שהרי באותה שעה לא היה לו ערלה כלל, או דלמא מן התורה אין חיוב למול אלא את הערלה בתולדה ולא מה שנמשך אחר כך (ט"ז) וי"א שבין בנוולד מהול גמור ובין נולד מהול קצת, אם נמשך העור אח"כ, אין צריך שיהיה נראה רוב העטרה ואפילו במיעוט סגי (בפ"ת 317).

(ז) וא"צ למולו שנית – אמנם יש לחשוש שהמהול טעה בשעת המילה וסובר שכבר מל כראוי ופרע כראוי, ובאמת לא פרע כראוי כי לפעמים יש עור דק מאוד כמו שלימל' והוא כמו ליחה בעלמא ופרע אותו, אך באמת עיקר הפריעה קיימת, ועל כן צריך שיהיו שם עוד מוהלים שיראו היטב אם הפריעה כהוגן, ורק אז אם חזר ונתכסה, נדע שבוודאי פרע כראוי ואין צריך חיתוך מן התורה, אלא רק תיקון דרבנן (ט"ז).

סימן רסה – סדר ברכת המילה ודין מילה ביום התענית, ובו י"ג סעיפים.

(א) ר"המל 318, מברך 319: אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה 320, ואבי הבן מברך בין התיבת הערלה לפריעה: אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. הגה: ואם אין אזי הצן אלל המילה, יטויס מי שאומר שאדם אחר מצדך זכרה זו, להכי הבית דין מצווין למולו. יטונוהגין שמי שתופס הנער מצדך זכרה זו. יטוכן אם האז ככאן ואינו יודע לזכר. יטאהז והמהול כשמזכרים, כריכים לעמוד 321. אזל התופס הנער, כשמזכר, ונהגים שיוסז ומזכר. יטו"א שכל העס שהם אלל המילה יעמדו 322, שנאמר ויעמוד העס

316 אמנם דעת הרבה פוסקים כדעת הבית יוסף וכן הכריע הגר"ש אלישיב (מילה שלמה פ"ב סעיף ג, וראה שם סעיף ד לגבי אם מל באופן זה).

317 וכן דעת רוב הפוסקים שה'ערלה' מהתורה היא דווקא העור שכיסה את העטרה בעת הלידה (שאגת אריה סי' נה, יהודה יעלה סי' רנז סק"ג ועוד).

318 צריך לכוון לפני המילה שמל לשם מצוה וככל מצות עשה שבתורה, ומכיוון שיש להסתפק אם הכוונה מוטלת על המוהל או על האב, ראוי להחמיר בשל תורה ולהצריך כוונת שניהם. צריך לכוון גם לטעם המצוה המוזכר בתורה "והיה לאות ברית ביני וביניכם" (בראשית יז א). מל ולא כיוון, אין צריך הטפת דם ברית (דרך פיקודין מצוה ב חלק המחשבה).

319 כשמברך המל, צריך לכוון להוציא את הפורע והפורע יכוין לצאת (בפ"ת) וכגון באופן שאבי הבן עושה את המילה ומסתפק אם יצליח לעשות את הפריעה.

320 יברך כשהסכין כבר בידו (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובה ה בשם הגר"ש אלישיב), ולכתחילה יסיים את הברכה לפני תחילת החיתוך. שכח ולא בירך, יברך לפני הפריעה, ועדיף תוך כדי דיבור לגמר החיתוך, ולאחר הפריעה, אין יכול לברך (מילה שלמה שם תשובה ו, ובפ"ד סעיף לה בשם הגר"ש אלישיב).

321 וכן המילה עצמה צריכה להיות מעומד, וכשמביאין התינוק למולו צריכים לעמוד מפניהם (רע"א), ועי' ט"ז (לקמן שסא סק"ב) שיש לעמוד בפני כל אדם שהולך ומתעסק בדבר מצוה.

322 ואם קשה לו בעמידה, יעמוד עכ"פ בזמן הברכות (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובה כד בשם הגר"ח פ"פ שיינברג).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

צבנית (מלכים ז כג, ג). וכן נוהגין מלכד התופס הנענ, שהוא יושב. וי"אם אחרים עומדים שם, אומרים: כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים. וי"אבי הבן או המוהל או אחד מהעם מברך על הכוס בורא פרי הנפן. ויש נוהגים ליטול הדם בידו, ומברך עליו, ולהריח. וי"אומר: בא"י אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיד מבטן וכו'. וי"אנוהגין שבשמגיע לבדמיך חיי, נותן מהיין באצבעו בפי התינוק³²³. (וי"אכשהמוהל מנכך צרכה זו, רוחץ תחלה ידיו ופיו, כדי שיצרך נקיות)³²⁴.

(^א) בין חתיכת הערלה לפריעה – כיון שהברכה קודם הפריעה והפריעה מעכבת המילה, מקרי שפיר עובר לעשייתו (ט"ז וש"ך), ואם בירך קודם חתיכת הערלה או אחר הפריעה, בדיעבד יצא ולא יחזור לברך (ש"ך)³²⁵. ואם אבי הבן הוא המוהל שלא יוכל לברך בין החיתוך לפריעה משום טרדתו וצער אדינוקא, יברך שתי הברכות קודם החיתוך (ט"ז).

(^ב) להכניסו – האנוסים שמלים עצמם יברכו אקב"ו להכנס בבריתו (ש"ך) וכן מי שלא מלו אביו חייב למול עצמו ויברך להכנס (בפ"ת).

(^ג) ואם אין אבי הבן וכו' – יתום שאבי אביו המוהל, יברך הוא להכניסו שהוא יותר ראוי מן הסנדק (בפ"ת)³²⁶.

(^ד) כשם שהכנסתו לברית – הרואים את האב יאמרו שהכנסתו, והרחוקים או כשאין האב שם, יאמרו כשם שנכנס (ט"ז), ויש אומרים שלא פלוג ומטעם זה לעולם אומרים כשם שנכנס (ש"ך).

(^ה) ולחופה ולמעשים טובים – חופה תחילה, שאין נענש בבי"ד של מעלה עד בן עשרים, ואילו חופה הוא בן י"ח (ט"ז).

(^ו) או אחד מהעם – המנהג שהמוהל מברך הוא מנהג קדמונים, אך מכיוון שלעתים הוא עם הארץ ומדלג תיבות, הירא דבר ה' יתן לברך ברכה זו המיוחדת שבעם (ש"ך).

(^ז) מברך על הכוס – שאין אומרים שירה אלא על היין (ט"ז).
(^ח) בורא פרי הגפן – י"א דדוקא הסנדק המחזיק הילד על ברכיו בשעת המילה הוא יחזיקנו ג"כ בשעת הברכה וישתה מהכוס יין (רע"א).

(^ט) ואומר בא"י וכו' אשר קדש וכו' – דעת הטור שאבי הבן או המוהל או אחד מהעם מברך אשר קדש, ומנהגנו שהמוהל אומרה, וכשאחד מל ואחד פרע, הפורע אומרה (ט"ז).

(^י) אשר קדש ידיד מבטן – כוונת "ידיד" י"א שהוא יצחק וי"א שהוא אברהם. וי"א בחש"ת זה יצחק. וי"א שאינו חתם זה יעקב. וי"א שזרתו שארנו"ז הנשמה. וי"א שזרתו קמיצה ואמה הם הש"ן, וי"א שזרתו קמיצה ואמה הם הש"ן, והאצבע שנותן בה היין כמין דל"ת, והאגודל בצורת י"ד (מגדל אז ליעב"ץ נחל י יאור א אות ו), ויתן ביד ימינו (זוכר הברית סי' כג סעיף טז).
(^{יא}) בראש השנה, יש שנהגו שאם המוהל הוא התוקע, לא יקנח פיו מדם המילה, ויתקע בפה המלוכלך מדם המילה כדי לערב מצות מילה בשופר (ט"ז אר"ח סי' תקפד סק"ב), וי"א שאין לעשות כן משום חציצה (דגול מרבבה שם), וי"א שאין בזה ממשות דם ואינו חוצץ (שערי תשובה שם סק"ד) אמנם הכרעת המשנה ברורה (שם סק"ב) עפ"י דברי הרמ"א כאן שירחץ פיו משום כבוד הברכה ולצורך הענין די בדם שבתוך הפה שאינו נראה מבחוץ.
(^{יב}) ואפשר לברך להכניסו אפילו אחר סיום מעשה המילה, כל זמן שעוסקים באותו ענין (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובה ח בשם הגרי"ש אלישיב).

³²³ עושה צורת שד"י באצבעותיו (ב"י) י"א שאצבע אמה קמיצה כשזוקף אותם הם בצורת ש"ן, והאגודל כשכופפו נעשה דל"ת, וכשנותן יין בזרת הרי י"ד (שולחן גבוה רסה סק"ג), וי"א שזרת קמיצה ואמה הם הש"ן, והאצבע שנותן בה היין כמין דל"ת, והאגודל בצורת י"ד (מגדל אז ליעב"ץ נחל י יאור א אות ו), ויתן ביד ימינו (זוכר הברית סי' כג סעיף טז).
³²⁴ בראש השנה, יש שנהגו שאם המוהל הוא התוקע, לא יקנח פיו מדם המילה, ויתקע בפה המלוכלך מדם המילה כדי לערב מצות מילה בשופר (ט"ז אר"ח סי' תקפד סק"ב), וי"א שאין לעשות כן משום חציצה (דגול מרבבה שם), וי"א שאין בזה ממשות דם ואינו חוצץ (שערי תשובה שם סק"ד) אמנם הכרעת המשנה ברורה (שם סק"ב) עפ"י דברי הרמ"א כאן שירחץ פיו משום כבוד הברכה ולצורך הענין די בדם שבתוך הפה שאינו נראה מבחוץ.
³²⁵ ואפשר לברך להכניסו אפילו אחר סיום מעשה המילה, כל זמן שעוסקים באותו ענין (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובה ח בשם הגרי"ש אלישיב).
³²⁶ אמנם זו דעת הרמב"ם, אך הרבה ראשונים חולקים וסוברים שברכה זו אינה אלא לאב (גרא ועי' ב"י).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א') שם - כשאין לו אב מדלגין לאביו, ואומר קיים את הילד הזה לאמו כו', וכשאין לו ג"כ אם, מדלגין גם אמו, ואומר קיים את הילד הזה ויקרא שמו כו' (ש"ך).
(ב') לבדמיק חיי - נוהגים לכפול ואומר לך בדמיק חיי לרמז שזוכה לעוה"ז ולעוה"ב (ט"ז).

(ב) אם אבי הבן הוא מוהל בעצמו, מברך: למול את הבן, לדעת הרמב"ם ריב"ה. (יטו"ש חולקין), וכן נוהגין שלא לחלק³²⁷, מיהו אם בירך למול, או שבירך ברכת להכניסו לחוד, יצא³²⁸.

(ג) ריב"ג שמל קודם שנתגייר, וקטן שנולד כשהוא מהול, כשמטיפין ממנו דם ברית אינם צריכים ברכה. וכן אנדרווגינוס אין מברכין על מילתו, מפני שאינו זכר ודאי. הגה: ריב"ח אצל כשחוזרין על ליצין המעכזים המילה, לריך לחזור ולצרך כל הצרכות, אצל אין לומר קיים את הילד הזה וכו'.

(ד) אינם צריכים ברכה - אבל להכניסו ואשר קידש ידיד - מברכים, וי"א שאין מברכים (ש"ך).

(ה) אבל כשחוזרין על ציצין וכו' - וכן מברכים על ציצין המעכבים מהפריעה, ובלבד שידוע שבוודאי נימול מתחילה שלא כדין, ובתיקון מדרבנן משום מראית עין, אין מברכים (בפ"ת).

(ו) אבל אין לומר קיים וכו' - שכבר ביקש עליו רחמים מתחילה (ש"ך), וכן במל ולא פרע שחוזר לפרוע, לא יאמר שנית קיים את הילד (ט"ז).

(ז) ריב"ז ממזר³²⁹ כישראל הוא ומברכים עליו ברכת מילה עד כורת הברית אבל אין מבקשים עליו רחמים. (ל'ומפרסמין צענת מילתו שח"א ממזר). ריב"א ביום הכיפורים ובד' צומות, לא יברך על הכוס, מיהו בנ' צומות מהם, שהיולדת אינה מתענה, יכול לברך על הכוס ריב"ז ותטעום ממנו היולדת, אם היא שומעת הברכה ומתכוונת שלא להפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס. אבל ביום הכיפורים ובתשעה באב, שאין היולדת יכולה לשתות, אין מברכין על הכוס. ריב"ז בתשעה באב, אסא נמי לא מייתנין מטעמא שאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת שחל בו תשעה באב. הגה: ריב"ז וי"א למצרך חכוס זכל תעניות ונותנים הצרכה לתינוקות קטנים³³⁰, וכן פסק צטור א"ח סימן תקנ"ט, וכן נוהגין. וזיוס כפורים נוהגין ליתן לתינוק הנימול³³¹, כמו שנתבאר צ"ח סימן תרכ"א. וי"א דאף זלל תענית יולאים זזה, אצל אין נוהגין כן, אלא הסנדק שותה³³² כשאינו תענית³³³.

(ח) ממזר כישראל וכו' - וקוראים שמו 'כידור' על שם הפסוק (דברים לב כ) כי דור תהפכות המה (ט"ז).

³²⁷ משום דקי"ל כמאן דאמר ש'על' משמע גם להבא, ועל כן אפילו כשימול האב מברך על המילה' (פרישה סק"ב).

³²⁸ משום שברכת להכניסו היא תוספת על ברכת המילה שנצטווה אביו עליו יותר מאחר, וברכת המילה נכללת בה, אלא שלכתחילה יש לברך קודם על המילה (ביאור הגר"א).

³²⁹ וי"א שאין מכינים לו חול לערלה ולדם (חכמת אדם שער רנה וישועה כלל קמט סעיף ה), וי"א שיש להטמין ערלתו בעפר (כורת הברית נחל ברית סק"ט, אות שלום סק"א).

³³⁰ וטוב שיהיה תינוק גדול קצת שהגיע לחינוך וחייב לחנכו בברכה (מג"א סי' תקנט סק"ט).

³³¹ ליתן לתינוק הנימול - שאין צריך שיעור כוס של ברכה, משום שאינו אלא מצד שאין אומרים שירה אלא על היין (ט"ז).

³³² אחר אמירת 'קיים את הילד' וכו', ואין זה הפסק, ויש שותים אחר 'כורת הברית' (טור ובית יוסף), ויש נוהגים אחר הברכה לשתות מעט מהכוס ואח"כ למלאותה שוב ולומר 'קיים את הילד' ולגמור השתיה (שו"ת אגרות משה י"ד ח"ג סי' ק).

³³³ בשבת וי"ט, מותר לשתות מכוס של מילה אם שותים כשיעור, אבל נהגו לתת לתינוק (רמ"א א"ח סי' רעג סעיף ה), ואם יש שם פת הבאה בכיסנין מוכן לקידושא רבא, לכתחילה מוטב לשתות עבור קידוש מאשר לתת לתינוק לשתות, ואין בזה משום חבילות חבילות (שו"ת שבט הלי ח"ט סי' נט).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ט') אבל אין מבקשים עליו רחמים – כלומר אין אומרים "קיים את הילד" וכו', שאין ישראל קדושים רוצים ממזרים ביניהם, והעומדים שם לא יאמרו "כשם שנכנס" וכו' (ש"ך). ובכל וולד שיש בלידתו נדנוד עבירה, אפילו דרבנן, אין אומרים "אשרי תבחר" וכדו', ואין אומרים שבחים לאב ולאם, ודוקא בדבר מפורסם וידוע (רע"א).

(ט') ומפרסמין בשעת מילתו שהוא ממזר - וימולו אותו במקום אחר כגון בפתח בית הכנסת, אך לא במקום שמלים כשרים (ט"ז וש"ך).

(ט') אסא נמי לא מיייתנין – אינו מוכרח, ודווקא לגבי תשעה באב שחל במוצ"ש אין מביאים בשמים כי נתקנו לתענוג נפשו מחמת הנשמה יתרה שהלכה, אבל לא שמענו איסור להריח בכל תשעה באב (ש"ך).

(כ) הסנדק שותה – ואין נוהגים כן, אלא נותנים לקטנים לשתות (ש"ך). ונראה שאין לנהוג כן, משום שהנערים אינם שומעים הברכה, ועדיף שיטעום המברך (בפ"ת).

(ה) רמ"מי שיש לו שני תינוקות³³⁴ למול, יברך ברכה אחת לשניהם, ואפילו אם שנים מלים, הראשון יברך על המילה ועולה גם לשני, רמ"י והשני יברך: אשר קדש ידי, ועולה גם לראשון, ואפילו אין הנער לפניו בשעת הברכה, כיון שדעתו עליו, רק שלא יסח דעתו בינתיים. הגה: רמ"א צל אס שח צינתיים או שלא היה דעתו על הברכה מתחילה, לריך לצדק: אשר קדש ידי, על הראשון, ולחזור ולצדק על מילת השני. ודוקא אס שח צדכיס שאינן כרכי המילה, אצל לאחר הראשון, א"כ לחזור ולצדק על המילה, דצרכה לא הוי הפסק. ואפילו אס שח וצריך אשר קדש ידי, לאחר הראשון, א"כ לחזור ולצדק על המילה, דצרכה לא הוי הפסק כמו שנתבאר סימן כ"ח לענין כיסוי דם. רמ"א אס שני הילדים של אדם אחד, האב אומר: להכניס צדכיתו של אצרכה אצינו, רמ"י וכן אומר: קיים את הילדים וכו', ויתקן כל כרכי המילה לכל אחד בפני עצמו, כגון הנכר שמדליקין, יעשה לכל אחד נר בפני עצמו.

(כב) ברכה אחת לשניהם - אם ידוע שהתינוק השני לא יבא כ"כ מהר ויהיה הפסק גדול, יברכו לכל אחד בפני עצמו, ולכתחילה ראוי שגם השני יהיה מוכן אחר ברכת הראשון למולו (ט"ז). לדינא נראה שבמקום שאין מנהג יברכו על כל אחד ואחד ויזהרו שלא להביא שני תינוקות יחד, אלא לאחר שנימול הראשון, יביאו השני ויברכו עליו בנפרד (ש"ך). ובמצרים בירכו על כל אחד ואחר מילת הראשון אמרו פסוקים המלאך הגואל וכדו' כדי להסיח דעת.

(כב) והשני יברך אשר קדש – אבל הראשון לא יברך אשר קדש כלל (ש"ך).

(ו) רמ"היבא דאפשר, עבדינן למילה בעשרה. והיבא דלא אפשר, עבדינן בפחות מעשרה.

(ז) כשהאב עצמו מוהל את בנו, הוא מברך: שהחיינו. ואם המוהל הוא אחר, רמ"א יא שאין שם ברכת שהחיינו. רמ"י ולהרמב"ם, לעולם האב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה, וכן נהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ומלכות מצרים. הגה: רמ"י צמדינות אלו נוהגין שלא לצדק שהחיינו, אפילו כשהאב עצמו מל צנו, אס לא שמל צנו הצכור שחייב לפדותו מצדק שהחיינו צשעת מילה ואינו מצדק צשעת פדיון, אצל כשפטור מהפדיון אינו מצדק שהחיינו.

(כב) אם לא שמל בנו הבכור שחייב לפדותו וכו' – ואין נוהגים כן, ולא יברך שהחיינו כלל אפילו במל בנו הבכור, ולעולם יש לברך שהחיינו בשעת הפדיון (ש"ך).

(ח) רמ"י אין צריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה³³⁵. רמ"א אצל יש לנקות הקטן מאלותו קודם שצדק³³⁶.

³³⁴ לענין קדימה בשני תינוקות, אין סברא להקדים אחד מהם, שהחייב חל יחד ביום השמיני, מלבד כשאחד מהם הוא מילה שלא בזמנה, ומ"מ נהגו תמיד להביא תחילה זה שנולד קודם שלא תהא מחלוקת, אך אם הובא לבית הכנסת קודם זה שנולד אחרון, לא מתנינו לזה שנולד קודם (בפ"ת).

³³⁵ ונראה שצריך לאחוז הערלה בשעה שמברך (גר"א).

³³⁶ ראוי להלביש את התינוק בבגדי כבוד ובכובע כחתן ביום חופתו (מחזור ויטרי מילה סי' תקה, כללי המילה לר"י הגוזר עמ' סד, ועי' מילה שלמה פ"ד סעיף יח).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(כד) לנקות הקטן מצואתו – מעיקר הדין אין מרחיקים מצואת קטן עד שראוי לאכול
כזית דגן, אך מוטב לנקותו קודם הברכה (ש"ך).
(ט) רמ"א הבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו³³⁷.
(י) רמ"א נותנין את הערלה בחול ועפר³³⁸, (רמ"א) וקקים לם המזילה אל העפר³³⁹. רמ"א
הוא שבת, צריך שיהיו מוכנים מבעוד יום³⁴⁰.
(כה) צריך שיהיו מוכנים – אמנם נראה שאפילו מוכנים אסור, אך העולם נהגו היתר
בעפר מוכן מערב שבת (ש"ך).
(יא) רמ"א נהגין לעשות³⁴¹ כסא לאליהו³⁴², שנקרא מלאך הברית, ובשמניחו יאמר בפיו
שהוא כסא אליהו. הגה: רמ"א נהגין להלך אחר מלואו, להיות סנדק לתפוס התינוק למוהל.
רמ"א יפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו³⁴³ לקריאת התורה, דכל סנדק הוא כמקטיר קטורת,
ולכן נהגין³⁴⁴ שלא ליתן שני ילדים לזעל זרית אחד, כדלמנין גזי קטורת (יומא כו ע"א):
חדשים לקטורת. ואין לאשה להיות סנדק לתינוק במקום שאפשר באיש, משום דהוי כפריעות.
ומ"מ היא עזרת לזעלה ומציאה התינוק³⁴⁵ עד בית הכנסת³⁴⁶, ואז לוקח האיש ממנה³⁴⁷
ונעשה סנדק. אבל האיש יכול לעשות הכל בלא אשה³⁴⁸. רמ"א נהגו המוהלים להתפלל ביום
המילה, שנאמר (תהלים קמט ו): רוממות אל בגרונם וחרב פיפות בידם.
(כז) נהגין לעשות וכו' – ונהגים להדליק נר בבית הכנסת בשעת המילה (ש"ך).
(כח) יאמר בפיו וכו' – כתוב בזוהר (לך לך דף צד ע"ב) שאבי הבן יאמר הפסוק (תהלים
סה ה) "אשרי תבחר ותקרוב ישכון חצריך", והעומדים שם יאמרו סוף הפסוק "נשבעה

³³⁷ ראה לעיל סי' רסד סעיף א במאיר הדעה בעניין מינוי השליחות.
³³⁸ האות ו' היא ו' המחלקת, והיינו או חול או עפר (אות שלום סק"א).
³³⁹ בשבת, "א שאסור לירוק לעפר משום מגבל (ראשון לציון סק"ה), ו"א שמותר (יד
שאל סק"י).
³⁴⁰ ובשבת, לכתחילה יזהר המוהל שבעוד הערלה בידו ישליכנה לעפר, ואם נפלה לארץ,
ו"א שמותר להגביהה כדי לתתה בעפר (ש"ת נודע ביהודה תניינא י"ד סי' קסב), ו"א
שאפילו לצורך מנהג המוהלים להפוך את הערלה, מותר להגביהה מהארץ (ש"ת שבט הלוי
ח"ד סי' קלה אות ג) וראה להלן סי' רסו סעיף ב.
³⁴¹ מנהג רוב קהילות שיהיה הכסא חלוק ונראה כשתים, אחד לאליהו ואחד לסנדק (דרך
פקודין מצוה ב חלק המעשה אות יג), ו"א שעפ"י המפורש בזוהר ובראשונים, יש לעשות
שני כיסאות נפרדים מיוחדים (מאמר כסא אליהו הנביא זכור לטוב לרי"א מרגליות סימן ו),
ו"א שהידור הוא שהסנדק יישב על כסא של אליהו (ערוך השלחן אות לד).
³⁴² וראוי להעמיד הכסא בימין המוהל (מילה שלמה פ"ב סי' ג תשובה א בשם הגר"ח
קנייבסקי).
³⁴³ ואבי הבן קודם (מג"א סי' רפב סק"ח ועיי"ש ובביאור הלכה סי' קלו עוד פרטי דינים
בסדר החיובים).
³⁴⁴ ובכל מדינת פולין אין מדקדקין בזה ובהרבה מקומות הרב הקבוע הוא חיוב לסנדק
תמיד (ש"ת נודע ביהודה מהד"ק י"ד סי' פו), ונהגים שאף אבי הבן אינו סנדק ב' פעמים
בבניו (ש"ת חתם סופר ח"א אר"ח סי' קנח).
³⁴⁵ נהגו לעמוד מפני נושאי התינוק למילה (רע"ב ביכורים פ"ג משנה ג).
³⁴⁶ לכתחילה ראוי לערוך את ברית המילה בבית הכנסת (ש"ת הרשב"א ח"ז סי' תקלו,
ועיי' מגן אברהם שלא סק"ה שהרבה פעמים מלין בבית כשיש צינה), ויש שכתבו שעדיף
בצפון (תורת חיים סנהדרין פט ע"ב, ועיי' מילה שלמה פ"ד סעיף י).
³⁴⁷ ואם היא נדה, רוב הפוסקים החמירו שלא יקח מידה, ואפשר שתמסור לבעלה ע"י
אחר או שתניחנה על גבי כסא ולא יקח מידה, ויש שכתבו שנדה לא תהיה קוואטער. אין
להיות קוואטער עם אשה אחרת ואפילו ע"י שולחן, זולת אב עם בתו או אם עם בנה. ונהגים
שמעוברת לא תהיה קוואטער (עיי' מילה שלמה פ"ד הערות 98-99).
³⁴⁸ והמנהג אצלנו שמהקוואטער מקבל אחד ומוסר לאחר ואחר עד שמוסרים
למניח על הכסא של אליהו, ואח"כ בא אביו או שמכבד לאחר במקומו ומוסרו לסנדק, ואף
שקשה לתינוק שמוסרים אותו זה לזה, אך קשה לבטל המנהג שכולם רוצים לזכות באחיזה
של מצוה (ערוך השלחן אות לה).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

בטוב ביתך קדוש היכלך", ודרכי משה כתב שלא ראה נוהגים כן³⁴⁹. ונהגו רבים ושלמים הלומדים ספר הזוהר שהעומדים אומרים כל הפסוק אחר שמביאים התינוק לבית הכנסת (ט"ז).

(כח) להיות סנדק – ונוהגים שמתעטף בטלית³⁵⁰, אך בתשעה באב שחרית לא יתעטף (פ"ת).

(כט) נוהגין שלא ליתן שני ילדים וכו' – היינו שלכל בן בורר סנדק אחר (ש"ך).
(ל) נהגו המוהלים להתפלל וכו' – אמנם רק הדרשנים אומרים כן ואינו דין ולכן אינו דוחה אבל, וכל המוחה באבל כאילו מוחה באדם לעשות מצוה וכאילו גוזל את המת (ש"ך).

(יב) נוהגים לעשות סעודה³⁵¹ ביום המילה. הגה: ונהגו לקחת מנין לסעודת מילה, ומקרי סעודת מילה. ויכול מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוי כמנוהה לשמים³⁵². ודוקא שנמלאו קס בני אדם מהוגנים, אבל אם נמלאו בני אדם שאינם מהוגנים, אי"ל לאכול קס. ונהגו לעשות סעודה ומסחה כליל שבת לאחר שנוולד זכר נכנסים אלל התינוק לטעום קס, והוא ג"כ סעודת מילה³⁵³.

(לא) סעודה ביום המילה – ואם אירע שלא עשו סעודה ביום המילה, יעשו ביום אחר (בפ"ת).

(לב) הוי כמנוהה לשמים – וטוב לבטל מה שהשמש קורא לסעודת הברית, כי אולי לא יבואו ויהיו ח"ו בכלל נידוי (בפ"ת)³⁵⁴.

(יג) הניטום מילה שחל ביום תענית צבור הכתובים, מתפללים סליחות ואומרים וידוי בדרכם³⁵⁵, ואין אומרים והוא רחום ולא נפילת אפים³⁵⁶ (אבל אומרים אל ארך אפים).

³⁴⁹ וכעת נתפשט המנהג שהמוהל אומר אשרי תבחר וגו' והקהל מסיים נשבעה בטוב וגו' (מגדל עז ליעב"ץ נחל יב אות יג), ויוצאים בזה ידי הזוהר, כי מה שאומר המוהל אשרי תבחר וגו' הרי זה כמו אבי הבן משום שהוא שלוחו (ליקוטי מהרי"ח סדר המילה).

³⁵⁰ בכמה מקומות נוהגים שאבי הבן מתעטף בטלית (הבט לברית עמ' תה מנהג ירושלים, ועי' כף החיים או"ח סי' כה סקצ"ב), ויש נוהגים שגם מניח תפילין (משנה ברורה סי' כה סקנ"ה).

³⁵¹ ונוהגים שהסעודה תהיה בפת (שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קסג), בשר (מגן אברהם סי' רמט סק"ו) ויין (כ"מ ברמ"א או"ח סי' תקנא סעיף י), ויש שנהגו בדגים (עי' ארץ החיים יו"ד סי' רסח). יש נוהגים שהאב משמש בעצמו את האורחים בסעודה (מלאך הברית סוף פר' בראשית ועי' משנה ברורה סי' קע סקל"ט). נוהגים להדליק נרות בסעודה (עי' מהרש"א סנהדרין לב ע"ב, ועי' מילה שלמה פ"ד סעיף כג).

³⁵² ומי שתורתו אומנותו או שיתבטל עי"ז מתפילה בציבור או עוסק במלאכה לפרנס בני ביתו, אין עליו חיוב לילך לסעודת ברית מילה (זוכר הברית פכ"ה סעיף יא), ופשוט שמוהל הטרוד בשאר מצות אינו חייב לאכול בכל הבריתות (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ריז, ועי"ש שנהג לקחת דבר מסעודת הברית לביתו).

³⁵³ נהגו לערוך השלום זכר' גם כשהתינוק אינו בבית. נולד בשבת אחר צאת הכוכבים, נהגו לעשות השלום זכר' בשבת השניה. ונוהגים לאכול מיני קטניות כמאכל אבלים (עי' מילה שלמה פ"ד סעיף ד).

³⁵⁴ ועל כן נוהגים שלא להזמין לסעודה בפירוש, אלא רק להודיע על המקום והזמן (מילה שלמה פ"ד סעיף כג).

³⁵⁵ ואומרים תחנון שבסליחות, משום שהוא חלק מנוסח סליחות המקובל ואינו מתבטל אף אם יש חתן או בעלי ברית (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' נד), ו"א שאם הוא אחר עלות השחר, אין לומר תחנון, אבל המורה לומר תחנון אפילו אחר הנש' החמה, לא משתבש (שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קמו).

³⁵⁶ ודוקא כשהמילה באותו בית הכנסת, אבל אם המילה בבית כנסת אחר, אומרים תחנון (רמ"א או"ח סי' קלא סעיף ד), ואם בעלי הברית נמצאים שם, אף שהמילה בבית אחר, אין אומרים תחנון, ובעלי הברית היינו אבי הבן והסנדק והמוהל (משנה ברורה שם סקכ"ב). ודוקא בשחרית שמלים אז התינוק, אבל לגבי מנחה, אף שמתפללין במקום התינוק, אומרים תחנון (רמ"א שם), אמנם יש שהכריעו שאם מתפללים בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע הסעודה, אין אומרים תחנון, אבל לאחר ברכת המזון, אומרים תחנון, וכשמתפללים בבית אחר, אע"פ שבעל הברית שם, אומרים תחנון אפילו קודם הסעודה. ובעלי הברית

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ל^ב) יום מילה וכו' – מלין קודם עלינו לשבח. ונהגו שלא לחלוץ³⁵⁷ התפילין עד אחר המילה³⁵⁸ משום שהתפילין אות והמילה אות (ש"ך).
(ל^ד) מתפללים סליחות – ואם יש מילה בעשי"ת, אומר זכור ברית דמילה ואל תפר בהשכמה וכן פזמון י-ה איום, ואומר אבינו מלכנו ואין אומר והוא רחום ותחנון, וכן בצום גדליה במילה, אבל אומר קל ארך אפים ולמנצח, ואין אומרים יהי רצון אחר קריאת התורה. כל זה הוא רק בבית הכנסת שבו המילה, אך בית כנסת אחר באותה העיר אין משמיטים כלום ואין אומרים פיוטים של מילה. ויש נוהגים שאין אומרים למנצח (ש"ך).

סימן רסו – איזה מילה דוחה שבת ויום טוב, ובו י"ד סעיפים.

(א) מילה, בין בזמנה בין שלא בזמנה, דוחה צרעת, שאם יש בהרת בעור הערלה, אף על פי שיש בקציצת הבהרת לא תעשה, חותכה עם הערלה. רס"א אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מהול וצריך לחותכו, אם יש בהרת באותו הבשר אסור לחתכו, כיון שא"צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן.
(ב) מילה דוחה יום טוב ושבת בזמנה. אבל שלא בזמנה, אינה דוחה. רס"ב ואפילו בזמנה, אינה דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה³⁵⁹, רס"ג ואפילו פירש³⁶⁰, חוזר על ציצין המעכבין³⁶¹ דהיינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובהה של עמרה אפילו במקום אחד. ועל שאינם מעכבים, אם לא פירש, חוזר, ואם פירש, אינו חוזר. רס"ד ונותנין עליה אספלנית. הגה: רס"ו ומותר לטלטל³⁶² האזמל לאחר המילה³⁶³ להכניעו זכור המעורב, אף על גב דאינו כריך לו עוד צלותו שנת, להא לא הוקלטה בין השמקות מאחר להיה כריך לו צלותו שנת, כן נראה לו. אבל מכשיריה אינם דוחים, כיון שהיה אפשר לעשותה מבעוד יום. ולפיכך אין עושין סכין לימול בו, ואין מביאין אותה ממקום למקום, ואפילו להוציאו מהבית (ולהביאו) דרך גגין וחצרות ומבואות שלא עירבו. רס"ז אבל אם שבת בדפוסים "שכח" ותוקן כאן ובש"ך עפ"י מכו"י כמדויק בש"ך, ועי' ט"ז וצ"ע @ הסכין בגג וחצר, מותר להביאו מזה לזה, אפילו עירבו חצירות עם הבתים.

עצמם אין אומרים לעולם במנחה ואפילו אחר ברכת המזון, משום שיום טוב שלהם הוא (משנה ברורה שם סק"ה).

³⁵⁷ אבל אם הברית רחוק מהתפילה אין צורך להניח??

³⁵⁸ ואף המוהל והסנדק לא יסירו התפילין מראשם (זכר דוד מאמר א פס"ז), ויש שנהגו שהמוהל חולץ התפילין לצורך עשיית המילה (אות שלום סי' כה סק"ח).

³⁵⁹ יש שחוששים לדברי הרופאים בזמנינו שהמציצה אינה רפואה ועל כן כתבו שלא ימצוץ בחוזק בשבת (תפארת ישראל פ"ט מ"ב), אמנם אין לחשוש לזה וימצוץ כמו בחול. לכתחילה כדאי לעשות המציצה בפעם אחת ובכל כחו, ואם חושש שלא עלתה בידו בפעם אחת, יכול למצוץ פעם שנית, אבל אם מוצץ בשנית בלא צורך כלל, פשיטא שיש בזה איסור גמור בשבת (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ).

³⁶⁰ בגדר 'פירש' יש אומרים שהוא משסילק ידיו מהחיתוך (מנורה טהורה אר"ח סי' שלא סק"א), ו"א שאם אחר פורע, כל שהראשון סילק ידיו מהחיתוך הרי זה כפירש, אבל הפורע אינו בגדר פירש עד שיפרע (שו"ת שאגת אריה סי' נט), ו"א שאפילו אם אחר פורע, כל שלא נפרעה המילה לא נחשב פירש (חידושים המיוחסים לר"ן שבת קלג ע"ב), והכרעת המשנה ברורה (אר"ח סי' שלא סק"ד) שמשפטיק להתעסק בפריעה נחשב שפירש (עי' מילה שלמה פ"ו סעיף יב).

³⁶¹ ויכול לומר לחברו שיחזור ואין איסור בדבר (ים של שלמה יבמות פ"ח סי' ג).

³⁶² והחול עם הערלה שהיה מוכן לכך מערב שבת, מותר לטלטל, כי הערלה בטלה לגבי החול (שו"ת מהרש"ל סי' מ), ו"א שאפילו את הערלה עצמה מותר לטלטל לצורך קבורתה אף שלכתחילה עדיף שבעודה בידו, ישליכנה לעפר (שו"ת נודע ביהודה תניינא יו"ד סי' קסב), אמנם ו"א שאסור לטלטל את הערלה (ערוך השלחן אות טו, אות ברית סי' רסה סק"א, א, כורת הברית סי' רסד נחל ברית ס"ק נז).

³⁶³ ובכלל זה מותר לטלטלו לקיים מנהג ישראל להניח הסכין תחת ראש התינוק, דזהו בכלל הכנת הסכין לפני המילה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלה).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(א) מילה דוחה יו"ט ושבת – אם אמר עד אחד שנולד בשבת, מלין אותו על פיו (רע"א).

(ב) ושבת – כשמלין בשבת, אסור לקנח האזמל מן הדם (בפ"ת).

(ג) אבל שלא בזמנה אינה דוחה – ואם מל, אין צריך להטיף דם ברית (בפ"ת).

(ד) ומותר לטלטל וכו' – מוהל שמל בשבת וזרק הערלה מידו, מותר ליקח הערלה ולהניחה בעפר המוכן לה, ולכתחילה יזהר המוהל שתיכף אחר שחתך הערלה בעודה בידו יזרקנה לעפר (בפ"ת).

(ה) ומותר לטלטל האזמל לאחר המילה להצניעו וכו' – אמנם נראה שכשם שבשופר אין לטלטלו אחר שתקע שלא לצורך תקיעה, כך אין לטלטל האזמל אחר המילה אם לא להצניעו באותו חדר שמל שם ותו לא, ואפילו קודם המילה אין לטלטלו בחנם כל שאינו לצורך המילה (ט"ז), וי"א כדעת רמ"א שמותר, אלא שלא התיר אלא כדי להצניעו בחצר מעורבת, אבל לטלטלו בחנם לא (ש"ך בנקה"כ)³⁶⁴.

(ו) אין עושין סכין – והוא הדין שאם אינו חד אסור להשחיזו במשחזת (בפ"ת).

(ז) דרך גגין וחצרות – אך כלים ששבתו בתוכם מותר, שכולם רשות אחת הם ואפילו של בעלים הרבה, אך כלים ששבתו בבית כשקידש היום אסור לטלטל מבית לחצר ללא עירוב, ואף אם עירבו בתים עם חצר, אסור מבית בחצר זה לחצר אחרת שלא עירבו עמה (ט"ז).

(ח) אבל אם שבת וכו' – ובאופן זה, אפילו שלא לצורך מילה מותר (ש"ך).

(ט) אפילו עירבו חצרות עם הבתים – כלומר שלא חוששים שמכיוון שכל בית עירב עם חצרו, כלי הבית מצויים בחצר ועלול לטלטל מחצר לחצר גם כלים ששבתו בבית (ט"ז).

(יג) ר"ה אין שוחקין סמנים ולא מחמין לו חמין ואין עושין לה אספלנית ולא טורפין לה יין ושמן. ר"ה אם לא שחק כמון מערב שבת, לועס בשיניו. אם לא טרף יין ושמן מע"ש, נותן זה לעצמו וזה לעצמו. ואין עושין לה חלוק, אבל כורך עליה סמרטוט, ואם לא התקין מערב שבת, כורך על אצבעו ומביא דרך מלבוש, אפילו מחצר אחרת שלא עירבה.

(יד) אין שוחקין וכו' – לפי שכל מכשירי מילה אלו היה אפשר לעשותם מערב שבת (ש"ך).

(טו) לועס בשיניו – שכמה שאפשר לשנות, משנים (ש"ך).

(טז) ואין עושין לה חלוק – מעין כיס דחוק שהיו עושים ומלבישים ראש הגיד עם ראש העטרה וקושרים שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד (ט"ז וש"ך).

(טז) אפילו מחצר אחרת שלא עירבה – אבל לא מרשות הרבים, שאין זה מלבוש ממש (ט"ז).

(יז) ר"מלו את הקטן בשבת, ואח"כ נתפזרו הסימנים, עושין לו בשבת, מפני שסכנה היא לו. (ודין כחילת תינוק קודם מילה או לאחריה, עיין בטור א"ח סימן קל"ח)³⁶⁵.

³⁶⁴ הגר"א חולק על הרמ"א ופסק שאסור, דבאמת מוקצה הוא אלא שמותר לצורך מצוה, וכן פסק המגן אברהם (או"ח סי' שלא סק"ה), וכן משמע במשנה ברורה (סי' שי ס"ק טו), ואם הוא מוהל מפורסם שיתכן שיקראוהו לברית אחרת באותה שבת, יכול לקחתו, ועל"פ במקום צורך גדול אפשר לסמוך על המקילים (מילה שלמה פ"ב סי' ד תשובה ח בשם הגר"ש אלישיב), ולכתחילה ראוי שהמוהל יכין מערב שבת תיק שיש בו גם דבר היתר, ואחר המילה, יזרוק הסכין לתוכו (שם בשם הגר"צ אבא שאול).

³⁶⁵ בשו"ע שם כתב: בזמן חכמי הגמ' אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן, לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת, והאיזנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם. וכתב שם הרמ"א: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת. וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ל"ד ול"ה) על דברי הרמ"א, שמשמע שאם לא הכינו מבעוד יום, אסור להחם בשבת ע"י גוי, שאין מחזיקים אותו בסתמא לחולה אלא

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(ד) י"א שאם קודם המילה התפזרו הסמנים שהכינו לצורך אחר המילה, אין למצוה אלא שעתה, ומלים אותו ואין דוחין את המילה משום שנצטרך אח"כ לדחות שבת, וי"א שבאופן זה המילה תידחה (ש"ך).

(ה) רע"ב שכחו ולא הביאו סבין מע"ש, אומר לעובד כוכבים להביא סבין בשבת, ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים. כללו של דבר: כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עליו משום שבות, מותר לנו לומר לעו"ג לעשות אותה כדי לעשות מצוה בזמנה. ודבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום מלאכה, אסור לנו לומר לעו"ג לעשותה בשבת.³⁶⁶

(ו) רע"ב כל המכשירים שאין דוחין שבת, גם יום טוב אין דוחין, חוץ מזה ששוחקין לה כמו ב"ט הואיל וראויים לקדרה, וכן טורפי"ן לה יין ושמן.

(ז) רע"ב אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת, שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת. ואם כבר מל פעם אחת, מותר³⁶⁷, רע"ב ואפילו אם הוא אביו.

(ט) שלא מל מעולם – והוא הדין אם מל ולא פרע, אסור לפרוע (בפ"ת).

(י) לא ימול בשבת – ואם אין מוהל אחר ויודע בעצמו שיכול למול, מותר (בפ"ת).

(יא) בשבת – והוא הדין ביו"ט, אך ביו"ט שני של גליות מותר (בפ"ת).

(יב) ואם כבר מל – ומוהל שבא למול בשבת ואמר שכבר מל פעם אחת, נאמן, ואין צריך להביא ראיה לדבריו (בפ"ת).

(יג) פעם אחת – ואף שבשחיטה צריך שלש פעמים, שם יש לחוש לעילוף שמחמתו ישהה או ידרוס, אבל כאן החשש שלא יודע לאמן ידיו, ולזה די בפעם אחת לדעת שמאמן ידיו היטב (ט"ז).

(יד) ואפילו אם הוא אביו – ולא אומרים שלגבי אביו זהו פסיק רישא דניחא ליה שמתקן את בנו (ש"ך).

(טו) רע"ב מי שנולד בין השמשות³⁶⁸, שהוא ספק יום ספק לילה, מונין מן הלילה ונימול לתשיעי, שהוא ספק שמיני. ואם נולד ערב שבת בין השמשות, אינו דוחה את השבת, שאין דוחין את השבת מספק. וכן אינו דוחה יום טוב מספק, ואפילו יום טוב שני של גליות. רע"ב ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות, אף על פי שיצא כולו בשבת, אינו נימול בשבת.

למצטער קצת, אבל אם הרופא אומר שצריך, בודאי אין להחמיר בזה. וכן אם יש לחוש לסכנה, מותר להחם אפילו בעצמו.

³⁶⁶ אסור להביא התינוק לבהכ"נ דרך חצר שאינה מעורבת אפילו ע"י אינו יהודי, דהא יכולין למולו בביתו, והרבה פעמים מלין בבית כשיש צינה (משנה ברורה סי' שלא סק"כ), ויש מתירין בזה משום ברב עם הדרת מלך, ויש להנהיג כן במקומות שנוהגים להביא התינוק לבית הכנסת ע"י שאחד נותנו לחברו וחברו לחברו בפחות מד' אמות, שיוציאוהו מרשות היחיד ע"י נכרי וכניסוהו ע"י נכרי או יעשו כמו שיתבאר בסי' שמ"ז, אבל לא יוציאוהו וכניסוהו ע"י שנים שזה עוקר וזה מניח, אף על פי שהוא פטור, מכל מקום הרי הוא אסור מדברי סופרים (שו"ע הרב שם סעיף ח).

³⁶⁷ אב שרוצה להדר ולמול את בנו, אם מל פעם אחת מילה שלמה בחול, מותר, ואם רק חתך, למנהג אשכנז, מותר לו לחתוך והמוהל יפרע (מגן אברהם סי' שלא סק"י), ולדעת בני ספרד, אסור לו לחתוך בלבד וכמבואר בשו"ע לקמן סעיף י"ד לגבי שני מוהלים בשבת (ראה מילה שלמה פ"ב סעיף כד).

³⁶⁸ אפשר לסמוך על דברי המילדת בקביעת הזמן המדויק של הוצאת הראש אף כשאינה שומרת שבת, כל שאין לה בזה נגיעה (אוצר הברית ח"ב פ"ט סי' ד הערה כג, ועי' מילה שלמה פ"ב סי' ד תשובה יד), ונראה שעכ"פ בד"כ אינה מדייקת בכך ויש לחוש שאומרת בדרך השערה, ועל כן יש לבקש מהמילדת עוד קודם ללידה שתשים לבה לזמן המדויק של יציאת הראש, ובמקומות שמצוים הרבה שומרי תורה, שמתוך כך רגילים הרופאים להקפיד ולשים לב לזמן המדויק, אפשר בדרך כלל לסמוך על דבריהם. אין לסמוך על הזמן שרושמים הרופאים בתעודת הלידה, כיון שאינם מדייקים בזה ורושמים אחר זמן, ועל כן אם לפי רישומם הייתה הלידה מבעוד יום, אפשר לסמוך על זה. ויש להשתדל שתעמוד אשה במקום סמוך ותוכל לדעת את זמן הלידה בקירוב משתשמע את קול התינוק בוכה, ורצוי תמיד להתיעץ עם רב (אוצר הברית שם).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

(כ) ואפילו יום טוב שני של גליות – אמנם להלכה נראה כדעת הראשונים הסוברים שדוחה יו"ט שני של גליות (ש"ך), ויש אומרים שהעיקר כדעה שאין דוחה אך הרוצה לסמוך על הש"ך, אין מוחים בידו (בפ"ת), ויש אומרים שאם הוא ודאי שלא בזמנו, כגון שנולד ערב שבת בין השמשות ובשבוע שאחר כך חל יו"ט שני של גליות אחר שבת, ימול לאחר יו"ט, אבל אם ספק שמיני שלו הוא ביו"ט שני ש"ג, אפילו בראש השנה נימול בשני, משום שהוא ספק ספיקא (בפ"ת).

(כב) ואפילו לא הוציא אלא ראשו וכו' – וצריך לדקדק באשה מקשה בערב שבת, אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור בערב שבת שאז אין מליץ אותו בשבת כי אם בערב שבת, ויש לשאול את הנשים, ואם אינן יודעות, יש ללכת אחר המנהג (ש"ך), ולפרוזדור היינו לאויר העולם דוקא ולא לבית החיצון (בפ"ת). ואם לא קשתה האשה בין השמשות ולא נראו לה חבלי לידה עד כניסת שבת, אפילו בתחילת ליל שבת מיד, לא חוששים שמא הוציא ראשו לפני שבת, אך אם נמשך זמן קישוי בין השמשות וילדה בתחילת הלילה יש לחוש לחומר איסור שבת ולא דוחה שבת, ואף שאין היולדת או המילדת יודעים מזה, אימור לאו אדעתיהו אגב דטרידי, אך אם אנו שואלים אותם ואומרים שיודעים שהוציא ראשו לפני שבת או שלא הוציא, פשיטא שאין לנו אלא דבריהם בין לענין לדחות שבת ובין לענין שלא לדחות שבת. משנפתח הקבר ואינה יכולה ללכת, בידוע שהוציא העובר ראשו (בפ"ת).

(ט) בשיעור בין השמשות אפליגי תנאי ואמוראי בסוף פרק במה מדליקין, וכתב ר"ב בעל העיטור: מספקא לן הלכה כדברי מי, הלכך אי איתיליד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא, עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי, ונימול לעשרה. ואי איתיליד במוצאי שבת משתשקע החמה, עבדינן לחומרא כדרבה (ועיין לעיל סימן כס"ג סעיף ה' ו').

(כג) משתשקע החמה – בערב שבת, ונימול לעשרה היינו ביום ראשון (ש"ך).

(כד) עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי – והיינו משנראו שלושה כוכבים בינונים, שאז ודאי לילה הוא (ש"ך)³⁶⁹.

(כה) לחומרא כדרבה – שכל לפני מזרח מאדימין הוא גם בין השמשות, והיינו מהלך שלשה מילין קודם הלילה (ש"ך).

(י) ר"ע קטן שנולד כשהוא מהול ר"ע ומי שיש לו שתי ערלות ר"ע ואנדרוניגוס ר"ע איווצא דופן ויליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה, אף על פי שנימולים לשמונה אינם דוחים את השבת³⁷⁰, (טומטוס שנקרע ונמלל זכר, ר"ע מלין אותו בשבת ר"ע ויט' אוסקין).

שתי ערלות – וראוי להזהיר למוהלים שכשרואים שני עורות זה על זה, לא יפרעו עוד בשבת, וימתינו עד אחר שבת, שאין סכנה אם לא יפרעו עד אחר שבת (בפ"ת).

(יא) ר"ע מי שנולד בחדש השביעי³⁷¹, מלין אותו בשבת אפילו אם לא גמרו שערו וצפרניו. אבל מי שנולד בחדש השמיני, אין מלין אותו בשבת אלא אם כן גמרו שערו

³⁶⁹ החל מחצי שעה אחרי השקיעה, נידון כוודאי נולד בשבת (מילה שלמה פי"ב סי' ד תשובה יב בשם הגרי"ש אלישיב וראה הערה שם). לענין שקיעה במוצאי שבת, אפשר לסמוך על הלוח (שם תשובה יג ועי' שם שיש שנקטו לחשוש 2-3 דקות קודם).

³⁷⁰ וטעם כל אלה הוא משום ספק, כגון גבי אנדרוניגוס הוא משום דאינו זכר ודאי, וכמו כן נולד בין השמשות שמא הוא שלא בזמנה, ונולד כשהוא מהול אפשר דליכא כאן ערלה כבושה והוא מהול ממש, וכן מי שיש לו שתי ערלות דהיינו שני גידים הוא נמי משום דאין אנו יודעין איזה ערלה עיקרית, ולסברא ב' דמיירי בשתי עורות זה על זה נמי טעמא דאין אנו יודעין כוונת התורה בזה, חוץ מיוצא דופן וא"י שילדה התם הטעם משום דאין טמאים בטומאת לידה, ולכמה תנאי בעינן כסדר האמור בפרשת תזריע דאשה כשהיא טמאה לידה בנה נמול לשמונה (משנה ברורה סי' שלא סקי"ח).

³⁷¹ היינו שבעל אותה ופירש עד שהוכר עובר, אבל לא סמכינן לומר דמסתמא נתעברה אחר ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה הוכחה ברורה (משנה ברורה סי' שלא סקי"י).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

וצפרניו. רפ"ה והוא הדין לספק בן שבעה ספק בן שמונה³⁷², שאין מלין אותו בשבת אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו. הגה: רפ"ו וי"א דמהלינן ליה הואיל וספק בן שבעה הוא, אלא דאין מחללין עליו השבת צפאר דברים, וכן נראה לי עיקר³⁷³.

(כ) מלין אותו בשבת וכו' – שהרי בן קיימא הוא (ש"ך).
(כז) אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו – שאז אנו אומרים שולד זה היה ראוי להיוולד בשביעי ואז נגמר, אלא שהשתהה לחדש השמיני (ט"ז).
(כח) דמהלינן ליה וכו' – משום שלעניין שאר דברים אין פיקוח נפש דוחה שבת, אבל לענין המילה עצמה, אפשר למולו ממה נפשך, שאם בן שבעה הוא, הרי הוא בן קיימא, ואם בן שמונה הוא, הרי הוא כמחתך בשר בעלמא (ש"ך), ויש אומרים שאין ראוי להקל כלל למול בשבת אם לא גמרו סימניו וכדעת השו"ע (ט"ז).
(יב) רפ"י ישראל שהמיר ונולד לו בן מישראלית, מלין אותו בשבת.

(כט) ישראל וכו' – אבל נכרי שהוליד מישראלית, אין מלין אותו בשבת (רע"א), וי"א שמלין בשבת (בפ"ת).

(ל) שהמיר ונולד לו בן מישראלית וכו' – אין מחזיקים אותו שיצא לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית (ט"ז). י"א שאפילו אמו מומרת, מלין אותו בשבת, שהרי חייבים בכל המצוות, והלשון 'ישראלית' הוא לאפוקי גויה, וי"א שאם אמו מומרת חיישינן טפי שיצא לתרבות רעה ואסור למולו (ט"ז וש"ך) וי"א שישראל כשר שנולד לן בן מישראלית מומרת, מלין אותו בשבת (בפ"ת) יתכן שאינו חולק כי מדבר בישראל כשר והנ"ל דיברו במומר @.

(לא) מלין אותו בשבת – ממזר, מלין אותו בשבת. הקראים, כל זמן שלא מדברים תועה על הרבנים ומתלוצצים עליהם, מלים בניהם אפילו בשבת, ויש אומרים שבזמן הזה הם גרועים יותר ואינם פורעים ומתרחקים ממנהגינו, ועל כן אסור למולם בשבת (ש"ך).

(יג) רפ"י ישראל שנולד לו בן מעובדת כוכבים, אין מלין אותו בשבת.

(לב) אין מלין אותו בשבת – שולד נכרית כמותה (ט"ז).
(יד) רפ"י ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת³⁷⁴, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע. הגה: ולא מלאתי ראיה לדבריו, ואלכזה נראה לי דקרי דהא מילה דחיא שבת כמו עבודה צמקדק סכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת, דמאחר לשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר. וכן מלאתי בספר התרומה יסן כתוב בקלף, שכתב בסוף הלכות שבת כהדיא דקרי. אמנם מלאתי בקובץ שיש לאסור ועל כן טוב להחמיר לכתחלה, אף על פי שמדינא נראה לי מה שכתבתי.

(לג) שלא ימולו וכו' – אמנם נראה ברור שאין איסור כלל, וכבר נהגו כן בהרבה מקומות שמלים בשבת שני מוהלים (ט"ז), וכבר פשט המנהג להתיר (ש"ך)³⁷⁵. וי"א שבשבת וביו"ט אסור למוהל לסלק ידיו משהתחיל למול עד שיגמור הפריעה, אבל אם ארע שסילק ידיו, מותר גם לאחר לגמור (בפ"ת).

³⁷² והוא הדין ספק בן ח"ת ספק בן ט"ת, והטעם בכל זה דלא מחללינן שבת מספיקא (משנה ברורה סי' שלא סק"ט).

³⁷³ והנה בב"ח וט"ז דעתם לפסוק כהשו"ע, אבל באליה רבה הביא בשם ספר לחם משנה שהמנהג למול ספיקות, וגם במאירי כתב שכן דעת כל הגאונים, וכ"כ הרדב"ז סימן ל"ב, ונהרא נהרא ופשטיה (משנה ברורה סי' שלא סק"א).

³⁷⁴ ושבת ויום טוב שוים בזה (שערי תשובה סי' שלא סק"ב), וי"א שבי"ט שני של גלויות יש להקל לכתחילה אף במקום שנהגו לאסור בשבת וי"ט (כורת הברית נחל ברית סקל"ט).

³⁷⁵ וכן המנהג בכל מדינת פולין, תמיד הם שני מוהלים, זה חותך וזה פורע בין בחול ובין בשבת, ובחכמת אדם (כלל קמ"ט) כתב דעכ"פ לא יכבד שלשה בני אדם אלא הפורע יהיה המוצץ, אבל בישועות יעקב דחה זה וכתב דהמציצה יכול להיות באחר דהוא ענין בפני עצמו (משנה ברורה סי' שלא סק"ו).

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

ר' יעקב הגוזר, כללי המילה (בתוך: ר' יעקב גלסברג, זכרון ברית לראשונים), קראקא תרנ"ג

ר' אליהו פוסק, כורת הברית, למברג תרנ"ג
ר' אשר אנשל גרינוולד, זוכר הברית, אונגוואר תרצ"א
ר' חיים אלעזר שפירא, אות חיים ושלוש, ברוקלין תשמו
ר' יוסף דוד ויסברג, אוצר הברית (ד"ח), ירושלים תשנא-תשסב
ר' יצחק לאנג, הבט לברית, ירושלים תשנז
ר' שלמה שוחט, מילה שלמה, ירושלים תשעב

-
- א נדרים דף כ ע"א.
ב נדרים דף כב ע"א.
ג נדרים דף עז ע"ב.
ד ירושלים נדרים פ"א מ"א.
ה נדרים כב ע"א.
ו סמ"ג ל"ת רמב
ז רא"ש נדרים פ"א סי' ח.
ח תוס' חולקין ב ע"ב ד"ה אבל.
ט רא"ש שם.
י נדרים יג ע"א.
יא רא"ש נדרים פב, סי' א.
יב רא"ש שם.
יג מרדכי שבועות תשפח.
יד נזיר כ ע"ב, רמב"ם נדרים פ"ג ה"ג וה"ד.
טו שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רנה.
טז נדרים יג ע"ב ויד ע"א.
יז רא"ש נדרים פ"ב סי' א'.
יח שו"ת הרשב"א ח"ג שיד.
יט ר"ן נדרים יב ע"א ד"ה והוא שנדר.
כ ב"נ.
כא שו"ת הרשב"א ח"ג שיד.
כב נדרים ב ע"א וד ע"ב.
כג נדרים ה ע"א.
כד נדרים ב ע"א, ז ע"א.
כה נדרים ט ע"א.
כו רא"ש נדרים פ"א סי' ב.
כז נדרים ב ע"א י ע"א.
כח נדרים יח ע"ב, וכפירוש הב' ברא"ש סי' נ.
כט רמב"ם נדרים פ"ב ה"א.
ל נדרים כ ע"א.
לא שו"ת הרשב"א ח"ה רנח.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- לב שו"ת הריב"ש ח"א סימן לו.
לג תשב"ץ ח"א קנה.
לד שבועות כט ע"ב.
לה רמב"ם נדרים פ"ב ה"א.
לו שבועות כו ע"ב.
לז רא"ש שבועות פ"ג סי' יד
לח מרדכי שבועות סי' תשנה.
לט רמב"ם שבועות פ"ב ה"ו.
מ שו"ת הרא"ש כלל ח' סי' יא.
מא רשב"א שו"ת ח"ג שלא.
מב רמב"ם שבועות פ"ב ה"ז.
מג נדרים כג ע"א.
מד שם ע"ב.
מה ויש שמורה ברמב"ם נדרים פ"ב ה"ד.
מו ר"ן נדרים כג ע"ב ד"ה ולענין ותוס' שם ד"ה ואת.
מז נדרים יד ע"א.
מח נדרים יד ע"ב.
מט נדרים ח ע"א, ורא"ש שם .
נ נדרים יד ע"ב.
נא נדרים טו ע"א.
נב שו"ת הריב"א ח"א סימן מ'.
נג נדרים טז ע"א.
נד מרדכי שבועות תשנ"ו.
נה רא"ש נדרים יד ע"ב ור"ן שם.
נו כל בו פח.
נז שו"ת הרשב"א ח"ד סי' קט ד"ה ולענין.
נח רש"י נזיר ב ע"א ?
נט נדרים נז ע"א, ור"ן שם דלא כרא"ש.
ס ר"ן שם, ועי' רמב"ם נדרים פ"ה ה"ד.
סא נדרים נז ע"א.
סב נדרים מז ע"א.
סג ריב"ש שנו.
סד ירושלמי נדרים פ"ה ה"ג הובא ברא"ש פ"ה סוף סי' ב, ור"ן נדרים מז ע"א ד"ה קונם לבית.
סה נדרים שם.
סו מח' רא"ש ור"ן שם, ורמב"ם פ"ה ה"ד.
סז נדרים מז ע"א.
סח נדרים לד ע"ב, ורמב"ם נדרים פ"ה ה"ד ה"ה.
סט נדרים מט ע"א, רמב"ם נדרים פ"ט ה"א.
ע שם.
עא שם נא ע"ב.
עב נדרים נד ע"א.
עג ר' ירוחים נ"ד ח"ד דף קי ע"ד בשם הירושלמי נדרים פ"ז ה"א.
עד שם.
עה ירושלים שם.
עו חולין קד ע"א ורא"ש שם אות ב'.
עז נדרים נב ע"ב.
עח נדרים נג ע"ב.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- עט נדרים נא ע"ב.
פ שם נב ע,ב.
פא נדרים נא ע"ב.
פב שם נג ע"א.
פג ר"ן שם.
פד שם במשנה.
פה נדרים נג ע"א.
פו ירושלמי פ"ו ה"ד רא" ש נדרים פ"ו סי' ג.
פז תוספתא נדרים פ"ד ה"א, ורא"ש פ"ז סי' ב.
פח נדרים נג ע,א.
פט נדרים נה ע"א.
צ ירושלמי חלה פ"א ה"ב רא"ש נדרים פ"ז סי' ג.
צא עירובין כו ע"ב.
צב נדרים נג ע"ב.
צג שם.
צד נדרים נה ע"ב.
צה שם ורא"ש שם.
צו נדרים סא ע"ב ורא"ש נדרים פ"ח סי' א.
צז בכורות נה ע"א.
צח ר"ה כח ע"א.
צט נדרים נה ע"ב.
ק נדרים נו ע"א.
קא נדרים נו ע"א.
קב שו"ת הרשב"א חדשות כת"י סי' קז הובא בב"י רכח.
קג מרדכי ב"מ שצה.
קד שו"ת המיוחסות לרמב"ן סי' רסז.
קה נדרים ל ע"א.
קו ר"ן שם דיבור הראשון.
קז ירושלמים פ"ג ה"ו, וע"י נדרים פט ע"א.
קח נדרים ל ע"ב.
קט רא"ש שם.
קי תוספת שם ד"ה לאפוקי.
קיא נדרים ל ע"ב.
קיב נדרים לא ע"א.
קיג שם.
קיד נדרים לא ע"ב.
קטו רא"ש נדרים (פ"ג סי' טז), רמב"ם נדרים פ"ט הכ"ג.
קטז רשב"א שו"ת ח,א סי' תרצט.
קיז רבינו ירוחם נ"ד סוף ח"ג קיא ע"א.
קיח שו"ת הרא"ש כלל ג' סי' ט.
קיט מהר"ל ליקוים פה ע"א אות ט.
קכ נדרים נה ע"ב, רמב"ם נדרים פ"ח ה"ח.
קכא שו"ת ריב"ש סי' קצה ד"ה ועוד שאף.
קכב רשב"ץ (רשב"ש) סימן קע.
קכג ד"מ על פי הרשב"ש הנ"ל.
קכד נדרים סג ע"ב.
קכה רמב"ם נדרים פ"ח ה"י.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- קכז נדרים מג ע"א.
קכח רמב"ם פ"ח הי"ב נגד הרא"ש שם.
קכח שו"ת ריב"ש סי' תכב.
קכט שו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן רנ"ז.
קל ב"ק פ ע"א.
קלא שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רכט.
קלב רא"ש שבועות פ"ג סי' כא.
קלג נדרים ס ע"א.
קלד שם ע"ב.
קלה ר"ן נדרים סא ע"ב ד"ה ומה שנהגו.
קלו שו"ת רחא"ש כלל יב סי' א.
קלז נדרים ס ע"ב.
קלה נדרים ס ע"ב.
קלט נדרים ס ע"ב.
קמ שם.
קמא ר"ה יב ע"ב.
קמב נדרים סג ע"א.
קמג ירושלמי פ"ח ה"ו.
קמד נדרים סג ע"א, וכרא"ש שם (סי' ב), ורמב"ם פ"י ה"ו.
קמה נדרים ס ע"א.
קמו קידושין ל ע"ב.
קמז חולין קי ע"ב.
קמח קידושין לא ע"ב. ורש"י ורמ"ה שם.
קמט ר' ירוחם נ"א ח"ד טו ע"ג.
קנ ב"י מכח רמב"ם ת"ת ה' ו.
קנא טור.
קנב רמב"ם ממרים ו ג.
קנג קידושין לא ע"א.
קנד רמב"ם ממרים ו ז.
קנה קידושין לא ע"ב.
קנו קידושין לא ע"א. ועי' ירושלמי פ"א פ"א ה"ז..
קנז שם.
קנח נדרים לח ע"ב.
קנט קידושין לא ע"ב.
קס ראשונים שם.
קסא ב"י בשם הראשונים הנ"ל.
קסב תשובות הנהרות מיימונית ממרים סי' טו.
קסג ירושלמי קידושין א ז.
קסד קידושין לא ע"ב.
קסה קידושין לג ע"ב.
קסז רא"ש שם אות נו.
קסז דרכי משה.
קסח קידושין לב ע"א. רמב"ם ממרים ו ז.
קסט ר"י.
קע תרומת הדשן מ.
קעא רמ"ה בטור.
קעב מהרי"ק נח.
קעג קידושין לא ע"ב.
קעד מהרי"ל תשובה כד.
קעה שליט גבורים יג ע"ב אות ב קידושין.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- קעו נ"י.
קעז רמב"ם ממרים ו י, ועי' קידושין לא ע,ב.
קעה קידושין לב ע"א.
קעט קידושין שם.
קפ ר"ן שם יג ע"ב ד"ה אבא.
קפא ר' ירוחם נ"א ח"ד טו ע"ד.
קפב מגילה מז ע"ב.
קפג קידושין לא.
קפד ב"מ לב ע"א ויבמות ה ע"ב.
קפה רמב"ם ממרים פ"ו הי"ב.
קפו שו"ת הראש כלל טו אות ה.
קפז קידושין ל ע"ב.
קפח רמב"ם ממרים ו יא.
קפט הגהות מיימונית פ"ו אות ז
קצ רמב"ם ממרים ו ח.
קצא קידושין לב ע"א.
קצב מו"ק יז ע"א.
קצג כתובות קג ע"א.
קצד שם.
קצה שו"ת הראש טו ו.
קצו מהרי"ק מד.
קצז ד"מ.
קצח מהרי"ק קסו
קצט סנהדרין נג ע"א.
ר שם סו ע"א.
רא סנהדרין פד ע"ב.
רב שם פה ע"ב.
רג ב"ק פו ע"א.
רד ב"ק פד ע"ב.
רה סנהדרין פה.
רו רמב"ם ממרים ה ט.
רי יבמות כב ע"א.
רז רמב"ם ממרים ה ט.
רט יבמות ורמב"ם שם.
רי סנהדרין קי ע"א.
ריא רמב"ם ת"ת ה ב.
ריב מהרי"י (תרומת הדשן ח"ב) סי' רלח.
ריג סנהדרין ה ע"ב עירובין סג ע"א רמב"ם ת"ת ה ג.
ריד תוס' עירובין סב ע"ב ד"ה רב ותוס' סנהדרין שם ד"ה אלא.
רטו רמב"ם שם.
רטז מרדכי &.
ריו תוס' סנהדרין ה ע"א ד"ה נקמינא.
ריח מהרי"ק קיז ענף ג.
ריט ראש, עירובים פרק הדר סי' ב'.
רכ תוס' עירובין סב ע"ב ד"ה רב חסדא וראש שם.
רכא הגהות ממימנות ת"ת פ"ה.
רכב שם אות ו'
רכג עירובין סג ע"א.
רכד שם, ורא"ש שם.
רכה ע"ז יט ע"ב.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- רכי מהרי"ק קסט.
רכז סנהדרין ק ע"א.
רכח רמב"ם ממרים פ"ו ה"ג.
רכט רש"י שם.
רל ברכות כז ע"ב.
רלא ר' יונה ברכות יח ע"ב ד"ה והנותן.
רלב סנהדרין קא ע"ב.
רלג רמב"ם ת"ת ה'ו.
רלד רוקח סימן של"ה.
רלה ברכות כז ע"א.
רלו פסחים נא ע"א.
רלז מהרי" ווייל (דינין והלכות סימן לו).
רלה חידושי אגודה פרק מקום שנהגו סי' נ.
רלט רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ו.
רמ יומ"א נג ע"א.
רמא ר"ן מו"ק ג ע"ב ד"ה כתיב.
רמב רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ו.
רמג קידושין לג ע"א ורמב"ם פ"ו הלכות ת"ת או תב'
רמד תוס' שם ד"ה אין ת"ח.
רמה יומא לז ע"א.
רמי הגהות ממימונית פ"ו הלכות ת"ת או תב'
רמז מדרכי ברכות סי' קסו בשם הראב"ה.
רמח שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפא.
רמט כתובות צו ע"א.
רנ רמב"ם ת"ת ה'ח ועיי' גמ' ברכות כז ע"ב.
רנא ב"ב קיט ע"ב.
רנב קידושין לג ע"ב.
רנג רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.
רנד תרומת הדשן מג.
רנה יראים כב ע"ד.
רנו רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.
רנז רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.
רנח רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.
רנט תורת אדם ענין קריעה עמוד נט.
רס תורת האדם ענין הקריעה עמוד נה.
רסא שם.
רסב שו"ת תשב"צ ה,א קכב, ורש"י סוכה כ ע"א ד"ה הריני.
רסג עירובין צט ע"א.
רסד ר' ירוחם כב ע"ד.
רסה ב"מ לג ע"א.
רסו מהרי"ק שורש ק"ע
רסז תורת אדם ענין הקריעה עמוד נג.
רסח אבות ה'ז.
רסט ע"ז יט ע"ב
רע ע"ז ז ע"א חולין מד ע"ב.
רעא קידושין לב ע"א & רא, ש שם סי' נג.
רעב פסקי מהרא"י קכו.
רעג אבות ד'ב.
רעד ב"מ לג ע"א.
רעה רא"ש שם סי' ל'.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- רעו ספר הסידים תקפה.
רעז ב"מ לג ע"א.
רעה אורחות חיים.
רעט תוס' יבמות עז ע, א ד"ה אם.
רפ ב"ב ח ע"א.
רפא ר"ן שם.
רפב שם ונדרים סב ע"ב.
רפג שו"ת מהר"ם &
רפד תרומה הדשן שמא, שמב.
רפה שו"ת הרא"ש כו.
רפו ב"ב כב ע"א, ורא"ש שם סי' יג ורמב"ם הלכות ת"ת י ו.
רפי רמ"ה שם.
רפה נדרים סב ע"א.
רפט שבועות ל ע"ב.
רצ רמב"ם ת"ת ו יא-יב.
רצא סנהדרין צט ע"ב.
רצב ר' ירוחם יז ע"ב.
רצג מו"ק טז ע"א.
רצד ריב"ש ח"ג סימ' תק.
רצה ברכות יט ע"א
רצו שו"ת ריב"ש ח"ב סימן רמז.
רצז שו"ת רשב"א ח"א קעט.
רצח מהרי"ק קסג מהרי"ו קסג.
רצט קידושין לב ע"ב
ש שם לג ע"ב.
שא ראש שם.
שב תוס' שם ד"ה זקן.
שג קידושין לג ע"א
שד שם ע"ב.
שה קידושין לג ע"א
שו קידושין לג ע"א.
שז שם.
שה שם.
שט שם רמב"ם ת"ת ו ט.
שי קידושין לג ע"ב.
שיא תרומת הדשן קלא.
שיב קידושין לג ע"ב.
שיג קידושין שם ור"ן שם.
שיד קידושין שם.
שטו הוריות יג ע"ב.
שטז שם.
שז רמב"ם ת"ת ו ז.
שיח ב"ב קב ע"א.
שיט קידושין ל ע"א.
שכ שם.
שכא קידושין ל ע"א.
שכב הגהות מיימונית ת"ת פרק א.
שכג סוכה מב ע"א.
שכד ב"ב כא ע"א.
שכה קידושין ל ע"א רמב"ם ת"ת א ז.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

שכו	ב"ב כא ע"א.
שכז	שבת קיט ע"ב.
שכח	ב"ב כא ע"א.
שכט	פי האברבנאל אבות פ"ה מכ"א.
של	ב"ב כא ע"א.
שלא	ב"ב כא ע"א.
שלב	רמב"ם ת"ת ב ב.
שלג	רמב"ם ת"ת ב ב.
שלד	שבת קיט ע"ב.
שלה	נדרים לו ע"א.
שלו	ב"ב כא ע"א.
שלוז	נ"י שם.
שלה	שם.
שלט	ב"ב כא ע"א.
שמ	רמב"ם ת"ת ב ג, וב"ב כא ע"ב.
שמא	
שמב	ב"ב כא ע"א.
שמג	שם. רא"ש שם סי' ה.
שמד	קידושין פב ע"א, רמב"ם ת"ת פ, ב ה"ד.
שמה	רמב"ם ת"ת שם.
שמו	ב"ב כא ע"ב.
שמוז	מהרי"ו סי' קנא.
שמח	מהרי"ק קסט ג.
שמט	מהרד"ך סימן כב בית יח הדר ט.
שנ	ריב"ש רע"א ד"ה שנית.
שנא	רמב"ם מלכים א ז.
שנב	כל בו?????
שנג	ריב"ש שם.
שנד	רמב"ם ת"ת א ה.
שנה	מנחות צט ע"ב.
שנו	קידושין כט ע"ב.
שנוז	רמב"ם פ, א ה"י הלכות ת"ת.
שנח	מנחות צטע"ב.
שנט	קידושין ל ע, א.
שס	רמב"ם ת"ת פ"א הי"ב.
שסא	תוס' קידושין ל ע"א ד"ה לא צריכא.
שסב	נדרים לו ע"א.
שסג	בכורות כט ע"א.
שסד	ראשונים בנדרים שם.
שסה	הגהות מיימוני ת"ת פ"א.
שסו	רמב"ם ת"ת פא, הי"ג.
שסז	סוטה כ ע"א.
שסח	חולין קלג ע"א רמב"ם ת"ת פרק ד ה"א.
שסט	רמב"ם שם.
שע	מו"ק טז ע"ב.
שעא	ר"ן מגילה יא ע"ב ד"ה ומקשו.
שעב	עירובין נד ע"ב.
שעג	אבות פ"ב מ"ה.
שעד	כתבות קג ע, ב.
שעה	תוספתא סנהדרין פרק ז ה"ה

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- שעו שבת ג ע"ב.
שעז ברכות לג ע"ב.
שעח תוספתא סנהדרין ז.
שעט תוס' בכורות לו ע"א ד"ה עמד.
שפ הוריות יג ע"א.
שפא מגילה כח ע"א.
שפב סנהדרין עא ע"א.
שפג ברכות נג ע"א.
שפד מגילה כו ע"ב.
שפה פאה פ"א מ"א.
שפו ירושלמי פסחים כד ע"א.
שפז קידושין מ ע"ב.
שפח פסחים נ ע"ב.
שפט שבת פג ע"ב וברכות סג ע"ב.
שצ ברכות לה ע"ב.
שצא רמב"ם ת"ת פ"ג ה"י, ועי' ב"י החולק.
שצב תשב"ץ ח"א סי' קמב – קמה.
א ירושלמי ברכות פ"ה ה"א.
ב עירובין נד ע"א.
ג שיה"ש רבה ה יא.
ד סנהדרין צב ע"א.
ה סנהדרין צט ע"א.
ו יומא יט ע,ב.
ז אבות פ"ד מ"ט.
ח ב"ב י ע"א.
ט שבת קנא ע"ב.
י שם.
יא תענית ט ע"א.
יב גימין ז ע"ב.
יג ב"ב ז ע,ב וח ע"א, ורמב"ם מתנות עניים פ"ז ה"י.
יד ב"ב שם.
טו ב"ב ח ע,א.
טז שו"ת מהרי"ל מינץ סי' א'.
יז ב"ק קיט ע"א, ורמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"י ב..
יח שו"ת הרא"ש כלל יג סימן יא.
יט מרדכי ב"ב תצה.
כ ב"ב ח ע"ב ורמב"ם מתנ"ע ז יא.
כא רמב"ם איסורי מזבח ז יא.
כב רמב"ם מתנ"ע ז ה, כתובות נ ע"א ירושלמי פאה פ"א ה"א.
כג כתובות נ ע"א.
כד כתובות סז ע"ב.
כה מהרי"ל ר"ה לו ע"ב.
כו ב"ב ט ע"א.
כז מתנות עניים פ"י ה"ד והלכה ה, ב"ב ט ע"ב. סמ"ג עשיין קסב.
כח ב"ב ט ע"א.
כט משנה תורה מתנ"ע פ"י ה"ז-יד.
ל ב"ב י ע"ב.
לא כתובות סז ע"ב.
לב שם.
לג שו"ת הרשב"א ח"א תקפ"א.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- לד ב"ב י ע"א.
לה מהרי"ג קבג.
לו שם קבכ ענף ג ד.
לז כתובות סז ע"ב.
לה כתובות סז ע"א.
לט ב"ב ט ע"א רא"ש שם לה.
מ פאה פ"ח מ"ז.
מא תוספתא פאה פ"ד ה"ח.
מב שו"ת הרשב"א ח"ג שפ.
מג ספר יראים קנו.
מד גימין סא ע"א, מרדכי שם תסד.
מה ספרי ראה סג, מרדכי ב"ב תקנ.
מו שו"ת הרשב"א ח"ג רצב.
מז מרדכי ב"ב תפו.
מח שם תצג.
מט אבות פ"א מ"ה.
נ ב"ב ט ע"א.
נא כתובות סז ע"א.
נב רמב"ם מתנ"ע פ"ח היוז-יח.
נג ב"ב ט ע"א.
נד ריטב"א בב"ב ח ע"א.
נה מרדכי ב"ב תקב.
נו שו"ת הרא"ש כלל ו סי' א ב, ר' ירוחם נ"ט ח"א קסז ע"א.
נז ד"מ בשם תוספתא דנדה פ"ו ה"ז.
נח שו"ת הרא"ש כלל ו סי' א ב.
נט ב"ב ח ע"א.
ס רמב"ם מתנ"ע פ"ח הי"א.
סא שם הי"י
סב מהרי"ק ז.
סג גימין מה ע"א.
סד רא"ש שם אות מד.
סה גימין מה ע"א.
סו שם מו ע"ב.
סז שם לו ע"ב.
סח הוריות יג ע"א.
סט מרדכי כתובות רפח.
ע הוריות יג ע"א.
עא מרדכי ב"ק נט.
עב מרדכי ב"מ שסז.
עג שו"ת מהרי"י וייל סי' קמח קמט.
עד פאה פ"ח מ"ז.
עה שם משנה ט', מרדכי ב"ב סי' תק.
עו מרדכי שם תקא.
עז פאה שם.
עח כתובות סח ע"א.
עט רי"ף שם כט ע"ב.
פ פאה פ"ה ה"ד.
פא ר' ירוחם קלב ע"ג.
פב שקלים פרק ב משנה ה.
פג רמב"ם פיה"מ שם.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- פד שו"ת הרשב"א ח"ד נה.
פה שו"ת הרא"ש לב ו.
פו מרדכי כתובות קעו בשם הראב"ה.
פז רמב"ם מתנ"ע ט יט.
פה כתובות סז ע"ב.
פט שם.
צ פסחים נג ע"ב.
צא מרדכי ב"ב תצז.
צב סנהדרין כו ע"ב.
צג ב"ב י ע"ב.
צד פסחים קיב ע"א.
צה ב"ב קי ע"א.
צו פאה פ"ה ה"ט.
צז ב"ב ח ע"ב.
צח ב"ב ח ע"ב.
צט שם.
ק ב"ב ח ע"א.
קא מהרי"ק שורש יז אות ג.
קב סמ"ק סי' רמח.
קג מגילה כו ע"א.
קד רש"י שם
קה מרדכי מגילה תתכה
קו מרדכי ב"ב תצה.
קז ב"ב ח ע"ב.
קה ב"ב ט ע"א.
קט מהר"י ווייל קענ
קי ר"ה ו ע"א.
קיא ר"ן ר"ה א ע"ב ד"ה וכתבו.
קיב מרדכי ר"ה תשב.
קיד רא"ש ר"ה פ"א סי' א'.
קיד מור.
קטו מרדכי ב"ב תרנז.
קטז ירושלמי גיטין פ"ג ה"ז.
קיו מרדכי ב"ב תפט.
קיא שם תפח.
קיש שם תצג.
קכ שם תקב.
קכא שם.
קכב מהרי"ק שורש ו' ענף ג' וד'.
קכג מרדכי ע"ז תשצט.
קכד שו"ת רמב"ן רסז.
קכה אשר"י שם סי' יג.
קכו נדרים ז ע"א.
קכז רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ג.
קכח מרדכי ב"ב תרנ"ט.
קכט ר"ה ו ע"א.
קל שו"ת הרא"ש כלל יב אות ב.
קלא רי"ף ב"מ ג ע"ב.
קלב מרדכי ב"ב תקס"ה.
קלג תוס' ב"ק לו ע" ד"ה יד.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- קלד שו"ת רא"ש כלל יג אות א.
קלה ב"ק לו ע"ב ורי"ף שם יח ע"ב.
קלו שו"ת הרא"ש כלל יג ס' ד.
קלו ר' ירוחם נ"ט ח"א קסו ע"א.
קלח תרה"ד ה, ב סי' קעג.
קלט שם סי' שי"א.
קמ מרדכי ב"ב תצה-תצט.
קמא הגהות אשר"י ב"ב פ"ח סי' לח.
קמב מרדכי ב"ב תצא.
קמג שו"ת הרא"ש כלל יג סי' א.
קמד ערכין ו ע"א.
קמה ערכין ו ע"ב.
קמו שו"ת הרא"ש כלל יג אות יד.
קמז שו"ת מהרי"ק קבח ענף ד.
קמח שו"ת מהר"ם מרונטברג כת"י אמסטרדם סי' רמ.
קמט ערכין ו ע"ב.
קנ רמב"ם מתנ"ע ח ה.
קנא הגהות מרדכי ב"ב תרנמ.
קנב שו"ת הרשב"א ח"א תרנ"ו.
קנג מרדכי ב"ב תרס.
קנד מרדכי ב"ב תרנ"ה, ותרנ"ט.
קנה שם
קנו אור זרוע צדקה יט.
קנז קידושין כט ע"א.
קנח טור.
קנט קידושין כט ע"א.
קס ראב"ד מילה פ"א ה"ב.
קסא רמב"ם פ"א ה"ב.
קסב קידושין שם.
קסג שו"ת הרשב"א ח"א סי' תעב.
קסד משנה מגילה כ ע"א, שבת קלב ע"א.
קסה מגילה שם.
קסו ברייתא פסחים ד ע"א.
קסז רי"ף שבת נב ע"ב, רא"ש שם פ"ט סי' א ורמב"ם פ"א ה"ח.
קסח בית יוסף ועי' דרכי משה. @עי' בפנים
קסט משנה שבת קלז ע"א.
קע יבמות ע"א וע"ב.
קעא נמוקי יוסף יבמות כד ע"א.
קעב רמב"ם פ"א ה"ז.
קעג משנה שבת קלז ע"א.
קעד נדה מב ע"ב.
קעה אור זרוע מילה סי' קג.
קעו מרדכי שבת סי' רצב.
קעז הגהות מיימוניות מילה פ"א.
קעח שם.
קעט שבת קלד ע"א בברייתא.
קפ רמב"ם פ"א הי"ז וי"ח.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- קפא רי"ף יבמות כ ע"א רא"ש שם פ"ו סי' יג ורמב"ם פ"א הי"ח.
קפב רבינו מנוח.
קפג חידושי אגודה שבת פ"מ.
קפד רא"ש יבמות פ"ו סי' יג ורבינו ירוחם תא"ו נ"א ח"א יג ע"ד.
קפה רי"ף שבת נד ע"א רא"ש שם פ"ט סי' ה ורמב"ם פ"א הי"ז.
קפו רא"ש מועד קמ"ג פ"ג סי' פה, כלבו סי' עג ואבודרהם מילה עמ' שנב.
קפז אבודרהם.
קפח מרדכי שבת סי' תעא.
קפט רבינו ירוחם תא"ו ני"ז ח"ו.
קצ רמב"ם פ"ב ה"א.
קצא רבינו מנוח.
קצב מור.
קצג מרדכי שבת סי' תסח וסמ"ק סי' קנו.
קצד ע"ז כו ע"א.
קצה רמב"ם פ"ב ה"א.
קצו סמ"ג עשין כח.
קצז דרכי משה בשם או"ז שמסתפק. @למעשה ההכרעה מעצמו?
קצח ב"י בשם רשב"א.
קצט אור זרוע מילה סי' קז.
ר מרדכי גיטין סי' שסג.
רא מרדכי שבת סי' תעב ושו"ת הרא"ש כלל יב סי' ב' וג'.
רב רא"ש שם.
רג שו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד' פראג סי' תתקמט.
רד שו"ת מהרי"ק שורש עו ענף א.
רה רמב"ם פ"ב ה"א.
רו רמב"ם שם ה"ב.
רי שבת קלד ע"א.
ריח משנה שבת קלז ע"ב.
רט משנה שם ע"א.
ריג גמ' שם ע"ב וברש"י ד"ה רוב גובהה.
ריא מור לפי גרסת ב"י ובסי' רסו בשם בעל העיטור.
ריב רמב"ם פ"ב ה"ה.
ריג תרומת הדשן סי' רסד.
ריד שבת קלז ע"ב בברייתא.
רטו רמב"ם פ"ג ה"א בשם י"א.
רטז הגהות מיימוניות (קושמא) פ"ג אות ב בשם סמ"ק ומור בשם הראב"ד.
ריז בית יוסף בשם אבודרהם.
ריח מור וב"י בשם העיטור.
ריט בית יוסף בשם מרדכי וכלבו.
ריכ שבת קלז ע"ב.
ריכא מור ובית יוסף.
ריכב מור.
ריכג בית יוסף בשם כלבו ואבודרהם.
ריכד בית יוסף בשם אבודרהם.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- רכה פ"ג ה"א, ברכות פי"א הי"ב.
רכו טור בשם בעל העיטור.
רכז רמב"ם פ"ג ה"ו.
רכח בנימין זאב ומהרי"ל.
רכט טור בשם גאון.
רל מהרי"ל.
רלא בעל העיטור.
רלב בית יוסף.
רלג בית יוסף.
רלד בית יוסף בשם תוס' ומרדכי.
רלה שו"ת הרא"ש (כלל כו סי' ד).
רלו בית יוסף.
רלז רבינו ירוחם.
רלח מרדכי (חולין רמז תרנז).
רלט מהרי"ל.
רמ טור בשם העיטור.
רמא ארחות חיים בשם רמ"ה.
רמב פ"ג ה"ג.
רמג מהרי"ל.
רמד בעל העיטור.
רמה כלבו בשם ר"פ.
רמו בעל העיטור.
רמז אבודרהם בשם פדר"א.
רמח מהרי"ל.
רמט בעל העיטור בשם רב יהודאי גאון.
רנ אבודרהם בשם פדר"א.
רנא הגהות מיימוניות מילה פ"ג.
רנב מהרי"ל.
רנג דרכי משה.
רנד אבודרהם בשם מדרש.
רנה אור זרוע מילה סי' קז.
רנו רשב"ם פסחים קיג ע"ב ד"ה בתורת ותוס' שם קיד ע"א ד"ה ואין.
רנז תוס' שם.
רנח תרומת הדשן רסט.
רנט בית יוסף בשם רשב"א.
רס שבת קלב ע"ב בברייתא.
רסא טור.
רסב שבת קלב ע"ב.
רסג שם קלג ע"א.
רסד שם קלג ע"ב וכרש"י ד"ה המל.
רסה גמ' שם.
רסו רבינו ירוחם נ"א ח"ב יד ע"א.
רסז שבת קל ע"א וע"ב ועירובין צא ע"א.
רסח רמב"ם פ"ב ה"ז.

מאיר הדעה על יורה דעה ח"ה

- רסט שבת קלג ע"א במשנה.
רע רי"ף שבת נה ע"ב ורמב"ם פ"ב ה"ה.
רעא רי"ף שם נו ע"א רא"ש פי"ט סי' ב ורמב"ם פ"ב ה"ט.
רעב שבת קלד ע"א בברייתא.
רעג מרדכי חולין סי' תרנח.
רעד תרומת הדשן סי' רסה.
רעה משנה וברייתא שבת קלד ע"ב וקלה ע"א.
רעו נדה מב ע"ב.
רעז מילה ח"ג נא ע"ב.
רעח שבת קלה ע"א.
רעט רא"ש שבת פי"ט סי' ו ור"ן שם נד ע"ב.
רפ רמב"ם פ"א הי"א.
רפא רא"ש ור"ן שם.
רפב רא"ש ב"ב פ"ח סי' טז ועיין ב"י.
רפג רי"ף ב"ב נה ע"ב.
רפד בעל העיטור מילה ח"ג נא ע"ב, רי"ף שבת נד ע"א, סמ"ג עשין כח ורא"ש שם פי"ט סי' ה.
רפה בית יוסף בדעת רי"ף רא"ש ורמב"ם.
רפו סמ"ג עשין כח ודרכי משה בדעת רי"ף ורא"ש.
רפז בעל העיטור מילה ח"ב נ ע"ב.
רפח ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו ובעל העיטור שם ח"ד נג ע"ב.
רפט בית יוסף.